Guido Knopp

Monarchai

Paskutinės didžiosios monarchijos

Guido Knopp

Monarchai

Paskutinės didžiosios monarchijos

Knyga parašyta bendradarbiaujant su
Friederike Dreykluft, Anja Greulich,
Annette von der Heyde ir Annette Tewes

Iš vokiečių kalbos vertė
Rūta Grauslytė-Antulienė

UDK 930.9(100)
Kn52

Redagavo Birutė Sabonienė

Versta iš: MAJESTAT! Guido Knopp

ISBN 978-9955-14-255-3

Turinys

Monarchai

Praeito šimtmečio šeštajame dešimtmetyje Egipto karalius Farukas, garsus tarptautinio masto politikas, pranašavo: šio tūkstantmečio pabaigoje pasaulyje teliks keturi karaliai – būtent keturi kortų karaliai.

Dėl Egipto monarchijos jis buvo teisus – šiandien tai jau istorija. Tačiau monarchija, kaip valstybės forma, tebegyvuoja. Bet reikia atminti, kad dvidešimtojo šimtmečio pradžioje beveik visose valstybėse karaliai ir imperatoriai buvo pilnateisiai valdovai. O dvidešimt pirmojo šimtmečio pradžioje beveik visos pasaulyje išlikusios monarchijos yra praradusios valdžią ir atlieka tik reprezentacines funkcijas.

Viskas prasidėjo 1912 metais, kai atsistadydino vienas galingiausių ir paslaptingiausių, legendomis apipintas monarchas – Kinijos imperatorius. Netrukus beveik vienu metu be didelio triukšmo iš pasaulio istorijos pranyko kelis šimtmečius Europą valdžiusios trys dinastijos: Habsburgai, Hohencolernai ir Romanovai. Prasidėjo monarchijų žlugimas. Dvidešimtajame šimtmetyje valdžios iš Dievo malonės tradicija, atrodė, visiškai nesiderino su šiuolaikinio pasaulio samprata.

Trečiojo tūkstantmečio pradžioje tebuvo likę tik dvidešimt septyni valdovai, išlaikę titulus ir einantys monarchų pareigas. Tik dvidešimt septyni regentai, pasklidę po visą pasaulį – nuo Tailando iki Švedijos, nuo Japonijos iki Ispanijos. Vieni valdovai vis dar galingi ir tebegarbinami tarsi dievai, kiti, netekę valdžios, stengiasi priartėti prie žmonių. Visos išlikusios monarchijos yra dar prieš šimtą metų pasaulyje vyravusios valdymo formos reliktai.

Koks yra šių valdovų vaidmuo šiandien? Kaip jie remiasi savo dinastijų istorija ir tradicijomis, siekdami išlaikyti monarchiją? Koks jų požiūris į savo „pavaldinius“? Ir kaip „pavaldiniai“ žiūri į savo valdovus? Ar pasaulio valdovams svarbios monarchijos tradicijos? Gal jos galėtų padėti išsaugoti ateičiai istorijos vertybes?

Šioje knygoje pristatomos penkios iki šių dienų išlikusios monarchijos: Japonijos imperija, Švedijos, Nyderlandų, Ispanijos ir Didžiosios Britanijos karalystės.

Vokietė ir karalius

Silvija ir Švedijos karalius Karlas Gustavas

Ko reikia klasikinei pasakai? Dailaus karaliaus sūnaus, žavios merginos, jų abipusės meilės, apvainikuotos vestuvėmis, ir ilgo bei laimingo karalių gyvenimo. Vertinant pagal tai, į Silvijos Zomerlat ir Švedijos karaliaus Karlo XVI Gustavo gyvenimą įsipina „Snieguolės“, „Miegančiosios gražuolės“ ir „Pelenės“ pasakų motyvai. Tačiau jų gyvenimo istorija yra daug geresnė: Snieguolė, Miegančioji gražuolė ir Pelenė yra išgalvotos pasakų būtybės, o legendinė Silvija egzistuoja iš tikrųjų. Dideliam švedų džiaugsmui ji yra mylimiausia jų pilietė. Taip pat ir dideliam vokiečių džiaugsmui, nes iš Haidelbergo kilusią Silviją vokiečiai jau seniai meiliai vadina „mūsų karaliene“.

1972 metais Miunchene įvykusių vasaros olimpinių žaidynių metu tuometinis Švedijos sosto įpėdinis garbės svečių tribūnoje pastebėjo gražuolę brunetę. „Manyje tarsi kažkas caktelėjo“, – prisimindamas šį momentą, kai susipažino su Silvija, vėliau rašė Karlas Gustavas. Po ketverių metų jie jau buvo susituokę.

Karlą Gustavą, vaikystėje kentėjusį dėl silpnų skaitymo ir rašymo gebėjimų, jo vyresnioji sesuo Birgita kartą paerzino: „Kai užaugsi, vis tiek turėsi tapti karaliumi.“ Kalbama, kad

tąkart jis seseriai labai šiurkščiai atsikirto. Tuo metu Karlas Gustavas buvo penkerių metų amžiaus. Šiandien jis jau daugiau negu trys dešimtmečiai yra Švedijos karalius, be to, jo šeima yra viena populiariausių tarp Europos monarchų.

Didelę sėkmę jam laidavo jo žmona, karalienė Silvija, nes tik jai įžengus į Stokholmo karališkuosius rūmus, karališkoji šeima tapo taip palankiai vertinama. Daina „*Dancing Quenn*" – „šokanti karalienė", – kurią popgrupė *ABBA* būsimos karalienės garbei pirmą kartą atliko karališko mergvakario metu, susilaukė pasaulinės šlovės. Švedijos karalienės Silvijos kritikams visada buvo labai nelengva dėl ko nors prie jos prikibti. Ji tiesiog nepriekaištingai atlieka savo darbą. Karalienės Silvijos gyvenimą iki šiol galima vadinti pasakišku, tuo metu kelias kitas Europos monarchijas drasko įvairūs nesutarimai, skyrybos ir neištikimybė. Karaliai Bernadotai gali didžiuotis savo geru vardu. Karalienė Silvija, karalius Karlas XVI Gustavas ir jų vaikai – Švedijos karūnos princesė Viktorija, princas Filipas ir princesė Madeleina – gali būti akinamai baltos reputacijos monarchijos pavyzdys: jie yra patrauklūs, simpatingi ir, visų svarbiausia, nesusiję su jokiais skandalais.

Didžioji dalis Švedijos gyventojų ir ateityje norėtų, kad valstybės vadovas būtų monarchas. Tačiau Švedijos parlamentarų dauguma mielai suteiktų mėlyno kraujo asmenims piliečių išimtininkų teisę. Daugumai parlamentarų monarchija yra atgyvenusi valstybės forma, o faktas, kad formalus valstybės vadovas nerenkamas, jų nuomone, yra tikras skandalas. 1974 metais, Karlui Gustavui įžengiant į sostą, politikai pasinaudojo palankia proga ir įtvirtino konstitucijos pataisą. Ją priėmus, karalius neteko visos politinės valdžios. 1980 metais, priėmus paveldėjimo tvarkos įstatymo pataisą, Viktorija, o ne jos jaunesnysis brolis Filipas tapo sosto įpėdine. Iki tol karaliaus titulą galėjo turėti tik vyrai. Jeigu ši pataisa būtų buvusi priimta prieš trisdešimt metų, dabar Švedijos soste sėdėtų vyresnioji Karlo Gustavo sesuo Margaretė. Tačiau tada tai jau būtų buvusi kita pasaka.

Beatričė ir liūdnasis princas

Nyderlandų karališkoji šeima

„Mano manymu, tai buvo tikrų tikriausia pasakiška meilės istorija. Nuostabu būti jos liudininku“, – teigia Avi Primoras, tuometinis Izraelio ambasadorius Bonoje, ilgametis karalienės Beatričės ir jos vyro vokiečio princo Klauso draugas. Tai buvo pirmoji iš meilės sukurta santuoka Oranje-Nasau dinastijoje. Tačiau karūnos paveldėtojos Beatričės ir vokiečių diplomato Klauso fon Amsbergo vestuvės, iškeltos 1966 metais, susilaukė didelio pasipriešinimo. Tūkstančiai nepatenkintų nyderlandiečių trukdė karališkųjų vestuvių iškilmėms Amsterdame. „Kodėl mūsų karūnos princesė išsirinko būtent „piktą vokietį, žmogų be draugų“? Prieš būsimas vestuves pasirašė daugiau negu šešiasdešimt tūkstančių Nyderlandų gyventojų. Antrojo pasaulinio karo sukeltos žaizdos septintojo dešimtmečio viduryje vis dar buvo neužgijusios.

Mažoji Beatričė vokiečių okupacijos metus praleido priverstinėje emigracijoje, Kanadoje. Tuo metu jos tėvas princas Bernardas kartu su karaliene Vilhelmina iš Londono vadovavo pasipriešinimui prieš nacionalsocialistų režimą. Tik 1945 metais, būdama septynerių, karūnos princesė Beatričė su šeima grįžo į tėvynę. 1956 metais Sustdeiko rūmuose, esančiuose Utrechto provincijoje, princesė išgyveno pirmąją didelę karališkosios šeimos krizę. Jos motina Juliana, tapusi karaliene 1948 metais, pateko į nemalonią istoriją, susijusią su „stebukladare“ Greta Hofmans. Neva norėdama išgydyti regėjimo negalią turinčią jauniausią karalienės dukterį, Greta Hofmans siekė politinės valdžios. Tėvas princas Bernardas prieš žmonos valią paskelbė Vokietijos žurnale *Spiegel* pranešimą apie nešvarius „Rasputinos“ žaidimus Nyderlandų karališkuosiuose rūmuose. Žiniuonė buvo priversta palikti rūmus, tačiau monarchijai jau buvo padaryta žala. Po dvidešimties metų laikraščiuose vėl pasirodė neigiami atsiliepimai apie

Nyderlandų karalystės dinastiją. Beatričės tėvas princas Bernardas buvo viešai apkaltintas paėmęs iš JAV lėktuvų gamintojo „Lockheed“ kyšį. Kilęs didžiulis skandalas nurimo tik tada, kai Bernardas atsisakė visų savo visuomeninių pareigų.

1980 metais Beatričė paveldėjo karūną iš savo motinos Julianos. Dukra, diplomuota juristė, buvo gerai pasiruošusi savo naujoms pareigoms. Nuo to laiko karalienė daro visa, kas įmanoma, kad pateisintų į ją dedamas viltis. Ji maksimaliai naudojasi visomis jai, kaip karalienei, konstitucijoje pripažintomis galiomis ir ne visada tenkinasi vien tik reprezentacinėmis funkcijomis. Plataus atgarsio susilaukė jos kalba, pasakyta 1995 metais Izraelio parlamente. Karalienė pripažino, kad Nyderlandų gyventojų pasipriešinimas vokiečių okupacijos metais nebuvo „visuotinis“: „Dauguma paprasčiausiai stengėsi gyventi toliau, vildamiesi išlikti gyvi per karą.“

2005-aisiais, karalienės valdymo sidabrinio jubiliejaus metais, visuomenės simpatijos jos atžvilgiu buvo visuotinės. Karalienė Beatričė sėkmingai atlaikė pastaraisiais metais šeimoje kilusius skandalus. Žmonės laiko ją savo „šefe“, be galo darbščia šiuolaikinio karališkojo „ūkio“ vadybininke. Karalienė visai atvirai kalba apie šešėlinę savo tarnybos pusę: būnant karaliene, esą „tiesiog neįmanoma“ išlikti normaliu žmogumi. „Tarsi mano galvoje nuolat degtų įspėjanti raudona lemputė: „Ar tu gali tai sakyti? Ar gali taip pasielgti? Ar aš atsakinga už tą ar aną? Būdama karaliene, privalau nuolat išlikti budri.“ Jos jau miręs vyras princas Klausas kartą viešai pasiskundė: „Mūsų gyvenimas – tai pareigos ir dvidešimt ketverių valandų per parą tarnyba. Mes gyvename stikliniuose namuose.“ Princas sirgo depresija ir jau negalėjo atlikti savo įvairiopų pareigų, tačiau karalienės Beatričės valdymo laikotarpio rezultatai yra verti dėmesio. Respubliką palaikanti opozicija pralaimėjo kovą – monarchija pagal Nyderlandų modelį funkcionuoja.

Princesės ašaros

Masako iš Japonijos

Ši istorija taip pat prasideda kaip moderni šių laikų pasaka: vienišas princas įsimyli jauną gražią diplomatę ir po ilgo merginimo pagaliau ją užkariauja. Tačiau laimingos pabaigos japonai – o visų labiausiai pati karūnos princesė Masako – laukia iki šiol. Japonijos imperatoriaus rūmai – nevieta romantiškoms svajonėms. Tai greičiau tradicijų puoselėjimo bastionas.

1993 metais Masako Ovada galiausiai įvertino sosto įpėdinio Naruhito ilgametes pastangas ir ištarė: „Taip." Tačiau tai buvo ir jos daug žadančios diplomatinės karjeros pabaiga. Jos Harvardo ir Oksfordo universitetų diplomai tapo bereikšmiai. Masako gyvenime teliko viena užduotis: užtikrinti dinastijos tęstinumą ir pagimdyti vyriškos lyties sosto įpėdinį.

Japonijos imperatoriškieji rūmai tikriausiai yra patys konservatyviausi valdovų rūmai visame pasaulyje. Tradicionalistų teigimu, dabartinės imperatoriškosios dinastijos vyriškoji linija be pertrūkių tęsiasi jau 2665 metus. Imperatoriškąją šeimą varžo iš senų senovės perimtas ceremonialas ir griežti ritualai, ją įdėmiai stebi „fosilinė", nepajudinama Imperatoriškųjų rūmų tarnyba. „Tokių skandalų, kokie kyla Didžiojoje Britanijoje, pas mus niekada nebus", – skelbia Japonų imperatoriškosios šeimos sergėtojai. Nors *teno*, japonų dangiškasis valdovas, demokratinėje Japonijoje jau seniai nebegarbinamas tarsi dievybė, kaip kad buvo anksčiau, o jo pareigos ir užduotys yra tik simbolinės, apie jokias galimas reformas ir atsivėrimą visuomenei nėra net kalbos. Nors Japonijos imperatorius neturi jokios politinės valdžios, – jis negali ne tik kištis į politiką, bet net neturi balsavimo teisės, – tačiau daugumai japonų imperatorius įkūnija jų šalies istoriją ir identitetą. „Kai mes žiūrime į Fudži kalną, galvojame: tai Japonija. Taip pat mes galvojame, kai matome imperatorių", – teigia šalies gyventojai. Kai valstybę sukrečia įvairios krizės ar katastrofos – žemės

drebėjimai, taifūnai, cunamiai ir ugnikalnių išsiveržimai, – imperatorius suteikia vilties ir drąsos. Japonijos imperatorius taip pat valdo ir laiko skaičiavimą: japonams 2006 metai yra *Heisei 18* metai. *Heisei* (japonų kalba – „kurti taiką") yra dabartinio *teno* valdymo laikotarpio moto.

Apklausos parodė, kad aštuoniasdešimt procentų japonų pritaria *teno* sistemai. Imperatoriaus kritikams šiuo metu yra tikrai nelengva. Jų gyvenimą „sunkina" liūdnai pagarsėję *uyoku*, dešiniųjų ekstremistai, skelbiantys per garsiakalbius iš autobusų savo pažiūras ir nevengiantys grasinimų. Fanatikai nevengia net ir smurto.

Imperatoriaus Hirohito atsakomybė už karo veiksmus šioje šalyje yra tabu. Istorikai įrodė, kad dabartinio *teno* tėvas buvo vienas pagrindinių grobikiško 1937–1945 metų karo planuotojų ir vykdytojų. Nepasaint šito, amerikiečių generolas Duglas Makartūras paliko imperatorių savo soste. Japonijoje niekada nebuvo diskutuojama karo tema, niekas nekalbėjo apie atsakomybės prisiėmimą už karo veiksmus, kaip tai buvo daroma Vokietijoje. Tai iki šiol kelia daug nesklandumų Rytų Azijoje.

2006-ieji – Japonijoje jie vadinami *Heisei 18* – imperatoriaus dinastijai netikėtai tapo lemiamais metais. Nors princesė Masako 2001 metais ir susilaukė vaiko, tačiau daug japonų tik gailiai atsiduso, nes tai buvo „tik" mergaitė. O mergaitės paveldėti imperatoriaus sosto negali. Visuomenės spaudimas, taip pat ir imperatoriškųjų rūmų lūkesčiai princesę Masako vis labiau varė į kampą. Neatlaikiusi spaudimo, ji susirgo depresija. Kai dauguma japonų pasisakė už moterį Japonijos soste, o politikai pradėjo galvoti apie sosto paveldėjimo tvarkos reformą, į areną išėjo Masako svainė, princesė Kiko. Karūnuotojo princo brolio žmona pranešė, kad laukiasi kūdikio. Taip Kiko tapo Masako varžove: jeigu Kiko gims berniukas, jis bus imperatorius, paveldėsiantis sostą po dabartinio karūnos princo Naruhito. 2006 metų rugsėjį – tada, kai ši knyga jau bus

išleista, – bus nulemta Japonijos dinastijos ateitis (princesė Kiko pagimdė berniuką, – *vert. past.*).

Paskirtasis karalius

Chuanas Karlas ir ispanai

1981 m. vasario 23 d. 18.23 val. Ispanijos parlamento plenarinėje salėje nuaidėjo riksmas: „Visi ant žemės!“ Uniforma apsirengęs vyras, papulkininkis Antonijus Tejeras, išsitraukė pistoletą ir iššovė į puošnios salės lubas. Salėje buvusius parlamentarus jis paėmė įkaitais.

Žinia apie Franko šalininkų organizuotą pučą karalių Chuaną Karlą pasiekė Madrido pakraštyje esančiuose Zarzuelos rūmuose. „Įtampa buvo tokia didelė, kad karalius apsipylė ašaromis“, – rašo jo biografas Chosė Onetas. Viskas priklausė nuo Chuano Karlo, vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado, nes jis vienintelis iš visų vyriausybės narių buvo laisvas. Tautos likimas buvo jo rankose. Užsitikrinęs kariuomenės lojalumą, karalius kreipėsi į pučistus: „Aš neatsisakau sosto ir nepasitraukiu. Jums telieka mane nušauti“. Karaliaus valia pasirodė paveiki: parlamentą užėmę pučistai pasidavė. Tokiu būdu karalius Chuanas Karlas apgynė Ispanijos laisvę.

Prieš keletą metų paskyręs Chuaną Karlą karaliumi, diktatorius Frankas dabar įvykdė kariškių organizuotą pučą. Buvo nuogąstaujama, kad karalius tebus marionetė nelankstaus generolo rankose ir toliau tęs diktatoriaus politiką. Iš tiesų Chuanas Karlas daugelį metų sumaniai slėpė savo tikrąsias pažiūras. Tuoj pat po Franko mirties jis inicijavo *trancision* – Ispanija pasuko demokratijos link. Greitų automobilių mėgėjas, kadaise nevengęs gerai pasilinksminti, karalius žaibiškai užkariavo ispanų širdis. Chuanas Karlas, šiaip jau karališkuosiuose rūmuose laikęsis griežto etiketo, galiausiai pritarė sūnaus santuokai su ne iš aukštuomenės kilusia išsiskyrusia moterimi Leticija Ortiz.

Sulaukęs dešimties metų, Chuanas Karlas buvo priverstas gyventi atskirai nuo savo tėvų. Berniukas traukiniu atvyko iš Portugalijos, kur priverstinėje emigracijoje gyveno Ispanijos karališkoji šeima, į Madridą. Jo tėvas Don Chuanas, Barselonos grafas, su diktatoriumi Franku išsiderėjo, kad sūnus grįš į Ispanijos sostinę. Tačiau Don Chuano viltys vėliau sugrįžti pačiam ir užimti karaliaus sostą pasirodė bevaisės. Karališkoji šeima turėjo likti Portugalijoje, o Chuanas Karlas vienas, be šeimos, gyveno Madride, prižiūrimas *Caudillo*, karinio diktatoriaus. Dėl didelės Franko įtakos Chuanui Karlui pablogėjo sūnaus ir tėvo santykiai. Be to, karališkąją šeimą labai prislėgė jaunesniojo Chuano Karlo brolio tragiška mirtis. Laikydamas rankoje vieną iš tėvo ginklų, Chuanas Karlas netyčia paspaudė gaiduką, ir atsitiktinė kulka pataikė jaunesniajam broliui tiesiai į kaktą.

Tik Chuanui Karlui tapus Ispanijos karaliumi, jo tėvas atsisakė sosto. Sūnus tuo metu jau seniai gyveno savo gyvenimą. Po mokslų keliose aukštesniosiose mokyklose jis baigė karo akademiją ir dirbo įvairiose ministerijose. 1962 metais jis vedė Graikijos karaliaus dukterį Sofiją, su kuria susilaukė dviejų dukrų ir sūnaus: infančių Kristinos ir Elenos bei infanto Filipo. Pagal griežtą Ispanijos *carta magna* tvarką sostą paveldės sūnus Filipas. Turėjęs daug meilės nuotykių, 2004 metais Filipas žengė prie altoriaus kartu su televizijos laidų vedėja Leticija Ortiz, pamynęs daug tradicijų ir elgesio normų. Juk jo nuotaka kilusi ne iš aukštuomenės, be to, kartą jau buvo ištekėjusi.

Ispanijos karaliaus istorija yra neįprasta. Jis ilgai tylėjo, o galiausiai paskelbė laisvus rinkimus, po kurių jo valdžia buvo apribota. Tai istorija apie vyrą, kuris nepasidavė net ir sunkiais gyvenimo laikotarpiais, kuriuo galima pasikliauti ir šiandien, kai šalį ištinka krizės, – ar tai būtų tanklaivio katastrofa netoli Galicijos, ar teroro išpuolis Madride.

Nelygi pora

Elžbieta ir Filipas

Karalienės ir Edinburgo hercogo kilmė – karališkoji, o tuo negali pasigirti net ir pačios žymiausios šių laikų garsenybės. Jie abu iš tikrųjų yra gyvi pasakų herojai! Elvis Preslis, Merilin Monro, JFK (Džonas F. Kenedis) galbūt ir tapo „nemirtingi“, tačiau nė vienas jų neturėjo karališko kraujo. Filipas gimė princu, Elžbieta – princese. Ir vis dėlto jie yra nelygi pora. Karalienė įkūnija gyvąją Didžiosios Britanijos istoriją, ji yra grandis, jungianti britų tautą su tūkstančio metų senumo praeitimi. Tai iškelia karalienę aukščiau visų ir palaiko jos mitą.

Dirbdama ji dažnai vaikšto raudonu kilimu. Didžiąją savo darbo laiko dalį ji praleidžia spausdama kitiems rankas. Jeigu norite ilgam laikui sugadinti savo santykius su karaliene, stipriai paspauskite jos Didenybės ranką. Sulaukusi garbingo ašuoniasdešimtmečio jubiliejaus, karalienė yra didžiai gerbiama monarchė. Jos vaidmuo politikoje nuo šeštojo dešimtmečio labai pasikeitė, kaip, beje, ir pati karalystė. Nors karalienės imperija ir žlugo, ji vis dar yra didžiausios karalystės pasaulyje regentė, valstybės galva septyniolikoje iš penkiasdešimt vienos Nacijų sandraugos šalių, tarp jų Kanadoje, Naujojoje Zelandijoje ir Australijoje. Ji atstovauja ketvirtadaliui žmonijos, net jeigu ji tėra tik reprezentacinė figūra.

O princas Filipas? Iki šiol karalienė ir jos vyras princas yra neperskiriama pora. Mažoji „Lilibet“ buvo tik trylikos metų paauglė, kai per šeimos išvyką į Dartmuto karališkąjį karinį jūrų koledžą įsimylėjo elegantišką, penkeriais metais vyresnį Filipą. Jaunuolis jau ne vienerius metus neturėjo tikrų namų, o sulaukęs aštuoniolikos pradėjo tarnauti jūrų laivyne. „Tai buvo meilė iš pirmo žvilgsnio“, – vėliau sakė Elžbieta. Joks kitas vyras daugiau neturėjo galimybių užkariauti jos širdį. Tačiau karalius Jurgis VI iš pradžių visai nesižavėjo dukros pasirinkimu. Juk jo vyresnioji dukra buvo karūnos ir sosto paveldėtoja,

o jos nusižiūrėtas jaunas kareivis ne tik buvo plikas kaip tilvikas, bet ir pagal to meto moralę „nedorovingai“ gyveno. Jurgis VI dukrai Elžbietai prieš vestuves priminė: „Nepamiršk – jis jūreivis.“

Kai 1947 m. lapkričio 20 d. Elžbieta ir Filipas žengė prie altoriaus, abu gerai suvokė, kokią didžiulę atsakomybę jie prisiima. Nuaidėjus paskutiniams „svajonių vestuvių“ aidams, jie tampa atsakingi ne tik už save, bet ir už karalystę. Abu sutuoktiniai iki šiol laikosi duoto pažado: mes esame komanda ir džiaugsme, ir varge. Vykdydami savo pareigas, jie ir savo vaikus dažnai palikdavo „laukti eilėje už durų“. Dėl to ypač kentėjo mažasis karūnos paveldėtojas princas Čarlzas. Jis ne kartą viešai pareiškė, kad jautėsi nuo savo tėvų „emociškai nutolęs“. Argi todėl nekeista, kad žlugo visų trijų vyresniųjų brolių ir seserų santuokos? Tiesą sakant, gerai monarchę pažįstantys žmonės yra tikri, kad Elžbietai jos arkliai yra artimesni nei jos pačios vaikai. Kartą Filipas taip pasakė apie karalienę: „Ji domisi tik tuo, kas vienu metu ėda žolę ir leidžia dujas!“

Ar jie myli vienas kitą? Elžbieta ir Filipas priima vienas kitą tokius, kokie jie yra. Auksinių vestuvių proga Filipas padėkojo savo žmonai: „Karalienė yra pernelyg tolerantiška ir atlaidi.“ O ji savo auksinio valdymo jubiliejaus metu pasakė: „Visus šiuos metus jis mane rėmė ir man padėjo. Jis buvo tarsi šaltinis, iš kurio aš pasisemdavau naujų jėgų.“ Be jokių abejonių, jie jaučia vienas kitam kur kas daugiau negu kitos nelygios poros.

Šiuo metu, kai Didžioji Britanija labiau linkusi pasisakyti už federaciją, karališkieji rūmai yra tarsi skliaustai, laikantys karalystę. Tebūnie Jungtinė karalystė „... tarsi klijai, jungiantys vienos šeimos, šalies, Nacijų sandraugos narius, – teigia karalienė. – Be Jungtinės karalystės visumos dalys tebūtų fragmentai. Jeigu Jungtinė karalystė išlieka, mes esame kur kas daugiau nei šių fragmentų suma.“

Tai toli gražu nėra vien tik mirštančio klano gulbių giesmė! Tai nėra ir kreipimasis į maištaujančią tautą, prašant suteikti

malonę. Dar daug britų jaučia stiprų norą šiame vis labiau besikeičiančiame ir modernėjančiame pasaulyje išlikti vieninga šeima, besišildančia karūnos spinduliuose. Štai kur slypi Anglijos karalienės „paslaptis": ji tapo šio laikmečio šerdimi.

Tad kokią išvadą galime padaryti?
Valdantys monarchai yra tapę nacionalinės vienybės simboliais, jų šalių istorijos ir tradicijų laiduotojais. Bet kaip ir anksčiau, taip ir dabar „karališkosios šeimos" gyvenimo būdas kursto karalystės „pavaldinių" vaizduotę.

Pasaulyje tebegyvuojančios monarchijos reiškia tęstinumą. Nepaisant visų globalizacijos reiškinių, Vindzorai Anglijoje, Oranje giminė Nyderlanduose ir Bernadotai Švedijoje vis dar jaučiasi esantys savo šalies – anglikonų ar protestantų – visuomenės patronai. Ispanijos karališkoji giminė, katalikai Burbonai, už savo sugrįžimą į sostą turi būti dėkingi generolui Frankui, kuris taipogi tikėjosi iš monarchijos tęstinumo – tolesnės autoritarinės valstybės egzistavimo. Tačiau jaunasis karalius, tik įžengęs į sostą, pasuko tikrosios demokratijos link, kaip ir kitos konstitucinės Europos monarchijos. O kol kas, pamiršę išskirtinį Japonijos imperatoriaus „iš dievo malonės" atvejį, drįstame pranaušauti: kol Europoje nebus tikros politinės vienybės, tol čia gyvuos monarchijos. Tik kai Europoje įsivyraus vienybė, ši valstybės forma ir monarchai nebebus reikalingi. Tačiau iki to laiko dar daug vandens turės nutekėti Temze, Mėliariu, Manzanaru ir Reinu. Tad viso geriausio, jūsų Didenybės!

Vokietė ir karalius

Silvija ir Švedijos karalius Karlas Gustavas

Monarchijos istorija yra ta gija, kuri eina per visą Švedijos istoriją. Monarchija tapo Švedijos istorijos, jos praeities ir dabarties simboliu.
Dikas Harisonas, istorikas

Kokia yra klasikinė pasaka? Dailus karaliaus sūnus įsimyli šaunią, pageidautina, iš paprastos šeimos kilusią merginą, ją veda ir abu ilgai bei laimingai gyvena. Silvijos Zomerlat ir Švedijos karaliaus Karlo XVI Gustavo gyvenimo istorijai būdingi Snieguolės, Miegančiosios gražuolės ir Pelenės pasakų motyvai. Tačiau šių pasakų herojės, kaip žinoma, turėjo įveikti daug kliūčių, kol pagaliau galėjo atsidusti mylimų princų glėbyje. Joms gyvenimą kartino piktos pamotės, dygliuotos gyvatvorės ir įvairios bausmės bei sunkūs darbai. Silvijos Zomerlat kelyje į laimę kliūčių, kiek mums žinoma, nebuvo.

Kartą Bavarijos žemėje vyko linksma šventė, vadinama olimpinėmis žaidynėmis...

1972 m. rugpjūčio 26 d. Miunchene vyko dvidešimtųjų olimpinių vasaros žaidynių atidarymas – spalvinga, linksma šventė. Tokio pobūdžio renginys paskutinį kartą Vokietijoje buvo organizuotas 1936 metais, valdant nacionalsocialistams. Tąkart tai buvo pompastiškas, jų propaganda persisunkęs spektaklis. Šį kartą pasaulis tapo džiugaus, atviro reginio liudininku: stadione žygiavo egzotiškų tautų atstovai, apsirengę margais drabužiais, linksma muzika skatino sportininkus šokti. Tą nuostabiai gražią vasaros dieną euforiška žaidynių nuotaika apėmė ir garbės svečių ložėje susirinkusius valstybės svečius. Netgi kai kurie karūnuoti valstybių vadovai, šiek tiek drovėdamiesi, lingavo į muzikos taktą. Svečių ložėje sėdėjo Monako kunigaikštis

Raineris kartu su savo dailia žmona Gracija Patricija, šalia jų – Belgijos ir Danijos karalių poros bei neseniai Graikijos sosto netekęs Konstantinas. Jungtinei karalystei atstovavo princas Filipas, nes jo žmona, kaip žinoma, sportinių renginių metu mieliau serga už keturkojus negu už dvikojus padarus. Švedijos karaliui Gustavui VI Adolfui kelionė į Miuncheną būtų buvusi per daug sunki – jis tuo metu jau buvo aštuoniasdešimt devynerių. Tad Švedijai olimpinėse žaidynėse atstovavo karaliaus anūkas, dvidešimt šešerių metų karūnos princas Karlas Gustavas.

Aš tiksliai atsimenu – tai buvo 1972 m. rugpjūčio 26 d. Staiga pamačiau, kad mane pro žiūronus stebi kažkoks vyras. Įdomiausia tai, kad tas vyras stovėjo ne kažkur toli, o visai arti manęs. Ši situacija pasirodė esanti tokia komiška, kad mes abu prapliupome juokais. Štai tuomet viskas ir prasidėjo. Manau, tai nebuvo atsitiktinumas.

Silvija, 1999 m.

Garbės svečių ložės priekyje sėdėjo Vilis Daumas, Vokietijos olimpinio komiteto prezidentas, o šalia – jo asistentė, dvidešimt aštuonerių metų Silvija Zomerlat. Jauna tamsiaplaukė moteris pagaliau galėjo lengviau atsikvėpti: aukšto rango svečiai jau susėdę ir bent jau organizaciniu požiūriu vargu ar būtų prie ko prikibti. Sėdėdama šalia savo viršininko Silvija pamatė, kad kažkas ją stebi pro žiūronus. Tas „kažkas“ sėdėjo visai netoli, kitoje eilėje už Silvijos. Silvija nesusilaikė ir nusijuokė, „stebėtojas“ – taip pat, ir „tai“ nutiko. „Manyje tarsi kažkas caktelėjo“, – taip vėliau šį momentą, kai susipažino su savo būsima žmona, apibūdino Karlas VI Gustavas.

Po ketverių metų, panašią skaisčią vasaros dieną, Stokholmo katedroje įvyko Švedijos karaliaus ir Silvijos Zomerlat jungtuvės. Panelė Zomerlat tapo „Švedijos Silvija“. Profesija – karalienė. Švedai džiaugsmingai sutiko kompetentingą, iš už jūrų

marių „importuotą“, ne iš aukštuomenės kilusią merginą, kuri be priekaištų, tarsi būtų gimusi su karūna ant galvos, išlaikydavo karališkus egzaminus. Kiek tik švedai galėjo prisiminti, ji buvo viena iš nedaugelio, taip gracingai spaudžiančių kitiems rankas ir viena iškiliausių Nobelio premijos įteikėjų. O Vokietijoje grožio salonų lankytojos, sėdėdamos po plaukų džiovintuvais, palaimingai dūsavo: „Štai mūsų Silvija tapo Švedijos karaliene, taip pat tarsi ir Vokietijos karaliene.“ „Kaip buvo išaugę žurnalų tiražai „Silvijos istorijos“ metu! – prisimena visuomenės skilties redaktorius Paulas Zaneris. Tai buvo pats svarbiausias įvykis nuo 1954 metų, kai Vokietijos futbolo komanda tapo pasaulio čempione.“ Pagaliau vėl turime „vokiečių karalienę“! Prieš kurį laiką laikraščių skaitytojų širdis virpino graudi liūdnosios princesės Sorajos istorija: Persijos šachas, apkaltinęs princesę nevaisingumu, išvarė ją iš savo rūmų. Gerai informuoti laikraščių skaitytojai iš niūraus Sorajos žvilgsnio anksti nujautė liūdną šios istorijos baigtį. Silvijos istorija nuo pat pradžių buvo sėkminga. Išsilavinusi, savimi pasitikinti, iš koto verčianti gražuolė, matyt, buvo kaip tik tokia, kokios reikėjo truputį nerangiam švedų aukštuomenės palikuoniui.

„Žinau, kad vokiečiai dažnai sako: „Mūsų karalienė“. Bet ji juk yra mūsų karalienė!

Grafienė Alisa Trole-Vachtmaister, pirmoji rūmų dama

Tai buvo neįtikėtina. Staiga tiražai išaugo neįsivaizduojamu mastu. Pas mus, Vokietijoje, tai buvo neregėtas negirdėtas dalykas. Vis dėlto vokiečiams Silvija buvo jų karalienė.

Paulas Zaneris, žurnalistas

Silvija, iš plačiosios visuomenės kilusi mergina, praskynė ir kelioms kitų tautų gražuolėms kelią į sostą. Jos tapo Norvegijos, Danijos, Ispanijos ir Nyderlandų sosto įpėdinių žmonomis. Tačiau prie jų visuomet būdavo galima dėl ko nors prikibti. Metė Marita tekėjo už Norvegijos princo, jau turėdama nesantuokinį sūnų, kurio tėvas buvo policijai žinomas asmuo, o ir jos, jau karalienės, nešlovingi poelgiai kažin ar tiko sostui. Nyderlandų princesė Maksima per savo vestuves verkė, nes jos tėvui nebuvo leista dalyvauti dukters vestuvėse. Jo

Absoliuti švedų dauguma palaiko monarchiją arba bent jau mano, kad dabartinė sistema funkcionuoja taip gerai, kad jos pakeitimams jie nebūtų pasiruošę.

Brita Lejon, Švedijos parlamento narė

Manau, radome puikų kompromisą: išlaikėme monarchiją, tačiau atėmėme iš karaliaus visą politinę valdžią.

Ingvaras Karlsonas, buvęs Švedijos ministras pirmininkas

veikla karinėje Argentinos chuntoje liberalių pažiūrų Nyderlandams nebuvo priimtina. Puiki ispanės Leticijos karjera Iberijos televizijoje susilaukė įvairiausių vertinimų. Net buvo kalbama, ar tik jos pačios labai tikslingai siekta sąjunga su Ispanijos infantu nepadėjo jai iškilti profesinėje veikloje. Be to, kur tai matyta – per savo vestuves jaunavedžiai netgi kaip reikiant nepasibučiavo!

Tačiau prie Švedijos karalienės Silvijos tiek kritikams, tiek įvairiems pašaipūnams visada buvo sunku dėl ko nors prikibti. Karalienė be priekaištų vykdo savo pareigas. Jai pasisekė: jos pasakiškas gyvenimo istorijos mitas gyvuoja iki šiol. Priešingai negu skandalų draskomuose britų ar kitų Europos monarchų karališkuosiuose rūmuose, kuriuose skyrybos ir neištikimybės istorijos tapo kasdiene rutina, Bernadotų giminė išlaikė gerą vardą. Karalienė Silvija, karalius Karlas XVI Gustavas ir jų vaikai karūnos princesė Viktorija, princas Karlas Filipas bei princesė Madeleina yra tarsi pavyzdinis monarchijos variantas: visi jie yra patrauklūs, simpatingi, bet visų svarbiausia – be skandalingos praeities.

Dominuojanti Švedijos visuomenės dalis palaiko karališkąją šeimą. Pagal 2003 metais atliktą apklausą aštuoniasdešimt keturi procentai visų Švedijos gyventojų nori išlaikyti monarchiją. Tai nuostabą keliantis reiškinys, nes juk būtent Švedija laikoma šiuolaikiškumo ir demokratijos tvirtove. Tačiau pragmatiška šiaurės tauta sugebėjo savaip apibrėžti demokratiją ir jai puikiai sekasi gyventi kartu su karūnuota valstybės galva. „Monarchija Švedijoje išlieka, nes to nori tauta, – teigia švedų istorikas Dikas Harisonas. – Taigi švedų monarchija – tai demokratija."

Švedijos parlamento atstovai, kad ir griešdami dantimis, turi susitaikyti su šia tautos pareikšta valia. Pagal naujausią parlamentarų apklausą jų dauguma, penkiasdešimt šeši procentai, mielai kuo greičiau suteiktų mėlyno kraujo atstovams pilietinę išimtinę. Kairiųjų pažiūrų parlamentaras Matsas Einarsonas jau seniai svajoja apie monarchijos griuvimą. „Tai tiesiog absurdas, kad demokratinėje šalyje aukščiausią postą užimantis asmuo jį paveldi, – karščiuodamasis aiškina parlamento narys. – Jo nerenka tauta, jo netgi nerenka deputatai. Tai iš tikrųjų prieštarauja visiems demokratijos principams." Socialdemokratė Brita Lejon pritaria Matsui Einarsonui: „Monarchija yra visiškai atgyvenusi. Jeigu norime gyventi šiuolaikiškoje Švedijoje, turime panaikinti monarchiją." Dar kategoriškesni parlamentarai netgi įkūrė „Respublikonų sąjungą" ir visais būdais stengiasi sukurstyti „Švedijos revoliuciją": rengia spaudos kampanijas, agituoja už respubliką savo interneto svetainėje, užsako marškinėlių su „respublikos" šūkiais. Socialdemokratė Hilevi Larson, „Respublikonų sąjungos" pirmininkė, teigia: „Valstybės galva yra šalies simbolis, o mūsų simbolis – nedemokratinis. Tai tikras skandalas."

Kai kurių partijų, pavyzdžiui, socialdemokratų, programose ketinimai panaikinti monarchiją netgi užfiksuoti raštu. Iš tiesų būtų galima gana greitai paversti tradicijomis turtingą švedų monarchiją į respubliką. Parlamente pakaktų paprastos daugumos balsų tokiam sprendimui priimti. Šis nutarimas dar turėtų būti patvirtintas po kitų rinkimų, ir Karlo Gustavo dienos soste būtų suskaičiuotos. Parlamento pseudorevoliucionieriai tikisi sulaukti to laiko, kai pagaliau Stokholmas taps „nuo karaliaus laisva zona". „Tikrai kažkas pasikeis, – teigia Matsas Einarsonas, – deja, mes nežinome, kada."

Aš neturiu nieko prieš dabartininę karališkąją šeimą. Ji tikrai labai gerai atlieka savo darbą ir puikiai atstovauja Švedijai. Man, kaip ir kiekvienam tikram demokratui, atrodo, kad

didžiausia problema ta, kad tauta neturi teisės rinkti aukščiausio rango valstybės asmens. To negali būti.

Brita Lejon, Švedijos parlamento narė

Šiuo metu atrodo, kad tas laikas dar negreitai ateis. Didžiulį švedų palankumą monarchijai daugiausia lemia Bernadotų giminės populiarumas. Arogantiška, skandalinga ar brangiai kainuojanti karališkųjų rūmų institucija vargu ar dar gyvuotų atviroje ir pokyčiams imlioje skandinaviškoje visuomenėje. Sprendžiant pagal tai, Bernadotams mažai ką būtų galima prikišti. Kalbant apie finansus, prezidento institucijos išlaikymas tikriausiai atsieitų nė kiek ne mažiau. Palyginus Švedijos karališkąją šeimą su kitomis karališkomis šeimomis, Švedijos monarchai šalia jų atrodytų „vargšai giminaičiai". Štai Didžiosios Britanijos karalienė gali sau ramiai miegoti – jos turtas vertinamas keturiais milijardais eurų. O penkių asmenų Bernadotų šeima turi pasitenkinti „tik" dvidešimt penkių milijonų eurų vertės turtu. Vis dėlto Belgijos, Danijos ir Ispanijos karališkosios šeimos valdo dar mažiau turto. Per metus Švedijos karališkieji rūmai gauna iš valstybės apie dešimt milijonų eurų, iš kurių apie penkis milijonų eurų skiriami pilių, rūmų, turto administravimui ir išlaikymui. Iš likusių pinigų karalius finansuoja savo dažnas keliones į užsienį ir priėmimus karališkuosiuose rūmuose. Tad nors dėl automobilių pamišusiam Karlui Gustavui ir lieka „smulkių pinigų" vienam kitam sportiniam automobiliui, apie pasakiškus turtus ir begalinį pinigų švaistymą nėra net kalbos.

Būdami draugiški ir atviri tautai, karališkosios šeimos nariai surenka taip pat nemažai taškų savo naudai. Karališkąją Bernadotų šeimą tikrąja žodžio prasme galima pačiupinėti. Kitų valstybių karūnuoti vadovai, atrodo, tik iš pareigos laikosi griežto karališko etiketo, apsimestinai draugiška veido išraiška spausdami iš susijaudinimo sudrėkusias pavaldinių rankas. O karalienė Silvija ir jos šeimos nariai dažnai sveikina-

si su kitais apkabindami juos abiem rankomis. Taip nuoširdžiai jie elgiasi ne tik su mažais vaikais. Atrodo, ypač karalienė Silvija ir sosto įpėdinė princesė Viktorija iš visos širdies džiaugiasi nesibaigiančiais parodų atidarymais, perkirptomis juostomis, gėlių puokštėmis ir vaikų darbeliais. O jeigu jos taip nesielgtų? Jų kilmė bei visuomeninė padėtis kartais net įpareigoja žavėtis kreivai nulipdyta gėlių vaza.

Prieš kelerius metus lyginau Švedijos monarchų išlaidas su Suomijos prezidento išlaidomis. Jau tuo metu Suomijos prezidentas „kainavo“ brangiau negu Švedijos monarchas.

Elžbieta Taras-Valberg, Švedijos karališkųjų rūmų atstovė

Daug jaunų žmonių teiktų pirmenybę respublikai. Manau, pagaliau kažkas turi pasikeisti. Tačiau mes nežinome, kada tai įvyks.

Matsas Einarsonas, Švedijos parlamento kairiųjų partijos narys

Pavaldiniai atsidėkoja karališkajai šeimai begaline ištikimybe. Agneta Bolme Biorjefors, Švedijos televizijos kanalo SVT karališkųjų rūmų reporterė, vis apstulbsta, sužinojusi prieš Naujuosius metus transliuojamos laidos „Karališkosios šeimos metai“ reitingą. Vienos valandos trukmės filme rodomi gražiausi monarchų šeimos gyvenimo praėjusiais metais momentai. „Mes pažįstame karališkąją šeimą nuo mažens, – sako ponia Bolme Biorjefors, – jie mums tarsi giminės, turintys šiek tiek daugiau pinigų sąskaitoje negu mes.“ Paklausus, kuo gi tokie ypatingi Švedijos karaliai, nušvinta netgi buvusios teniso žvaigždės Štefano Edbergo akys: „Atrodo, tarsi juos seniai asmeniškai pažinotum, juk tiek daug apie juos skaityta. Tačiau susitikimas su jais akis į akį – tai ypatingos reikšmės dalykas net ir tokiems žmonėms kaip aš.“

Žinoma, jie visuomet yra visuomenės dėmesio centre. Tačiau tik pažiūrėkite, kas apie juos rašoma spaudoje: devyniasdešimt devyni procentai informacijos yra gana nereikšmingi.

Matsas Einarsonas, Švedijos parlamento kairiųjų partijos narys

Jeigu esi iš karališkos šeimos, spaudoje aprašomas visas tavo gyvenimas – nuo lopšio iki karsto lentos. Man tai teko išgyventi dešimt ar penkiolika metų. Taigi jokiu būdu nenorėčiau pasikeisti su jais vietomis.

Štefanas Edbergas, buvusi teniso žvaigždė

Vis dėlto ledas, ant kurio laikosi Švedijos monarchija, yra gana plonas. Sosto įpėdinė pirncesė Viktorija laikoma kompetentinga ir atsakinga kandidate į sostą. Niekas rimtai neabejoja jos galimybėmis užimti

sostą. Tačiau ar jos vaikai kada nors Stokholmo rūmų salėje prisieks Švedijos karūnai, lieka neaišku. Nes jeigu karališkosios šeimos atstovai netinkamai vykdys savo pareigas, gana greitai švedų liberalumą gali nustelbti kita jų savybė – jokių sentimentų atgyvenusioms tradicijoms. Tuomet net ir senos tradicijos be jokių skrupulų bus išmestos į istorijos šiukšlyną.

Tačiau tokios plataus masto problemos dar nejaudino 1972 metų rugpjūtį Miuncheno opimpinio stadiono garbės svečių ložėje flirtuojančių jaunuolių. Karlas Gustavas, vienas trokštamiausių jaunikių to meto Europoje, buvo kiek pagadinęs savo gerą reputaciją. Bulvariniai žurnalai buvo užversti meilės istorijomis, į kurias jis neva buvo įsitraukęs. „Karlas Gustavas buvo tikras vėjo pamušalas, – prisimena Paulas Zaneris. – Buvo daug merginų, kuriomis jis domėjosi. Matyt, jis norėjo visų pirma atmušti sau ragus.“ Kiek čia slypi tiesos, lieka neaišku, tačiau, be jokios abejonės, Švedijos karūnos princas buvo pasitikėjimu savimi trykštantis kavalierius, nenorintis taip paprastai paleisti iš akiračio tokios gražuolės. Proga atsirado oficialaus priėmimo pas Vilį Daumą metu, kai Karlas Gustavas ir Silvija buvo pristatyti vienas kitam. Kai oficialūs priėmimo dalyviai išsiskirstė, Karlas Gustavas ir Silvija pratęsė vakarą prašmatnioje Miuncheno diskotekoje „Kinki“. Kas tarp jų vyko vėliau Olimpinių žaidynių metu, istorija nežino. Visgi, dar būdamas Miunchene, Karlas Gustavas pasirūpino oficialiu Silvijos priėmimu karališkoje Švedijos šeimoje. Karūnos princo svainis, princas Johanas Georgas Hohencolernas, dar ir šiandien gerai prisimena dėdės princo Bertilo šeimoje, Princregentenštrasėje esančioje Štuko viloje, vykusią vakarienę. Karlas Gustavas pasakė: „Aš atsivesiu kartu damą, vardu Silvija, norėčiau ją su jumis supažindinti.“ Kai jaunuoliai atvyko, susirinkę šeimos nariai gerai

Kai susitardavome slapta susitikti, užsidėdavome perukus ir akinius. Kartą buvome susitarę susitikti pas dvi mano drauges. Manau, pamačiusios mus, jos mūsų iš karto nepažino.

Silvija, 2001 m.

pasilinksmino. „Mes, kaip sakoma, sėdėjome išsižioję, – šypsodamasis kalbėjo „Hansi“ Hohencolernas, – jis buvo iki ausų įsimylėjęs Silviją.“ Ir Bavarijos princas Leopoldas, artimas Karlo Gustavo draugas, greitai pajuto, kad tai kur kas daugiau nei paprastas meilės nuotykis: „Kai pažįsti žmogų taip ilgai kaip aš, greitai pastebi tą momentą, kai pradeda „kibirkščiuoti“. Jų atveju taip ir buvo.“

Aš susipažinau su ja spaudos konferencijos metu. Ji buvo viena olimpinių žaidynių kuratorių. Vilis Daumas, tuometinis Vokietijos olimpinio komiteto prezidentas, pasakė man: „Atkreipk į ją dėmesį, ji iš tikrųjų pati geriausia. Yra dar pora kolegių, taip pat labai gerų, tačiau Silvija... – tarė jis, primerkęs akį, – ... tiktų ir į karalienes.“ Aš tuoj pat paklausiau: „Kaip? Gal tu ką nors žinai?“ Tačiau jis atsakė: „Ne, ne, tačiau ji elgiasi kaip karalienė, jos manieros karališkos.“

Paulas Zaneris, žurnalistas

O vėliau vyko slapti susitikimai įvairiose vietose. Karališkoji šeima labai padėjo išlaikyti šią pažintį slaptą. „Jie susitikdavo mano viloje Griunvalde. Į ją buvo galima neatpažintam įeiti pro galines namo duris – pasakojo princas Johanas Georgas Hohencolernas. – Tai buvo kiek panašu į kriminalinį romaną.“ Silvija, vykdama pas Karlą Gustavą į Švediją, maskuodavosi šviesiais perukais ir didžiuliais akiniais nuo saulės. Neatkreipdama spaudos dėmesio, ji ir toliau ramiai gyveno Miunchene, Milbertshofeno rajone, glausdamasi trisdešimt penkių kvadratinių metrų dydžio kambarėlyje su niša viryklei. Žaisti slėpynes įsimylėjėliams sekėsi ir todėl, kad Silvija nebuvo tarptautinio masto įžymybė. Joks žurnalistas nebūtų galėjęs pagalvoti, kad ši Miuncheno mergelė ateityje taps Švedijos karaliene. Bent jau iki 1973 metų.

Slėpynės nutrūko Olando saloje, kur Solideno šeimos dvare slapta atostogavo Karlas Gustavas su Silvija. Pora užsuko į

Aš turiu tris vyresnius brolius. Kai galiausiai pasaulį išvydau aš, mano tėvai buvo be galo laimingi. Mane, pagrandukę, visi nuolat lepino.

Silvija

Ji nebuvo garbėtroška, jai tiesiog sekėsi mokytis kalbų. Šiuo atžvilgiu Silvija buvo mažas genijus.

Marija Cecilija Moses, Silvijos mokytoja San Paule

degalinę prisipildyti degalų, kur atidus fotografas atpažino Švedijos karūnos princą, važinėjantį mėlynos metalo spalvos *Porche Targa*, ir nufotografavo jį. Nuotraukoje taip pat gerai buvo matyti Silvija Zomerlat. Po kelių dienų iki tol niekam nežinomos gražuolės vardas ir pavardė buvo paskelbti visuose laikraščiuose.

Tiesą sakant, nebuvo per daug sunku sužinoti jos tapatybę. Silvija ir toliau darbavosi Olimpiniame komitete. Tuo metu ji dirbo Olimpinių žiemos žaidynių, turėjusių įvykti 1976 metais Denveryje, tačiau įvykusių Insbruke, protokolo skyriaus vadove. Nors jos darbovietėje visi stengėsi, kiek įmanydami, nusikratyti įkyrių skambintojų telefonu, tačiau Silvijai jau tuo metu teko patirti, ką reiškia atsidurti pasaulio spaudos dėmesio centre. Greit pasklido įvairiausi gandai apie netrukus įvyksiančias sužadėtuves ir galimą vestuvių datą. Tačiau karališkieji rūmai laikėsi tradicinės aukštuomenės taisyklės: „Jokių komentarų!“ Be to, jaunųjų laimei trukdė viena kliūtis. Pagal Bernadotų dinastijos tradiciją, Bernadotų princas galėjo vesti tik kilmės atžvilgiu lygiavertę merginą. Priešingu atveju jis prarastų visus karališkuosius titulus. Būtent taip ir pasielgė griežtasis patriarchas karalius Gustavas VI Adolfas su dviem savo sūnumis, kurie elgėsi taip, kaip liepė jų širdys. Princas Zigvardas vedė Berlyne gyvenusią merginą ir po vestuvių vadinosi tik „Bernadotas“. Princas Karlas Johanas po vedybų su švedų žurnaliste taip pat neteko savo titulo. Toks pat likimas ištiko net ir karaliaus sūnėną princą Lenartą, vėliau valdžiusį Mainau salą, vadinamą „gėlių sala“. Senasis karalius ir jį nubaudė už vedybas su nekilminga mergina, ir jis taip pat jungtuvių dieną prarado savo karališkąjį titulą ir teises. Tad eilėje į sostą buvo telikę du kandidatai: sūnus princas Bertilis ir anū-

kas Karlas Gustavas. Karalius uždraudė savo sūnui vesti ne iš aukštuomenės kilusią nuotaką. Princas Bertilis susitaikė su savo likimu ir nevedė savo išrinktosios – britų kabareto šokėjos Lilijanos Kraig. Tai, kad jie gyveno kartu, buvo vieša paslaptis. Oficialiai panelė Kraig buvo princo Bertilo „namų ekonomė“. O karūnos princas Karlas Gustavas? Jo išrinktoji taip pat buvo nekilminga mergina.

Vaikystėje ilgai gyvenau Brazilijoje. Kartą, kai buvome kartu balto smėlio paplūdimyje, mano tėvas bandė man paaiškinti, koks jausmas kyla, liečiant sniegą. Jis paprašė manęs užsimerkti ir patempė mane per smėlį. „Maždaug toks jausmas kyla, liečiant sniegą, tik jis gerokai šaltesnis“, – pasakė tėtis.

Silvija, 1999 m.

Silvija Zomerlat gimė 1943 m. gruodžio 23 d. Haidelberge. Tėvai džiaugėsi pirmąja dukra, gimusia po sūnų Ralfo, Valterio jaunesniojo ir Jorgo. Tėvas Valteris Zomerlatas susipažino su būsimąja žmona 1924 m. Brazilijos sostinės Rio de Žaneiro paplūdimyje. Čia septyniolikmetė Alisa de Toledo, kilusi iš San Paulo, atostogų Kopakabanoje metu susitiko su penkeriais metais vyresniu vokiečiu, dirbančiu Brazilijoje vienoje plieno firmoje. Po metus trukusios pažinties jaunuoliai susituokė ir netrukus pasaulį išvydo pirmosios šeimos atžalos – sūnūs Ralfas ir Valteris. 1937 m. šeima grįžo į Vokietiją, o 1941 m. Berlyne gimė trečiasis sūnus Jorgas. Prasidėjus karui, gyventi Berlyne tapo per daug pavojinga. Todėl Zomerlatų šeima persikėlė į Haidelbergą, kur netrukus gimė šeimos pagrandukė Silvija.

1946 m. Valterio Zomerlato darbo reikalai vėl grąžino šeimą į Braziliją, kur po kelerius metus trukusios odisėjos šeima vėl galėjo džiaugtis ramiu gyvenimu. Vaikams kalbinės aplinkos pasikeitimas nesukėlė daug kliūčių, nes, gyvenant Vokietijoje, mama visada su jais kalbėjo portugališkai. Mažoji Silvija

gudriai pritaikė kalbą savo reikmėms: ji vokišką žodį sujungdavo su portugališku. Taigi žodis „vanduo“ (vokiškai *Wasser*) tapo *wasseragua* – šį žodį galėdavo suprasti visi aplinkiniai.

Šešerių metų sulaukusi Silvija San Paulo mieste pradėjo eiti į vokišką mokyklą, kur buvo mokoma dviem kalbomis. Silvija mielai prisimena gyvenimą gausioje mamos šeimoje. Šeimos susibūrimų metu pusbrolius ir pusseseres reikėjo skaičiuoti dešimtimis, tad Silvijai tikrai pakakdavo žaidimų draugų, kai ji vasaros metu atostogaudavo mamos Alisos giminaičių kavos plantacijoje. O jeigu kartais atsitikdavo taip, kad draugų šalia nebūdavo, Silvija žaisdavo su savo plačianosiu bedžioniuku, kapucinu Mikiu, apie kurį vėliau dažnai pasakodavo savo vaikams.

1957 m. rudenį Valteris Zomerlatas gavo naują darbo paskyrimą. Švedų plieno gamybos firma „Uddeholm“ vėl jį su visa šeima sugrąžino į Vokietiją. Šį kartą šeima apsigyveno Diuseldorfe. Tačiau aišku, kad dabartinę Švedijos karalienę suformavo jos vaikystės metai, praleisti Brazilijoje. „Jos protas vokiškas, siela švediška, tačiau širdis – braziliška, – taip apie Silviją kalba jos draugė brazilė Rosana Karmago. – Iš savo motinos ji paveldėjo charizmą ir atvirumą. To išmokti neįmanoma.“

Tais pačiais metais, kai Zomerlatų šeima išvyko gyventi į Braziliją, Švedijos karališkoji šeima džiūgavo sulaukusi dar vieno palikuonio. 1946 m. balandžio 30 d. šimtas vienas saliuto šūvis pranešė apie Bernadotų šeimoje ilgai laukto sosto įpėdinio gimimą. Princesė Sibilė ir karūnos princas Gustavas Adolfas jau turėjo keturias dukteris: Margaretę, Birgitą, Dezirę ir Kristiną. Bet kadangi Švedijoje sostą paveldėti galėjo tik vyriškosios lyties karalių palikuonys, daug metų visi laukė gimstant sūnaus. Karlo Gustavo Folkė Huberto – taip buvo pakrikštytas princų mažylis – laukė lengva ir laiminga vaikystė. Tačiau jis buvo tik ketvirtas eilėje į sostą. Švedijos sostą tuo metu užėmė jo prosenelis Gustavas V. Po jo sostą būtų užėmęs

senelis Gustavas Adolfas, ir galiausiai karaliaus karūna būtų atitekusi jo bendravardžiui sūnui princui Gustavui Adolfui. Tad Karlas Gustavas sostą paveldėtų tik po savo tėvo valdymo laikotarpio. Turint galvoje daugumos Bernadotų šeimos atstovų ilgaamžiškumą, Karlui Gustavui būtų tekę laukti savo eilės dar daug dešimtmečių.

Tačiau 1947 m. sausio 26 d. netoli Kopenhagos nukrito lėktuvas, kuriuo skrido karūnos princas Gustavas Adolfas. Nyderlandų princo Bernardo kvietimu Gustavas Adolfas viešėjo pas jį ir dalyvavo bendroje medžioklėje. Jam grįžtant namo, lėktuvą ištiko katastrofa. Nelaimės priežastis taip ir liko neatskleista. Dėl karūnos princo žūties sosto paveldėjimo tvarka pasikeitė. Tuometinio karaliaus Gustavo V gyvenimo saulėlydis buvo ne už kalnų – jam jau buvo beveik devyniasdešimt metų, – o jo sūnui – jau šešiasdešimt ketveri. Štai po pastarojo Karlas Gustavas – tuo metu devynių mėnesių amžiaus – ir turėjo paveldėti Švedijos sostą.

„Gerasis Dieve, tegu šį kartą būna berniukas. Nežinau, ar turėčiau pakankamai sveikatos išnešioti dar vieną vaiką."

Iš princesės Sibilės dienoraščio prieš Karlo Gustavo gimimą.

„Dabar žinau, kad palieku savo karalystę gerose rankose dar trims kartoms į priekį ir galiu ramiai ruoštis kelionei į anapusinį pasaulį."

Karalius Gustavas V, gimus Karlui Gustavui

Motinos meilė savo vieninteliam sūnui buvo begalinė. Tačiau jis labai greitai tapo savarankiškas ir privalėjo išmokti atsilaikyti prieš savo keturias seseris, motiną ir guvernantę.

Princas Johanas Georgas Hohencolernas, Karlo XVI Gustavo svainis

Po tragiškos vyros mirties princesė Sibilė su savo penkiais vaikais persikėlė gyventi į šalia Stohholmo esančius Hagos rūmus. Jos santykiai su švedų tauta iš pat pradžių buvo šaltoki. Iš Saksonijos Koburgo-Gotos dinastijos kilusi vokiečių princesė ne itin gerai kalbėjo švediškai ir gana mažai domėjosi savo naująja tėvyne. Be to, jos vestuvės su Švedijos karūnos princu vyko Koburge, o šia proga miestas buvo papuoštas vėliavėlėmis su svastikomis. Vėliau švedai dažnai prikišdavo tai princesei Sibilei. O Antrojo pasaulinio karo metais švedai dažnai kaltino princesę dėl jos palankumo vokiečiams. Kai ji galiausiai

padovanojo Švedijos karaliaus dinastijai paveldėtoją, švedai pradėjo ją labiau gerbti, tačiau iš tikrųjų taip jos ir nepamėgo.

Jos padėtis iš tiesų buvo labai sunki: 1947 metais tragiškai žuvo jos vyras, tad ji viena turėjo auginti ir auklėti jaunąjį karūnos princą. Tačiau visų svarbiausia buvo tai, kad ji buvo vokietė ir gyveno tokiu metu, kai būti vokiečiu buvo labai sunku. Princesės Sibilės padėtį komplikavo ir tai, kad jos tėvas, Saksonijos ir Koburgo hercogas, karo metu buvo Hitlerio šalininkas ir užėmė tam tikrą postą. Žinoma, visa tai labai apsunkino jaunos ir labai gražios princesės padėtį.

Princas Johanas Georgas Hohencolernas apie princesę Sibilę

Karališkosios šeimos gyvenimas Hagos rūmuose tekėjo gana ramiai. Princesė Sibilė atsisakydavo daugumos kvietimų į įvairius renginius bei šventes ir visą savo dėmesį skyrė vaikams, kuriuos auginti jai padėjo auklė, vardu Ingrida Bjorberg. Tačiau plačioji visuomenė, galima sakyti, buvo gerai susipažinusi su karališkosios šeimos atžalų gyvenimu. Tuo metu buvo sukurta neįprastai daug filmų tema „Kasdienybė karališkuosiuose rūmuose“. Juose rodoma, kaip vyresnės seserys žaidžia su mažuoju Karlu Gustavu, kaip supa jį supynėse, gaudo sliuogiantį nuo čiuožynės ir moko pirmųjų žingsnelių. Vėlesniuose filmuose Karlas Gustavas – mokinys, gera nuotaika sporto švenčių metu trykštantis gimnastas ir drąsus vaikiškų automobilių vairuotojas. Daugumoje filmų išvysite be galo linksmai nusiteikusį princą. Tačiau tie, kurie princą pažinojo asmeniškai, sako, kad jis buvo gana drovus vaikas. „Iš pradžių Karlas Gustavas buvo labai didelis intravertas, – teigia ilgamentis princo draugas Bavarijos princas Leopoldas. – Jis retai būdavo atviras. Dažniausiai jis tylėdavo ir stebėdavo žmones.“

Kai prireikė renovuoti Hagos rūmus, karališkoji šeima turėjo persikelti į Stokholmo rūmus. Juose mažajam princui buvo

įrengtas vaikų darželis. Berniukas, iki tol gyvenęs išskirtinai moteriškoje aplinkoje, išvydo kitą pasaulį. Šeima nusprendė neleisti Karlo Gustavo į elitinį internatą, kaip buvo numatyta anksčiau. Berniukas mokėsi eilinėje valstybinėje mokykloje. Pasak paties Karlo Gustavo, jis nebuvo puikus mokinys. Vaikystėje jo skaitymo ir rašymo įgūdžiai buvo tikrai silpni, todėl jam buvo sunku suvokti mokomąją medžiagą. Vis dėlto 1966 metais Karlas Gustavas baigė mokyklą vidutiniais pažymiais, ir tai labai nustebino jį patį. Tolesnis jo lavinimas buvo visiškai jam pritaikytas. „Jį lavino ir ugdė kaip kunigaikštį, – prisimena princo svainis Johanas Georgas Hohencolernas. – Jis turėjo vienintelį pavyzdį – senąjį karalių, o šis darė viską, kad išugdytų sau gerą įpėdinį."

Baigęs abitūrą, Švedijos karūnos princas, kandidatas į karininkus, tarnavo Švedijos laivyne. Vėliau jis tęsė mokslus kariuomenėje ir karinėse oro pajėgose. Upsalos universitete Karlas Gustavas mokėsi pagal jam, būsimam sosto paveldėtojui, pritaikytą programą, apimančią ekonomikos, sociologijos, istorijos ir politinius mokslus.

Tuo pačiu metu savo mokslus baigė ir būsimoji princo išrinktoji Silvija Zomerlat. Su šeima grįžusi į Vokietiją, ji ėjo į mergaičių gimnaziją ir 1963 m. sėkmingai išlaikė abitūros egzaminus. Būdama dvidešimties metų amžiaus, ji pradėjo vertimo žodžiu studijas Miunchene. Šiaip ar taip, Silvija užaugo dvikalbėje aplinkoje ir jai lengvai sekėsi mokytis kitų romanų kalbų. 1970 metais, kai Silvijai buvo pasiūlytas darbas Olimpiniame komitete, ji jau mokėjo penkias kalbas. Tad naujas darbas buvo tarsi jai skirtas. 8000 jaunų kandidačių bandė savo laimę, 1400 merginų buvo priimtos į olimpinių žaidynių organizacinį komitetą. Silvija buvo viena iš dešimties organizacinio komiteto kuratorių, besirūpinusių aukščiausio rango vastybės svečiais. Dar ir šiandien Švedijos karališkoji šeima su malonumu kartais pasižiūri televizijos laidų apie tuomet vykusius pasiruošimus šiam neeilinės svarbos renginiui. Pasipuošusi

Tuo metu negalėjau net įsivaizduoti, kad ateityje mano gyvenimas taps dar intensyvesnis ir įspūdingesnis.

Silvija apie save, tuomet dirbusią olimpiniame komitete kuratore

marga bavariška suknele ir akinamai baltomis kojinėmis iki kelių Silvija su kitomis savo kolegėmis iškilmingai vaikšto po Miuncheną, pozuoja priešais miesto įžymybes ir informuoja apie olimpinio stadiono statybų eigą. Linksma darosi ir žiūrint viktoriną apie profesijas „Kas aš esu?“, kurią vedė Robertas Lembkė. Likus metams iki olimpinių žaidynių, jis pasikvietė į studiją olimpinių žaidynių kuratorių vadovę Emą Švabę ir, žinoma, nepraleido progos pasikviesti kartu ir žavių jaunų damų, kurios studijoje susirinkusiai publikai dalijo dovanas. „Mano ponai ir ponios, jaunosios kuratorės jau visos suskaičiuotos, – lėkštus sąmojus laidė laidos vedėjas, – nėra jokios prasmės mėginti vieną kurią pasilikti sau.“

Vis dėlto olimpinių žaidynių kuratorės buvo kur kas daugiau, negu renginio puošmena. Jos dalyvavo pasiruošimo olimpinėms žaidynėms darbuose ir buvo atsakingos už tai, kad viskas vyktų sklandžiai. Daug kuratorių pasirodė turinčios puikių organizacinių gebėjimų, tačiau Silvija Zomerlat, kaip šiandien daugelis žino, iš karto krito į akį organizacinio komiteto nariams. „Turėtum atkreipti į ją dėmesį, – Vokietijos olimpinio komiteto prezidentas Vilis Daumas kalbėjo reporteriui Pauliui Zaneriui, – ji turi kažką ypatingo.“ Taip pat ir Joachimas Fuksbergeris, pagrindinis Miuncheno olimpinių žaidynių komentatorius, negalėjo atsigėrėti tuometine žaidynių kuratore Silvija: „Ji turėjo kažką, kad visi vyrai – o mes, dirbantys olimpiniame komitete, buvome gana šiurkščios natūros, – staiga, kai tik ji pasirodydavo, elgdavomės tarsi avinėliai.“ Ypač gerai jis prisimena Tarptauti-

Silvija buvo labai stipri moteris ir puiki kuratorė. Ji buvo vadovė, kuria žmonės galėjo pasitikėti.

Paulas Zaneris, žurnalistas

Ji jau tuomet buvo iškili, ori, labai draugiška ir kilni asmenybė.

Anhalto princas Eduardas, pažįstantis Silviją nuo septintojo dešimtmečio

Ji turėjo sukaupusi daug gyvenimo patirties, gyvendama skirtingose šalyse ir pasaulio dalyse.

Prūsijos princesė Ėrengarda, olimpinio komiteto kuratorė, Silvijos kolegė

nio olimpinio komiteto prezidento Avero Brandeidžo garbei surengtą priėmimą, kurio metu Silvijai teko suktis kaip voverei rate. Vakare, grįždama autobusu namo, Silvija jautėsi visiškai be kvapo. „Ir tada ji padėjo savo karališką galvelę man ant peties ir palaimingai užsnūdo“, – šypsodamasis prisimena Fuksbergeris.

Ar kieno nors karališka galva olimpinių žaidynių Miunchene metu buvo prigludusi prie Silvijos peties, olimpiniame komitete dirbantys Silvijos kolegos nesužinojo. „Silvija nė karto nesuteikė pagrindo kokiems nors gandams, – sako Fuksbergeris, – ji buvo ypatinga, jos elgsena – didinga.“

Karlas Gustavas galėjo sekti tik mūsų nepaprasto senojo karaliaus pavyzdžiu. Švedijos karūnos princas gavo puikų išsilavinimą. Buvo pasirūpinta, kad jis išmoktų viską, ko reikia būsimam karaliui ir kunigaikščiui.

Princas Johanas Georgas Hohencolernas, Karlo XVI Gustavo svainis

Mano šūkis: „Dėl Švedijos – visiems laikams.“ Supraskite tai kaip mano siekimą sukurti Švedijoje gerovę.

Karlas Gustavas

Net kai 1976 metų vasarą jos santykiai su Švedijos karūnos paveldėtoju iškilo viešumon, Silvija laikėsi labai santūriai. Ji niekada niekam nedavė interviu ir nekalbėjo apie savo santykius su Švedijos princu. Panašiai elgėsi ir jos šeima bei draugai. Vis tiek tuo metu niekas rimtai ir negalvojo apie jųdviejų santuoką, nes tikriausiai Karlui Gustavui ji būtų kainavusi Švedijos sostą. Vis dėlto griežta Bernadotų dinastijos paveldėjimo tvarka numatė vieną išlygą: karalius galėjo vesti, ką tik norėjo.

O ar jis to norėjo?..

Dar ir šiandien karalius Karlas Gustavas nesugeba taisyklingai pasirašyti: jis pasirašo čia „Cal Gustf“, čia „Car Gstuf“. Švedų kalba karalius – „kung“, tačiau Karlui Gustavui teišeina parašyti „knug“ arba „gunk“. Jam sunku sklandžiai perskaityti paruoštą tekstą. Dažniausiai karalius išmoksta tekstą atmintinai ir tik dedasi jį skaitąs. Nenuostabu, kad mokykliniais metais sklandė gandai, kad sosto paveldėtojui ne visiškai gerai su galva.

Alfas Šmitas, aukštuomenės gyvenimo žinovas

1973 m. rugsėjo 15 d., sulaukęs devyniasdešimties metų, Helzingborge mirė karalius Gustavas VI Adolfas. „Karalius mirė, tegyvuoja karalius!“ Netrukus Stokholmo miesto rūmų balkone pasirodė naujasis Švedijos karalius Karlas XVI Gustavas, kurį džiaugsmingai skanduojanti minia pasveikino, gavus karalystės vairą. Senovinės, iškilmingos karūnavimo ceremonijos jau seniai buvo atsisakyta – tereikėjo Karlui Gustavui, sėdinčiam sidabriniame soste Stokholmo rūmų iškilmių menėje, prisiekti ištikimybę švedų tautai. Savo valdymo laikotarpiui naujasis karalius pasirinko šūkį „Dėl Švedijos – visiems laikams“.

Tad daugiau negu tūkstančio metų senumo Švedijos monarchijos istoriją tęsė tik dvidešimt septynerių metų sulaukęs karalius. Istorikams žinomi vardai Švedijos karalių, valdžiusių šalį nuo dešimtojo šimtmečio. Tuo metu Švedijos karalius būdavo tik renkamas – šalies aukštuomenė išsirinkdavo „labiausiai gerbiamą ir vertą karalystės sosto“. Karaliui mirus, būdavo renkamas naujas karalius. Tik karalius Gustavas Vaza, apie kurį dar ir šiandien primena beveik devyniasdešimties kilometrų ilgųjų nuotolių slidinėjimo varžybų trasa „Vazos varžybos“, įvedė Švedijoje paveldimąją monarchiją. 1521 metais jis išlaisvino šalį iš danų priespaudos, į kurią Švedija buvo patekusi po 1397 metais pasirašytos Kalmaro unijos. Žymiausias Vazų dinastijos karalius buvo Gustavo Vazos anūkas Gustavas II Adolfas, „baisusis nakties liūtas“. Gustavas Adolfas, kariaudamas su Rusija ir Lenkija, įsiviešpatavo Baltijos jūros regione, o labiausiai išgarsėjo dalyvaudamas Trisdešimties metų kare. 1630 metais, vesdamas įspūdingo dydžio kariuomenę, jis įžengė į Pomeraniją, tuo sukeldamas paniką visai Europai. 1632 metais nemirtingu laikomas karalius Gustavas Adolfas krito mūšyje ties Liucenu, o apie jį buvo pasakojama daug įvairių legendų ir padavimų.

Karaliaus įpėdinė, karūnos princesė Kristina, tuo metu buvo tik šešerių metų amžiaus. Vietoj jos valdė sosto taryba, vado-

vaujama kanclerio Akselio Oksenstiernos. Galiausiai karalystės vairą į savo rankas perėmė kiek ekscentriška jaunoji dama. Kristina įėjo į Švedijos istoriją kaip *enfant terrible* („baisioji infantė“), nes ji mieliau teikė pirmenybę nuotykių kupinam gyvenimui įvairiose Europos šalyse, negu tamsiems Švedijos rūmų koridoriams. Netrukus ji be jokios graužaties perleido valdžią savo pusbroliui ir nuo to laiko smagiai leido laiką keliaudama. Audringą Kristinos gyvenimo istoriją savo dramoje įamžino Augustas Strindbergas, apie ją Holivude buvo sukurtas kino filmas, kuriame aikštingąją Švedijos karalienę išgarsino Greta Garbo.

Pasibaigus karalienės Kristinos valdymo laikotarpiui, pasibaigė ir Vazų dinastijos valdymo era. Vėliau Švediją valdė karaliai, kilę iš Pfalco-Cveibriukeno, Heseno-Kaselio ir Holšteino-Gotorpo dinastijų. Vėlesniais dešimtmečiais karališkieji Švedijos rūmai kovojo su luomais, kurie vis labiau siekė dalyvauti, valdant kraštą. Galiausiai 1809 metais buvo priimta konstitucija, pagal kurią tiek parlamentui, tiek karaliui valdžios atiteko maždaug po lygiai. Karalius vis dar buvo nenuginčijamas valstybės vadovas. Tačiau šalis neilgai džiaugėsi stabilia padėtimi, nes monarchas Karlas XIII nepaliko įpėdinių. Ką daryti? Švedai pasinaudojo pragmatišku ir istoriškai pasitvirtinusiu būdu: jie pradėjo ieškoti „karaliaus sosto verto“ kandidato. Iš visų galimų kandidatų pagaliau buvo nuspręsta pasirinkti Žaną Baptistą Bernadotą, Napoleono maršalą, kuris buvo pasižymėjęs Napoleono vadovaujamuose karuose kaip talentingas vadas. Pasirinkdami Bernadotą, švedai tikėjosi išlaikyti gerus santykius su karingu ir valdžios trokštančiu prancūzų imperatoriumi. Vis dėlto tuometiniai švedų valdžios atstovai nebuvo labai įžvalgūs ir dėmesingi politikai, juk tuo metu Žano Baptisto Bernadoto santykiai su Napoleonu jau seniai nebuvo geri, ko negalima pasakyti apie Bernadoto santykius su buvusia Napoleono mylimąja Dezire Klara. Maršalas vedė buvusią Napoleono sužadėtinę, ko Napoleonas – kaip buvo kalbama –

niekada jam neatleido. Be to, Bernadotas buvo augalotas, stotingas vyras, o mažaūgis, iš Korsikos kilęs Napoleonas negalėjo to pakęsti. Vertinę jų karinius sugebėjimus, teigia, kad Bernadotas ir Napoleonas tikrai buvo lygiaverčiai karo vadai. Tačiau Švedijos luomai jau buvo nusprendę pasirinkti Bernadotą, o ne kurį kitą kandidatą, ir 1809 metais parlamentas išrinko jį Karlo XIII karūnos princu. 1818 metais jis tapo Švedijos karaliumi.

Žanui Baptistui, tapusiam karaliumi Karlu XIV Johanu, ir jo sutuoktinei, kurią švedai vadino „Deziderija", iš pradžių nebuvo lengva apsiprasti naujoje šaltoje šiaurinėje gimtinėje. Dezirei Švedijos klimatas atrodė iš viso nepakenčiamas ir pirmuosius dvylika vyro valdymo metų ji daugiausia praleido saulėtoje Prancūzijoje. Karaliui buvo taip pat nelengva priprasti gyventi Švedijoje. Tarkim, jo Didenybei netiko šveddiškas maistas. Kalbama, kad kartą pietų metu, netekęs vilties, jis paprašė atnešti minkštai virtą kiaušinį, mat gaminant šį patiekalą nelabai įmanoma ką nors sugadinti. Nuo to laiko iki šių dienų išliko stalo paprotys ties karaliaus vieta ant stalo visada padėti auksinį indelį kiaušiniui. Apie pirmąjį Bernadotų dinastijos atstovą pasakojama ir daugiau pikantiškų istorijų. Esą jis niekada nepasirodydavo be viršutinių drabužių net ir savo tarnų akivaizdoje. Kalbama, kad taip jis elgėsi dėl to, kad prancūzų revoliucijos metais ant savo krūtinės buvo išsitatuiravęs užrašą *mort aux rois* – „mirtis karaliams".

Paradoksalu, tačiau narsaus Napoleono karvedžio, kurį švedai išrinko karaliumi būtent dėl jo karinių gebėjimų, dėka šalyje įsivyravo ilgalaikė taika. Tik vieną vienintelį kartą – tautų mūšyje ties Leipcigu – Bernadotas vadovavo švedų kariuomenei. Nuo to laiko Švedija daugiau nedalyvavo nė viename kare. Netgi abiejų pasaulinių karų laikotarpiu Švedija neatsisakė savo neutraliteto.

Žano Baptisto sūnus Oskaras I, užėmęs Švedijos sostą 1844 metais, pradėjo šalyje ekonomines ir socialines reformas.

Valdant Oskarui I ir jo įpėdiniui Karlui XV, Švedija iš atsilikusios agrarinės tapo pramonine šalimi. Oskaras II, ketvirtasis Bernadotas Švedijos soste, buvo paskutinis „senosios mokyklos“ karalius. Jis mėgo įvairias ceremonijas ir jo, kaip valdovo, valdžios inscenizacijas, nors jo įtaka parlamento palaikomai politikai pamažu aiškiai silpo. Jo karūnavimo iškilmės, vykusios 1873 metais Stokholme, vis dar buvo itin iškilmingos, tiesiog pompastiškos. Tačiau netrukus po jų karaliaus karūna buvo padėta į vitriną. Daugiau nė vienas iš Oskaro įpėdinių karūnavimo metu nepageidavo iškilmingų ritualų.

Vis dėlto likusios valdovo valdžios Bernadotai laikėsi stipriai įsikabinę. Gustavas V, tapęs Švedijos karaliumi 1907 metais, savo vadinamosios „Burghofo kalbos“ dėka įgijo abejotiną reputaciją. 1914 metais, kalbėdamas teisme, jis nepaisė liberalios vyriausybės prieštaravimo ir pasisakė už ginkluotųjų pajėgų didinimą. Be to, trisdešimčiai tūkstančių valstiečių jis įsakė susirinkti prie Stokholmo rūmų ir ploti jam. Tai buvo paskutinis vertas dėmesio karaliaus bandymas pasipriešinti vyriausybės sprendimui ir primesti kraštui savo valią. Deja, karalius nepaisė to laiko ženklų. Po jo kalbos šalyje kilo konstitucinė krizė, kurios metu pirmą kartą buvo pareikalauta panaikinti monarchiją. 1914 m. rugpjūčio 1 d. prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, karaliaus nuogąstavimai dėl Švedijos gynybinio pajėgumo pasitvirtino, šie neramumai baigėsi. Tačiau daugiau karalius niekuomet nedrįso kištis į Švedijos politiką. Bet visuomenėje ir toliau netilo kalbos apie jį. Karalius Gustavas V net nebandė slėpti savo homoseksualios orientacijos. Jo žmona pakentė tai, bet ir pati susirado meilužį – švedų gydytoją Akselį Muntę, kurį karališkieji rūmai tyliai toleravo. Gustavas V išbuvo karaliaus soste keturiasdešimt trejus metus. Per jo karaliavimo laikotarpį įvyko svarbūs įvykiai: buvo įvesta visuotinė rinkimų teisė ir socialdemokratai, iki šiol dominuojanti Švedijos politinė jėga, laimėjo pergalę parlamente. Be to, jo valdymo laikotarpiu buvo pradėta kurti socialinė

Švedijos valstybė, vadinamieji „tautos namai“, apsaugantys kiekvieną švedą nuo lopšio iki karsto.

Kaip ir per Pirmąjį pasaulinį karą, taip ir per Antrąjį Švedijai pavyko oficialiai išlikti neutralia valstybe. Tačiau šalies politikai toleravo vokiečių dalinių judėjimą per jos teritoriją tarp Norvegijos ir Suomijos ir netiesiogiai rėmė nacistinę Vokietiją, tiekdami jai geležies rūdą. Taip pat ir karališkosios šeimos elgesys neatrodė iš tiesų neutralus: Gustavas V aktyviai bendravo su žymiais nacių politikais, o 1939 metų vasarį netgi apdovanojo Vokietijos aviacijos maršalą Hermaną Geringą Kalavijo ordino didžiuoju kryžiumi su grandine – aukščiausio rango Švedijos kariniu apdovanojimu. Tik pastaraisiais metais Švedijoje pradėta rimtai diskutuoti apie tikrąjį šalies vaidmenį Antrojo pasaulinio karo metais. Tad iki tol vyravęs mitas apie griežtą Švedijos neutralitetą pradėjo byrėti.

1950 m. spalio 29 d., sulaukęs devyniasdešimt dvejų metų, Drotningholmo pilyje mirė karalius Gustavas V. Netrukus sostą užėmė taip pat garbingo amžiaus įpėdinis – Gustavo V sūnus, šešiasdešimt septynerių metų amžiaus Gustavas VI Adolfas. Svarbiausia jo užduotis buvo atnaujinti Švedijos konstituciją, nes iki tol galiojo „apdulkėjusi“ 1809 m. konstitucija, pagal kurią Švedijos monarchas vis dar buvo šalies suverenas. Karalius galėjo formuoti vyriausybę, skirti ministrą pirmininką, pirmininkauti ministrų kabineto posėdžių metu, be to buvo vyriausias ginkluotųjų pajėgų vadas. 1809 metais priimta Švedijos konstitucija yra seniausia Europos konstitucija, pirmoji pasaulyje rašytinė konstitucija buvo priimta Amerikoje (pirmoji rašytinė Europos konstitucija yra Abiejų Tautų Respublikos (Lietuvos ir Lenkijos) 1791 m. gegužės 3 d. priimta konstitucija, – *vert. past.)*. Nors jau daug dešimtmečių nė vienas monarchas rimtai nesikišo į šalies politiką, tačiau teoriškai tokią galimybę jie turėjo.

Naujoji konstitucija turėjo aiškiai apibrėžti valdžios organų santykius. Iki to laiko egzistavęs dviejų rūmų parlamentas

buvo perorganizuotas į vienų rūmų parlamentą. Tačiau reikėjo rasti atsakymą į aktualiausią Švedijos klausimą: ką daryti su karaliumi?

Jeigu būtų buvusi socialdemokratų, įtakingiausios frakcijos, valia, Bernadotų šeima, įsikūrusi Stokholmo rūmuose, būtų turėjusi tuoj pat krautis lagaminus. Tačiau net ir labiausiai užkietėjusiam respublikonui buvo aišku, kad toks žingsnis būtų šalyje sukėlęs didžiulę pasipiktinimo audrą. „Švedai nenorėjo prezidento – jie tiesiog norėjo išlaikyti savo karalių“, – reziumuoja istorikas Dikas Harisonas. Ingvaras Karlsonas, ilgametis šalies ministras pirmininkas, iki šiol yra labai patenkintas sprendimu, kurį galiausiai priėmė posėdžiavusi konstitucinė komisija. „Mes nusprendėme priimti kompromisą: karalius išlieka, tačiau praranda visą politinę valdžią“, – toks buvo konstitucinės komisijos sprendimas.

Pirmasis karalius, kuriam valdant įsigaliojo naujoji konstitucija, buvo Karlas XVI Gustavas, 1973 metais perėmęs Švedijos sostą iš savo senelio. Nuo tos dienos, kai įsigaliojo naujoji konstitucija, jo karališka valdžia apsiribojo šiais įgaliojimais: jis parlamente paskelbia sesijos pradžią, pirmininkauja Valstybės tarybos informaciniams susitikimams, kurių metu jis informuojamas apie aktualius politikos klausimus; karalius akredituoja ambasadorius ir turi aukščiausią karinį laipsnį. Tačiau tiesioginės valdžios ginkluotosioms pajėgoms jis neturi.

Palyginti su kitomis pasaulio monarchijomis, Švedijos karališkoji šeima, priėmus naują konstituciją, tapo visiškai bejėgė. Nors kitų šalių monarchų sprendžiamojo balso teisė yra daugiau formali, tačiau ji vis dėlto egzistuoja. Štai Didžiojoje Britanijoje neįsigalioja nė vienas įstatymas, kol jo nepasirašo karalienė, o Norvegijos karalius netgi gali pasinaudoti veto teise, atmesdamas kai kuriuos parlamento nutarimus. Be to, jis dalyvauja savaitiniuose ministrų kabineto posėdžiuose. Tuo metu Švedijoje karaliui yra griežtai draudžiama viešai išsakyti

Šią moterį aš myliu ir vesiu ją. Su ja norėčiau praleisti visą savo gyvenimą.

Karlas Gustavas, 1976 m. kovo 12 d.

Aš labai džiaugiuosi, kad esu čia. Norėčiau paskirti savo gyvenimą būsimam vyrui ir mano naujos tėvynės žmonėms. Noriu daryti kitiems gera, kiek tik mano jėgos leis.

Silvija, 1976 m. kovo 12 d.

savo nuomonę, kuri gali būti suprasta kaip politinis požiūris.

Bernadotų šeima susitaikė su šia padėtimi, kurios ji vis tiek negalėjo, ir, kaip atrodė, nenorėjo keisti. „Man susidarė įspūdis, kad karališkoji šeima buvo visai patenkinta šiuo sprendimu, – sako Ingvaras Karlsonas. – Viskas būtų tik dar labiau susipainioję, jeigu būtume palikę galioti senąją tvarką. O tada buvo aiškiai apibrėžta, ką karališkoji šeima galėjo ir ko negalėjo daryti, tad su tuo sutiko ir parlamentas, ir karališkoji šeima."

Karaliui buvo sunku apsispręsti. Rodos, jis neabejojo, kad Silvija yra ta „tikroji", juo labiau, kad ir visos, be išimties, jo seserys sakė jam nepaleisti jos. Tačiau karalius tada buvo dar labai jaunas. Be to, ir Švedijoje galiojo moto: „Prieš susisaistydamas amžinais ryšiais, pasižiūrėk, ar neatsiras ko geresnio." Tikriausiai todėl Karlas Gustavas, prieš vesdamas Silviją, dar norėjo kurį laiką „pasižvalgyti".

Paulas Zaneris, žurnalistas

Taigi priėmus naują konstituciją, buvo nustatytos ne tik Švedijos karaliaus oficialaus gyvenimo ribos. Savo privatų gyvenimą karalius galėjo tvarkyti pats, tad ir vesti jis galėjo nebūtinai kilmingą merginą. Vis dėlto atrodė, kad jis dar nebuvo galutinai apsisprendęs vesti. Nors nuo to laiko, kai buvo paviešinta garsioji „*Porsche* nuotrauka", Silvija Zomerlat ir buvo laikoma karaliaus drauge, tačiau oficialiai ji nepasirodydavo kartu su juo. Reporteriams ir paparaciams teko gerokai paplušėti, sekant jaunąją moterį, susitikinėjančią su jaunuoju monarchu. Paskutinę 1973 metų dieną Silvija šventė kartu su Bernadotų šeima Stokholme. „Ar karalius susižadės su

Silvija?“ – netrukus apie tai buvo diskutuojama viename Švedijos dienraštyje. 1974 metų kovą paparaciams vėl pasisekė: jie užklupo Karlą Gustavą ir Silviją kalnų slidinėjimo kurorte Cermate. Išlikti neatpažintai Silvijai nepadėjo nei galvos skarelė, nei didžiuliai saulės akiniai. Silvija buvo atpažinta, nors vadinosi ji išgalvotu vardu. Kitą žiemą šią porą matė kartu slidinėjančią Klosterse, per Velykas – Norvegijoje, o 1975 metų vasarą jie pramogavo, plaukiodami motorine Karlo Gustavo jachta *Green Beam* palei uolėtus Švedijos krantus. Tačiau visų svarbiausias klausimas vis dar kabėjo ore.

1976 m. kovo 12 d. karališkosios šeimos fanai pagaliau galėjo atsikvėpti: Karlas Gustavas surengė Stokholme spaudos konferenciją, kurioje paskelbė apie savo sužadėtuves su Silvija. Jo sužadėtinė ne visai sklandžia švedų kalba užtikrino, kad ji – kas būtų galėjęs tuo suabejoti? – esanti labai laiminga. Iš tiesų jaunieji atrodė įsimylėję vienas kitą, o visų pirma – atsipalaidavę. Jaunoji pora buvo gerai viską apsvarsčiusi. Nors ir atrodė ramūs, tačiau jau po trijų mėnesių turėjo nuskambėti jų vestuvių varpai.

Nuo tada viskas pradėjo vykti pašėlusiu tempu. Stokholmas neregėjo karališkų vestuvių net 197 metus. Per praėjusius du šimtmečius Švedijos karaliai užimdavo šalies sostą jau būdami pagyvenę. Niekas karališkuosiuose rūmuose gerai nežinojo, kaip tinkamai organizuoti tokio masto renginį, tad visi uoliai pradėjo jam ruoštis. Nuotakos tėvynė, didžiuodamasi savo „karališku eksportu“, taip pat įsitraukė į šį priešvestuvinį šurmulį. „Vokietija Silvijos asmenyje tarsi matė savo šalies karalienę“, – sako Paulas Zaneris, tuo metu rengęs žurnalui *Bunte* dvylikos dalių seriją, kurioje nuodugniai aprašė su karališkomis vestuvėmis susijusius įvykius. Laikraščiai ir žurnalai su antraštėmis „Liko dar dvylika savaičių iki vestuvių“, „dar vienuolika savaičių“, „dar dešimt...“ skaitytojų būdavo kaipmat išgraibstomi. Savaime suprantama, iškilo viešumon ir tokių dalykų, kurie vargu ar džiugino Stokholmo karališkuosius

Tai buvo išties puiki daina šiam vakarui. Jie tiesiog išpūtė akis, kai mes užlipome ant scenos.

Ana Frida Reus, grupės ABBA dainininkė

Mane, žinoma, tiesiog sužavėjo ši man skirta serenada, kuri netrukus net tapo pasauliniu hitu.

Silvija

rūmus. Štai kartą spaudoje pasirodė gražių Silvijos, apsirengusios bikiniu, nuotraukų, veikiausiai rastų pas senus jos pažįstamus. Kitą kartą jos buvęs draugas viešai kalbėjo, kaip kadaise buvo pametęs galvą dėl merginos iš Haidelbergo. Žiniasklaida nepaliko ramybėje ir paties karaliaus: buvo daug nuotraukų, kuriose karalius buvo nufotografuotas čia su viena, čia su kita gražuole; matyt, su šiomis merginomis karalius palaikė artimus santykius. Tačiau rimtų skandalų niekam nepavyko atskleisti, taigi karališkosios šeimos fanai Švedijoje ir Vokietijoje džiugiai laukė metų įvykio. Nors Silvija ir Karlas Gustavas prašė neteikti jiems vestuvinių dovanų, o verčiau paaukoti pinigų neįgaliųjų sportui, vis dėlto jie neišvengė jiems nuoširdžiai skirtų dovanų. Vienas prancūzų rožių augintojas pavadino savo naujai išvestą rožių rūšį „Karaliene Silvija“, Švedijos mažų įmonių sąjunga nusiuntė į karališkuosius rūmus lopšį, nudažytą tautinėmis spalvomis – mėlyna ir geltona. Švabijos žemės dirigentas Gothilfas Fišeris pasielgė didžiadvasiškai ir sukūrė himną, kurį pavadino „Meilės karūna“, o įsimylėjusiems jauniesiems dovanojo šio himno rankraštį.

Ir štai 1976 m. birželio 18 d. prasidėjo ilgai lauktos iškilmės. Šventė prasidėjo Stokholmo operos teatre, susirinkus iškilmingai pasipuošusiai publikai. Žymiausi šalies atlikėjai ir menininkai specialiai šiai progai buvo sukūrę dainų ir pastatymų. Tikru hitu tapo grupės *ABBA* dovana karališkajai porai. Ana Frida, Benas, Bjornas ir Agneta pirmą kartą atliko savo dainą *Dancing Queen* – „Šokanti karalienė“. Karališkoje ložėje sėdinčiai Silvijai Zomerlat buvo tikrai linksma. „Septyniolikos metų, kaip dainuojama toje dainoje, tada aš tikrai jau nebuvau, – šypsodamasi sako Silvija, – tačiau, be jokios abejonės, ši serenada man buvo didžiulė staigmena.“ Visose Europos šalyse daina *Dancing Queen* tapo hitu numeris vienas, ir net

Jungtinėse Amerikos Valstijose švedų grupei pavyko pakilti į pačią muzikos „topų“ viršūnę. Kitą dieną, 11 val. 58 min., Silvija Zomerlat ir Karlas XVI Gustavas įžengė į Storkyrkaną, Stokholmo katedrą. Ta proga Stokholme buvo susirinkę apie 250 000 monarchijos fanų. Karališkas vestuves su dideliu susidomėjimu stebėjo ir žiūrovai, prilipę prie televizorių ekranų keturiasdešimt trijose pasaulio šalyse.

Ji – tai Snieguolė ir Miegančioji gražuolė viename asmenyje. Karalius sutinka merginą iš Heidelbergo, ir ji tampa Švedijos karaliene.

Joachimas Fuksbergeris

Silvija – fantastiška, tiesiog iškilni asmenybė. Jai nieko nereikėjo mokytis, ji galėjo varžytis su bet kuria princese.

Grafienė Alisa Trole-Vachtmeister, pirmoji rūmų dama

Vokietė, olimpinių žaidynių kuratorė, staiga tapo Švedijos karaliene. Žinoma, ši istorija tarsi iš svajonių pasaulio.

Paulas Zaneris, žurnalistas

Kaip ir įprasta tokia proga, taip ir šios iškilmingos dienos „faktai“ buvo išsamiai aprašyti žiniasklaidoje: nuotakos suknelė, pasiūta *Dior* firmos, buvo dramblio kaulo spalvos, suknelės šleifo ilgis – keturi metrai. Nuotakos šydas, kuris jau 152 metus priklausė Bernadotų šeimai, buvo Briuselio meistrų darbo. Nuotakos puokštė buvo iš baltų orchidėjų, geltonų jazmino žiedų ir pakalnučių, o bažnyčia buvo papuošta baltų alyvų šakelėmis ir raudonomis rožėmis. Jaunikis vilkėjo puošnią admirolo uniformą, puoštą ordino grandine, prie jo šono kabėjo kardas; nuotakos garbei jaunikis buvo prisisegęs Vokietijos Federacinės Respublikos Didįjį Kryžių. Katedroje buvo susirinkęs kilmingų svečių būrys. Buvo suvažiavę karaliai iš visos Europos: kaimyninių Skandinavijos šalių – Danijos ir Norvegijos – karalių poros, Belgijos karalius Boduinas su žmona Fabiola, Nyderlandų karalienė Beatričė su princu Klausu. Vienu žodžiu, buvo susirinkę beveik visi Europos kilmingos aukštuomenės atstovai. Kadangi nuotakos tėvynėje monarcho nėra, Vokietijai atstovavo jos prezidentas Valteris Šėlas su savo žmona Mildreda.

„Prisimenu kiekvieną smulkmeną, – sako karalienė Silvija. – Įdomiausia, kad visai nesijaudinau. Šalia buvo mano vyras, ir

tai svarbiausia. Tiesą sakant, aš visai nepastebėjau, nejaučiau tos gausybės susirinkusių žmonių." Po šių karalienės žodžių pasidarė aišku, kodėl savo vestuvių dieną, žengdama centrine katedros nava, ji atrodė tokia atsipalaidavusi. O publika turėjo pakankamai laiko pasigrožėti elegantiška jaunavedžių pora. Priekyje gėles barstantys vaikai žingsniavo taip lėtai, kad Silvija ir Karlas Gustavas tipeno jiems iš paskos kaip žąsiukai. Tik kai karalius švelniai stumtelėjo priešais jį einantį berniuką, „gėlių vaikai" šiek tiek pagreitino žingsnį. Publika pradėjo sutartinai kikenti – ir ledai buvo pralaužti.

Prie altoriaus viskas klostėsi itin darniai. Nuotaka valdėsi gerai: ji sklandžia švedų kalba atsakė į svarbiausią dienos klausimą, teisinga eilės seka išvardijo visus jaunikio vardus, o jos veide be perstojo švietė spindinti šypsena. Žodžiu, karaliaus nuotaka tobulai išlaikė šį svarbų egzaminą. Po jungtuvių katedroje jaunieji pasirodė džiūgaujančiai žmonių miniai: pirmiausia atviroje karietoje, o vėliau – paauksuotame barkase, pavadintame *Vasaorden*. Švietė ryški vasaros saulė – kaip pagal užsakymą. Tai tarsi turėjo patvirtinti, kad jaunoji – iš tikrųjų laiminga nuotaka. Tik štai pasirodymo rūmų balkone metu įvyko šioks toks nesklandumas. Silvija, motinos patarta, *Dior* firmos nuotakos suknelės rankovėje prie paprastos gumytės buvo prisisiuvusi nosinę – jeigu staiga nesusilaikytų ir pultų į ašaras. Nuotakai mojuojat susirinkusiai publikai, nosinė nepastebimai išlindo iš po rankovės ir pralinksmino prie televizoriaus ekrano susirinkusius žiūrovus.

Vėliau vykusių iškilmingų pietų metu buvo patiektas šaltas sultinys su ikrais, o karalienės garbei – patiekalas, pavadintas „sluoksniuotoje tešloje kepta lašiša karalienė Silvija". Šios vestuvių dalies metu labiausiai jaudintis teko, matyt, nuotakos tėvui, nes pagal seną tradiciją jis turėjo pasakyti kalbą. Vėliau Valteris Zomerlatas atvirai prisipažino, kad naktį prieš vestuves, įsivaizduodamas save kalbantį karalių ir prezidentų akivaizdoje, jis visai negalėjo užmigti. Tačiau jis kalbėjo sklandžiai, o

romantiškieji karališkosios šeimos gerbėjai šnekėjo, esą jaunoji, prieš pat tėvui sakant kalbą, įspraudė jam į ranką raštelį, kuriame buvo parašiusi: „Aš myliu tave, tėti. Tavo kačiukas."

Karališkieji rūmai tikėjosi demonstracijų, policija – netgi revoliucijos. Likus kelioms savaitėms iki karaliaus vestuvių aštuoniasdešimt keturi procentai švedų reikalavo panaikinti monarchiją. Sunku patikėti, tačiau karališkosios poros kelionė vestuvių karieta per Stokholmo senamiestį tapo jų triumfo žygiu. Karališkieji rūmai, iš kurių parlamentas buvo atėmęs visą valdžią, vėl, kaip senais laikais, sušvito visu savo spindesiu ir didybe. Nuotaka šypsojosi – ir visa Švedija atsidūrė prie jos kojų.

Alfas Šmitas, aukštuomenės gyvenimo ekspertas

Būdami tikri, kad vestuvės buvo puiki puota akims, jaunavedžiai išvyko medaus mėnesio į Havajus, paskui – į Afriką. Vėliau, gerai pailsėję ir įdegę, grįžo į karališkųjų rūmų kasdienybę.

Nuo pat pradžių Silvija puikiai sutarė su švedais. „Ji buvo tiesiog fantastiška, – negali atsižavėti pirmoji karalienės dama grafienė Alisa Trole-Vachtmeister. – Ji tikrai galėjo varžytis su bet kuria princese." Būtent tai, kad ji nebuvo iš kilmingos šeimos, užtikrino jai jos pavaldinių simpatijas. „Silvija dirbo pagal profesiją, – pasakoja Alisa Trole-Vachtmeister. – Žmonės priėmė jaunąją karalienę, nes ši žinojo, ką reiškia dirbti." Pirmųjų kelionių po šalį metu švedai ją sutikdavo išskėstomis rankomis. Silvija išmoko maloningai mojuoti ranka, įdėmiai klausyti ir nuolat šypsotis. Taip pat ji pajuto, kad nuo šiol privatus asmuo, vardu Silvija, retai kada galės gyventi savo nuosavą gyvenimą: dabar fotografai ir reporteriai stebėjo bei komentavo kiekvieną jos žingsnį, peržengtą per namų slenkstį. Taip pat ir karališkuosiuose rūmuose ji turėjo pirmiausia susirasti savo vietą. Jau daug kartų karališkuosiuose rūmuose šeimininkavo iškaršę karaliai ir nelabai ką jaunesni jų pavaldiniai. Vos tapęs karaliumi, Karlas Gustavas stengėsi pajauninti rūmų

Iš tiesų reikia pripažinti: karalienė išgelbėjo mūsų monarchiją.

Hermanas Lindkvistas, Karlo Gustavo biografas

Karalius ir karalienė gyveno taip pat, kaip ir visi švedai. Jie, kaip ir dauguma Stokholmo gyventojų, turėjo namą už miesto, o į rūmus važiuodavo dirbti – nuo devintos iki septynioliktos valandos.

Grafienė Alisa Trole-Vachtmeister, pirmoji rūmų dama

Karalius ir karalienė yra labai artimi Švedijos žmonėms. Žinoma, daugiausia tai lėmė Silvija, kuri kadaise pasakė: „Mes turime būti kuo atviresni".

Paulas Zaneris, žurnalistas

personalą. Jam daugiau nereikėjo ceremonmeisterių – jam reikėjo įgudusių šiuolaikinių vadybininkų. Dėl Silvijos vietos karališkųjų rūmų struktūroje taip pat reikėjo pasistengti. Alisa Trole-Vachtmeister dar ir šiandien gerai prisimena pirmuosius karalienės gyvenimo rūmuose metus: „Karališkųjų rūmų maršalas ir kiti vyrai iš pradžių manė, kad galės nurodinėti karalienei, ką ši turinti ir ko neturinti daryti. Kartą aš jiems pasakiau: „Karalienė šiuo metu užsiėmusi. Ji negali padaryti, ko prašote." Kai manęs paklausė: „Kodėl?", aš atsakiau: „Dabar ji yra pas kirpėją."

Silvijai tapus Švedijos karaliene, karališkosios šeimos populiarumas visuomenėje išaugo kaip ant mielių. Prieš tai už monarchijos išlaikymą pasisakė du trečdaliai švedų, o dabar – beveik devyniasdešimt procentų. Silvija daug simpatijų susilaukė ir todėl, kad, kaip atrodė, oficialių pasirodymų metu ji visai nejautė baimės ar susivaržymo. Ji pati, išdidi ir atsipalaidavusi, atlikdavo savo pareigas. Silvijos pasitikėjimas savimi ypač pasitarnavo jos jaunajam vyrui, nes karalius buvo uždaros prigimties ir oficilių kalbų metu atrodė gana bejėgis. „Jam buvo tikra palaima, kad karališkuosiuose rūmuose apsigyveno mergina iš Vokietijos, – rašė žurnalo *Bunte* žurnalistas Paulas Zaneris. – Dabar karalius galėjo laikytis ir kiek nuošaliau."

Po vestuvių Silvija apsigyveno Stokholmo miesto rūmuose, senojoje karališkosios šeimos rezidencijoje. Pripratusi gyventi vieno kambario bute, dabar ji galėjo išsirinkti sau vieną ar kitą kambarį iš daugiau negu šešių šimtų rūmų kambarių. Jeigu ji netyčia pasiklystų, jai susiorientuoti klaidžiame laiptinių, salių

ir anfiladų labirinte padėtų rūmų personalas. Didžiuliai rūmai, pastatyti Gamlastano saloje, iškilo Stokholme aštuonioliktame šimtmetyje. Dėl simetriško fasado ir neįmantrios architektūros rūmai veikiau atrodo tarsi milžiniška tvirtovė. Rūmai buvo statomi pagal architekto Nikodemo Tesino planą 1692–1754 metais. Tai vieni neįprasčiausių baroko statinių visoje Skandinavijoje. Seniausioji rūmų dalis įrengta pagal prancūzų klasicizmo stilių, tačiau didžiajai rūmų daliai būdinga rokoko ir empyro stilių dvasia. Devynioliktо šimtmečio pabaigoje švelnią geltoną fasado spalvą pakeitė dabartinė ruda. Be reprezentacinių salių, skirtų valstybiniams priėmimams bei turistams, karališkuosiuose rūmuose buvo įkurta daug biurų bei įrengta personalo butų. Ar čia iš tikrųjų jauku ir miela gyventi, lieka neaišku, tačiau karalienė Silvija, klaidžiodama iš vieno rūmų galo į kitą, ne itin žavėjosi savo naujuoju pašto adresu.

1977 metų pradžioje karalių Bernadotų šeima susilaukė pirmosios atžalos. Švedija džiaugėsi, po dviejų šimtų penkiasdešimties metų pertraukos sulaukusi valdančio monarcho vaiko gimimo. Nors žiniasklaidos priemonės tvirtai tikėjo, kad gims berniukas, tačiau liepos 14 d. gimė ne princas, o princesė. Žinią apie mažąją princesę karališkųjų rūmų pavaldiniai sutiko taip pat labai džiūgaudami. Gruodžio 27 d. ji buvo pakrikštyta Viktorija Ingrida Alisa Dezire. Praėjus vos dvejiems metams, 1979 m. gegužės 13 d. pasaulį išvydo jos broliukas Karlas Filipas – tuomet dar Švedijos karūnos princas. Tačiau šio savo titulo mažylis neteko, dar neišmokęs tarti nei „mama“, nei „tėtis“. Jau kuris laikas emancipuotoje Švedijoje buvo kalbama apie antikvarinės paveldėjimo teisės panaikinimą. Galiausiai 1979 m. lapkričio 7 d. Švedijos parlamentas 165 balsais „už“ ir 21 balsu „prieš“ priėmė naują sosto paveldėjimo įstatymą, įsigaliojusį nuo kitų metų pradžios. Pagal šį įstatymą sostą paveldi karalių šeimos pirmagimis vaikas, nepriklausomai nuo jo lyties. Taigi 1980 m. sausio 1 d. Viktorija gavo „karūnos princesės“ titulą ir, kaip ir numatyta, ateityje eis savo tėvo pėdomis.

Šeimoje jie visai nesivaržo vienas kito. Jie elgiasi laisvai, familiariai, taip, kaip įprasta visose šeimose. Jie labai myli vienas kitą.

Princas Johanas Georgas Hohencolernas, Karlo Gustavo svainis

Mano manymu, pas mus yra beveik socialistinė tvarka. Galbūt man taip ir nederėtų kalbėti, tačiau karališkųjų rūmų kasdienybėje negalioja joks etiketas.

Grafienė Alisa Trole-Vachtmeister, pirmoji rūmų dama

Manau, kad mūsų karališkoji šeima yra tikrai simpatinga. Ji yra ir artima liaudžiai, ir tuo pačiu metu karališkai didinga. Mūsų karalius geras, jis viskuo domisi.

Siva Malmkvist, populiari švedų dainininkė

Galvodami apie savo vaikus, Karlas Gustavas ir Silvija atsisakė Bernadotų šeimos tradicijos gyventi miesto rūmuose. Tamsūs rūmai nebuvo tinkami mažiems vaikams auginti. Ne tik dėl to, kad juose buvo mažai vaikams pritaikytos žaidimų erdvės. Kadangi rūmai yra pačiame Stokholmo centre, netoliese beveik nėra žalių skverų, o ir žengę iš namų bent žingsnį, karaliai ir jų vaikai susidurtų su šimtais turistų. Naujaisiais šeimos namais tapo Drotningholmo rūmai, esantys vienuolika kilometrų už miesto, Lovio saloje prie Mėlerio ežero. Šie rūmai laikomi vienais iš gražiausių visoje Skandinavijoje. Tai pirmasis Švedijos kultūros paminklas, įtrauktas į UNESCO Pasaulio kultūros paveldo sąrašą. Iki tol Drotningholmo rūmuose vasarą apsistodavo karaliai arba juose prieglobstį rasdavo našlėmis tapusios karalienės. Šeimai su mažais vaikais šie rūmai buvo ideali gyvenamoji vieta. Aplink rūmus auga puikūs parkai, taigi vietos pasivaikščiojimams ir žaidimams čia tikrai pakako. Valčių prieplauka buvo prieš pat namų duris, tad progų pasiplaukioti Mėlerio ežere taip pat netrūko. Rūmuose pakako vietos ir šeimos augintiniams, kurių priežiūra ir bendri žaidimai buvo vienas mėgstamiausių Bernadotų šeimos vaikų užsiėmimų. Drotningholmo rūmuose karaliai gyveno įprastinį šeimos, kurioje dirba abu tėvai, gyvenimą. „Devintą valandą ryto jie išvažiuodavo į darbą, o grįždavo namo penktą valandą vakaro, – prisimena rūmų dama Trole-Vachtmeister. – Vaikai tai priėmė kaip savaime suprantamą dalyką. Jie žinojo, kad mama ir tėtis pirmiausia turi atlikti savo darbus, kad paskui

galėtų užsiimti su jais, vaikais." 1982 m. birželio 10 d. Drotningholmo rūmuose Bernadotų šeima susilaukė trečio, paskutinio, vaiko – dukrelės Madeleinos.

Iš pat pradžių karališkosios šeimos santykiai su žiniasklaidos priemonėmis buvo gana atviri. Tam tikru, iš anksto numatytu laiku, karalius ir karalienė pasikviesdavo televizijos atstovus. Reporteriai galėjo filmuoti, kaip karalių vaikai žaidžia lėlių teatrą ar dūksta su šunimis. Tėvai atsižvelgė į didelį visuomenės domėjimąsi jų gražiomis atžalomis, tačiau ėmėsi priemonių, ribojančių paparacių persekiojimus.

„Mes visada stengėmės sudaryti tokias sąlygas, kad mūsų vaikai augtų kaip visi normalūs vaikai, – šiandien sako karalienė Silvija. – Norėjome, kad jie nenutoltų nuo paprastų švedų." Visi jų vaikai baigė valstybines mokyklas ir mokėsi ten kartu su Larsonais ir Svensonais. Karalienė Silvija taip pat siekė, kad vaikai atsivestų savo draugų į rūmus ir patys eitų pas juos į svečius. „Kai dabar stebiu savo vaikus, džiaugiuosi, kad jie moka atvirai bendrauti su visais žmonėmis", – sako karalienė. Beje, karalių šeimos vaikai nuo mažens dalyvaudavo oficialiuose rūmų renginiuose, net jeigu dėl to kartais viskas virsdavo aukštyn kojomis. Buvęs Vokietijos prezidentas Richardas fon Vaiczekeris vis dar gerai prisimena valstybinį vizitą Stokholme. Kaip tik tuo metu, kai prezidentas su Švedijos karaliumi turėjo priimti kariuomenės paradą, prasidėjo staigi liūtis. „Skėčiai protokole tikriausiai nebuvo numatyti, – su šypsena taria fon Vaiczekeris, – taigi mes, apsirengę gražiais kostiumais, stovėjome po atviru dangumi ir netrukus buvome šlaput šlaputėliai." Karališkosios šeimos atžalos, susispietusios prie rūmų langų, puikiai matė šią juokingą sceną. „Mes ne tik gerai

Ji yra labai rūpestinga ir rimtai vykdo savo pareigas. Ji – maloni ir linksma, visada stengiasi viską atlikti kuo geriau.

Madeleina apie Viktoriją, 2005 m.

Taip, mokykliniais metais mane terorizuodavo. Tai buvo tikras pragaras. Rytais pagalvojus, kad turiu eiti į mokyklą, man pasidarydavo negera. Mano bendramoksliai juokdavosi iš manęs, nes man sunkiai sekėsi mokytis skaityti ir rašyti.

Viktorija, 2002 m.

matėme, bet veik ir girdėjome prie langų stovinčius ir iš juoko besiraičiojančius vaikus. Jie tiesiog sprogo iš juoko, matydami savo tėtį ir svečią, merkiamus liūties.“

Kiekvienais metais šeima praleisdavo vasarą Olando saloje esančiame Solideno dvare. Gana mažame ir kukliame baltai dažytame dvare šeima jautėsi ypač gerai. Čia vaikai galėjo ir irstytis valtimi, ir jodinėti, žaisti. Šiame dvare kiekvienų metų liepos 14 d. švenčiama „Viktorijos diena“ – Viktorijos gimtadienis. Kaimynai ir šeimos draugai, susirinkę dvaro kieme, įteikia karališkosios šeimos pirmagimei dovanas ir sudainuoja jai serenadą.

Švedijos karūnos princesė paprastai nuolat sulaukdavo daugiau dėmesio nei kiti šeimos vaikai. 1980 m. pasikeitus sosto paveldėjimo tvarkai, ateityje Švedijos karūną turės perimti Viktorija. Ar tai garbė, ar našta? Regis, Viktorijai jau teko patirti ir viena, ir kita. Pasak pirmosios rūmų damos, grafienės Alisos Trole-Vachtmeister, mažajai princesei, sulaukusiai ketverių ar penkerių metų, jau buvo aišku, kad ji kažkuo skyrėsi nuo savo brolio ir sesers. „Karlas Filipas nuolat sakydavo: „Aš tapsiu karaliumi!“ – šypsodamasi prisimena pirmoji rūmų dama, – tačiau Viktorija jam atkirsdavo: „Ne, tai aš esu karūnos princesė, taigi aš tapsiu karaliene.“ Ką visos šios kalbos reiškia, Viktorija suprato, bėgant laikui. Viktorijai pradėjus eiti į mokyklą, paaiškėjo, kad ir ji, kaip ir jos tėvas, turi skaitymo ir rašymo sunkumų. Mergaitei buvo labai sunku dalyvauti pamokose. „Daugelį metų man tai kėlė didelę neviltį“, – knygoje „Viktorija, Viktorija“ prisimena karūnos princesė. Šią knygą ji parašė kartu su Alisa Bah ir jos ilgamete auklėtoja Elizabeta Taras-Valberg. „Aš ilgai galvojau, kad pati dėl to kalta, kad taip yra todėl, kad nesu pakankamai stropi.“ Tik nuolatinė tikslinga pagalba padėjo Viktorijai įveikti savo „aklumą žodžiams“ – taip Švedijoje vadinama legastenija. Jai galiausiai pavyko pavyti savo bendramokslius, o mokyklą baigti netgi labai gerais pažymiais. Vis dėlto palyginti su bendraklasiais,

Viktorija turėjo dėti daug daugiau pastangų, privalėjo būti drausmingesnė ir stropesnė. „Tuo metu, kai draugai eidavo į kavinę, aš važiuodavau namo mokytis“, – prisimena princesė.

Kai Viktorija atšventė savo penkioliktąjį gimtadienį, ji buvo pamažu pradėta pažindinti su jos, būsimos valdovės, pareigomis. Ji lydėjo savo tėvus į oficialius priėmimus ir netrukus atsidūrė žiniasklaidos dėmesio centre.

Jeigu kažkas gresia mano vaikų gerovei, tampu tikra liūte. Aš ilgai dvejojau viešai pripažinti Viktorijos ligą, tačiau galiausiai jos liesumas tapo labai aiškiai matomas. Be to, norėjau suteikti drąsos ir kitiems žmonėms, ištiktiems šios ligos. Norėjau, kad ir jie nesigėdytų ir pripažintų savo ligą. Be psichologinės pagalbos tiesiog neįmanoma išgydyti valgymo sutrikimų.

Silvija, 2000 m.

1995 m. liepos 14 d. Viktorijai sukako aštuoniolika metų. Švedijos karūnos princesės pilnametystė buvo iškilmingai pažymėta Stokholmo rūmų karališkoje menėje. Šventės metu dalyvavo ministras pirmininkas, ministrų kabineto nariai, Europos karališkųjų šeimų atstovai, šeimos draugai. Šventę filmavo Švedijos televizija. Nepasisant nuogąstavimų, esą Viktorijai tenkanti našta būsianti jai per sunki, karūnos princesė atrodė rami ir pasitikinti savimi: „Jūsų didenybe, mielas tėve! Diena, kuomet sulauki pilnametystės, visiems yra didelių pasikeitimų pradžia, nes nuo tos dienos tampi atsakingas už savo ateitį. Man ši diena įsimintina tuo, kad galėsiu padėti karaliui ir karalienei vykdyti jų atsakingas valstybės vadovų pareigas. Aš dėkoju savo

Kai tai sužinojau, patyriau stiprų šoką. Dažnai savęs klausiau, ką aš padariau ne taip, kur slypi šios ligos priežastis, tačiau atsakymo neradau. Vis vien kaltinu save dėl to.

Silvija, 2000 m.

Kartais labai norėčiau užsidėti stebuklingą kepuraitę ir neatpažinta gyventi normalų gyvenimą. Kita vertus, man labai malonu jausti begalinį žmonių supratimą ir paguodą.

Viktorija, 2001 m.

tėvams už jų rūpestį ir auklėjimą, kuriuo aš labai džiaugiuosi. Aš pažadu, kad visada būsiu ištikima Švedijos karalystei, parlamentui ir Švedijos konstitucijai.“

Audringi plojimai palydėjo sėkmingą Švedijos princesės premjerą, ir palengvėjusia širdimi princesė kartu su savo tėvais ištirpo minioje. Viktorijai sulaukus pilnamestystės, prasidėjo ir jos, kaip būsimos sosto paveldėtojos, „oficialus“ lavinimas. 1996 metų spalį ji pradėjo studijuoti prancūzų kalbą *Catholique de l'Ouest* universitete Angersyje, o kitą vasarą jai teko atlikti praktiką pas Švedijos ministrą pirmininką Gioraną Personą.

1997 metais princesė, vaikystėje ir paauglystėje atrodžiusi sveika ir žydinti, staiga sulyso ir atrodė susikrimtusi. Ypač Švedijos visuomenė susijaudino, išvydusi Viktoriją Nobelio premijos įteikimo ceremonijoje. Iš princesės, pasipuošusios baline suknele, regis, buvo likę tik kaulai ir oda. Buvo akivaizdu, kad mergina kentėjo dėl valgymo sutrikimų, o tai yra klasikinis atvejis, kai žmogui keliami per dideli reikalavimai ir jis patiria per didelį stresą. Silvija ir Karlas Gustavas nusprendė neslėpti nuo viešumos šios dukters problemos, kad galėtų jai padėti. Jie kreipėsi į spaudą prašydami būti santūresniems Viktorijos atžvilgiu, o ją pačią išsiuntė studijuoti į Jungtines Amerikos Valstijas. Ten Viktorija, nevarginama žiniasklaidos, galėjo ramiau atsikvėpti. 1999 m. princesė grįžo į Švediją ir atrodė gerokai sustiprėjusi. Kaip vėliau sakė pati Viktorija, Amerikoje ji patyrė, kad abu jos „vaidmenys“ – „privatus asmuo, vardu Viktorija“, ir viešas asmuo „Švedijos karūnos princesė“ – nebūtinai turi pjautis tarpusavyje, kad abu „asmenys“ gali gerai sutarti vienas su kitu. Pasak princesės, ji per tą laiką nusprendusi priimti Švedijos karūnos įsipareigojimus ir laikyti juos Dievo dovana.

Švedai palankiai vertino karališkąją šeimą, nepabūgusią iškelti viešumon princesės Viktorijos ligą. Švedai pradėjo dar labiau gerbti šalies monarchus, kurie neapsimetinėjo, esą vis-

kas yra gerai. Tačiau po šio įvykio Bernadotai, iki šiol labai atvirai bendravę su žiniasklaida, nubrėžė tam tikras ribas. Išaugus karališkosios šeimos atžaloms, bulvarinė spauda, ypač Vokietijoje, pradėjo eskaluoti būsimų sužadėtuvių ir vestuvių, sudaužytų širdžių ir nėštumų temą. Dauguma šių „naujienų" buvo išgalvotos. Bernadotų šeimai apsiginti nuo panašaus pobūdžio pranešimų padeda vokiečių advokatas Matėjus Princas, kuris šeimos labui jau sugebėjo pasiekti tam tikrų pergalių. Vis dėlto net ir rimtesniuose laikraščiuose bei žurnaluose Bernadotai nuolat atsiduria dėmesio centre ne tik Švedijoje, bet ir kitose šalyse. Dauguma skaitytojų mielai „ryja" tokio pobūdžio istorijas, tačiau Švedijos monarchijos priešininkams jos įsiėdė iki gyvo kaulo. „Žinoma, jie nuolat yra visuomenės dėmesio centre, – pripažįsta Matsas Einarsonas, kairiųjų partijos narys, – tačiau pažiūrėkite atidžiau, kuo jie užsiima. Regis, visai neesminiais dalykais."

Tiesą sakant, karališka kasdienybė iš tiesų atrodo esanti begalinė priėmimų, atidarymų ir renginių virtinė. Kartą per savaitę karalių pora Stokholmo rūmuose susitinka su artimiausiais savo padėjėjais, aptaria numatomus renginius ir pasiskirsto, kurie šeimos nariai kur eis. Be gausių kelionių po šalį ir tradicinių svarbių renginių, kaip antai kasmetė Nobelio premijos įteikimo šventė, vykstanti gruodžio 10 d., į karališkosios šeimos pareigas įeina ir nuolatiniai valstybiniai vizitai užsienio šalyse. Jų metu Švedijos karalių pora užmezga ir ekonominius ryšius. „Karalius gali atverti duris, kurios kitiems taip ir liktų užvertos", – teigia ilgametis Švedijos ministras pirmininkas Ingvaras Karlsonas, gerai vertinantis monarcho veiklą. Tačiau net ir tokių kelionių metu Bernadotų veiklos galimybės griežtai apsiriboja reprezentacinėmis funkcijomis. Bet kokie politinio pobūdžio pareiškimai yra neleidžiami.

Švedai jautriai reaguoja, kai kalbama apie tai, kas gi yra „politinis pareiškimas". Karalienei Silvijai teko tai patirti, kai ji 1996 metais vykusio pasaulinio kongreso „Prieš komercinį

Niekas negali įsivaizduoti, kiek dirba mano žmona. Darbšti kaip skruzdėlė, ji nepavargdama darbuojasi dėl nuskriaustų žmonių gerovės.

Karlas Gustavas, 2006 m.

Karalienės dėka auga susidomėjimas mūsų vykdomu projektu. Visa tai įgyja naują prasmę. Žmonės domisi karaliene, taigi ir tuo, kuo ji domisi.

Rachelė Baros, projekto *Lua Nova* vadovė

vaikų išnaudojimą" metu tiesiai šviesiai prakalbo apie „šiuolaikinę vergovės formą". Tai, kad karalienė užsiima labdaringa veikla, – gero tono požymis, tačiau šį kartą karalienė Silvija palietė labai opią ir keblią temą. 1999 metais karalienė įkūrė „Pasaulio vaikų fondą" (*World Childhood Foundation)* ir siekia priešintis vaikų išnaudojimui visame pasaulyje. Kalbėdama šio fondo įkūrimo proga, ji sakė: „Pasaulyje nuolat auga seksualinis vaikų išnaudojimas ir vaikų pornografijos mastai. Visa tai vyksta ir dėl to, kad trūksta tinkamų įstatymų. Didelį pavojų kelia ir nuolatinis bei nekontroliuojamas pedofilijos plitimas per internetą". Ir šie žodžiai drąsiai nuskambėjo moters, kuri daugelio akyse tebuvo tik miela besišypsanti būtybė, lūpomis. „Taip, esu vaikų pusėje, tai tikra tiesa, – tvirtina karalienė Silvija viename interviu. – Kai kas tąkart mane neteisingai suprato. Jie pagalvojo, kad kišuosi į politinius dalykus, tačiau, mano manymu, tai ne politinis, o humanitarinis reikalas. Juk kalbama apie mūsų vaikų gerovę."

Karalienė yra prisiėmusi daugybę įsipareigojimų – ji yra daugiau nei šešiasdešimties labdaringų organizacijų globėja. Vis dėlto arčiausiai širdies jai yra „Pasaulio vaikų fondas". 2005 metų vasarą karalienė lankėsi Brazilijoje, kurioje vykdomas vienas iš šio fondo projektų *Lua Nova*. Šio projekto tikslas – rūpintis jaunomis, prievartą patyrusiomis mamomis bei jų vaikais, suteikti jiems namus ir pasirūpinti jų ateitimi. Monarchės vizitui buvo ilgai ruoštasi, visi jaudindamiesi laukė šio susitikimo. Rachelė Baros, projekto *Lua Nova* vadovė, ypač teigiamai vertino karalienės vizitą. „Šio vizito dėka mes sulaukėme tiek dėmesio, kiek tik įmanoma susilaukti", – teigia ji. Brazilijoje, savo gimtinėje, karalienė bendravo su jaunosio-

mis moterimis ir jų vaikais visiškai laisvai ir atvirai. „Džiugu jausti, kad jos gali tikėti geresne ateitimi, kad jos nori būti atsakingos už savo gyvenimą“, – sakė karalienė viename interviu. Taip pat ir kitos jaunos moterys, kurios susipažino su karaliene, liko ja sužavėtos. „Aš tikėjausi pamatyti karalienę su karūna ant galvos ir ilgu apsiaustu, – juokiasi jauna mama Cirlena, viena iš tų moterų, kurias remia šis projektas, – tačiau karalienė pasirodė esanti visai paprasta moteris.“ Iš tiesų labdaringa Švedijos monarchės veikla anaiptol neatrodo esanti jai vien tik karališka pareiga. Akivaizdu, kad tai rūpi jai iš visos širdies.

Tačiau kritiškai nusiteikę švedai linkę manyti, kad labdaros projektai daugiau naudos teikia patiems geradariams, negu jos sulaukia paramos gavėjai. Į tai karalienė Silvija atsako gana pragmatišku argumentu: „Dėl savo esamos padėties turiu puikią galimybę suteikti šioms opioms temoms daugiau reikšmės, pritraukti daugiau visuomenės dėmesio šioms sritims. Tuo aš ir užsiimu, ir man patinka mano veikla. Jau yra pripažinta, kad šios problemos nėra niekaip susijusios su politika. Kalbama apie humanitarinius dalykus.“

Mes su vyru savo keliones laikome kai kuo daugiau, negu didybės ir šlovės demonstravimu. Mes abu labai stengiamės pamatyti, kas vyksta už kulisų. Aš labai gerai žinau, kad milijonai vaikų neturi vaikystės, kad daug jų yra įtraukti į prostitucijos, seksualinio išnaudojimo liūną ar dirba vergišką darbą. Aš įkūriau „Pasaulio vaikų fondą“, kad galėčiau padėti šiems vargo prispaustiems vaikams. Aš ypač siekiu, kad ši organizacija visame pasaulyje palengvintų maždaug dešimties milijonų gatvės vaikų dalią.

Silvija, 2000 m.

2004 metų vasarį karalius Karlas XVI Gustavas, anot jo pavaldinių, peržengė ribas – išsakė savo politinę nuomonę. Šis įvykis sukėlė Švedijoje didelę pasipiktinimo audrą. Karlas

Brunėjus – labai atvira šalis, sultonas yra be galo artimas savo šalies liaudžiai.

Karlas Gustavas apie Brunėjaus karalystę

Mums paskambino į spaudos biurą ir paprašė tai pakomentuoti. Aš atsakiau: „Aš nieko nekomentuosiu tol, kol nepakalbėsiu su karaliumi.“

Elizabeta Taras-Valberg, karališkųjų rūmų atstovė spaudai

Gustavas ir Silvija buvo numatę kelionę į Brunėjaus sultanatą. Borneo saloje įsikūrusią valstybę, kurioje gyvena vos keturi šimtai tūkstančių gyventojų, daugiau negu keturis dešimtmečius savo geležine ranka valdo sultonas Haji Hasanalas Bolkiahas. Konservatyvioje islamo karalystėje laisvi rinkimai nevyksta, o viena iš bausmių, kuriomis baudžiami kaliniai, yra išplakimas. Valstybės teritorijoje esantis gigantiško dydžio naftos telkinys padarė sultoną vienu turtingiausių žmonių pasaulyje. Spėjama, kad Brunėjaus valdovo turtas siekia trylika milijardų eurų. Sultonas, be kita ko, turi bemaž du šimtus *Rolls-Royce* automobilių, nuosavą avialiniją; jis taip pat investuoja ir į savo haremą, didžiausius pasaulyje rūmus, kurių Didžiojoje salėje telpa keli tūkstančiai svečių.

Vienas švedų reporteris dar Brunėjuje paklausė karaliaus, ar jis nejaučia keblumų, bendraudamas su tokiu valdovu. Ne, atsakė Karlas Gustavas, nes jis pamatė visai kitokį sultoną. Pasak karaliaus, sultonas jaučiasi labai artimas savo tautai. Tarkim, savo gimimo dieną jis sulaukia rūmuose iki keturiasdešimt tūkstančių svečių. Brunėjus yra visiškai atvira valstybė.

Tuoj pat po šio nelemto pasisakymo Švedijos karališkųjų rūmų spaudos biure suskambėjo telefonas. Karališkųjų rūmų buvo paprašyta pakomentuoti šiuos karaliaus žodžius. Elizabeta Taras-Valberg, tuometinė karališkųjų rūmų atstovė spaudai, negalėjo į tai nieko tiksliai atsakyti. Ji pasakė, kad kol neaptars šio klausimo su pačiu karaliumi, tol nekomentuos jo pasisakymo. Tačiau artimiausiu metu ji negalėjo pakalbėti su karaliumi, nes karališkoji pora tuo metu skrido jau į Vietnamą ir susisiekti su jais telefonu buvo neįmanoma.

Švedijos karalius patyrė tikrą katastrofą, nes tepraėjus kelioms valandoms jo komentarą transliavo radijas. Karaliaus pasisakymas apie Brunėjaus sultoną sukėlė šalyje didelę pasipiktinimo bangą. Buvo kalbama, esą Švedijos karalius viešai giria žmones niekinantį diktatorių. Šiek tiek nuosaikesniuose spaudos pranešimuose buvo spėliojama, kad gal esą Karlo Gustavo simpatija Brunėjaus sultonui kylanti dėl juos abu vienijančios aistros sportiniams automobiliams. Kaip nuosprendis karaliui nuskambėjo Olofo Petersono, žymaus valstybės teisės profesoriaus, pasisakymas, kad Švedijos laukia konstitucinė krizė ir monarchijos žlugimas. Atkutusi „Respublikonų sąjunga" netgi paskelbė karalių „Metų respublikonu".

Karlas Gustavas apie tėvynėje kilusį triukšmą sužinojo, kai, Vietname nusileidus jo lėktuvui, jam paskambino Elizabeta Taras-Valberg. „Karalius buvo labai nustebęs, jis visai negalėjo suprasti Švedijoje kilusios reakcijos", – pasakoja atstovė spaudai. Grįžęs į Švediją, monarchas pareiškė tik citavęs užsienio reikalų ministerijos sudarytą dosjė. Iš tiesų ten taip ir buvo parašyta: „Sultonas savo šalyje yra populiarus, atviras valdovas, jis garantuoja politinį valstybės stabilumą." Tačiau toliau dosjė buvo rašoma apie demokratinių struktūrų trūkumą, fizines kūno bausmes ir moterų diskriminaciją, apie ką karalius savo pasisakyme visai neužsiminė.

Kadangi karalius tik citavo Užsienio reikalų ministerijos sudarytą dosjė, karaliui daugiau niekas nebepriekaištavo, neva jis sava valia pareiškė tokią antidemokratišką nuomonę. Tačiau vis dėlto šis įvykis buvo nemalonus: jis aiškiai parodė, kad Švedijos monarchas yra nesavarankiškas. Savaime suprantama, Karlas Gustavas apgailestavo, kad sukėlė tiek nesusipratimų. Tačiau jo apgailestavimai jam nelabai padėjo, nes nuo to laiko jis buvo priverstas pakęsti šalia savęs „auklę" – dabar užsienio kelionių metu karalių nuolat lydi vyriausybės atstovas. Jis, beje, o ne karalius aptaria visus dalykinius klausimus. Karaliui užsienyje teliko atlikti tik tai, ką jis iki šiol darė ir

Švedijoje: spausti rankas, kalbėti mandagumo frazes ir vėl spausti rankas.

„Brunėjaus afera“ vėl sukėlė ilgą laiką pritilusius debatus dėl monarchijos prasmės ir beprasmybės. „Atsistatydink, karaliau!“, – tokiomis antraštėmis mirgėjo Švedijos laikraščio *Aftonbladet* puslapiai. Net ir nurimus fatališkos karaliaus kelionės į Aziją sukeltam šurmuliui, diskusijos apie monarchijos reikalingumą nenutilo. Ko vertas valstybės vadovas, kuris tėra tik padėjėjų patariama marionetė? Parlamento deputatė Brita Lejon gailisi, kad Švedijos konstitucijoje yra didelių trūkumų: „Jeigu Švedija turėtų savo prezidentą, jis galėtų bent jau svarbiais klausimais pareikšti savo nuomonę. Mūsų valstybės galva privalo tylėti. Tai kam tada reikalingas karalius?“ Iš tikrųjų Švedijoje, besilaikančioje konstitucinės monarchinės valstybės santvarkos, be valstybės organų, nagrinėjančių kasdienius aktualius klausimus, nėra institucijos, kuri reikštų nuomonę esminiais valstybės klausimais. Švedijos monarchija – tai nešališka institucija, tačiau iš tikrųjų monarchas neturi teisės būti nešališkas. Monarchijos priešininkai nepatenkinti ir tuo, kad niekas neturi balso teisės, sprendžiant, kas užims monarcho postą. „Šiuo metu mums tiesiog sekasi, – sako Brita Lejon, – nes matyti, kad karūnos princesė Viktorija ateityje kompetentingai ir atsakingai vykdys savo pareigas. Tačiau juk galėjo būti ir blogiau, ir su tuo mes būtume priversti susitaikyti.“

Kryžminės kritikų ugnies karalius neišvengia ir kitu aspektu – jo iždas sudaromas iš mokesčių mokėtojų pinigų. Kalbant apie monarchų biudžetą, karališkoji Bernadotų šeima veikiau yra „IKEA monarchija“ (IKEA – nebrangių baldų gamintojas, – *vert. past.*). Švedų nepasitenkinimas didėja ir todėl, kad Karlas Gustavas neprivalo atsiskaityti, kur ir kam jis išleidžia valstybinius milijonus.

Nors net ir pačiame Brunėjaus skandalo įkarštyje septyniasdešimt du procentai šalies gyventojų pasisakė už monarchijos

išlaikymą, tuo pačiu metu vis stiprėjo diskusijos, pagrįstos gerai apgalvotais, dalykiškais argumentais. Esą Bernadotams juk nėra skirta valdyti Švedijos karalystę per amžių amžius.

Vis dėlto po vieno ypač tragiško įvykio karaliui vėl pavyko pelnyti žmonių palankumą. Per 2004 metų Kalėdas per siaubingą cunamio katastrofą pietų Azijoje žuvo 562 švedai. Maža, karuose nedalyvaujanti ir faktiškai nuo gamtos katastrofų apsaugota tauta patyrė didelį sukrėtimą. „Tai buvo visos tautos trauma, – teigia švedų žurnalistė Agneta Bolme Biorjefors. – Po kelto *Estonia* katastrofos, kuri taip pat nusinešė daug aukų, tai buvo pati didžiausia šalį ištikusi nelaimė.“

Marija Ekdal yra viena iš tų žmonių, kuriems likimas smogė visa jėga. Jauna moteris per Kalėdų atostogas su savo vyru ir abiem sūnumis atvyko į Khao Lako kurortą ir mėgavosi, galėdama leisti laiką kartu su šeima. Antrą Kalėdų dieną ji be šeimos išvyko panardyti vandenyne, o tuo metu stipraus žemės drebėjimo sukelta banga užgriuvo pakrantę. Marija suprato katastrofos mastą, tik grįžusi į krantą ir pamačiusi visiškai sugriautą uostą. Kartu su kitais iškylautojais ji buvo nuvežta į Puketą, kur jie buvo laikinai apgyvendinti viename viešbutyje. Marija puolė į neviltį, nes niekaip negalėjo rasti nė vienos švediškos institucijos, kuri jai padėtų ar bent suteiktų informacijos. „Būdama švedė, aš, žinoma, maniau, kad tokiu atveju galėtų padėti ambasada ar kokia religinė organizacija. Tačiau jie tik stovėjo, apsirengę mėlynai geltonais marškinėliais, ir niekuo negalėjo pagelbėti.“ Iš tiesų pagalba nukentėjusiems iš Švedijos vyko labai lėtai. Švedijoje likę artimieji negalėjo gauti informacijos, trūko telefono ryšio, konkrečių veiksmų. Galiausiai Marija Ekdal pasiryžo ir savarankiškai prasiveržė į Khao Lako kurortą. „Jau ten nuvykusi, supratau, kad mano vyras ir abu sūnūs negyvi, – pasakoja moteris. – Tačiau kas žino: jeigu pagalba būtų atėjusi greičiau, galbūt jie dar būtų turėję galimybę išgyventi.“

Taip pat ir Stokholme Švedijos vyriausybė susilaukė griežtos kritikos. Švedija pasiuntė lėktuvus su humanitarine pagalba

Pasiryžkime padėti vieni kitiems. Pasiryžkime nusimesti savo kaukes ir būti žmonėmis.

Karlas Gustavas po cunamio katastrofos

Karalius vos neperžengė ribos, kurios jis negali peržengti; jis neturi teisės viešai abejoti vyriausybės veiksmais.

Ingvaras Karlsonas, buvęs Švedijos ministras pirmininkas

Jis išdrįso parodyti savo jausmus. Jis man suteikė jėgų pasidalinti savo skausmu ir paguosti kitus nelaimės ištiktus žmones, nors mane pačią buvo ištikęs neapsakomai stiprus likimo smūgis.

Marija Ekdal, per cunamio katastrofą praradusi savo šeimą

vėliau nei kitos šalys, informacija buvo teikiama pavėluotai arba net iš vis neteikiama. Karalius Karlas Gustavas pasiryžo rizikingam žingsniui: interviu laikraščiui *Dagens Nyheter* jis atvirai pareiškė savo nuomonę. „Antrąją Kalėdų dieną mes kaip kasmet buvome pas mano seserį, princesę Kristiną. Sužinoję apie tragediją, mes stebėjome įvykius per televiziją. Bandėme gauti informacijos Švedijos Užsienio reikalų ministerijoje ir ministro pirmininko kanceliarijoje, tačiau tai mums nepavyko. Tik po daugybės „bet“ ir „jeigu“ gruodžio 27 d. vakare mes pagaliau susisiekėme su valstybės sekretoriumi“, – kalbėjo monarchas. Tačiau ir tai dar ne viskas. Pasak karaliaus, šioje šalyje tiesiog niekas daugiau neprisiima atsakomybės, žmonės nedrįsta rodyti iniciatyvos. Šie žodžiai rado atgarsį šalies žmonių širdyse, tačiau vyriausybė pasijuto puolama. Ji įspėjo karalių nesikišti į šalies politiką. Tačiau Švedijos žmonės stojo už savo monarchą, kuris krizės akivaizdoje parodė savo drąsą ir išsakė daugumos nuomonę.

2005 m. sausio 10 diena Švedijoje buvo paskelbta cunamio aukų atminimo diena. Jos metu karalius turėjo pasakyti kalbą. Ji, regis, buvo pati sunkiausia per visą monarcho karjerą. Karaliui užlipus ant kalbėtojo pakylos, buvo matyti, kokią atsakomybės naštą jis jautė. „Ką aš turėčiau pasakyti, kas jums galėtų padėti? – pradėjo kalbą karalius. – Daug vaikų neteko savo tėvų. Aš taip pat kadaise netekau savo tėvo. Dar buvau visai mažas, kai jis žuvo lėktuvo katastrofos metu. Labai gerai žinau, ką reiškia užaugti be tėvo. Kaip ir daugumai mano kartos vyrų, man sunku atvirai rodyti savo jausmus. Tačiau aš

kreipiuosi į visus, kurie jaučiasi taip pat, kaip ir aš: „Išdrįskite atskleisti savo silpnumą, parodykite savo jausmus, suteikite šilumos kitiems žmonėms. Pasiryžkite padėti vieni kitiems."

Labai emocinga Karlo Gustavo kalba nepaprastai nustebino ir sujaudino klausytojus. Mažai kas tikėjosi sulaukti tokių žodžių iš karaliaus, mėgstančio papokštauti, pasilepinti gyvenimo malonumais. „Tai buvo pati geriausia kada nors jo sakyta kalba", – tvirtina buvęs ministras pirmininkas Ingvaras Karlsonas. Katastrofos paliesti žmonės taip pat labai palankiai įvertino tai, kad karalius išdrįso kalbėti taip asmeniškai. „Tikro jaudulio juk neišmoksi, – sako Marija Ekdal, – o iš karaliaus akių buvo matyti, kad jis kalba nuoširdžiai. Jo žodžiai mane labai paguodė, jie man suteikė jėgų kalbėti apie mano lemtį su kitais, jie man suteikė jėgų gyventi toliau. Karaliaus pasakyti žodžiai suvienijo visą šalį."

Kuriuo keliu pasuks Švedijos monarchija dvidešimt pirmajame amžiuje? Parlamente sklandančios nuomonės, esą monarchijos institucija yra jau pasenusi ir atgyvenusi, ateityje vargu ar pasikeis. Tačiau Bernadotų pirmagimė karūnos princesė Viktorija, Švedijos sosto įpėdinė, regis, yra gerai pasiruošusi tinkamai ir prasmingai vykdyti monarchės pareigas. Tėra vienintelis neaiškus klausimas: kas taps būsimų karalienės vaikų tėvu? Oficialiai Viktorija dar nėra pareiškusi, kam ji pasiūlys ne tokį ir dėkingą princo vaidmenį. Nors dauguma liberalių pažiūrų švedų mano, kad princesė turi tekėti už to vyro, kurį ji myli, tačiau į dabartinį jos draugą, fitneso trenerį Danielį Vestlingą, kol kas žiūri kritiškai. Viktorijos širdies draugą jie laiko per daug paprastu, neišsilavinusiu žmogumi ir prikiša jam nepakankamai gerą anglų kalbos mokėjimą. Ar taip yra iš tiesų, lieka Danielio Vestlingo paslaptis. Jis bent jau yra pakankamai protingas, nes neduoda jokių interviu. Kadangi Švedijos konstitucijoje numatyta, kad visi valstybiniai dokumentai turi būti paviešinti, žinoma, kad Danielis per metus

Kai išauš diena, kai reikės apsispręsti tekėti, aš tikiuosi, kad visi gerbs tą vyrą, kurį aš pasirinksiu.
Viktorija, 2005 m.

Karališkiesiems rūmams velnioniškai pasisekė, kad jie pasičiupo tokį šaunų vaikiną.
Rolfas Larsonas, Danielio Vestlingo draugas

sumoka net trisdešimt keturis tūkstančius eurų mokesčių. Tačiau jo galimai būsimai žmonai tai tikriausiai nėra labai aktualu. Tačiau kaip Švedijos Okelbo mieste užaugęs gražaus sudėjimo vyras vykdytų princo pareigas, tarkim, jeigu jam valstybinio vizito metu tektų palydėti į vietą Anglijos karalienę ar palaikyti pokalbį su griežtoka Nyderlandų karaliene Beatriče? Vis dėlto, regis, užkulisiuose Viktorija kovoja dėl savo „varlės karaliaus" kaip tikra vikingė. Ji puošiasi provokuojančiu pakabuku su poros inicialais ir kaip privatus asmuo gana dažnai kartu su Danieliu pasirodo viešumoje. Tačiau oficialių priėmimų metu vieta šalia jos vis dar būna tuščia. Jeigu ji galutinai apsispręstų tekėti, būsimo princo laukia toks gyvenimas, kokio dauguma vis dėlto jam nepavydėtų. Juk karališkas gyvenimas sunkiausias būna tiems, kurie negyveno jo nuo mažumės. Karalienės Silvijos atveju matyti, kad nekilmingo žmogaus įsiliejimas į karališkąją šeimą gali būti pastarajai labai naudingas. Silvija pavergė švedų širdis ir gerokai pagerino Bernadotų dinastijos reputaciją. Švedijos karališkoji šeima įkūnija tai, kokia gali būti monarchija dvidešimt pirmajame amžiuje: šiuolaikinė, atvira, lanksti, pasiruošusi prisitaikyti prie naujo vaidmens. Būtent tokia yra šiuolaikinė pasaka.

Kai karūnos princesei sukako dvidešimt septyneri, aš jai pasakiau: „Ar žinai, kad būdamas tavo amžiaus, aš perėmiau iš savo senelio Švedijos sostą?" Viktorija atrodė šokiruota. Ji dar nesijautė tam subrendusi, tačiau galbūt niekas ir nebūna visiškai tam pasiruošęs. Vieną dieną tampama karaliumi ir būnama juo visą gyvenimą. Tačiau Viktorija gali ramiai ruoštis šiai užduočiai. Tai gerai ir jai pačiai, ir Švedijai.
Karlas Gustavas, 2006 m.

Beatričė ir liūdnasis princas

Nyderlandų karališkoji šeima

Tiesą sakant, man nerūpi karališkieji rūmai. Tačiau manau, kad karalienė Beatričė gerai atlieka savo darbą. Viskas eina kaip per sviestą, aš daugiau negirdžiu atviros kritikos karališkųjų rūmų atžvilgiu. Taigi kodėl mes turėtume panaikinti monarchiją?
Haris Mulišas, Nyderlandų rašytojas, 2005 m.

Karališkoji tarnyba – tai tikras iššūkis. Esą „tiesiog neįmanoma“, pasak karalienės Beatričės, einant tokias pareigas, išlikti normaliu žmogumi. „Mano galvoje tarsi dega maža raudona lemputė, ji vis man signalizuoja: ar gali taip kalbėti? Ar turi teisę taip elgtis? Ar už tai nereikės atsakyti? Karalienei reikia būti nuolat budriai.“ Taip atvirai kalbėjo stipri moteris, visada viską siekianti atlikti kuo geriau. „Ji perfekcionistė“, – yra sakęs jos jau miręs vyras, princas Klausas. Sūnui Johanui Frizui šis mamos bruožas kartais „gadino nervus“. Regis, karalienei Beatričei geriausiai sekasi veikti ekspromtu. Kai 2000 m. gegužės 13 d. Enšedo fejerverkų fabrike įvyko didelis sprogimas, kuris nusinešė dvidešimt trijų žmonių gyvybes ir sugriovė visą gyvenamąjį kvartalą, karalienė tučtuojau atvyko į nelaimės vietą. Kupina užuojautos ji apkabindavo sužeistas aukas, priglaudė prie savęs jauną verkiančią moterį. Karalienė tiesiog buvo ten. Iš jos nesijautė jokios karališkos distancijos. Žmonės jautė karalienės užuojautą, kuri jiems daug ką reiškė. Karalienė atnaujino ryšius, siejančius liaudį su Oranje-Nasau dinastija, giliai įleidusia savo šaknis į šalies istoriją. Štai čia ir slypi simbolinė Nyderlandų monarchijos galia: apklausos rodo, kad per aštuoniasdešimt procentų šalies gyventojų palankiai vertina karališkąją šeimą.

Karalienė Beatričė valdo jau daugiau kaip ketvirtį amžiaus. Per tą laiką įvyko apie keturiasdešimt valstybinių vizitų,

nesuskaičiuojama daugybė banketų ir atidarymo iškilmių. Buvo sakomos kasmetinės karališkojo sosto kalbos, sveikinimai Kalėdų proga, tūkstančius kartų spaustos rankos. Ir šypsenos, šypsenos, šypsenos... Nyderlandų karalienė nėra vien tik graži puošmena. Keičiantis vyriausybei, ji paskiria „informatorių“, kuris tyrinėja naujos vyriausybės sudarymo galimybes, o tada paveda „formuotojui“ sudaryti ją. Taigi karalienė atlieka svarbią užduotį. Nyderlanduose galioja parlamentinių rinkimų sistema, o į parlamentą paprastai išrenkami aštuonių ar dešimties politinių partijų atstovai.

Pati karalienė išliko kukli ir nuosaiki, bent jau matuojant karališkais masteliais. Karalienės rūmai Europos mastu yra maži ir priklauso, beje, valstybei. Jos darbo vieta – dviejų aukštų *Noordeinde* rūmai, esantys Hagos centre. *Huis ten Bosch* rūmai, esantys miesto parke, anksčiau buvo jos protėvių vasaros rezidencija. Šiuo metu karalienė čia gyvena nuolat. Karališkųjų rūmų meniu sudaro „stiprūs“ patiekalai: dažnai patiekiama tiršta sriuba su mėsos kukuliais. Jos didenybė nekenčia demonstratyvumo ir švaistymo. Jeigu yra pakankamai laiko, karalienė pati šeimininkauja virtuvėje. Anot Beatričės draugų, ji gamina skaniai. Nyderlandų karalienė myli šunis, o nuo žurnalistų laikosi per tam tikrą atstumą. „Nyderlandų žurnalistai – lauk iš čia!“ – kartą, dar būdamas mažas, sušuko monarchės sūnus Vilhelmas Aleksandras susirinkusiam spaudos atstovų būriui. Mama jį skubiai pasikvietė, tačiau šie berniuko žodžiai privertė žurnalistus susimąstyti.

Karalienė Beatričė pyksta, jeigu jos nepriima rimtai. Valstybinio vizito Maskvoje metu buvo surengtas banketas. Karalienė, kalbėdama su Vladimiru Putinu vokiečių kalba, paklausė, kaip jis galėtų pakomentuoti vieną savo sprendimų, susijusių su „Gazpromu“. Į tai prezidentas atsakė: „Aš maniau, mes kalbėsime apie kultūrą!“

Į mus, spaudos atstovus, karališkieji rūmai nežiūrėjo rimtai. Mes karališkajai šeimai sakėme, kad į juos žiūrime rimtai ir norime, jog ir jie į mus žiūrėtų rimtai. Mes norime kalbėtis su karališkąja šeima, norime kalbėtis apie monarchiją. Šiek tiek užtruko, tačiau buvo nuspręsta modernizuoti monarchiją. Jie suprato, kad rimtą spaudą reikia traktuoti rimtai.

Janas Hudemanas, karališkųjų rūmų reporteris

Kai karalienei sukako šešiasdešimt penkeri, ji, kaip ir visi pensinio amžiaus tarnautojai, pradėjo gauti valstybinę pensiją. Tačiau ją karalienė paskyrė kilniems tikslams. Nors monarchei patinka atstovauti savo šaliai, tačiau ji yra gana sėsli. Jos vokiečių tautybės tėvas princas Bernardas, padaręs didelę įtaką Beatričei, kartą pasakė: „Vieną dalyką reikia gerai žinoti. Aš tai įsisąmoninau labai gerai: negalima manyti, kad esi bent šiek tiek geresnė už kitus žmones. Mes visi esame absoliučiai lygūs. Ir karalius, ir elgeta turi galvą, rankas ir kojas. Gyvenime žmonėms gali klotis įvairiai, tačiau dėl to vieni nėra geresni ar blogesni už kitus.“

Beatričė gimė būti karaliene. Ji su karališku orumu ištvėrė savo gyvenimo pakilimus bei nuosmukius ir išliko savimi. Šalies žmonės laiko ją savo širdžių karaliene. „Būti karaliene – tai reiškia būti savo šalies motina, – sakė trylikos metų Beatričė. – Visi žiūri į karalienę, kaip vaikai į savo mamą. Todėl karalienė turi visada rodyti tinkamą pavyzdį. Tai neapsakomai didelė atsakomybė.“ Praėjus penkiasdešimt penkeriems metams, galima tvirtinti, kad šią užduotį monarchė įvykdė meistriškai.

Nyderlandai – tai jokia monarchija. Nyderlandai yra respublika, kuriai vadovauja valstybės vadovas, gaunantis šias pareigas pagal paveldėjimo teisę. Valstybės vadovas palaiko glaudžius ryšius su savo tauta. 1815 m. užsienio reikalų ministrai, susirinkę Vienos kongrese, nutarė (tikriausiai pertraukėlės tarp dviejų valsų metu), kad Nyderlandai bus monarchija.

Princas Klausas, 1999 m.

Princesė Beatričė Vilhelmina Armgarda, gimusi 1938 m. sausio 31 d. Utrechto provincijoje esančiuose Sustdeiko rūmuose, buvo pirmasis karūnos princesės Julianos ir vokiečių princo Bernardo fon Lipe-Biersterfeldo vaikas. Penkiasdešimt vienas mortyros šūvis paskelbė Nyderlandų gyventojams žinią apie mažosios princesės gimimą. Jeigu būtų gimęs berniukas, būtų nuaidėjęs šimtas vienas šūvis. Tėvas Bernardas, praėjus dienai po dukters gimimo, kalbėjo lakoniškai: „Aš tikėjausi, kad gims berniukas. Tačiau nors ir gimė mergaitė, aš esu nemažiau laimingas.“ Oranje-Nasau dinastijos pratęsimui naujagimių lytis neturėjo jokios reikšmės. Nyderlandų konstitucija leidžia paveldėti sostą ir pagal moterišką liniją. Jau nuo 1890 metų Nyderlandus valdo moterys kunigaikštienės.

Su didžiausiu džiaugsmu krašto gyventojai laukė vaiko gimimo karališkoje šeimoje, nes jau kurį laiką atrodė, kad šiai Nyderlandų dinastijai iškilo išnykimo grėsmė. Šios dinastijos nariai įnešė svarų vaidmenį į dabartinės šalies istoriją nuo pat šešioliktojo amžiaus, kai Nyderlandų gyventojai, vadovaujami iš Vokietijos Dilenburgo miesto kilusio Oranje princo ir Nasau grafo Vilhelmo I, kovojo prieš ispanų priespaudą. Vilhelmui priklausiusi *Orange* kunigaikštystė vėliau vėl atiteko Prancūzijai, o oranžinė spalva tapo Nyderlandų simboliu.

Iki Beatričės gimimo jau daug dešimtmečių karališkąją Nyderlandų šeimą sudarė tik našlė karalienė Vilhelmina ir vienintelė jos duktė princesė Juliana. Princesė, kuriai 1936 m. suėjo dvidešimt septyneri, vis dar buvo netekėjusi. Apvalokai ir labai droviai karūnos princesei piršosi keli jaunikaičiai, tačiau nesėkmingai. Ir štai vienas kilmingas vokietis, princas Bernardas fon Lipe-Bierstefeldas, išgirdo apie Nyderlandų karalystėje susidariusią keblią padėtį ir nusprendė „veikti“. Princas Bernardas tuo metu dirbo *IG Farben* filialo Paryžiuje direkcijos sekretoriumi. Čia jis ir susipažino su Nyderlandų ambasadoriumi. Bendrų pietų metu ambasadorius užsiminė apie jos Didenybės ketinimą praleisti atostogas slidinėjimo

kurorte Garmiš-Partenkirchene, juo labiau, kad čia 1936 m. vyko olimpinės žiemos žaidynės. Ambasadoriaus dėka jaunajam princui, kilusiam iš senos giminės, buvo suteikta proga aplankyti karališkąsias didenybes su mandagumo vizitu, joms atostogaujant Igls kurorte, netoli Insbruko. Kilmingas vokietis paliko damoms puikų įspūdį. „Jis kelioms dienoms prisidėjo prie mūsų kompanijos ir kartu su Juliana mokėsi slidinėti, – pasakojo mama Vilhelmina, diskretiškai pasitraukusi į antrą planą. – Kas buvo toliau, galima numanyti“. Juliana iki ausų įsimylėjo linksmą, įdomų gerbėją.

Vestuvės įvyko jau 1937 m. sausio 7 d. Hagoje. Nyderlandų gyventojai buvo sužavėti, nors dėl Bernardo narystės keliose nacionalsocialistų organizacijose ir buvo kilęs šioks toks sąmyšis. Princas Bernardas anksčiau vilkėjo fašistinės Vokietijos smogiamųjų būrių (SA) uniformą, buvo atsidėjęs esesininkų pilotas, dalyvavo šturmuojant Ralyesą. Prieš vestuves karalienė Vilhelmina jam pažadėjo suteikti nepriklausomas princo pajamas, nes Bernardas nenorėjo būti beturčiu karalienės palydovu. Įstatymu vokiečių kilmingajam buvo suteiktas „Nyderlandų princo“ titulas. Princui Bernardui sąjunga su dviem metais už jį vyresne Nyderlandų karūnos princese buvo gera partija. Savo gyvenimo pabaigoje jis atvirai prisipažino, kad, bėgant metams, atsirado ir šeimyninė meilė.

1938 m. pradžioje gimus mažajai princesei Beatričei, dinastijos ateitis buvo apsaugota. Tačiau tepraėjus metams, kilo visai kitas pavojus. 1939 m. rugsėjo 1 d. Hitleris užpuolė Lenkiją ir pradėjo Antrąjį pasaulinį karą. Nyderlandai tradiciškai paskelbė savo šalies neutralitetą, dėl kurio jie laimingai išvengė dalyvavimo Pirmajame

Ar gresia pavojus, ar ne, mūsų vieta yra čia, Nyderlanduose. Mes niekada nepaliksime savo tarnybos.

Karūnos princesė Juliana, 1940 m. gegužės 9 d.

Kaip aiškintumėme karalienės Vilhelminos persikėlimą į Angliją: ar kaip „spontanišką sprendimą“, ar kaip „gerai paruoštą pabėgimą“? Tai lyg ir nesvarbu, tačiau, šiaip ar taip, karalienė paliko savo tautą likimo valiai.

Nanda van der Zee, Nyderlandų istorikė

pasauliniame kare, tačiau šį kartą ši strategija nepasiteisino. Remdamiesi „Vakarų ofenzyva“, 1940 m. gegužės 10 d. kariniai vokiečių daliniai užpuolė mažą Nyderlandų valstybę. Pagal „geltonąjį planą“ buvo numatyta suimti karalienę Vilhelminą ir vyriausybę Hagoje. Nyderlandų vyriausybės patarimu, karūnos princesė Juliana ir abi jos dukros – 1939 metais buvo gimusi Beatričės sesuo Irenė – tuoj pat po Sustdeiko rūmų užpuolimo buvo perkeltos į Den Hagą, iš kur bet kokiu metu galėjo būti evakuotos į saugią vietą. Nors vokiečių tankų divizijos jau buvo užėmusios Nyderlandus ties žemutiniu Reinu, tačiau oro mūšyje dėl Hagos vokiečiai patyrė fiasko. Nyderlandiečiai, sužinoję apie vokiečių parašiutininkų atakas Danijoje ir Norvegijoje, ypač sustiprino aerouostų, esančių netoli Hagos, apsaugą. Įvykiai klostėsi kitaip, nei tikėjosi vokiečiai: jų oro desantinės kariuomenės 22-os pėstininkų divizijos kareiviams nepavyko 1940 m. gegužės 10 d. sėkmingai nusileisti netoli šių aerouostų. Vokietijos oro desantinė kariuomenė patyrė didelių praradimų. Nusileidę vokiečių oro desanto kareiviai buvo suskaldyti į mažesnes grupeles, kurios turėjo kautis dėl savo gyvybės.

Vis dėlto tai byvo nelygi kova. 1940 m. gegužės 14 d. Vokietijos oro pajėgos griuvėsiais pavertė Roterdamą. Beveik iki pamatų sudegė istorinės reikšmės senamiestis. Žuvo daugiau negu devyni šimtai civilių gyventojų, dešimtys tūkstančių žmonių liko be pastogės. Kitą dieną kapituliavo Nyderlandų ginkluotosios pajėgos. Karališkoji šeima, įsodinta į britų naikintuvą *Hoek van Holland* ir nugabenta į Londoną, išsigelbėjo paskutinę akimirką. Mažosios princesės, Oranje-Nasau dinastijos ateitis, į lėktuvą buvo įkeltos konteineriuose, atspariuose nuodingoms dujoms. Princas Bernardas norėjo tuo metu pasilikti šalyje ir pogrindyje kovoti prieš vokiečių agresorius, savo buvusius kraštiečius. Tačiau jo uošvė, karalienė Vilhelmina, primygtinai reikalavo išvykti kartu su šeima. *Huis ten Bosch* rūmų parke ji pagrasino nusižudysianti, jeigu Bernardas paliks

likimo valiai savo žmoną ir vaikus. Princas Bernardas nusileido jai: „Aš nė akimirkos nesuabejojau karalienės žodžių rimtumu.“ Tad princas prisidėjo prie sprunkančių moterų, prieš tai nepamiršęs užkasti rūmų parke daug gero vyno butelių. Pasibaigus karui, princas juos, visai nepažeistus, vėl išsikasė.

„Žinoma, aš tikrai žinojau, kaip žmonės apstulbs, sužinoję apie mūsų išvykimą. Tačiau to reikalavo šalies interesai ir aš jaučiau pareigą prisiimti šią tariamo pabėgimo gėdą.“
Karalienė Vilhelmina, *„Viena, tačiau ne vieniša“* (1959)

Karalienė Vilhelmina ir jos žentas Bernardas liko Londone ir organizavo tolesnį pasipriešinimą prieš okupantus, o karūnos princesė Juliana su mažosiomis princesėmis išvyko į Kanados sostinę Otavą. Toli nuo gimtinės, kurioje netrukus įsiviešpatavo rūstus vokiečių okupantų režimas, Beatričė su savo seserim Irene galėjo mėgautis nerūpestinga vaikyste ir džiaugtis gyvenimu, nevaržomu griežto karališkųjų Sustdeiko rūmų protokolo. Šeima gyveno paprastame name nuostabios gamtos prieglobstyje. Aptarnaujaunčio personalo beveik neturėjo, o į jų ramią idilę tik retai užklysdavo pavienis reporteris. Gražiomis vasaros dienomis jie vykdavo į Keipkodą, esantį prie Atlanto vandenyno. Už gyvenamo namo esančiame baseine Beatričė išmoko plaukti. Gyvendamos Kanadoje princesės netgi lankė vaikų darželį ir pradinę mokyklą – tai buvo tikra naujovė Oranje dinastijos istorijoje. Vilhelminą ir Julianą vaikystėje karališkuosiuose rūmuose mokė privatūs mokytojai.

Nors Kanadoje princesė Beatričė gyveno priverstinėje emigracijoje, tačiau čia praleisti jos vaikystės metai buvo laimingi, nors tuo metu pasaulis skendėjo karo liepsnose. Šeimos idilei trūko tik tėvo, kaip, beje, tėvų neteko ir milijonai vaikų visame pasaulyje.

Tai buvo visai nerūpestingas gyvenimas, nors karališkai šeimai – labai neįprastas. Juk šalia nuolat nebuvo žmonių ir prožektorių.

Reinildisė van Dicheizen, karališkųjų rūmų ekspertė, apie šeimos gyvenimą Otavoje

Princas Bernardas nedvejodamas stojo į mūšį prieš savo tėvynę Vokietiją, kai ji 1940 metais, nepaisant visų garantijų, užpuolė mūsų tėvynę. Kai 1940 m. gegužės 10 d., būdamas Hagos rūmų sode, princas danguje išvydo vokiečių karinius lėktuvus, jo viduje kažkas nutrūko. Kalbant apie akimirką, kai princas Bernardas tapo pačiu tikriausiu nyderlandiečiu iš visų mūsų, tai buvo kaip tik šioji akimirka.

Kunigas Karelas ter Lindenas apie princą Bernardą gedulingų mišių, vykusių 2004 m. gruodį, metu

Londone princas Bernardas tapo karalienei Vilhelminai rimta paspirtimi. Jos didenybės pavedimu princas buvo Nyderlandų ginkluotųjų pajėgų vadas užsienyje. Kaip britų karališkųjų oro pajėgų pilotas jis netgi dalyvavo antskrydžiuose prieš Vokietijos imperiją. Tai, kad princas nedvejodamas dalyvavo kovose prieš savo tėvynę, nyderlandiečiai niekada nepamiršo ir šį princo ryžtą labai vertino. Taigi Beatričė užaugo suvokdama, kad yra karo didvyrio dukra ir pasipriešinimo okupantams kovų simbolio anūkė. Beatričės močiutė Vilhelmina, būdama Londone, dažnai per radiją kreipdavosi į savo tėvynainius naktimis. Sunkiais karo metais jos tautiečiams tai buvo svari moralinė parama. Kalbėdama per „Oranje radiją“, ji palaikė milijonų Nyderlandų gyventojų pasiryžimą ištverti karo baisumus. Kai 1943 metų pradžioje vokiečiai pareikalavo atiduoti visus radijo aparatus, karalienės Vilhelminos žodžius į tautą pradėjo platinti pogrindinė Nydelandų spauda. Dėl tvirto ir nepalaužiamo karalienės būdo britų premjeras Vinstonas Čerčilis pavadino ją „vieninteliu vyru visoje Nyderlandų vyriausybėje“. Pagal princo

Jis įeis į istoriją kaip didvyris, kaip vienintelis vyras, kuris mėgavosi Antruoju pasauliniu karu.

Haris Mulišas, Nyderlandų rašytojas

Karalienė Vilhelmina buvo mūsų tėvynės motina. Žmonės taip pat dažnai sako: tuo metu ji buvo vienintelis vyras mūsų vyriausybėje.

Reinildisė van Dicheizen, karališkųjų rūmų ekspertė

Bernardo įsakymą, besibaigiant karui, į Nyderlandų armiją buvo įtrauktos karinio pasipriešinimo grupuotės. Kai 1945 metų gegužę vermachtas kapituliavo ties Vageningo miestu, princas taip pat buvo tenai. Kalbama, kad senoji monarchė, kurios miręs vyras taip pat buvo vokietis, daugiau niekada neištarė nė vieno žodžio vokiečių kalba.

1945 metų rugpjūtį, praėjus dviem mėnesiams po karo pabaigos, iš emigracijos Kanadoje grįžo karūnos princesė Juliana su vaikais. Per karą Nyderlandai buvo smarkiai nuniokoti, šalyje siautėjo badas. Laikydama rankoje lėlę, iš karinio lėktuvo išlipusi septynmetė Beatričė vėl atsidūrė pasaulio visuomenės dėmesio centre. Fotografai ir reporteriai apsupo lėktuvą ir varžėsi dėl Beatričės dėmesio. Kai reporteris Fritsas Torsas atkišo Beatričei mikrofoną, mergaitė ryžtingai nusuko jį į šalį tardama: „Man nepatinka tokie dalykai“. Tai buvo jos įtemptų santykių su žiniasklaida pradžia.

Karūnos princesė su šeima sugrįžo į savo senuosius namus Barne – į Sustdeiko rūmus. Čia jie vėl gyveno taip, kaip jiems ir priklausė pagal luomą. Princesės Beatričės auklėjimo programa tuo laikotarpiu buvo labai progresyvi. Jos motina Juliana, vienintelis karalienės Vilhelminos vaikas, norėjo, kad Beatričė ir jos seserys mokytųsi kartu su kitais vaikais ir kad jų nevaržytų karališkojo luomo puikybė bei rūmų tradicijos. Juliana parinko dukroms naują eksperimentinę visos dienos mokyklą, esančią netoli rūmų. *De Werkplaats* – „Darbo vieta“ – taip vadinosi jos steigėjo Keso Bukės Bilthovene įkurta įstaiga. Mokyklos programą gerai atspindi jos pavadinimas. Pagal šią programą mokiniai taip pat turėjo išmokti dirbti įprastinius, kasdienius namų ruošos darbus, tarkim, siurbti kilimus, valyti tualetą.

Juliana buvo auklėjama labai tradiciškai ir izoliuotai. Tačiau ji pati norėjo, kad jos dukros mokytųsi kartu su kitais vaikais.

Cosas Heisenas, karalienės biografas

Kai princas Bernardas pastebėjo, kad jo dukros nemoka skaičiuoti, nutarė, kad joms geriau būtų mokytis tradicinėje gimnazijoje.

Cosas Heisenas, karalienės biografas

Mažajai Beatričei nebuvo daroma jokių išimčių. Vienoje nuotraukoje užfiksuota, kaip „Tričė“ (taip ją visi vadindavo mokykloje) siurbia kilimą, kitoje – kaip ji žaidžia vaidmenų žaidimą. Įvairiapusiški meniniai mažųjų „darbininkų“ gabumai buvo ugdomi, kuriant vaidinimus ir muzikuojant. Būtent šiuo metu susiformavo Beatričės pomėgis skulptūros menui. Tik per fleitos ir pianino užsiėmimus ji pasirodė esanti beviltiška, vėliau teigė pati Beatričė. Jos bendramoksliai buvo vaikai, kilę iš paprastų šeimų, tarp jų ir kepėjos dukra bei laiškanešio sūnus. Visa kita buvo taip pat, kaip ir kitų to laikotarpio vaikų. Abi princesės į mokyklą važiuodavo dviračiais, kaip ir kiti moksleiviai, jos buvo nutvertos kniaukiant obuolius. Tačiau laisvas mokymas Bilthoveno mokykloje vyko tradicinio mokymo sąskaita. Kai tėvas Bernardas pastebėjo, kad Beatričė ir jos jaunesnė sesuo mokykloje neišmoko gerai skaičiuoti, mergaitės pradėjo eiti į tradicinę gimnaziją.

1948 metais – Beatričė tuomet buvo dešimties – jos močiutė Vilhelmina atsisakė karūnos. Išbuvusi soste penkiasdešimt aštuonerius metus, karalienė išgyveno abu pasaulinius karus. Ji, tokia jauna monarchė, per 1917 metų suirutę sugebėjo išsaugoti savo populiarumą, nors Nyderlandų socialistai ir norėjo panaikinti monarchiją. Žlugus senosioms Europos dinastijoms – Romanovams, Habsburgams bei Hohencolernams, Vilhelmina, neutralios šalies karalienė, taip pat buvo įvelta į kai kuriuos konfliktus. 1918 metų naktį iš lapkričio devintosios į dešimtą pas ją prieglobsčio paprašė paskutinis Vokietijos kaizeris Vilhelmas II. Karalienė Vilhelmina leido jam pasilikti savo rūmuose. Tiesa, prieš sutikdama, ji šiek tiek padvejojo – jai toks kaizerio poelgis pasirodė „neįtikėtinas“ – vėliau ji rašė savo atsiminimuose. Tačiau kai sąjungininkai norėjo kaizerį pristatyti į karo teismą, Vilhelmina griežtai atsisakė jį išduoti. 1940 metais ji buvusiam Vokietijos kaizeriui net pasiūlė lydėti ją, bėgančią nuo vokiečių kariuomenės, į Angliją. Tačiau

Vilhelmas II mieliau pasiliko šalyje ir pasiuntė Adolfui Hitleriui telegramą, sveikindamas jį su karo pergalėmis.

Praėjus trejiems metams po karo, baigiantis karalienės Vilhelminos valdymo laikotarpiui, prasidėjo Šaltasis karas, ir susiklostė nauji santykiai tarp didžiųjų valstybių. Vokietija vis dar buvo padalinta į zonas, kurias valdė karą laimėjusios sąjungininkės, Nyderlandai buvo smarkiai nukraujavusi šalis, mėginanti susieti savo dabartį su prieškariniu kolonijiniu laikotarpiu. 1948 metais ėmus karaliauti Julianai, Beatričė tapo karūnos princese. Tuo metu ji iš pirmų lūpų sužinojo, ką reiškia būti karaliene.

Aš laikau protokolą visai nevertingu dalyku; jis – mano natūralus priešas.
Karalienė Juliana

Jis buvo linksmo būdo, sugebėdavo prajuokinti visus. Protokolas jam „vienodai švietė“. Tai buvo nuostabu tokiai mergaitei, kaip Beatričė.
Reinildisė van Dicheizen, karališkųjų rūmų ekspertė, apie princą Bernardą

Netrukus karalienė Juliana įvedė savo valdymo stilių. Ji siekė būti arčiau liaudies, arčiau žmonių. Ji norėjo būti tokia karaliene, prie kurios būtų galima arti prieiti. Jaunoji monarchė panaikino reveransus karališkuosiuose rūmuose ir liepė ją vadinti *Mevrouw* – „mieloji ponia“. Jeigu priešais ją būdavo patiesiamas raudonas kilimas, ji dažnai jį ignoruodavo, eidama palei jį. Buvo galima netgi pamatyti valstybės vadovę, važinėjančią netoli rūmų dviračiu. „Protokolas – mano natūralus priešas, – kartą yra išsitarusi monarchė. – Tiesą sakant, ji mieliau būtų buvusi socialinė darbuotoja“, – taip apie karalienę kalbama rūmuose. Karūnos princesė Beatričė viską galėjo stebėti iš arti. Pasak karališkųjų rūmų ekspertės Reinildisės van Diczheizen, kartą Beatričė su mama buvo šventėje. Vienas svečias, pažinojęs karalienę iš bendrų studijų Leidene laikų, pašaukė ją vardu: „Jula, Jula“. Jaunajai Beatričei, regis, toks distancijos nesilaikymas nelabai patiko. 1980 metais, jai pačiai tapus karaliene, ji vėl įvedė tradicinę oficialią kreipimosi formą. Rūmų spaudos ir informacijos tarnyba pranešė: „Karalienė teikia kreipimosi formai didelę reikšmę. Ji prašo

Vienas didžiausių mergišių, kokių tik matė šiaurės Europa. Kaip mergišius jis pagarsėjo taip, kad neįmanoma suskaičiuoti tų, kurie net ir už Nyderlandų ribų jį vadina „tėte“.

Leonas de Vinteris, Nyderlandų rašytojas, apie princą Bernardą

Jeigu žmonės galvoja, kad aš kartais elgiausi niekšiškai, sutinku su tuo. Tačiau mane trikdytų, jeigu žmonės apie mane galvotų, kad aš niekam tikęs.

Princas Bernardas

viešumoje vėl kreiptis į ją „Jūsų didenybe“. Nyderlandų visuomenė nustebo, sužinojusi apie formalios mandagumo išraiškos grąžinimą.

Po karo ėję dešimtmečiai buvo Nyderlandų ekonominio pakilimo metai. Šio pakilimo simboliai – karalienė Juliana ir princas Bernardas – jautėsi tarsi laimingi šalies tėvai. Tuo metu karališkojoje šeimoje augo jau keturios dukterys. Dar šeimai esant Kanadoje, gimė trečioji duktė princesė Margreta, kuri pastaruoju metu oficialiomis progomis kartais pavaduoja karalienę. 1947 metais, grįžus į Sustdeiko rūmus, gimė šeimos pagrandukė Marijkė. Ji tapo dainininke ir, pasivadinusi „Kristina“, ilgą laiką gyveno Niujorke. Nepaisant ilgai trukusio šeimos išsiskyrimo Antrojo pasaulinio karo metais, išoriškai karališkoji šeima atrodė harmoninga. Gana paprasta ir nuobodoka „šalies motina“ stengėsi tiesiogiai bendrauti su krašto žmonėmis, o princas Bernardas, apsukrus ir pasaulio matęs aristokratas, naudodamasis savo ryšiais ir žavesiu, padėjo šalies ekonomikai vėl atsistoti ant kojų. Tačiau už linksmo, nerūpestingo šeimos fasado gyvenimas virte virė. Beatričės tėvas pats sau suteikė daugiau laisvės. „Mano žmona valdo visą šalį; tad tarp keturių sienų vadovauju aš“, – kartą vienam amerikiečių reporteriui pareiškė princas Bernardas. Retkarčiais jis patirdavo ir meilės nuotykių. Viena princo draugė, su kuria jis susipažino ir artimai bendravo gyvenimo Londone metu, pritarus karalienei Julianai, ilgus metus lydėjo karališkąją šeimą į slidinėjimo kurortus. Beatričė, matyt, pažinojo tėvo draugę, tačiau visos tiesos paauglė tikriausiai nesužinojo.

Juliana laikėsi gana nuošaliai, ji buvo tarsi tėvynės motina, širdinga, miela asmenybė, kuri, laimė, beveik niekur nesikišo. Todėl monarchistai per daug nesižavi karaliene Juliana, tačiau mes, respublikonai, manome, kad Juliana geriau vykdė savo pareigas.

Hansas van den Bergas, „Respublikonų draugija“

Tačiau vienos aferos, kuri kėlė grėsmę pačiai monarchijai, nuo karūnos princesės visgi nepavyko nuslėpti. Karalienė Juliana, laukdamasi ketvirtos dukters, sirgo raudonuke, ir gimusiai dukrelei gydytojai diagnozavo klastingą akių ligą. Jie niekuo negalėjo padėti mažajai princesei. Mažylės regėjimas vis labiau silpnėjo, kol galiausiai ji visai apako viena akimi. Tuo metu princas Bernardas medžioklės metu išgirdo apie žiniuonę, vardu Greta Hofmans, išgydžiusią medžioklėje dalyvavusio draugo dukrą nuo sunkios tuberkuliozės formos. Vildamasis, kad stebukladarė išgydys ir jo dukrą, susirūpinęs tėvas atsivedė ją į rūmus. Greta Hofmans, šeštąją dešimtį einanti netekėjusi moteris, tvirtino „tiesiogiai kalbanti su Dievu“. Esą Visagalis Dievas pavedė jai gydyti Jo vardu: „Jis manęs klausė, ar aš pasirengusi paskirti savo gyvenimą vien tik tarnavimui Jam ir žmonių gerovei. Jeigu taip, tada Jis man suteiksiąs galios padėti žmonėms. Tačiau Dievas iškėlė man vieną sąlygą: aš negalėsiu daugiau kelti jokių pasaulietinių pretenzijų. Žinoma, aš su viskuo sutikau.“

„Kaip kadaise legendinis vienuolis Rasputinas Rusijos caro dvare, taip ir šešiasdešimt vienerių metų amžiaus Greta Hofmans pasinaudojo karalienės vaiko liga, kad galėtų daryti valdovei įtaką tiek politiniais, tiek asmeniniais klausimais.“

Žurnalas *Der Spiegel*, 1956 m. birželio 13 d.

Stebukladarės religinis, spiritistinis gydymo metodas karalienei Julianai buvo visai priimtinas. Šalies monarchės polinkis

Beatričė kentėjo dėl to, kad jos tėvai nesutarė. Ji mylėjo juos abu.

Cosas Heisenas, karalienės biografas

Jų santuoka tikrai buvo nevykusi, beveik nuolat tvyrojo karo padėtis. Kartą princas pasakė: mane tiktai pakenčia. Karalienė Juliana norėjo išmesti jį iš rūmų.

Reinildisė van Dichuizen, karališkųjų rūmų ekspertė

į mistiką nulėmė tai, kad ji tuoj pat griebėsi šio gelbėjimosi šiaudo. Panelė Hofmans tokioje beviltiškoje situacijoje suteikė šeimai vilties. Žiniuonei buvo leista apsigyventi rūmuose. Pirmo susitikimo su mažąja Marijke metu Greta Hofmans kurį laiką žiūrėjo į mergaitę išplėtusi akis, po to nugrimzdo į maldą. Po maldos žiniuonė ištarė: „Marijkė matys. Dievas visiškai grąžins jai regėjimą – per porą metų.“ Praėjus dvejiems metams, mažosios princesės regėjimas liko toks, koks ir buvo. Tačiau per tą laiką žiniuonė gudrumu įgijo jaunosios karalienės pasitikėjimą, o savo nesėkmingą, jai Dievo pavestą gydymą aiškino per mažu tėvo tikėjimu. Neva princas Bernardas turįs visiškai atsigręžti į Kristų, kitaip mažylės nebus galima išgelbėti.

Pamažu stebukladarė sukurstė tarp sutuoktinių nesantaiką. Monarchei panelė Hofmans įkalbėjo, neva Berndardas eikvoja karalienės turtus. Princas Bernardas, tuo metu pasiekęs, kad dukra vėl būtų gydoma tradiciniu būdu, reikalavo išvyti panelę Hofmans iš rūmų. Žiniuonė paliko rūmus, tačiau apsigyveno netoliese, Barno mieste. Tad ji ir toliau galėjo daryti karalienei Julianai įtaką. Pamažu monarchė perėmė jos artimos „patarėjos“ principus, karališkuosiuose rūmuose subūrė fanatiškos šventeivos šalininkų grupelę. Savo ministrams karalienė keldavo religija motyvuotus klausimus. Galiausiai 1952 metais, kelionės į Ameriką metu, įvyko tikras skandalas. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos sesijos metu karalienė Juliana, NATO valstybės vadovė, perskaitė pačios pasiruoštą pacifistinį pranešimą. Jame ji kalbėjo, kad, be kapitalizmo ir komunizmo, galimas ir trečias kelias, o tai prieštaravo jos vyriausybės pozicijai. Dėl savavališko monarchės elgesio Nyderlanduose vos nekilo konstitucinė krizė. Šalyje kilęs

skandalas buvo toks didelis, kad šio įvykio tyrimo dokumentai nebus prieinami plačiajai visuomenei dar iki 2056 metų. Visa tai primena istoriją apie vienuolį Rasputiną, prieš Pirmąjį pasaulinį karą caro dvare mėginusį išgydyti sunkia kraujo liga sirgusį sosto paveldėtoją Aleksejų.

Pamažu Nyderlandų karališkosios poros santuokos krizė vis gilėjo. Pasigirdo kalbų apie galimas poros skyrybas. Pasklido gandas, neva princas Bernardas nori nuversti nuo sosto savo žmoną ir valdyti pats. Karūnos princesė Beatričė, būdama šešeriais metais vyresnė už mažąją Marijkę, jautė tarp tėvų tvyrantį susvetimėjimą. Tokioje įtemptoje atmosferoje karūnos princesė šventė savo aštuonioliktąjį gimtadienį. Nuo šios akimirkos ji tapo Valstybės tarybos nare. Šiame aukščiausiame valstybės karūnos organe aptariamas įstatymus leidžiančios vyriausybės darbas. Oficialių priėmimų metu, lydima tėvų, Beatričė stengėsi neatskleisti savo jausmų, tačiau viduje slypinti įtampa atsispindėjo jos veide. Spaudoje jau seniai buvo rašoma apie gresiančią šeimos krizę. Taip Beatričė patyrė savo kailiu, ką reiškia, kai šeimos nesutarimai patenka į viešumą. „Beatričė kentėjo dėl tėvų nesutarimų. Ji mylėjo juos abu“, – sako jos biografas Cosas Heisenas. Tačiau šeimyniniai reikalai jau seniai buvo peržengę šeimos ribas.

Skandalas, kilęs dėl žiniuonės Gretos Hofmans, dar labiau sustiprėjo, kai karalienė Juliana panoro išmesti savo vyrą iš rūmų. Princas Bernardas tam pasipriešino. Jis slapta per britų žurnalistą Seftoną Delmerį Vokietijos spaudoje išplatino žinias apie tikrąją Nyderlandų karališkųjų rūmų padėtį. Savo nediskretiškumą princas vėliau aiškino taip: „Visi, o ypač ministrų kabinetas, tegu pagaliau pabunda iš miego.“ 1956 m. birželio 13 d. žurnalo *Der Spiegel* viršelyje pasirodė princo Bernardo, dabitiškai pasipuošusio baltu gvazdiko žiedu, nuotrauka. Straipsnyje, pavadintame „Tarp karalienės ir Rasputino“, buvo rašoma apie Gretos Hofmans intrigas ir karališkųjų rūmų bei vyriausybės farsą. „Šmuctitulas“, kaip mėgo vadinti Vokietijos

kancleris Konradas Adenaueris, Nyderlanduose buvo tuojau pat uždraustas. Vis dėlto žurnale *Der Spiegel* paviešinta informacija, atskleidusi tikrąją aukščiausios Nyderlandų valdžios padėtį, pasiekė savo: Greta Hofmans visam laikui dingo iš Oranje giminės gyvenimo. Nyderlandų monarchija buvo išgelbėta, tačiau karalienės Julianos ir princo Bernardo santuoka pašlijo ilgam.

Jeigu karalienė Juliana būtų buvusi priversta atsisakyti sosto dėl šios 1956 metais kilusios aferos, Beatričė, sulaukusi vos aštuoniolikos metų, būtų tapusi karaliene. Tačiau dėl sėkmingos Bernardo taktikos to neįvyko. Valstybinė krizė praėjo, o Beatričė turėjo pakankamai laiko tinkamai pasiruošti savo ateities darbui. Sosto paveldėjimą Beatričė laikė dideliu iššūkiu sau pačiai. Kartą karūnos princesė sakė, jeigu užaugai karališkame lopšyje, dar nėra garantijos, kad neturėsi jokių rūpesčių. Dar būdama visai jauna, princesė manė, kad tarnybą, kuri jai priklausė pagal paveldėjimą, ji turinti „užsitarnauti" daug dirbdama.

Jeigu po šio skandalo princas Bernardas ir karalienė Juliana būtų išsiskyrę, Beatričė, sulaukusi vos aštuoniolikos metų, būtų tapusi karaliene. Tada princesė būtų netekusi savo jaunystės, nebūtų galėjusi studijuoti Leidene. Aišku, tai būtų buvę labai graudu.

Cosas Heisenas, karalienės biografas

1956 metais princesė Beatričė pradėjo studijuoti teisės mokslus Leideno universitete. Ir jos mama Juliana mokėsi šiame mieste trečiajame dešimtmetyje. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje studentų gyvenimas dar tekėjo ramia vaga. Apie vėjavaikiškus karūnos princesės vakarėlius ar praleistas paskaitas žinių nėra. Visgi Beatričė nuomavosi sau atskirą butą ir apsiėjo be tarnų bei virėjo. Princesė buvo užmezgusi romaną su nekilmingu jaunuoliu, tačiau karalienė ir princas pasipriešino

jų draugystei, ir ta iširo. Šiuo gyvenimo tarpsniu Beatričė turėjo pakankamai laiko pagalvoti apie savo ateitį ir būsimą karūnavimą. „Aš manau, kad pasiruošimas šiai tarnybai manyje brendo pamažu. Kažkuriuo metu pajutau, kad štai dabar turiu apsispręsti, ar aš to noriu, ar ne. Šį laikotarpį atsimenu puikiai – aš jį išgyvenau labai giliai. Staiga žaibiškai nusprendžiau: aš priimsiu šį iššūkį ir padarysiu visa, kas įmanoma." Po penkerių metų, 1961 m., Beatričė išlaikė baigiamuosius egzaminus. Didžiuodamasi savo dukra, karalienė Juliana atsivežė Beatričę su gėlių puokštėmis namo.

Tačiau Beatričė nenorėjo sugrįžti į šeimos židinį. Ji apsigyveno netoli Sustdeiko rūmų esančioje, miškų apsuptoje, romantiškoje Drakensteino vandens pilyje. Apsisprendusi gyventi atskirai nuo šeimos, Beatričė nutarė artimiau pažinti savo kraštą ir jo žmones. Netrukus paaiškėjo, kad princesė turėjo galvoje ne tik mandagumo vizitus gražiu oru. Ji norėjo pasižvalgyti gyvenimo užkulisiuose, pažinti tikrąjį būsimų pavaldinių gyvenimą ir socialinę aplinką: narkomanus reabilitacijos klinikose, naktinėje pamainoje dirbančias moteris, slaugos namuose gyvenančius neįgaliuosius. Karūnos princesė nebijojo užmegzti kontaktų su tokios aplinkos žmonėmis – tuo ji buvo labai panaši į savo nepretenzingą motiną. Kaip ir mama, duktė vadovavosi savo galva. Vieną kartą apsisprendusi ką nors daryti, ji atkakliai siekė tai įgyvendinti iki galo, net jeigu kokio nors plano įgyvendinimas užtrukdavo kelis metus. Būtent taip atsitiko su jos ketinimu apsilankyti Amsterdamo prostitučių kvartale. Prieš tai reikėjo įveikti daug kliūčių. Karalienė Juliana ir princas Bernardas, išgirdę apie dukters norą naktį pavaikščioti po sostinės raudonųjų žibintų kvartalą, pasibaisėjo. Vyriausybė laikė šias pricesės užmačias per daug pavojingomis ir atsiribojo nuo bet kokios atsakomybės. Galiausiai karūnos princesė Beatričė vis dėlto gavo ministrų sutikimą trumpam apsilankyti šiame kvartale. Princesei pavyko įkalbėti Alidą

Karalienė turi žinoti, kaip gyvena jos tautiečiai. Būtent todėl ji norėjo apsilankyti Amsterdamo prostitučių kvartale. Be to, tai ne tik svarbi moralinė, bet ir socialinė tema.

Cosas Heisenas, karalienės biografas

Tai buvo pavojinga, tačiau aš nesitikėjau, kad mums kas nors nutiks. Tam ne itin pritarė karalienė Juliana, princas Bernardas, taip pat ir gelbėjimo armija. Tačiau man tai nebuvo problemiška.

Alida Boshart, gelbėjimo armijos majorė

Boshart, gelbėjimo armijos majorę, lydėti ją „vizito" metu siauromis Amsterdamo gatvelėmis. Kad niekas jos nepažintų, Beatričė užsimovė peruką, apsirišo skarelę ir užsidėjo tamsius akinius, ir abi damos išsiruošė į „kelionę".

Alida Boshart supažindino kilmingąją jaunąją moterį su visa kvartalo pasiūlos palete: „Šios langų vitrinose sėdinčios moterys už pinigus pardavinėja savo kūnus. Štai homoseksualūs vyrai, laukiantys klientų, štai benamiai." Du saugumo darbuotojai tarsi šešėliai sekė iš paskos damoms, vaikštinėjančioms per barus ir viešnamius. „Jie mums sakė, kad mes visai nekreiptumėme į juos dėmesio, – dar ir šiandien prisimena jau per devintą dešimtį metų perkopusi Boshart, – jie dėjosi esą klientai." Staiga gelbėjimo armijos majorei šovė viena mintis: ji parodė karūnos princesei nežinomą perėjimą tarp dviejų gatvelių. Kai damos atsisuko, saugumo darbuotojų nebuvo matyti. Taip saugumiečiai pametė apsukrių damų porą iš akių. „Aš taip dažnai trokštu atsikratyti jais, tačiau man vis nepavyksta, – tarė Beatričė Alidai Boshart, – tačiau šį vakarą mes nuo jų paspukome." Karūnos princesė tęsė savo pažintinę „studiją" ir po vidurnakčio. Tačiau netrukus jos inkognito išlėkė į orą. Po raudonųjų žibintų kvartalą vaikščiojančią karūnos princesę pastebėjo žurnalistas Pėteris Zoneveldas. Beatričė pažinojo žurnalistą, o šis pažinojo ją. Princesė suprato, kad dabar negelbės nei jos perukas, nei akiniai. „Jis atpažįsta mane iš kojų", – paaiškino Beatričė savo palydovei. Įvyko tai, ko išvengti buvo neįmanoma, būtent: kitą dieną laikraštyje *De Telegraaf* pasirodė princesės, apsirengusios juokingais drabužiais, nuotrauka. Tačiau princesė dėl nieko nesigailėjo. Priešingai: Alidai Boshart ji

pasakė, kad tai buvo pats neįprasčiausias vakaras jos gyvenime; pasak Beatričės, tai buvęs vertingas vakaras, kokį būtina patirti nors kartą.

Ar princui, ar princesei būna labai sunku, kai plačioji visuomenė per anksti sužino, kad jie įsimylėjo. Tada jaunuoliai netenka galimybės laisvai pažinti vienas kitą. Todėl jie mėgina kuo ilgiau išlaikyti savo jausmus paslaptyje.

Cosas Heisenas, karalienės biografas

Beatričei buvo dvidešimt treji, kai ji baigė mokslus Leideno universitete. Tokio amžiaus merginai pats laikas tekėti ir susilaukti vaikų. Galiausiai juk monarchija gyvuoja dinastijos reprodukcijos dėka. Tėvas princas Bernardas išleido Beatričę ir jos seserį Irenę į kelionę po visą Europą, kur jos dalyvaudavo kilmingųjų baliuose. 1964 metų vasarą Vokietijos Heseno žemės princas Moricas Kronbergo pilyje, apsuptoje Taunuso kalnų, šventė savo bernvakarį. Šventės metu Beatričės dėmesį patraukė šauniai atrodantis vyras. Tai buvo vokietis, vardu Klausas fon Amsbergas. Nors kilęs iš žemesnio bajorų luomo, tačiau buvo diplomatas, turintis tarptautinės patirties. Jam „švietė“ puiki diplomatinė karjera. Klausas buvo ką tik gavęs pasiūlymą vykti į Izraelį kartu su pirmuoju ambasadoriumi Izraelyje Rolfu Paulsu ir užmegzti diplomatinius Vokietijos ir Izraelio santykius. Praėjus devyniolikai metų po karo pabaigos, tai buvo garbinga ir atsakinga misija. Amsbergo draugas izraelietis Avi Primoras, kuris susipažino su Klausu diplomatiniame korpuse Dramblio Kaulo Kranto šalyje ir vėliau dirbo Izraelio ambasadoriumi Bonoje, jau buvo suradęs draugui butą Izraelyje. Tačiau netrukus Primoras gavo iš Klauso laišką, kad jis atsisako savo pareigų Izraelyje, o gal net ir karjeros apskritai. Klausas laiške rašė, kad įsimylėjo Nyderlandų karūnos princesę, tačiau dar nežino, ar jos tautiečiai pritars jųdviejų sąjungai.

Galėčiau duoti keletą patarimų. Aš pažįstu savo dukterį ir žinau, kad ji labai stipraus charakterio. Aš jam patarčiau nenusileisti jai.

Princas Bernardas dukters sužadėtuvių paskelbimo dieną (1965 m. birželio 28 d.)

Daugumai žmonių jų vestuvių diena atmintyje išlieka kaip viena gražiausių gyvenime. Apie save aš to negalėčiau pasakyti. Sužadėtuvių laikotarpis man buvo sunkus metas.

Princas Klausas, 1978 m.

Amsbergo nuogąstavimai pasitvirtino. Kai 1965 m. gegužės 1 d. devintą valandą ryto vienas paparacis nufotografavo Beatričę ir Klausą kartu vaikštinėjančius po Drakensteino rūmų parką, o nuotrauka pasirodė spaudoje, šalies gyventojai baisiai pasipiktino. Kodėl Nyderlandų princesė išsirinko būtent „bjaurų vokietį", „žmogų be džiaugsmo", be to, buvusį Vokietijos vermachto kareivį! 1945 metų kovą aštuoniolikmetis fon Amsbergas buvo išsiųstas į Italijoje esančią tankų diviziją. Karo pabaigoje jis pateko į amerikiečių nelaisvę. Prieš tai Hitlerjugendo jaunimo organizacijoje jis aptarnavo zenitines patrankas. „Mes labai susirūpinę jo praeitimi: jis vokietis...", – 1965 metų gegužės pradžioje savo dienoraštyje rašė tuometinis Nyderlandų ministras pirmininkas Jo Kalsas. Nyderlandų vyriausybė nuodugniai patikrino vyriškio, kurį įsimylėjo Nyderlandų karūnos princesė, biografiją. Be parlamento sutikimo Beatričė nebūtų galėjusi tekėti, nebent sutiktų rizikuoti netekti sosto. Taip parašyta Nyderlandų konstitucijoje. Nyderlandų vyriausybė taip pat aiškinosi, ar karo metu Italijoje dislokuotas dalinys, kuriame tuomet tarnavo fon Amsbergas, nepadarė karinių nusikaltimų. Tyrimo metu nieko įtartina nebuvo sužinota. „Kas per daug, tas per daug. Ką darysi, Beatričė juk nenori tekėti už pono Globkės ar pono Sebohmo", – reziumavo vienas Vokietijos laikraštis, apibendrinantis kilusį visuotinį nepasitenkinimą.

Karališkiesiems rūmams neliko nieko kito, tik žiūrėti į priekį. „Laikai, kai tėvai nuspręsdavo, ką vaikai turi pasirinkti į vyrus ir žmonas, jau praėjo", – pareiškė princas Bernardas. 1965 m. birželio 28 d. karalienė Juliana viešai paskelbė apie

dukters ir vokiečio sužadėtuves. Klausas fon Amsbergas greitai išmoko šalies kalbą ir tuo nustebino jos gyventojus. Jie taip pat nustebo, kai per spaudos konferenciją princesės sužadėtinis atvirai kalbėjo apie jam keliamas išlygas: „Aš gerai suprantu, ką jūs jaučiate, ir žinau, kad daugeliui jūsų skaudu kalbėti apie netolimos praeities įvykius. Aš tai gerai suprantu ir gerbiu jūsų požiūrį. Todėl aš kiek galėdamas stengsiuos daryti visa, kad įgyčiau jūsų pasitikėjimą.“ Nuoširdus įžvalgaus vokiečio pasisakymas vis dėlto nesutrukdė surinkti šešiasdešimt tūkstančių gyventojų, protestuojančių prieš šias vestuves, parašų. Amsterdamo žydų bendruomenė iš viso boikotavo princesės ir vokiečio vestuves. Tokiomis aplinkybėmis taip pat ir Amsbergo draugas izraelietis Avi Primoras buvo priverstas atšaukti savo dalyvavimą vestuvių iškilmėse. Antrojo pasaulinio karo ir vokiečių okupacijos padarytos žaizdos dar buvo per skaudžios. Vokiečių tautybės jaunikis nyderlandiečiams atrodė „nepriimtinas“. 1965 metų vasarą ministrų taryba labai rimtai diskutavo, ar nevertėtų pakeisti princesės sužadėtinio vardo ir pavadinti jį „Georgu“, nes „Klausas“ skamba taip „tipiškai vokiškai“. Tačiau taip toli vis dėlto nueita nebuvo. Karūnos princesės ketinimą tuoktis su Klausu fon Amsbergu parlamentas nagrinėjo daugiau negu devynias valandas. Tik po to, pritariant parlamento daugumai, įstatymas dėl vestuvių buvo priimtas. O po kurio laiko „princas Klausas“ – taip po vestuvių buvo tituluojamas fon Amsbergas – tapo populiariausiu karališkosios šeimos nariu.

Jie buvo pirmieji Oranje dinastijos istorijoje, susituokę iš meilės, o ne dėl politinių priežasčių.

Cosas Heisenas, karalienės biografas

Didžioji kairiųjų intelektualų dalis, griežtai kritikavusi šias vestuves, šiuo metu jau to nebedaro. Manau, jie suprato, kad absurdiška laikyti visus vokiečius blogais.

Janas Hudemanas, karališkųjų rūmų referentas

1966 m. kovo 10 d., dalyvaujant Europos aukštuomenės atstovams, įvyko karūnos princesės Beatričės ir Klauso fon Amsbergo sutuoktuvės. Jaunosios pageidavimu jos vyko

Šios santuokos sėkmė slypėjo tame, kad tai buvo *love team*. Jie kartu dirbo labai produktyviai. Be to, juos siejo tikra meilė.

Janas Hudemanas, karališkųjų rūmų reporteris

Tekėdama už Klauso, Beatričė buvo labai jauna ir nepatyrusi. Laikui bėgant, ji labai daug ko iš jo išmoko. Ji norėjo mokytis iš jo. Jis buvo jai ne tik vyras, bet kartu ir mokytojas.

Avi Primoras, šeimos draugas

Amsterdame, kuris Antrojo pasaulinio karo metais buvo pasipriešinimo prieš vokiečių okupaciją centras. Tačiau pasakiškas vestuves temdė antivokiškos demonstracijos. Demonstrantai šaukė: „Klausai, lauk!“ ir „Beatričė yra niekas“. Jaunųjų porai karieta važiuojant į *Nieuwe Kerk* bažnyčią, šalimais sproginėjo dūmų bombos, dužo langų stiklai. Nekreipdama dėmesio į mažumos protestus, žiniasklaida sveikino jaunuosius, vadindama juos „metų įsimylėjėlių pora“. Ir tai buvo tikra tiesa: Beatričė ir Klausas Oranje-Nasau dinastijoje buvo pirmoji iš meilės, o ne dėl valstybinio išskaičiavimo susituokusi pora. Žmonės jautė, kad jaunieji surado vienas kitą, nepaisydami jokių istorinių prieštaravimų. Nyderlandams ir Vokietijai ši sąjunga atvėrė galimybę vėl užmegzti draugiškus kaimyninius santykius. Taip vestuvės sutaikė abi tautas.

Santuoka Beatričei, priešingai nei jos tėvams, suteikė daug laimės. Vienas po kito šeimoje gimė trys sūnūs: 1967 metais – Vilemas Aleksandras, 1968 metais – Johanas Frizas, šiandien besivadinantis tik Frizu, o 1969 metais – Konstantinas. Pirmą kartą nuo 1890 metų sostą užims ne karalienė, o karalius. Taigi princas Klausas daug kuo nusipelnė dinastijos labui. Penkiolika metų karūnos princesė ir princas Klausas galėjo džiaugtis ramiu šeimyniniu gyvenimu ir mėgautis juo visa savo esybe. Princesė Beatričė buvo mylinti motina, princas Klausas – įžvalgus tėvas, visokeriopai padedantis savo sūnums. Vėliau, jau būdama karalienė, Beatričė su nostalgija prisimindavo metus, praleistus Drakensteino rūmuose. Šį laiką ji vadino „prarastuoju rojumi“: „Drakensteino rūmuose mes gyvenome puikiai. Nuostabūs namai, aplinka – mes buvome labai laimingi. Mano vyras ir aš pirmiausia stengėmės, kad sūnūs galėtų

džiaugtis laiminga vaikyste, siekėme, kad jie būtų laimingi, santūrūs."

Į viešumą iškilus „Lockheed aferai", laikraščiai nuolat apie ją rašė. Beje, viename laikraštyje aš perskaičiau, kad princesė Beatričė esą pasakiusi: jeigu jos mama, esant tokioms aplinkybėms, turės atsistatydinti, ji pati nežengs į sostą. Tada aš Beatričės paklausiau: „Tai tiesa?" Ji man atsakė: „Kodėl aš nežengsiu į sostą? Šis skandalas man labai skaudus. Tačiau kuo jis susijęs su mano žengimu į sostą?"

Avi Primoras, šeimos draugas

Dvylika metų už Beatričę vyresnis princas Klausas per tuos metus tapo artimiausiu princesės patarėju ir bendradarbiu. Priešingai nei jo uošvis, princas Klausas sąmoningai laikėsi antrame plane. Jis nesiėmė įgyvendinti jokių didelių planų ir niekuomet nenešiojo puošnios uniformos. Aristokratiškas princo Bernardo gyvenimas Klausui buvo svetimas. Kaip ir dirbdamas diplomatu Afrikoje, jis ir toliau ypač domėjosi Trečiojo pasaulio problemomis. Princas Klausas dažnai vykdavo į Afriką kaip specialusis ministro patarėjas Trečiojo pasaulio šalių vystymo ir bendradarbiavimo klausimais.

Tuo metu, kai sosto įpėdinės Beatričės ir princo Klauso šeima mėgavosi savo laime nuostabiame gamtos kampelyje, virš Sustdeiko rūmų vėl susitvenkė nauji audros debesys. Lyg tyčia veiklus ir energingas princas Bernardas, „Nyderlandų ekonomikos ambasadorius", su kurio vardu buvo siejamas pokarinės šalies ūkio suklestėjimas, buvo apkaltintas iš amerikiečių lėktuvų gamintojų koncerno paėmęs 1,1 mln. dolerių kyšį. Skandalas kilo, kai 1976 metais JAV Senate buvo atskleista, kad JAV lėktuvų gamintojas *Lockheed* savo reaktyvinių naikintuvų F 104, vadinamų *Starfighter*, pardavimą pasaulyje skatino duodamas kyšius. Pinigų gavėjų sąraše buvo ir vienas aukštas

Aš jau susitaikiau su tuo, kad šie faktai atsispindės mano antkapio įraše vienu žodžiu: *Lockheed*.

Princas Bernardas, 2002 m.

Jis buvo ir liko nenaudėlis.

Juliana

Nyderlandų vyriausybės valdininkas. Nyderlandų vyriausybės komisija, tiriant šį įvykį, rado oficialų princo Bernardo raštą, adresuotą lėktuvų gamintojui *Lockheed*. Šiame rašte princas reikalavo pervesti komisinius pinigus už naikintuvų pirkimą per Nyderlandų armiją. Atrodė, viskas atsisuko prieš karūnos princesės Beatričės tėvą, tačiau įrodyti, kad jis paėmė tuos pinigus, nepavyko. Daug atvirų klausimų suteikė nemažai peno įvairioms spekuliacijoms. Bulvarinė spauda susiejo dosnią kompanijos *Lockheed* paramą su liukso apartamentais, kuriuos Bernardas neva nupirko savo paryžietei mylimajai Helenai Grindai. Kaip paaiškėjo vėliau, visa ši istorija nebuvo be pagrindo. Karalienės vyrui jau grėsė baudžiamasis procesas, o Nyderlandų monarchijai – žlugimas. Karalienė Juliana grasino pasitrauksianti iš sosto, jeigu jos vyrui bus iškelta byla. Šį skandalą sutuoktiniai norėjo išgyventi kartu. Visuomenė diskutavo, ar karūnos princesė apskritai sutiks tapti karaliene, jeigu jos motina bus priversta atsistadydinti, esant tokioms žeminančioms aplinkybėms. Centro-kairiųjų vyriausybė, vadovaujama ministro pirmininko Jopo den Uylo, atsisakė inicijuoti teismo procesą. Tačiau princas Bernardas neišvengė gėdos – iš jo buvo atimtos visos pareigos. O jų buvo beveik trys šimtai. Jis turėjo atsisakyti sausumos ginkluotųjų pajėgų generalinio inspektoriaus ir karališkojo jūrų laivyno admirolo pareigų, nebegalėjo nešioti savo mėgstamos uniformos. Taip socialistai išgelbėjo monarchiją, kalbėjo karalienė Juliana.

Praėjus ketveriems metams po skandalo, karūnos princesė Beatričė tapo karaliene. Per savo septyniasdešimt pirmąjį gimtadienį, 1980 m. balandžio 30 d., jos motina Juliana atsisakė sosto ir nuo tol vėl buvo tituluojama princese. Keturiasdešimt dvejų metų Beatričė su dideliu užsidegimu ėmėsi pareigų, kurioms buvo ruošiama visą gyvenimą. Buvo permąstyti visi

karališkieji ritualai. Būsimosios karalienės reikalavimu karališkosios valdžios insignijos – karūna, skeptras ir valdžios obuolys – buvo papildytos Nyderlandų konstitucija, „karalienės ir valstybės bendrabarbiavimo pagrindu". Beatričė rimtai mąstė, ar nevertėtų jai per karūnavimo ceremoniją vilkėti šiuolaikinį apdarą, tarkim, kostiumėlį, o ne tradicinį karališką apsiaustą, puoštą šermuonėlių kailiu ir siuvinėtą auksiniais liūtais. Tačiau tradicija nugalėjo: Beatričė per ceremoniją vilkėjo solidų purpurinės spalvos karališką apsiaustą. Karūna, kaip įprasta Oranje dinastijoje, liko gulėti prie karaliaus valdžios insignijų. Beatričės manymu, „ji tikriausiai čia ir visai netiktų".

Kaip ir per triukšmingas vestuvių iškilmes, taip ir Beatričės karūnavimo dieną Amsterdamo gyventojai pasinaudojo proga surengti demonstracijas. Ir vėl karūnavimo iškilmių mieste vyko smarkios riaušės. Tik šį kartą demonstrantai savo nepasitenkinimą reiškė ne karalienės vyru vokiečiu, o pačia paveldimosios monarchijos institucija. Žmonės piktinosi, kad Huis ten Bosch rūmuose, kuriuose turėjo apsigyventi karališkoji šeima, buvo atliktas remontas, kainavęs keturis milijonus eurų. Tuo metu Nyderlandų sostinėje labai trūko butų. Neturintys kur gyventi žmonės, vadinamieji „krakeriai", užimdavo namus, tarp „krakerių" ir policininkų vykdavo dažni susirėmimai. Saugumo dėlei paauksuota karališkoji karieta šį kartą liko garaže. Tuo metu, kai *Nieuwe Kerk* bažnyčioje, kurioje vyko ir Beatričės bei Klauso jungtuvės, jaunoji karalienė prisiekinėjo karūnai, demonstrantai lauke skandavo: „nėra buto – nėra karūnavimo!" Prašmatniai prasidėjęs Beatričės karūnavimas baigėsi nevykusiai: po iškilmių naujoji karalienė nepasirodė žmonėms. Galima tik numanyti, kaip skausmingai ji reagavo į protestus prieš jos karūnavimą. Kai praėjus aštuoneriems metams, neoficialaus vizito Amsterdame metu vienas miesto gyventojas spontaniškai apkabino karalienę ir pabučiavo ją į skruostus, karalienė nušvito laiminga šypsena, tarsi būtų gavusi miestiečių pasiūlymą susitaikyti.

Karalienė atsisakė kai kurių pasenusių tradicijų, tarp jų karališkojo defilė. Ji skatino modernaus meno plėtrą. Ant naujų metalo monetų buvo pavaizduotas abstraktus valdovės portretas. Beatričė gyveno ir dirbo Hagoje, kur įsikūrusi ir vyriausybė. Ji norėjo būti arčiau politinio centro. Nuo pat pradžių ji labai profesionaliai ėmėsi vykdyti savo pareigas. „Kai aš turiu ką nors atlikti, stengiuosi atlikti puikiai. Noriu būti kuo geriau informuota“, – kalbėjo jaunoji karalienė. Kiekvieną pirmadienio popietę savo rezidencijoje, Huis ten Bosch rūmuose, ji priima vyriausybės vadovą. Kassavaitinis pokalbis su premjeru jos didenybei yra „be galo svarbus“. Ministrai taip pat turi reguliariai informuoti karalienę apie aktualias problemas. Nyderlandų konstitucijoje teigiama, kad „karalius“ yra vyriausybės narys, tačiau atsakomybę už valstybės vadovą prisiima ministrai. Monarchas privalo suderinti savo kalbas su ministru pirmininku, tačiau gali pabrėžti tam tikrus aspektus. O visi žino, kad karalienė gerai išmano šalies įstatymus. „Karalienė žino viską“, – teigia politikai. Kai kam, pakviestam pokalbio su šalies monarche, teko pasijusti kaip per egzaminą. Mat per daugelį metų Beatričė sukaupė šimtus užrašų knygelių, kuriose fiksavo savo pastabas įvairiomis temomis. Tad ji gali pavartyti jas ir pasakyti: „Žiūrėkite, apie tai mes diskutavome prieš septynerius metus ir tąkart mes nutarėme...“

Tai intelektuali ir be galo stipraus charakterio moteris.

Avi Primoras, šeimos draugas

Ne valdžia, asmeninė valia ar noras, ne paveldėtas autoritetas, o vien pasiryžimas tarnauti visuomenei gali šiandien suteikti monarchijai prasmės.

Karalienė Beatričė per 1980 metais vykusias jos karūnavimo iškilmes

Daug kam, karaliaujant Julianai, buvo patogiau gyventi. Tačiau vis dėlto privalu pripažinti tai, ką karalienė Beatričė nuveikė per savo gyvenimą. Kiek chaotiškai jos pirmtakės valdoma institucija dabar tapo modernia karališkųjų rūmų įmone, vadovaujama darboholikės vadybininkės – pačios monarchės. Vietinė spauda su pašaipia pagarba vadina karalienę „Nyderlandų įmonės valdybos tary-

bos prezidente". Ką jos didenybė aptaria su ministrais už uždarų durų, viešai neskelbiama. „Už politinę įtaką atsakingas parlamentas", – teigia karalienė Beatričė. Tačiau ji turi teisę patarti ir dažnai ja naudojasi. Karalienė teikia didelę reikšmę pokalbiams akis į akį, nes jų metu turi galimybę nurodyti problemas ir pasiūlyti jų sprendimo variantų. „Aš galiu akcentuoti problemas, pranešti, kas, mano manymu, darosi visuomenėje... Galbūt tai skamba šiek tiek smulkmeniškai", – pripažįsta pati karalienė, tačiau priduria, kad šis diskretiškas veikimo būdas „yra ne mažiau efektyvus". Apie monarchę kalbama, kad politikos užkulisiuose ji ne kartą pasinaudojusi savo įtaka. „Karalienės galia yra rūmų paslaptis", – teigia karališkųjų rūmų žinovė ir istorikė Reinildisė van Dichuizen.

Beatričė – puiki vadybininkė, ji karališkuosius rūmus pavertė įtemptai dirbančia institucija.

Hansas van den Bergas, „Respublikonų draugija"

Kartais norėčiau turėti daugiau įtakos.

Karalienė Beatričė, 1988 m.

Karalienė Juliana stengėsi būti paprasta, miela, neišsišokanti moteris. Į sostą įžengusi jos dukra Beatričė siekė tapti profesionalia karaliene. Ji nenorėjo būti tokia kaip kiti. Ji siekė įkūnyti savo šalį ir sunkiai dirbti, kad išlaikytų monarchiją. Tai tapo jos misija.

Janas Hudemanas, karališkųjų rūmų reporteris

Šalies respublikonams ši „paslapčių kupina krautuvėlė" yra kaip krislas akyje. 1996 metais dalis respublikonų susibūrė į „Respublikonų draugijos" sąjungą, kuri siekia iš Dievo malonės paveldimos monarchijos panaikinimo. Bent kol kas tai yra kova su vėjo malūnais. 2005 metais vos aštuoni su puse procento šalies gyventojų pasisakė už monarchijos panaikinimą. Tačiau šio mažo ratelio nariai, tarp kurių yra nemažai profesorių, neužsiima tuščiais svaičiojimais. Kol valdo karalienė Beatričė, jie taip pat nemato realios galimybės išsiųsti karališkuosius

rūmus į pensiją. Trumpai drūtai, Beatričė esanti tiesiog per daug gera valdovė. Daugelis šalies gyventojų yra tokios pačios nuomonės, kaip ir Haris Mulišas, žymus Nyderlandų kultūros veikėjas. Karalienės Beatričės dvidešimt penkerių metų valdymo jubiliejaus proga jis pasakė: „Tiesą sakant, karališkieji rūmai man nerūpi. Tačiau aš manau, Betaričė gerai atlieka savo darbą. Viskas eina kaip per sviestą, aš daugiau negirdžiu atviros kritikos jos atžvilgiu. Tad kodėl mes turėtume panaikinti monarchiją?“

Taigi monarchija gyvuoja toliau, nors monarchė ir kenčia. Kaip jokia kita Europos monarchė ar monarchas, karalienė Beatričė dažnai prabildavo apie neigiamus jos aukšto posto aspektus, tuo paneigdama legendas apie nerūpestingą karališką gyvenimą šlovės ir garbės spindesy. Pirmą kartą ji apie tai prabilo per karūnavimą, kreipdamasi į savo motiną Julianą: „Tarnyba, kurią jūs man perduodate, daro žmogų vienišą. Tik jūs viena galite žinoti, koks vienišas tampa karalius. Tačiau nei Jūs, nei aš nesame vienos. Aš jaučiu, kad esu labai laiminga, jausdama šalia savęs vyrą, kuris mane paremia, papildo ir man padeda.“ Beatričės motina Juliana savo karūnavimo metu buvo kupina abejonių: „Kas aš esu, kad turiu nešti tokią naštą?“ Tačiau vis dėlto išbuvo Nyderlandų soste trisdešimt dvejus metus. Beatričė ir jos pirmtakės stipriai išgyveno jausmą, kad nepajėgs atitikti tokių didelių joms keliamų reikalavimų ir prisiimti tokią didelę atsakomybę. Jos tai pripažino ir viešai. Beatričės senelė Vilhelmina išleido savo memuarus su epigrafu „Vieniša, bet ne viena“. Praėjus dešimčiai metų po karūnavimo, Beatričė kalbėjo: „Šis postas nėra įgytas. Jo misija tokia, kad nė vienas žmogus savu noru jos nesiimtų. Šioje tarnyboje matomas tik išorinis spindesys, bet ne nuolatinė našta

Problema slypi štai kur: daug politikų mano, kad abejojimas karališkaisiais rūmais prilygtų politinei savižudybei.

Jakjanas Virkenas, Naujosios Respublikonų draugijos pirmininkas

Visų pirma nuvilia tai, kokia esi vieniša. To iš pat pradžių negalima numatyti.

Karalienė Beatričė, 2005 m.

ir apribojimai." 1998 metais duodamas interviu *ZDF* televizijai, jos vyras princas Klausas pasakė dar atviriau: „Mūsų gyvenimas teka tarp pareigos ir tarnybos dvidešimt keturias valandas per parą. Mes nuolat esame tarsi stikliniame name."

Vietinėje žurnalistikoje viešpatauja melas.
Karalienė Beatričė, 2000 m.

Ne, didenybe, ne melas valdo, o liokajai – Jūsų liokajai.
NRC Handelsblad atsakymas

Viešas kišimasis į privatų gyvenimą kelia karališkajai Oranje giminei daug rūpesčių. Kartą vaikystėje Beatričė atsistojo prieš fotografų būrį ir pradėjo koketiškai pozuoti: „Taip aš atrodau iš priekio, o taip – iš nugaros." Tačiau žurnalistai retai kada tuo pasitenkina. Sensacijų ištroškusius fotografus karalienė Beatričė vadina „šermuonėlių kailio blusomis", leisdama suprasti, kaip ji kenčia, eidama savo pareigas. Princas Klausas, kaip mano daugelis karališkųjų rūmų stebėtojų, palūžo nepakėlęs jo vaidmeniui keliamų reikalavimų: „Kai mano žmona tapo karaliene, aš automatiškai tapau princu. Tačiau tokiu atveju karaliaus žmona juk tampa karaliene." Neatrodo, kad drovus princas pats norėjo tapti karaliumi, tačiau akivaizdu, kad jis kentėjo dėl jam priskirto vaidmens. Karališkųjų rūmų protokolas neleido jam kištis į įvairius jį dominančius dalykus. Karalienės vyras jokiu būdu negalėjo tapti politinių kontroversijų objektu. Tai buvo ypač pabrėžiama po *Lockheed* aferos. Taip princas neteko net ir buvusios nedidelės veikimo erdvės. „Jis turėjo elgtis tarsi geras vaikas, – 1982 metais rašė *Der Spiegel*, – sėdėti tiesiai, gražiai sunėręs rankas, įdėmiai klausyti ir tylėti." Patriarchalinių pažiūrų visuomenė tokį vaidmenų pasikeitimą laikė šiurkščiu tradicijų pažeidimu. Tikram vyrui valdinga karalienė turėjo stipriai žeisti jo savigarbą. „Tas Klausas toks liūdnas ir prislėgtas, – rašė Elzė Stratman, dar vadinama Elke Heidenreich. – Aš visuomet jį gerai supratau: kaip kvailai turi atrodyti karalienės vyras – ne karalius, o princas, – visą laiką einantis per du žingsnius už žmonos." Iš tiesų protokolas reikalauja, kad karalienės vyras

turi eiti už karalienės, o oficialių susitikimų metų sėdėti trisdešimt centimetrų už jos.

Mes teikiame didelę reikšmę mūsų privačiam gyvenimui ir nenorime jo viešinti visuomenei. Kita vertus, Nyderlandų monarchija jau kelis šimtmečius yra atvira. Aš taip pat manau, kad mums reikia būti šiuolaikiškiems, atviriems, domėtis šalies problemomis.

Karalienė Beatričė, 1991 m.

Visgi po karalienės Beatričės karūnavimo princas Klausas turėjo kur kas daugiau darbo. Jis patarinėjo plėtros ir bendradarbiavimo ministrui, dalyvavo aplinkos politikos komisijų veikloje, buvo nacionalinių parkų ir kultūros paminklų fondų valdybos narys, lydėdavo karalienę, sakė kalbas, skelbdavo kongresų pradžią. Po kurio laiko princas Klausas palūžo. „Kai jis vedė princesę Beatričę, tikėjosi dirbti Nyderlandų ambasadoriumi kurioje nors šalyje. Jis visai nenumanė, koks bus supančiotas, turėdamas žmoną karalienę“, – teigia karališkųjų rūmų reporteris Janas Hudemanas.

1982 metų rudenį Jo Karališka Didenybė Nyderlandų princas Klausas pirmą kartą pateko į žymaus profesoriaus Paulo Kilholco nervų kliniką Bazelyje. Laikraščiai rašė, princas neva bandęs nusižudyti. Oficialiai jo būsena buvo apibūdinta taip: „Depresijos, pervargimo ir astmos sąlygota apatija.“ Gydytojų patarimu princas Klausas kuriam laikui buvo atleistas nuo savo pareigų karališkuose rūmuose. Jis vėl daug laiko praleisdavo pas savo draugus gimtojoje Vokietijoje. Per 1983 metais vykusią *prinsjesdag* šventę, po žmonos karūnavimo tepraėjus

Gali būti, kad gyvenimas šešėlyje sustiprino jo paveldėtą polinkį sirgti depresija. Jis negalėjo numatyti, koks supančiotas jausis šalia savo žmonos karalienės.

Janas Hudemanas, karališkųjų rūmų reporteris

Jis buvo labai laimingas, ir ne tik dėl savo, kaip princo, vaidmens. Jo liga buvo fizinės prigimties, o žmonės to nesuprato. Jis sirgo fizine nervų liga, kuri jį slėgė, tačiau dvasiškai jis jautėsi visiškai gerai.

Avi Primoras, šeimos draugas

trejiems metams, jis pirmą kartą nedalyvavo iškilmingame parlamento sesijos atidaryme Hagoje. Antro, mažesnio sosto šalia karalienės nebuvo. Pirmą kartą Nyderlandų monarchė turėjo atlikti privalomąją programą viena. Ji atidėjo numatytas keliones į Daniją ir Italiją. Gydytojai nuogąstavo, kad princo Klauso depresija gali dar labiau paūmėti, jeigu žmona keliaus be jo. Ar princas Klausas laikė save tik statistu šiame karališkajame teatre? Ar jautėsi jis tarsi būtų „karalienės baudžiauninkas“, kaip jį kartą pavadino vienas Vokietijos savaitraštis?

Žmonės, kurie pažinojo juos abu, kaip antai buvęs Vokietijos prezidentas Richardas fon Vaiczekeris regėjo gerai tarpusavyje derančią porą: „Taip, princas Klausas labai kukliai laikėsi antrame plane, tačiau, būdamas labai protingas, ypač daug padėjo, priimant lemiamus sprendimus. O karalienė mums dažnai leisdavo tai suprasti. Buvo tikrai gražu matyti, kai privataus pokalbio metu, net jeigu iš pradžių ji ir imdavosi iniciatyvos, kažkurią akimirką pažvelgdavo į Klausą tarsi laukdama, kad jis viską surikiuotų į savas vietas. Taip pat ir šeimos draugai, kaip kad Avi Primoras, princo depresijos sąsają su jo vaidmeniu karališkusiuose rūmuose laiko absurdu: „Kai Beatričė buvo karūnuota, Klausas tapo jos artimiausiu patarėju, sąjungininku ir partneriu. Žinoma, jis laikėsi šešėlyje, nes juk neturėjo jokio oficialaus posto. Tačiau jis jautėsi labai laimingas ne tik būdamas princas. Jis buvo laimingas, nes vyriausybė jam buvo skyrusi svarbų vaidmenį, organizuojant pagalbą Trečiojo pasaulio šalims. Klausas visada tuo ypač domėjosi. Jo liga buvo fizinės prigimties, bet žmonės to nesuprato.“

Depresija, nusivylimas gyvenimu ir nepasitenkinimas savo veikla – kaip visa tai nesiderina su spindinčiu Europos karališkųjų šeimų fasadu. Princo Klauso liga labai aptemdė šeimos laimę. Buvo skaudu matyti tokį akivaizdų skirtumą tarp gyvybingos karalienės ir jos keistai sustingusio vyro. Sumaniai ir šauniai Beatričei buvo svarbu, kad šeimoje viskas klotųsi gerai. Ji tai laikė viena monarchijos sėkmės sąlygų. Ar karališkoji

šeima yra pajėgi ir toliau kartu nešti savo pareigų ir atsakomybės naštą? Kai kurie prognozavo galimą karalienės atsistatydinimą, tačiau toks atsakingas žmogus, kaip Beatričė, taip lengvai nepasiduoda. Karalienė ir jos vyras princas nusprendė atvirai pripažinti ligą. „Tai gali nutikti kiekvienam, – 1990 metais interviu per televiziją pabrėžtinai dalykiškai kalbėjo Beatričė, jau praėjus daug laiko po depresijos pradžios. – Dabar tai nutiko būtent mums." Tačiau jos veide ryškiai atsispindėjo rūpesčiai, kilę, kovojant su vyro liga. Ji kantriai klausėsi savo vyro, kuris vangiu balsu pridūrė: „Šiuo metu aš jaučiuosi gerai, liga jau įveikta. Tačiau tai, aišku, visai kas kita negu kojos lūžis. Kai koja sugyja, daugiau ja rūpintis nereikia. Mano atveju viskas yra kiek sudėtingiau. Tai atsiliepia mąstymui ir visai asmenybei, turi įtakos gyvenimui, ateičiai ir visa kam." Po to princas Klausas daugiau jau niekada nebuvo toks pat kaip anksčiau. Jis dažnai leisdavo suprasti, kad be žmonos jis nebūtų galėjęs įveikti sunkiausio savo gyvenimo etapo, „galbūt net nebūtų jo išgyvenęs."

Vėlesniais metais prisidėjo dar ir kitos ligos: Parkinsono liga, vėžys ir širdies infarktas. Tyliai ir oriai kentėjo princas Klausas savo ligas. Visi matė, kiek jėgų jam kainavo atkaklūs žaidimai su protokolu: jo prisipažinimai, kad kalba, kurią jis sakys, visų pirma, yra parašyta ne jo, antra, yra nuobodi, trečia, dėl to jis norėtų iš karto pereiti prie malonesnės vakaro dalies; nusirišęs kaklaraištį, tarsi išsilaisvinęs iš kilpos, jis plačiu mostu užmetė jį ant scenos, o prieš suirzusią publiką spontaniškai prisipažino Beatričei savo meilę: „Aš toks laimingas, kad esi tu. Mielos ponios ir ponai, jūs negalite įsivaizduoti, ką aš jaučiu. Tai pasakiškas jausmas. Ačiū tau, Beatriče." Žmonės mylėjo Klausą dėl jo netradicinio ir kuklaus būdo.

Dėl Klauso ligos jų santykiai tapo, viena vertus, atviresni ir nuoširdesni, antra vertus, sudėtingesni. Jis juk sirgo ir fizine – Parkinsono – liga, ir psichine – depresija. O karalienė ir toliau turėjo dirbti kaip dirbusi. Nors ji ir bandė skirti daugiau laiko

savo vyrui, tačiau, žinoma, negalėjo būti jam „normali" žmona. Aišku, tai slėgė jų santykius. Vis dėlto jie kiek galėdami stengėsi įveikti sunkumus. Matyt, tai nebuvo lengva. Už tai aš juos labai gerbiu.

Karelis ter Lindenas, karališkosios šeimos dvasininkas

Dėl princo Klauso ligos karališkoji šeima dar labiau atsiribojo nuo visuomenės. Staiga karalienė prisiminė turinti teisę į privatų gyvenimą ir pamėgino visiškai išvengti visuomenės dėmesio. Nyderlandų monarchė pripažino, kad žiniasklaida, kišdamasi į jos asmeninį gyvenimą, kelia jai daug rūpesčių. Į tai ji reaguojanti „labai jautriai". Jai taip pat nepatinka, kai jos pokalbiai su žmonėmis aptarinėjami viešai. Todėl karalienė iš principo norinti sąmoningai atskirti savo visuomeninį ir asmeninį gyvenimą, kad bent jau retkarčiais galėtų ramiai pailsėti. „Joje slypi dvi asmenybės, – sako karališkųjų rūmų ekspertė Reinildisė van Dichuizen, – viena jų – karalienė, kita – Beatričė. Ji gyvena du gyvenimus ir jų negalima painioti. Karalienės asmeninis gyvenimas jai yra labai svarbus." Karalienės kritikai neigiamai atsiliepia apie jos santūrumą žiniasklaidos atžvilgiu. Tačiau tie, kurie Beatričę, sulaukusią kelių anūkų, atidžiau stebėjo pastaraisiais metais, negalėjo nepamatyti, kad ir asmeniniame gyvenime ji tapo vangesnė.

Iš pat pradžių jaunoji karalienė ypač didelę reikšmę teikė susitaikymui su Vokietija. Savo valdymo pradžioje ji aplankė Nyderlandų „pusbrolius" Liuksemburge ir Belgijoje. Belgija iki 1830 metų revoliucijos priklausė Nyderlandų karalystei, o Liuksemburgas atsiskyrė nuo Nyderlandų tik 1890 metais, kai į sostą įžengė karalienė Vilhelmina: mat Liuksemburgo įstatymai draudė moteriai būti valstybės galva. 1982 metų kovo mėnesį, praėjus dvejiems metams po Beatričės karūnavimo, Jos Didenybė ir princas Klausas apsilankė Vokietijoje. Beatričės motina, karalienė Juliana, į Vokietijos žemę vėl įžengė, po karo praėjus dvidešimt šešeriems metams. Karališkoji pora atvyko į

Kai galvoju apie Europą, turiu pripažinti, kad vizitas Vokietijoje visada turi ypatingos reikšmės.

Karalienė Beatričė, 2005 m.

Stiprus temperamentas ir valia, guvus protas, visiškas dėmesio sutelkimas į tai, kas vyksta čia ir dabar, – tai stipriosios karalienės būdo savybės.

Richardas fon Vaiczekeris

Berlyną čarteriniu *Pan Am* reisu, „po svetima vėliava“. Miestas vis dar buvo sąjungininkų įtakos sferoje ir tik Vakarų valstybių, laimėjusių karą, aviakompanijos galėjo skristi į Berlyną. Mieste vis dar stovėjo valstybę padalijusi siena, kurią ties Brandenburgo vartais aplankė ir aukšti svečiai iš Nyderlandų. Karalienė Beatričė įvertino ištvermę padalinto miesto gyventojų, daugiau negu tris dešimtmečius ginančių savo idealus. Auksinėje miesto knygoje, laikomoje Šarlotenburgo rūmuose, karalienė parašė, kad galbūt berlyniečių atkaklumas, laikui bėgant, padrąsins ir kitas tautas ir parodys „visai Europai kelią į laimingą ateitį“. Praeitis vis dar slėgė Vokietijos ir Nyderlandų santykius ir karalienė Beatričė bei jos vyras vokietis turėjo priimti šį iššūkį. Karalienė priėmė jį: kartu su tuometiniu Berlyno burmistru Richardu fon Vaiczekeriu prie *Plötzensee* memorialo padėjo vainiką ir pagerbė pasipriešinimo judėjimo aukas.

Kai aš 1965 metais susipažinau su Beatriče, pasakiau jai: „Mes išaugome su mitu, pasakojančiu apie herojišką nyderlandų tautą, kuri taip didvyriškai priešinosi naciams ir išgelbėjo daug žydų.“ Į tai ji atsakė: „Liaukitės... liaukitės tai pasakoję, tai tėra legendos. Žinoma, buvo žmonių, dalyvavusių pasipriešinimo judėjime. Žinoma, kai kurie žmonės gelbėjo žydus. Tačiau kiek buvo tokių, kurie išduodavo žydus ir kolaboravo su vokiečiais. Vis dėlto dauguma nei gelbėjo žydus, nei kolaboravo su vokiečiais.“

Avi Primoras, šeimos draugas

Pasipriešinimas „rudajai diktatūrai“ daugelyje šalių, tarp jų ir Nyderlanduose, buvo labai vertinamas. Šalis buvo pakankamai atspari nacių diegiamai antisemitizmo idealogijai.

Atmintyje iškyla sensacingos akcijos, liudijančios apie nyderlandiečių drąsą. 1941 metais keturi šimtai Amsterdamo žydų buvo išvežti į koncentracijos stovyklą. Sužinoję tai, narsūs darbininkai dviem dienoms nutraukė darbą. Šis įvykis istorijoje žinomas „vasario streiko" vardu. Streikas buvo žiauriai numalšintas, bet tai buvo vienintelė tokio pobūdžio pasipriešinimo akcija nacių užimtoje Europoje. Per nacių okupacijos laikotarpį Nyderlanduose pavyko pasislėpti maždaug dvidešimt penkiems tūkstančiams žydų, iš jų dviem trečdaliams pavyko išgyventi. Daugiau negu keturis tūkstančius žydų vaikų savo šeimose slapta priglaudė nežydų šeimos. Rizikuodami patys patekti į koncentracijos stovyklą, žydus slėpę žmonės aprūpindavo juos maisto produktais, gaudavo jiems netikrų dokumentų. Pasaulyje gerai žinoma Anos Frank ir jos šeimos istorija: ši šeima nuo 1942 iki 1944 metų slapta gyveno galiniame vieno Amsterdamo kiemo name, o ją maistu aprūpindavo buvę tėvo samdiniai.

Daug kas, žinodami Anos Frank lemtį ir kitas panašias istorijas, mano, kad karo metais visi nyderlandiečiai gynė žydus ir kad visi dalyvavo pasipriešinimo judėjime. Tačiau iš tikrųjų taip nebuvo.
Cosas Heisenas, karalienės biografas

Tačiau yra ir antroji medalio pusė: vokiečių okuapcijos metais buvo nužudyti beveik septyniasdešimt penki procentai Nyderlandų žydų. Nė vienoje kitoje Vakarų valstybėje šis procentas nėra toks didelis. Nyderlanduose taip pat buvo ir kolaborantų, ir išdavikų, ir skundikų, ir ne tik *Nationaal-Socialistische Beweging (NSB)* partijoje. Tai buvo vienintelė partija, veikusi vokiečių okupacijos metais. Daug nyderlandiečių dalyvavo žydų medžioklėje. Vokiečių okupantams užėmus Nyderlandus, jų nurodymu buvo suskaičiuoti 160 820 žydų, tarp kurių buvo 16 000 žydų, pabėgėlių iš Vokietijos, ir 8000 žydų, pabėgėlių iš kitų šalių. Per holokaustą žuvo daugiau negu 100 000 žydų. Dauguma jų pirmiausia buvo atvežti į Vesterborgo laikiną stovyklą, esančią Drenter Hadėje, o iš ten išvežti į mirties stovyklą Rytuose. Žydų deportacija ir jų turto

nusavinimas vyko beveik be kliūčių, nes Nyderlandų valdžios institucijos padėjo išaiškinti žydų gyvenamąsias vietas, o Amsterdamo policija dalyvavo išvežant žydus. Kai naciai suprato, kad neįstengs sučiupti visų žydų, sumanė finansinę paskatą: jie paskelbė, kad už kiekvieno žydo išdavimą nežydai gaus „medžioklės premiją“ – 7,50 guldeno (dabar tai būtų 37,50 eurų). „Priėmusios“ žydą, nacių įstaigos išrašydamo „perdavimo liudijimą“ ir išmokėdavo premiją. Grupuotei, vadovaujamai nyderlandiečių Vimo Heneikės ir Vilemo Bridės, dar žinomai *Henneicke* kolonos vardu, ypač sekėsi gaudyti žydus. Vietiniai gyventojai padėdavo šiems galvų medžiotojams. Pastarieji taip pat kratydavo butus, ieškodami ten pasislėpusių žydų, ar sulaikydavo įtartinus asmenis tiesiog gatvėje. Ant jų ir jų padėjėjų sąžinės guli šimtų žydų mirtys. Anos Frank slapstymosi vieta taip pat buvo išduota. Tuomet penkiolikmetė mergina kartu su šeima buvo sulaikyta 1944 metų rugpjūtį ir išvežta į Vesterborgą. 1945 metų kovą Ana Frank mirė nuo išsekimo Bergen-Belsene, likus tik kelioms savaitėms iki tol, kol britų daliniai išvadavo koncentracijos stovyklą. Iš visos šeimos mirties stovyklą išgveno tik jos tėvas.

Prieš atvykdama į Izraelį, mąsčiau, kad reikia pakalbėti ir apie savo šalį. Mes linkę laikyti nyderlandiečių vaidmenį karo metu kriterijumi, vertindami tai, kaip jie elgėsi karo metais. Laimė, buvo daug neįtikėtinai drąsių žmonių, nuveikusių daug be galo gerų darbų. Žinoma, negalima nutylėti ir neigiamos pusės. Ne visi tautiečiai buvo tokie drąsūs ir herojiški, kaip kartais yra vaizduojami. Aš maniau, bus gerai po tiek daug metų dar kartą prisiminti šiuos dalykus.

Karalienė Beatričė, 2005 m.

Prieš penkiasdešimtąsias išsilaisvinimo iš vokiečių okupacijos metinių iškilmes, vykusias 1995 m. gegužės 4–5 d., Nyderlandų vyriausybė nusprendė nekviesti į jas Vokietijos

politikų. Tačiau karalienė Beatričė paragino savo šalies žmones susitaikyti su buvusiais karo priešais. Praėjus penkiasdešimčiai metų po Antrojo pasaulinio karo pabaigos praeitis neturėtų valdyti dabarties: „Po priespaudos būna išsilaisvinimas, tačiau po išsilaisvinimo – susitaikymas.“ Karalienė, kurios tėvas vis būdavo užsipuolamas dėl jo buvusios narystės nacionalsocialistų organizacijose, pasiūlė elgtis draugiškai: Vokietijos visuomenė, „smaugiama nacių režimo keliamos baimės“, esą tuomet buvo tiesiog sustingusi iš siaubo. Be to, tada esą buvę ne taip ir paprasta, kaip šiandien mums gali atrodyti, atskirti gėrį nuo blogio. Karalienė Beatričė atvirai paneigė mitą, įsigalėjusį visuomenėje pokario metais, esą vokiečių okupacijos metais dauguma nyderlandiečių dalyvavo pasipriešinimo okupantams judėjime: „Pasipriešinimas nebuvo visuotinis. Dauguma tiesiog gyveno toliau, vildamiesi išlikti.“

Po trijų mėnesių, 1995 metų kovą, Beatričė knesete, Izraelio parlamente, dar kartą pripažino Nyderlandų visuomenės nepajėgumą, susidūrus su brutalia nacių diktatūra: „Mes žinome, kad daug mūsų tautiečių drąsiai priešinosi okupantams ir jų pastangos kartais buvo sėkmingos. Jie dažnai padėdavo persekiojamiems žmonėms, nors patiems už tai grėsė pavojus gyvybei. Tačiau mes taip pat žinome, kad tai buvo išimtiniai atvejai ir kad nyderlandiečiai negalėjo sustabdyti žydų tautybės žmonių naikinimo.“ Šie karalienės žodžiai sukėlė jos kraštiečiams prieštaringus jausmus. Vieni pritarė karalienei ir gyrė ją už drąsą vadinti daiktus tikrais jų vardais, kiti laikė jos savikritišką nuomonę pigia: esą ji ir jos šeima praleido šį sunkų laikotarpį jaukioje emigracijoje. „Kalbama ne apie tai, kad reikėtų įveikti praeitį. Tai neįmanoma. Jos negalima pakeisti ar manyti, kad tų įvykių iš vis nebuvo. Bet tie, kurie užsimerkia, nenorėdami jos matyti, ir dabartyje yra tarsi akli. Kas nenori prisiminti viso karo nežmoniškumo, tie bus neatsparūs naujiems galimiems pavojams“, – 1985 m. gegužės 8 d. Vokietijos bundestage minėjimo metu kalbėjo tuometinis Vokietijos prezidentas Richardas

fon Vaiczekeris. Princas Klausas nurodė išversti šią kalbą ir, pridėjęs prie jos savo pratarmę, išplatino tarp Nyderlandų žurnalistų. Taip jis išreikškė savo poziciją.

Vertinti savo krašto praeitį karalienei Beatričei ne visada buvo lengva. Kalbėdama apie praeitį, ji retai atskleidžia savo jausmus ir pažiūras. Karalienė privalo ramiai ir profesionaliai atstovauti savo kraštui. Iš šalies niekada nematyti, kiek jėgų visa tai jai atsieina. Tik 1995 metų vėlyvą vasarą lankydamasi Indonezijoje, buvusioje Nyderlandų kolonijoje, ji kartą atvirai prisipažino, kad tai esąs „sunkus“ vizitas. Karalienės Beatričės vizitas šioje šalyje truko dešimt dienų. Didžiausia Nyderlandų buvusi kolonija, tada vadinta „olandų Indija“, Antrojo pasaulinio karo metais buvo užimta japonų. Laimėjus karą valstybėms–sąjungininkėms, japonai turėjo pasitraukti iš Indonezijos. Nyderlandai vėl norėjo įsiviešpatauti Indonezijoje, tačiau susidūrė su šalies nacionalistų, vadovaujamų jų vado Blitaro Sukarno, pasipriešinimu. Prasidėjo kruvina kova dėl nepriklausomybės. Senoji kolonijinė valdžia panaudojo prieš ginkluotus nacionalistus brutalią jėgą: buvo deginami kaimai, belaisviai sušaudomi vietoje. Šių kruvinų susidūrimų, dabar vadinamų „policijos akcijomis“, metu dalyvavo apie du šimtus tūkstančių Nyderlandų kareivių. Jų žuvo apie šešis tūkstančius ir maždaug du šimtus tūkstančių indoneziečių. Tik 1949 metų gruodžio mėnesį Haga, spaudžiama Vašingtono, pagaliau pripažino Indonezijos nepriklausomybę ir pasitraukė iš šalies.

Nuo to laiko diskusijos, kylančios dėl kolonijinės praeities, vis sukelia naujų nesutarimų. 1995 metais įtakingos veteranų sąjungos karalienei Beatričei neleido dalyvauti iškilmėse, surengtose penkiasdešimtosioms Indonezijos nepriklausomybės metinėms pažymėti, nors karalienės dalyvavimas jose buvo iš anksto

Karalienė, nuvykusi į Indoneziją, galėjo šalies vardu atsiprašyti už kolonijinį laikotarpį. Tačiau Nyderlandų politikai jai to neleido.

Cosas Heisenas, karalienės biografas

Beatričė turėtų atsidėti savo „kaspinų bizniui“ – šventinių juostų perkirpimui ir ordinų teikimui ir nesikišti toliau.

Hansas van den Bergas, „Respublikonų draugija“

suplanuotas. Buvę kariai manė, kad tokiu atveju tarsi būtų pavėluotai pripažinta šalies nepriklausomybė. Karalienė nusileido ir atvyko į Indoneziją, tik praėjus keturioms dienoms po oficialios ceremonijos. Tai buvo labai opi misija, per kurią karalienė turėjo ištverti gana atšiaurų ir nesvetingą elgesį su ja: oficialūs susitikimai pasibaigdavo anksčiau, negu buvo numatyta, suplanuoti pietūs būdavo paskutiniu momentu atšaukiami. „Karalienė šioje šalyje tiesiog vaikoma; tikriausiai norima, kad ji kuo greičiau išvažiuotų“, – taip keistą šeimininkų elgesį komentavo karalienę lydintis žurnalistas. Džakartos vyriausybė leido karalienei aiškiai suprasti, kad ji čia nėra laukiama. Šventinio valstybinio banketo metu visi nekantriai laukė Nyderlandų monarchės kalbos. Karalienė joje išreiškė „nuoširdžią užuojautą“ dėl daugybės Indonezijos kovotojų, kritusių 1945–1949 metais kovoje už nepriklausomybę, žūties. Daugumai indoneziečių to nepakako. Tačiau dėl vidinių politinių priežasčių daugiau ką pasakyti karalienė Beatričė negalėjo, o ypač šalyje, kurioje rašytojas Gra Bomsma buvo nubaustas pinigine bauda už tai, kad „policijos akcijas“ palygino su nacių nusikaltimais. Taigi formalaus buvusios kolonijinės valdžios atsiprašymo už tris šimtus metų trukusią priespaudą indoneziečiai nesulaukė. „Turiu perleisti kitiems ieškoti problemos sprendimo“, – beveik apgailestaudama kartą pareiškė monarchė. Jos pačios rankos buvo surištos. Negalėdama pasielgti kitaip, Beatričė mėgino palenkti indoneziečius į savo pusę kalbėdama apie susitaikymą ir taiką. Pasak jos, tuo metu Nyderlanduose vyravo įsitikinimas, kad kolonijinis režimas abiem šalims buvo naudingas. Nuo to karto karalienė Beatričė daugiau nesilankė buvusioje Nyderlandų kolonijoje. Tad kol kas telieka laukti nacionalinių diskusijų apie tamsiausią Nyderlandų kolonijinės istorijos laikotarpį.

Naujasis tūkstantmetis, pasaulyje taip gražiai paminėtas įspūdingomis ir taikiomis šventėmis, karalienei Beatričei atnešė daug sielvarto, skandalų bei kančių ir sukrėtė pačios monarchijos

Ji ištisas dienas nepaliaujamai verkė. Man jų meilės istorija atrodė labai labai reta ir tikra. Buvo nuostabu stebėti juos kartu.

Avi Primoras, šeimos draugas

Jis buvo tarsi Nyderlandų karūnos perlas.

Algemeen Dagblad, mirus princui Klausui

pamatus. Pirmiausia daug apmaudo sukėlė 2000 metų pradžioje paskelbta visuomenės apklausa, parengta karalienės dvidešimties metų valdymo jubiliejaus proga. Paaiškėjo, kad maždaug pusė gyventojų pasisakė už karalienės išėjimą į pensiją, jai sulaukus vos šešiasdešimt penkerių metų, taigi 2003 metais. Karalienė motina Juliana, vadinta „tautos motina" galėjo džiaugtis dideliu šalies gyventojų palankumu. Ji atsisakė sosto savo vyriausios dukters labui būdama jau septyniasdešimt vienerių. Gali būti, kad neigiami apklausos rezultatai buvo susiję su karalienės Beatričės šešiasdešimtuoju gimtadieniu. 1998 metais ji sulaukė kritikos dėl to, kad šventė savo gimtadienį „visiškai privačiai", už uždarų durų, tarp draugų ir giminaičių iš Europos karališkųjų šeimų. Žmonės tąkart nusivylė, kad Jos Didenybė visiškai nepagalvojo apie savo tautą. Beatričė atsiliepė į šią apklausą Karalienės dieną, vykusią 2002 metais, „žavingu puolimu", nevengdama ir savikritikos. Karalienė pareiškė norinti susumuoti rezultatus: „Manau, kad kritiška savianalizė yra labai naudinga, ypač ilgai užimant tam tikrą postą." Ji siekianti visai ne pigaus populiarumo; jai svarbiausia ramiai dirbti toliau, laikantis savo pozicijos, ir daryti tai, kuo ji tiki. „Tokia aš jau esu", – taip neįprastai atvirai prisipažino monarchė iš Dievo malonės. Šie žodžiai pataikė į dešimtuką. Respublikonų pastangos apriboti Nyderlandų monarcho teises pasirodė bergždžios. Kai 2002 m. spalio 6 d. po ilgos ligos mirė visų mylimas princas Klausas, dauguma gyventojų vėl tvirtai palaikė karališkąją šeimą ir monarchę.

Po princo Klauso mirties karalienės Beatričės gyvenime atsirado didžiulė tuštuma. Jų santuoka truko trisdešimt šešerius metus. Paskutine princo poilsio vieta tapo Delfto Naujoji baž-

nyčia. Čia jis buvo palaidotas po marmuriniu Vilhelmo Oraniečio, Oranje giminės protėvio, antkapiniu paminklu. Per vyro laidotuves karalienė Beatričė visiškai neslėpė savo jausmų. Kaip prisimena jų šeimos draugas Avi Primoras, karalienė nepaliaujamai verkusi ištisas dienas: „Jie ne tik fotografams ar tautiečiams rodėsi esantys puiki pora. Jie iš tiesų labai mylėjo vienas kitą ir buvo kartu labai labai laimingi.“

„Mano vyras buvo karališkųjų rūmų režisierius“, – mirus vyrui kalbėjo našlė.

Paskutinį kartą princas Klausas savo valią pareiškė, svarstant karūnos princo Vilemo Aleksandro vedybas su Maksima Zoreguieta. Klausas pasveikino savo vyriausiąjį sūnų išsirinkus nuotaką ir užtarė juos abu. Abu sutuoktiniai iš esmės sutarė, kad ir princai gali vesti iš meilės. Svarbiausia, jų manymu, yra būsimųjų žmonų būdo ypatybės, o ne jų kilmė. „Mes abu su vyru buvome tos pačios nuomonės, – viešai pareiškė karalienė po to, kai visi jų sūnūs jau buvo vedę. – Mes manėme, kad reikia kritiškai įvertinti merginas, kurias sūnūs ketino vesti.“ Kadangi princų vedyboms turėjo pritarti ir šalies parlamentas, reikėjo atsižvelgti ir į politinius kriterijus.

Kai 1999 metais Vilemas Aleksandras Sevilijoje susipažino su argentiniete Maksima Zoreguieta, šioji pasirodė esanti puiki pora būsimam sosto paveldėtojui. Kai į viešumą iškilo pirmieji gandai apie jų meilės ryšius, tuometinis ministras pirmininkas Vimas Kokas pasiuntė į Argentiną įgaliotinį išsiaiškinti, iš kokios aplinkos yra kilusi karūnos princo draugė. Deja, slapto tyrimo rezultatai nebuvo labai džiuginantys. Maksimos tėvas Jorgas Zoreguieta karinės Argentinos diktatūros 1976–1983 metais užėmė vyriausybėje aukštas pareigas, taigi žinojo ir apie tūkstančių politinių priešininkų dingimą chuntos valdymo metais. Nors premjeras Kokas ir nemanė, kad jo duktė Maksima yra atsakinga už tėvo praeitį, tačiau Argentinos chuntos nario dalyvavimas šventiniuose Amsterdamo renginiuose visgi tikrai pakenktų vestuvių atmosferai.

Mes su vyru sutarėme, kad reikia kritiškai įvertinti merginas, kurias sūnūs ketino atsivesti į savo namus. Ypač, žinoma, todėl, kad mūsų tarnyba kelia aukštus reikalavimus. Tačiau jeigu prisiminsime „piktos anytos" klišė, galiu sakyti, kad aš esu laiminga anyta. Visiems linkiu tokių fantastiškų marčių, kokias turiu aš. Aš labai didžiuojuosi ir džiaugiuosi jomis.

Karalienė Beatričė, 2005 m.

Jausdama didelį žmonių nepalankumą sūnaus išrinktajai, karalienė Beatričė prisiminė jos pačios vyrui kadaise keltus priekaištus. Princas Klausas, 1965 metais pats taip piktai pultas, gynė savo būsimą marčią. Premjerui Vimui Korkui galiausiai pavyko perkirsti Gordijaus mazgą. Jo saliamonišku patarimu Maksimos tėvas viešai atsiribojo nuo teroristinio karinės chuntos valdymo: „Aš smerkiu chuntą, nes niekaip negaliu pateisinti žmonių grobimo, kankinimo ir žudymo. Man labai skaudu, kad vyriausybė, kuriai aš anksčiau priklausiau, darė tokio masto žmogaus teisių pažeidimus." Zoreguieta taip pat patvirtino, kad nedalyvaus savo dukters vestuvėse. 2002 m. vasario 2 d. Amsterdame įvyko pasakiškos vestuvės, kuriose aidėjo argentinietiškas tango, o nuotaką užvaldė jausmų jūra. Jaunikio tėvui, princui Klausui, vyriausiojo sūnaus vestuvės buvo vienas paskutinių didžiųjų pasirodymų visuomenėje. Paskesniais metais kilusių šeimyninių skandalų jis jau nepatyrė.

Turėdama tokį tėvą, Maksima negali tapti mano karaliene. Jeigu Vilemas ją ves, turės atsisakyti teisės į sostą.

Janas van Valsemas, Nyderlandų politikas, 2001 m.

Jorgas Zoreguieta buvo karinės Argentinos chuntos bendrininkas. Mes smerkiame jį, bet ne jo dukrą.

Enriketa Barnes del Karloto, Argentinos žmogaus teisių gynėja

Tačiau šeima skandalų neišvengė. Johanas Frizas, antrasis Beatričės ir Klauso sūnus, tik metais jaunesnis už Vilemą Aleksandrą, taip ilgai viešumoje pasirodydavo be draugės, kad pradėjo sklisti gandai, esą Johanas Frizas yra homoseksualus. Princas buvo priverstas tai oficialiai paneigti per karališkąją

spaudos tarnybą *RVD*. Kai galiausiai jis 2003 metais pristatė savo būsimąją, nekilmingą merginą, vardu Mabelė Vise Smit, kilo didelis susidomėjimas. Kaip ir vyresnio brolio Vilemo Aleksandro atveju, taip ir šį kartą reikėjo daugiau sužinoti apie nuotakos biografiją. Tačiau klausinėjama apie savo praeitį, Johano Frizo išrinktoji susipainiojo prieštaravimuose. Ji nenoromis prisipažino pažinojusi kriminalinį nusikaltėlį Klasą Bruinsmą, vieną iš narkotikų prekybos grupuočių, kaltinamų keliomis žmogžudystėmis, vadeivų. 1991 metais Bruinsmą tiesiog gatvėje nušovė Jugoslavijos mafijos kileris. Negalėdama to paneigti, Mabelė prabilo apie nekaltą „buriuotojų draugystę“, kuri siejo ją su Bruinsma. Tačiau tai buvo tik tiesos dalis. Šviesiaplaukė Mabelė dažnai pasilikdavo nakvoti jo burlaivyje. Liudininkai tvirtina, kad laive kartais būdavo susidorojama su nemaloniais verslo partneriais. Buvęs narkotikų barono asmens sargybinis paliudijo, kad jo šefas buvo tiesiog pamišęs dėl jaunosios Mabelės. Tačiau šioji paneigė turėjusi su Bruinsma meilės ryšių.

Karalienė Beatričė jautėsi sutrikusi. Ji jau buvo pritarusi Johano Frizo vestuvėms su Mabele. Karalienė laikė Mabelę įdomia ir atsakinga jauna moterimi. O jeigu karalienė ką nors pasirenka, jeigu jau pakviečia į savo šeimą ir apkabina, vėliau jai neišeina imti ir paleisti tą žmogų. Netrukus po to, kai Mabelė buvo demaskuota, visa šeima kartu su ja ir Johanu Frizu nuėjo sekmadienį į bažnyčią. Jie norėjo parodyti: mes esame šeima ir neleisime mūsų išsklaidyti. Tai buvo viešųjų ryšių akcija.

Janas Hudemanas, karališkųjų rūmų reporteris

Prie šios prisidėjo dar viena absurdiška istorija. Kalbama, esą artima draugystė siejo Mabelę ir su buvusiu įgaliotuoju Bosnijos ambasadoriumi Jungtinių Tautų organizacijoje Muhamedu Sakirbėjumi, kuris atlikinėjo bausmę JAV kalėjime

už Jungtinių Tautų piniginės paramos – 2,4 mln. dolerių – pasisavinimą ir dėl kurio išdavimo derasi Bosnija ir Hercegovina. „Prieš tokį melą nėra jokių priemonių“, – piktinosi premjeras Janas Pėteris Balkenendė. Buvo aišku, kad tokiomis aplinkybėmis Frizo sužadėtinė niekuomet negalės būti laikoma „rezervine karaliene“. Todėl Johanas Frizas atšaukė savo prašymą, kuriame pageidavo, kad parlamentas pritartų jo ir Mabelės santuokai. Tačiau karalienė Beatričė ir toliau buvo Mabelės pusėje. Karalienė gerbė jauną, dvi daktaro disertacijas apsigynusią moterį, ir jau buvo priėmusi ją į savo šeimą. Rūmuose kalbama, kad dėl savo šeimos karalienė kovojanti kaip liūtė. Netrukus po to, kai spaudoje pasirodė Mabelę demaskuojanti informacija, karalienė demonstratyviai nuėjo į bažnyčią kartu su ja ir Johanu Frizu. Mes esame viena šeima ir neleisime mūsų išvaikyti – štai ką tai turėjo reikšti. Ypatingą palankumą Frizo draugei karalienė parodė jau 2002 metais, per princo Klauso laidotuves, kai jai kartu su karališkąja šeima leido eiti į laidojimo rūsį. Tuo metu Mabelė ir Frizas dar net nebuvo susižadėję.

Aš jaučiuosi labai laiminga, kad prie mūsų šeimos prisidėjė labai miela ir gabi marti.

Beatričė apie Johano Frizo sužadėtuves su Mabele

Ateityje sureguliuoti ponios Vise Smit asmeniniai ryšiai valstybės vadovo aplinkoje neturės jokių pasekmių jo saugumui ir neliečiamumui.

Ministras pirmininkas Balkenendė, pasibaigus su Mabele susijusiam skandalui, 2003 m.

Dėl šeimos narių karalienė kaunasi tarsi liūtė.

Cosas Heisenas, karalienės biografas

Antrojo Beatričės sūnaus ir Mabelės Vise Smit vestuvės įvyko 2004 m. balandžio 24 d. Delftyje. Tai buvo puikus renginys, kuriame, deja, nedalyvavo kilmingi užsienio svečiai. Nors ištekėjusi už prin-co Johano Frizo formaliai Mabelė ir tapo princese, tačiau jaunikis buvo išbrauktas iš kandidatų į sostą sąrašo. Jis neteko teisės į karališkojo turto dalį, daugiau neturėjo teisės reikalauti asmens sargybinio, taip pat neteko ypatingo diplomatinio statuso. Oficialių *Koninklijik Huis* pranešimų metu jis nepasirodo kartu su karališkąja šeima. Frizas ir Mabelė taip pat neturi teisės dalyvauti tradicinėje *prinsjesdag*

šventėje Hagoje, per kurią karalienė paauksuota karieta vyksta į parlamentą skaityti sosto kalbos. Taigi dėl „Mabelgate" istorijos karalienė neteko vieno potencialaus sosto paveldėtojo. Karališkosios šeimos galvai tai buvo skaudi patirtis. Karalienė labai kenčia dėl dalykų, kurie sieja monarchiją ir jos šeimą, teigia monarchės biografas Cosas Heisenas. 2005 metų vasarą viena Mabelės nuotrauka pasaulyje sukėlė tikrą furorą. Joje vienose vestuvėse, šeimos rate, buvo nufotografuota princesė, vilkinti žaliai mėlyną berankovę suknelę. Dėmesio centre atsidūrė ne nuotaka, o Mabelė, nes paskutinį kartą šią žaliai mėlyną suknelę vilkėjo karalienė Beatričė, pranešdama apie savo sužadėtuves su Klausu fon Amsbergu. Gal tai buvo motiniška Beatričės viešųjų ryšių akcija, gal ji tokiu būdu stengėsi padėti savo apšmeižtai marčiai?

Likus kelioms savaitėms iki Johano Frizo vestuvių, mirė karalienės motina Juliana, sulaukusi devyniasdešimt ketverių metų. Senoji dama sirgo Alzheimerio liga ir senatvine silpnaprotyste, o prieš mirtį netgi negalėjo atpažinti savo artimųjų. Gotikinėje Delfto bažnyčioje motinos prašymu jos dukra Kristina, dar vadinama Marijke, atliko dainą *It's a gift to be simple*. Juliana norėjo baltų laidotuvių, tad į jos laidotuves artimiausi giminaičiai atėjo vilkėdami šviesiais drabužiais.

Tepraėjus devyniems mėnesiams, 2004 m. gruodžio 1 d., karalienė Beatričė neteko ir savo tėvo princo Bernardo. Jam jau buvo sukakę devyniasdešimt treji. Kaip ir žmona Juliana, ir princas Bernardas savaip įsivaizdavo savo paskutinę kelionę. Tiesą sakant, savo testamente jis buvo nurodęs jo laidotuvių metu artimiesiems joti paskui jo karstą ant baltų dramblių. Bernardas buvo didelis šių storaodžių gyvūnų gerbėjas, Sustdeiko rūmuose jis buvo sukaupęs gausią miniatiūrinių dramblių kolekciją. Tačiau paskutiniu momentu jis susivokė ir šį punktą iš savo testamento išbraukė. Kaip sakė princo draugas, vien tik mintis apie baltų dramblių eiseną teikė princui daug džiaugsmo. Princo Bernardo karstas buvo vežamas ant

1940-ųjų metų lafeto, devyni tūkstančiai kareivių stovėjo garbės sargyboje. Kadangi buvo laidojama Antrojo pasaulinio karo „ikona“, laidotuvės buvo karinio pobūdžio. Į paskutinę poilsio vietą tėvą lydėjo penkios jo dukterys, be karalienės Beatričės ir jos trijų seserų, dar ir prancūzė Aleksija Grinda, nesantuokinė Bernardo ir vieno prancūzų fotomodelio dukra. Jau seniai žinia apie jos egzistavimą buvo vieša paslaptis.

Praėjus trims dienoms po princo Bernardo laidotuvių, sprogo jo prieš pat mirtį padėta bomba. Jau seniai jis piktinosi, kad vyriausybės nurodymu jis negalėjo viešai atsakyti į visus priekaištus ir įtarinėjimus, susijusius su jo asmeniu. Todėl princas kurį laiką slapta susitikinėjo su dviem liberalaus laikraščio *Volkskrant* redaktoriais ir kalbėjosi su jais iš viso dvidešimt valandų. Dar niekuomet karališkosios šeimos narys, negavęs leidimo, nebuvo davęs tokio išsamaus interviu. Rodos, karalienė Beatričė apie šį tėvo „ėjimą“ taip pat nieko nežinojo. Premjeras Balkenendė pripažino esąs „nustebintas“. Specialus dvidešimt keturių puslapių *Volkskrant* priedas, pavadintas „Kalba princas“, buvo išgraibstytas per kelias valandas. Žmonės visai netikėtai iš pirmų lūpų sužinojo apie lengvabūdišką princo gyvenimą. Staiga visi sužinojo apie šeštą princo Bernardo dukterį, gimusią iš jo ir vienos amerikietės meilės ryšio. Alicija – toks buvo jos vardas – dabar buvo apie penkiasdešimties metų. Žurnalistų paklaustas, ar princo šeima žino apie jo nesantuokinę dukterį, jis tai patvirtino. „Abi mergaitės, – kalbėjo princas, – labai nustebo, pamačiusios, kokia miela jiems buvo mamytė [Juliana]. O mano žmona pasakė, kad tai labai šaunūs vaikučiai.“ Beje, žmona Juliana savo vyro lengvabūdiškas eskapadas laikė visai „normaliu dalyku“, „tarsi aš jai būčiau pasakęs, kad kurią nors dieną galėtume pažaisti tenisą.“ Juliana savo vyrą vadino „mielu nenaudėliu“. Princas Bernardas norėjo būsimosioms kartoms pateikti savo požiūrį į skandalus, susijusius su jo vardu. Ne, jis nebuvo nacistas. Taip, jis ėmė pinigus iš JAV lėktuvų gamintojų koncerno *Lockheed*, tačiau juos jis

ėmęs ne savo, o kitų reikmėms, taip pat ir savo įkurtai organizacijai *World Wildlife Fund* (*WWF*). Kad šiame fonde šios įplaukos nėra užfiksuotos, tai jau kitas reikalas. Princas gailėjosi ėmęs kyšį: „Aš visada uždirbdavau didelius pinigus. Man nereikėjo to *Lockheed* milijono. Kaip aš galėjau taip kvailai pasielgti?" Be to, princas sakė norėjęs sugriauti mitą apie karalienės Beatričės valdomus turtus. Ilgus metus finansų žurnalas *Forbes* įtraukdavo Nyderlandų monarchę į turtingiausių pasaulio moterų sąrašą, kurios turtas buvo vertinamas 2,5 milijardais dolerių. Tačiau tėvo princo Bernardo iniciatyva žurnalas *Forbes* pakoregavo šį skaičių: karalienės turtas esą vertas tik menkų 270 milijonų dolerių. Pasak tėvo, Beatričė pyko, nes nenorėjo jokių viešų diskusijų apie šeimos turtą.

Aš su malonumu ištrinu nemalonius dalykus iš atminties. Man tai pavyksta, nes paverčiu juos anekdotais.

Princas Bernardas

Daugelį žmonių šokiravo demaskuojantis princo pasakojimas. Žinoma, visada sklandė įvairūs gandai. Tačiau kai apie tai kalba princas ir dar tokiomis aplinkybėmis – po savo mirties, – tokiu atveju tai tikrai šokiruoja.

Janas Hudemanas, karališkųjų rūmų reporteris

Jie piktnaudžiauja savo valdžia ir padėtimi. To negali būti, bent jau tikrai ne giminaičių atžvilgiu. Tiesą sakant, to iš viso negali būti. Taip elgtis su žmonėmis negalima.

Princesė Margarita, karalienės Beatričės dukterėčia

Vyriausiasis redaktorius išvakarėse, prieš pasirodant princo Bernardo „viešai išpažinčiai", paskambino į karališkuosius rūmus ir pranešė apie tai. Ši žinia karalienę labai šokiravo, o kai rytą ji perskaitė tą interviu, buvo dar labiau šokiruota. Jai tikrai buvo labai sunku.

Janas Hudemanas, karališkųjų rūmų reporteris

Sensacingi princo Bernardo prisipažinimai tiesiog sporgte sprogo ir taip įkaitusioje atmosferoje: jau keli mėnesiai netilo kalbos dėl karalienės dukterėčios viešų pareiškimų. Margarita fon Burbon, karalienės Beatričės sesers duktė ir krikštaduktė, apkaltino karalienę emociniu spaudimu. Margaritą supykdė tai, kad karalienės slaptoji tarnyba sekė jos nekilmingą sutuoktinį

Edviną de Roj van Zujdevijną, kiek lengvabūdį verslininką, daugiausia gyvenantį iš valstybės finansinės paramos. Atsakydama į tai, Margarita apkaltino karalienę Beatričę, kad ši neva gerianti daugiau vyno, negu dera jos statuso asmeniui. Esą karališkoji šeima, pasibaigus pasirodymams Nordeinde rūmų balkone, nepadoriai šaiposi iš tautiečių. Ir apskritai, reziumavo dukterėčia, jos teta norinti visiškai kontroliuoti savo šeimą.

Karalienės kabinetas paprašė pasidomėti Edvino de Roj van Zujdevijno, princesės Margaritos sužadėtinio, praeitimi. Princesė sužinojo, kad jos mylimuoju domisi valstybinė saugumo tarnyba, ir dėl to labai įtūžo. Pamanė, kad karalienė yra prieš jų vedybas. Ji viešai keliuose interviu pareiškė, kad buvo pažeista jos privati sfera ir kad karalienė linkusi visur kištis, kur nereikia.

Janas Hudemanas, karališkųjų rūmų reporteris

Iš tikrųjų „karalienės kabinetas“, jos asmeninis biuras, užsakė slapta sekti šią nelygią porą, tačiau nuslėpė tai nuo ministro pirmininko. Taigi piktnaudžiavo savo padėtimi. Įsižeidusi porelė, kuri šiuo metu yra jau seniai išsiskyrusi, pareikalavo atlyginti padarytą žalą. Dėl nuostolių, patirtų nukentėjus dukterėčios vyro įvaizdžiui, jie pareikalavo milijonų. Taip apdrabstyta purvais, karalienė pasijuto labai įskaudinta. Priešingai, nei yra įpratusi, į tai ji atsakė viešai, lankydamasi su valstybiniu vizitu Čilėje: „Aš griežtai pareiškiu, kad pranešimuose, kuriuose kalbama apie mūsų šeimą, mes neatpažįstame patys savęs. Dabar nenorėčiau daugiau apie tai kalbėti; vis dėlto kalbama apie mano sesers dukrą.“ Tad 2004 metai Nyderlandų karalienei buvo „annus horribilis“. Skandalai, kilę dėl marčios ir dukterėčios, nurodė karalienei jos valdžios ribas. Tiesą sakant, Beatričės tėvas princas Bernardas per savo laidotuves labiausiai būtų norėjęs, kad skambėtų daina *Goodbye to*

all the beautiful ladies I knew („Viso gero, visos gražiosios moterys, kurias pažinojau"). Tačiau kažkuriuo maloningu momentu jis visgi nusprendė nežeminti savo dukros ir išbraukė šį punktą iš savo testamento.

Galite lupti, mušti Vilemą Aleksandrą, tačiau nenužudykite jo, nes tokiu atveju man teks būti karaliumi.

Šie žodžiai priskiriami princui Johanui Frizui

Oranje dinastijos ateitis yra užtikrinta: po karūnos princo Vilemo Aleksandro sostą užims jo dukra princesė Katarina Amalija, gimusi 2003 metais. Tada šalis vėl sulauks karališkojo matriarchato, kuris per pastaruosius daugiau nei šimtą metų atnešė kraštui daug gero. Karalienė Beatričė, nutilus pastarųjų metų skandalams, įeis į istoriją kaip šiuolaikinė monarchė, kuriai pavyko suderinti meilę ir sostą.

Princesės ašaros
Masako iš Japonijos

Manyje gyva ir praeities tradicija, ir dabarties dvasia. Man svarbiausia suderinti, kas sena ir gera, ir tai, kas šiuolaikiška ir problemiška.

Princesė Masako

Laikraštis *Washington Post* pirmasis paskelbė žinią apie būsimas Japonijos karūnos princo ir Harvardo universiteto absolventės Masako Ovados sužadėtuves. Iki tol Japonijos spauda tarsi susitarusi su imperatoriaus rūmais atkakliai tylėjo, o dabar jau turėjo nutraukti šiuos tylėjimo įžadus. Televizijos kanalai nutraukė savo laidas, skubiai buvo spausdinami specialieji laikraščių numeriai. Daugelis jau netikėjo, kad trisdešimt dvejų metų karūnos princas Naruhitas susiras sau nuotaką. Beveik metus nebuvo jokių žinių, kad nuotakos paieška galėtų baigtis laimingai. Tad sužinoję apie sužadėtuves, japonai savo džiaugsmą išreiškė spontaniškai: gatvėse prasidėjo signalizuojančių mašinų koncertai, į dangų kilo fejerverkai. 1993 m. sausio 6 d. vakare per tris šimtus žurnalistų susirinko prie Ovados šeimos namų, susirūpinę, kad nepraleistų nė vieno būsimos karūnos princesės judesio. Tačiau kol Masako jiems pasirodė, žurnalistai žvarbti šaltyje turėjo pusantros dienos. Sužadėtinei išėjus iš namų, apie kilmingųjų rajoną, kuriame gyveno jos šeima, pradėjo sukti ratus malūnsparniai su televizijos reporteriais. Jaunąją moterį užgriuvo fotoblyksčių lavina, reporteriai vienas per kitą jos klausinėjo, o smalsūs praeiviai džiūgavo. Nedrąsiai šypsodamasi Masako mandagiai atsakė į kelis klausimus apie savo savijautą. O tuomet jos laukė pirmoji oficiali fotosesija imperatoriškuosiuose rūmuose.

Priimti Japonijos karūnos princo pasiūlymą tekėti diplomato dukrai tikrai nebuvo lengva. Princas Naruhitas siekė Masako

daugiau negu penkerius metus, tačiau ji vis atmesdavo jo pasiūlymą. Tačiau japonų tradicionalistų požiūriu Masako nelabai tiko karūnos princui į žmonas, nes buvo nekilminga. Be to, šioje šalyje dar nė karto nebuvo, kad karūnos princesės dirbtų pagal profesiją. Savo tėvo, aukšto užsienio reikalų ministerijos pareigūno, dėka ji anksti pažino pasaulį. Masako gimė 1963 metais Tokijuje, tačiau pirmuosius savo gyvenimo metus praleido toli nuo tėvynės – Maskvoje ir Niujorke. Vėliau ji pradėjo lankyti mokyklą. Jos mokyklos draugė Kumi Hara taip apibūdina Masako: „Ji niekuomet nerodydavo savo jausmų, netgi kai jai klojosi labai sunkiai. Ji visada buvo labai drausminga. Sulaukusi vos dvylikos metų, ji jau žinojo, kad bus diplomatė." Kai Masako sukako penkiolika metų, su tėvais ir dar dviem jaunesnėm seserim ji persikėlė į JAV, Masačusetso valstiją, ir apsistojo Bostone. Po kelių metų ji išlaikė stojamuosius egzaminus į elitinį Harvardo universitetą. Puikiai išlaikiusi ekonomikos egzaminą, ji grįžo į Japoniją, nes norėjo savo tėvynėje dirbti diplomate. 1986 metais ji pradėjo studijuoti teisę *Todai* universitete Tokijuje, tais pačiais metais ji išlaikė stojamuosius egzaminus į diplomatinę tarnybą, kurioje pradėjo dirbti 1987 metais. Taigi sulaukusi dvidešimt ketverių, Masako jau buvo daug pasiekusi jauna moteris. Duodama vienam laikraščiui interviu, ji atskleidė savo ateities planus: „Dabar aš negalvoju apie vedybas, man darbas yra viskas."

Masako ketino siekti karjeros taip pat ir dėl tėvo. „Jis buvo puikus diplomatas. Iš Masako, vyriausios dukters, buvo laukiama, kad ji sėkmingai tęstų tėvo karjerą, – aiškina psichoanalitikė Rika Kajama. – Šiuos lūkesčius ji visiškai pateisino. Ji niekada nesipriešino ir neprieštaravo tėvams." Iš tiesų jaunosios japonės perspektyvos buvo puikios: ji buvo protinga, žavi, gerų manierų, puikiai mokėjo anglų kalbą ir, svarbiausia, buvo be galo darbšti. Tad į tokią šaunią merginą atkreipė dėmesį ir jos darbdaviai, užsienio reikalų ministerijos pareigūnai. Ir ne tik jie.

Tuo metu buvo intensyviai ieškoma karūnos princui tinkamos žmonos. Būsimojo imperatoriaus žmonos „medžiotojų“ dėmesio neišvengė beveik nė viena jauna, išsilavinusi, patraukli, iš geros šeimos kilusi mergina. Neišvengė jo ir Masako. Komisija, kurią sudarė pagyvenę vyrai, nenuilsdama sudarinėjo galimų karūnos princesių sąrašus. Kaip iš tikrųjų vyko komisijos darbas, kokius kriterijus, šių vyrų požiūriu, turėjo atitikti puiki princo žmona, taip ir liko imperatoriaus rūmų paslaptis. Visgi kalbama buvo apie būsimą imperatorienę. Karūnos princas Naruhitas turėjo teisę pritarti ar atmesti komisijos pasiūlymus, tačiau pats nuotakos ieškoti negalėjo. Taigi jausmingam romanui jo gyvenime nebuvo vietos.

Karūnos princas, gimęs 1960 metais, per savo dvidešimt penktąjį gimtadienį paskelbė, kad ketina susituokti vėliausiai po penkerių metų. Tuo metu, kadaise drovus, imperatoriaus sūnus buvo ką tik grįžęs po dvejų metų studijų Anglijos Oksfordo universitete. Studijuodamas Anglijoje, jis gerai apgalvojo, kokia turėtų būti jo būsimoji žmona: „Mano ideali partnerė turėtų mokėti tvirtai ginti savo nuomonę. Dar norėčiau, kad ji mokėtų užsienio kalbą, nes mes ateityje bendrausime su užsieniečiais.“

1986 metais Ispanijos princesė Elena pakvietė karūnos princesę kartu su tėvu į arbatos ceremoniją. Karūnos princas Naruhitas įsimylėjo Masako iš pirmo žvilgsnio. Štai taip. Tąkart karūnos princesė visiškai nepajuto ir nesuprato, kad ją pasirinko kaip vedybų kandidatę. Iš Masako pusės nebuvo jokio aiškaus ženklo, tačiau karūnos princas paprašė savo pavaldinių surengti kitą susitikimą su ja.

Joko Kobajaši, žurnalistė

Nieko nenujaučianti Masako Ovada, kurios protėviai kadaise buvo samurajai, vis dažniau patekdavo į imperatoriškosios nuotakos medžiotojų taikiklį. 1986 m. spalio 18 d. ji pirmą

kartą susitiko su Naruhitu. Per priėmimą, surengtą Akasakos rūmuose Ispanijos princesės Elenos garbei, Masako tarsi atsitiktinai buvo pristatyta Japonijos karūnos princui. Vėliau, prisimindama savo pirmąjį susitikimą su sosto paveldėtoju, Masako pripažino, kad buvo kiek įsitempusi ir nervinga. Dvidešimt šešerių metų karūnos princui tai buvo meilė iš pirmo žvilgsnio. Daugiau Naruhitas nesileido spaudžiamas. Kalbama, tada jis pasakė: ji arba niekas kitas. Kitais mėnesiais jis kelis kartus slapta susitiko su Masako požeminiuose garažuose ir pas draugus. Visus metus jis merginosi savo mylimajai ir jau tarėsi pasiekęs tikslą, tačiau 1987 metų gale jos tėvai atsakė karūnos princui: esą jų duktė ką tik pradėjo dirbti užsienio reikalų ministerijoje, be to, vasarą ji važiuosianti studijuoti į Oksfordą dvejiems metams. Kiekvienam japonui tapo aišku, ką tai reiškė: tai buvo mandagus, tačiau aiškus „ne".

Tuo metu ir imperatoriaus rūmų tarnyboje buvo suabejota Masako kandidatūra: kalbėta, kad jos senelis, buvęs chemijos pramonės įmonės *Chisso* direktorius, buvo įsivėlęs į didžiausią aplinkosaugos skandalą pokarinėje Japonijoje. Iš fabriko, kuriam jis vadovavo, šeštajame ir septintajame dešimtmetyje Kjušu saloje į jūrą buvo išleidžiamas gyvsidabris ir juo apnuodijami moliuskai ir žuvys. Užvalgę apnuodytų žuvų, mirė šimtas dvidešimt žmonių, tūkstančiams buvo pakenktos smegenys, gimdavo nesveiki naujagimiai, kurie sirgo vadinamąja „minamata" liga. Tuo metu, kai karūnos princas piršosi Masako, dar apie du tūkstančius nuo šios nelaimės nukentėjusių aukų bylinėjosi su *Chisso* firma. Po išsamaus tyrimo paaiškėjo, kad Masako senelis čia buvo niekuo dėtas, nes firmos direktoriumi jis tapo tik po šių skandalingų įvykių. Tačiau vis dėlto ši dėmė Masako biografijoje taip ir liko. Ar tai buvo vienintelė priežastis, dėl kurios imperatoriškosios nuotakos medžiotojai siekė, kad Naruhitas atsisakytų savo mylimos merginos, neaišku. Imperatoriškųjų rūmų tradicionalistų manymu, karjeros siekianti Masako neatitiko dar daugiau karūnos princesei keliamų

reikalavimų: jos ūgis buvo 1,61 cm, tad ji buvo keliais centimetrais aukštesnė už karūnos princą, be to, kai kuriems ponams ji atrodė per daug pasitikinti savimi. Jie vis dar tikėjosi rasti idealią nuotaką. Masako, regis, į tai reagavo ramiai. 1988 m. liepos 1 d. palengvėjusia širdimi ji įlipo į lėktuvą, skrendantį į Angliją, Oksforde toliau siekti diplomatės karjeros.

Masako tėvas buvo sėkmingas diplomatas. Ji buvo vyriausia duktė šeimoje, o japonai su savo pirmuoju vaiku sieja didelius lūkesčius, nesvarbu, ar tai būtų berniukas, ar mergaitė. Tad Masako tėvas iš savo vyresnėlės ypač tikėjosi, kad ji tęs jo pradėtą veiklą kaip jo pasekėja.

Rika Kajama, psichoanalitikė

Kai po metų, 1989 metų rugsėjį, senajam imperatoriui Hirohitui buvo diagnozuotas žarnyno vėžys, vėl buvo pradėta skubiai ieškoti imperatoriškosios nuotakos. Juk *tenno,* Japonijos imperatorius, dar turėjo pamatyti savo vaikaičio vestuves. Bet kuri jauna moteris, kuri pasirodydavo esanti galima kandidatė į princeses, tapdavo paparacių taikiniu. To neišvengė ir Masako. Kelios Japonijos televizijos reporterių komandos įsiveržė į ramų universitetinį Oksfordo miestelį, siekdamos išgauti iš jaunosios diplomatės interviu. Japonijos žiūrovai per žinių laidas išvydo energingą, pasitikinčią savimi ir elegantišką Masako, nešančią rankoje sunkų portfelį. Žurnalistų akivaizdoje ji ryžtingai paneigė visas spėliones: „Aš čia niekuo dėta. Aš noriu dirbti diplomate. Manęs tai visai nejaudina.“ Daug jaunų japonių norėjo būti tokios kaip Masako: sėkmingos, pasitikinčios savimi, išvaizdžios ir kosmopolitiškos. Tokios charakterio savybės visai nebuvo savaime suprantamos šalyje,

Didelį vaidmenį suvaidino tai, kad Naruhitas matė Masako savo svajonių moterį ir, nepaisant jos karjeros, norėjo būti kartu su ja.

Rika Kajama, psichoanalitikė

kurioje moterų emancipacija kai kuriems vyrams vis dar buvo svetimžodis. „Yra japonų, kurie tiki, kad vyrai yra stipresni ir geresni žmonės. Moteris, jų manymu, yra dėl to, kad paremtų vyrą ir darbuotųsi prie viryklės“, – komentuoja moterų teisių gynėja Nakano Mani. Japonų kalbos žodis „žmona“, išvertus į lietuvių kalbą, reiškia „ta, kuri lieka namuose“.

Savo bendraamžėms Masako buvo puikus pavyzdys moters, išsilaisvinusios iš šio jai skirto vaidmens ir paėmusios gyvenimo vairą į savo rankas. Kitaip nei Europoje, daugeliui japonų dukterų ištekėti į sustabarėjusius, griežtai tradicijų besilaikančius imperatoriškuosius rūmus jau neatrodė viliojanti perspektyva. Jos žinojo, kad ten jų lauktų daugybė pareigų, tačiau beveik jokių privilegijų, kuriomis galėjo mėgautis Europos karališkųjų šeimų nariai. Žinodamos apie asketišką, asmenybę ribojantį gyvenimą imperatoriškuosiuose rūmuose, kai kurios kandidatės į karūnos princo žmonas paniškai bėgo į užsienį. Taigi nuotakos paieška nesėkmingai truko penkerius metus.

Japonijos karūnos princo širdies dama, 1990 metais sugrįžusi iš Anglijos, kaip niekur nieko atsidėjo savo karjerai užsienio reikalų ministerijos Šiaurės Amerikos skyriuje. Jos ilgametė draugė Kumi Hara prisimena, kad Masako ten dažnai dirbdavo iki paryčių ir turėjo mažai laiko kitiems dalykams. Tad „darboholikei Masako“, kaip ją vadino dar mokykliniais metais, tikrai ne veltui buvo suteikta tokia pravardė. Tad kaip visi nustebo, kai imperatoriškosios nuotakos medžiotojai 1992 metų balandžio gale, neturėdami kitos alternatyvos, praėjus penkeriems metams nuo pirmojo Naruhito ir Masako susitikimo, dar kartą mėgino palenkti Masako. Tačiau tik po keturių mėnesių jos tėvai pritarė Masako ir Naruhito susitikimui. Apie ką Ovados šeimoje buvo kalbama už uždarų durų, galima tik spėlioti. Tuo metu Masako tėvas laikinai ėjo Japonijos užsienio reikalų ministro pareigas. Spaudimas, kurį jautė ši gerai žinoma šeima, tikriausiai buvo labai didelis. Tad šį kartą jaunajai diplomatei nepavyko atstumti karūnos princo. Vėliau Masako

Japonijos imparatoriaus misija yra panaši, kaip ir Dalai Lamos: jis tarsi dvasininkas turėtų gyventi labai tyliai, garbingai ir oriai. Geriausiai būtų, jeigu jis vėl apsigyventų senuosiuose imperatoriaus rūmuose Kijoto mieste. Jo vadinimas imperatoriumi šiuo atveju klaidina.

Hideaki Kase, imperatoriaus rūmų stebėtojas

Sistema, kurioje metai skaičiuojami atsižvelgiant į imperatoriaus gyvenimo trukmę, turi gilų psichologinį poveikį. Tai iš senų laikų išlikęs tikėjimas, kad imperatorius yra erdvės ir laiko valdovas.

Šigejoši Murakami, japonų religijos istorikas

prisipažino, kad tuomet jautė „prieštaringus jausmus“. Kai 1992 m. spalio 3 d. Naruhitas paprašė Masako rankos, iš pradžių mergina išsisukinėjo. Tik kai karūnos princas nupiešė jai viliojančią princesės gyvenimo perspektyvą ir galimybę ateityje užsiimti diplomatine veikla, galiausiai po kelių savaičių Masako ištarė jam „taip“. Ar jinai mylėjo Naruhitą, ar sutiko tekėti už jo daugiau iš pareigos jausmo? Kalbama, kad įtaką jai darė ir jos tėvas, prašęs išgirsti princo maldavimus. „Žinoma, Masako labai gerbė karūnos princą ir labai vertino jo charakterį. Tačiau tai nereiškia, kad ji mylėjo Naruhitą. Jai juk tikriausiai iš pat pradžių buvo aišku, kad, ištekėjusi už sosto įpėdinio, ji turėtų atsisakyti savo ligšiolinio gyvenimo būdo, todėl iš pradžių ir atmetė pasiūlymą tuoktis. Ji tikriausiai ir pati netikėjo, kad pagal savo prigimtį tiktų imperatoriškiesiems rūmams“, – taip svyruojantį Masako elgesį aiškina žurnalistė Joko Kobajaši.

Tačiau kuriam šių laikų žmogui tiktų gyvenimas imperatoriškosios šeimos, neva be pertrūkio valdančios Japoniją jau šimtą dvidešimt penkias kartas? Net jeigu 2665-eri šios dinastijos valdymo metai ir atrodo kiek perdėtai, vis dėlto kalbama apie seniausią dinastiją pasaulyje. Tuo Japonija ypač didžiuojasi. Ir šiais laikais imperatoriškoji šeima save tiesiogiai kildina iš saulės deivės Amaterasu. *Tenno*, Japonijos imperatorius, išvertus reiškia „dangaus valdovą“, tad bent jau iki 1945 metų jis oficialiai buvo laikomas dievu.

Tačiau retai kada imperatorius galėjo valdyti šalį. Nuo dvyliktojo šimtmečio aukščiausia valdžia Japonijoje prikausė šiogūnams, karingiems genčių kunigaikščiams. Jiems *tenno* buvo

reikalingas dėl to, kad šis pripažintų jų valdžią. Tad šiogūnai rūpinosi, kad imperatoriui nieko netrūktų. Tuo metu, kai šiogūnas gyveno Edo pilyje, dabartiniame Tokijuje, iki pat devynioliktojo šimtmečio imperatorius rezidavo tolimame Kijote. Čia imperatoriai kurdavo eiles ir kalbėdavosi su dievais. Japonijos valdovai buvo menininkai, kaligrafai ir dvasininkai, besižavintys rudens lapų grožiu ir besiklausantys svirplių čirškimo. „Retai Japonijos imperatoriai turėjo valdžią, tačiau jie visada turėjo autoritetą, – apie ypatingą imperatorių padėtį pasakoja jų gyvenimo tyrinėtojas Hiroši Takahaši. – Europos karaliai turėjo slėptis didelėse pilyse, juosiamose gilių griovių. Jie neišvengdavo maištų, perversmų, net revoliucijų. Kai kurių Europos karalių gyvenimas baigėsi ties giljotina. Japonijos imperatoriai niekuomet nepatyrė tokios baimės, nes niekada neturėjo jokių priešų.“

Naujoje Japonijos konstitucijoje, priimtoje 1947 metais, imperatoriaus vaidmuo yra tiksliai apibrėžtas: imperatorius yra Japonijos vienybės simbolis, ne daugiau ir ne mažiau. Tokia yra jo valstybinė funkcija. Be to, jis yra ir dvasinis valstybės vadovas, vyriausias archaiškos šintoistų religijos dvasininkas, besimeldžiantis už tautą ir bendraujantis su dievais. Šintoizmas yra senovinis japonų tikėjimas, pagal kurį gamtos reiškiniams priskiriamos galios, lemiančios žmonių likimus. Japoniškai *shinto* – „dievų kelias“. Ši religija, *kami* pasaulis, apima daugybę dievų, gamtos dvasių ir kitų nežemiškų būtybių. Pasak šintoistų, yra daugybė dievų, pvz., ugnies, vandens, vėjo, varlės, paukščio. Iš viso priskaičiuojama apie aštuonis milijonus *kami*, o *tenno*, imperatorius, tėra tik vienas iš jų. Šie dievai garbinami šintoistų šventovėse, kurių Japonijoje esama beveik ant kiekvieno kampo. Vien tik Kijote yra apie du tūkstančius šventovių. Atlikdami griežtai nustatytus ritualus, kalbėdami maldas ir aukodami, žmonės siekia sušvelninti dievų valią, palenkti juos į savo pusę ar dėl prašomo gero derliaus, ar dėl gero sutuoktinio, ar dėl sveikatos, ar dėl sėkmės moksluose ir darbe,

ar dėl mirusiųjų. Žemės drebėjimų, ugnikalnių išsiveržimų ir taifūnų šalyje žmonėms reikalinga dvasinė parama, į kurią jie galėtų atsiremti, ištikus rūpesčiams ir vargams.

Konservatoriai mano, jog Japonijai reikia stiprios dvasinės jėgos, kad galėtų išlikti didžia valstybe. Jų manymu, japonų dvasinė jėga glūdi šintoizmo religijoje ir imperijos santvarkoje. Tampa aišku, kodėl jie žingsnis po žingsnio skverbiasi tolyn į praeitį.

Šigejoši Murakami, Japonijos religijos istorikas

Iki šių dienų šintoizmo religija su imperatoriumi priešakyje yra viena kertinių nacionalinio Japonijos identiteto atramų. Imperatorius – dievų ir žmonių tarpininkas, tad, tradicionalistų teigimu, visų imperatoriškosios šeimos narių elgsena turi būti nepriekaištinga.

Kad viskas vyktų taip, kaip dera, daugiau negu tūkstantis imperatoriškosios rūmų tarnybos darbuotojų prižiūri, kad būtų smulkmeniškai laikomasi rūmų protokolo. Jie kontroliuoja kiekvieną imperatoriškosios šeimos narių žingsnį, kiekvieną jų viešą pasisakymą. Rūmų tarnyba yra pati aukščiausia imperatoriaus interesams atstovaujanti instancija. Tai tikra tylos ir ceremonijų tvirtovė. Niekas nepraslysta pro skvarbias rūmų tarnybos biurokratų akis, netgi pats imperatorius. „Tokių skandalų, kokie kyla Anglijos karališkuosiuose rūmuose, Japonijoje rūmų tarnybos darbuotojų dėka niekuomet nekils“, – pasididžiuodamas sako šintoizmo tyrinėtojas Jasuo Ohara. Jo manymu, pagrindinė šios institucijos užduotis yra hermetiškai apsaugoti imperatoriškuosius rūmus nuo

Imperatoriškųjų rūmų tarnyba iš prigimties yra nepaslanki ir gana konservatyvi, tačiau ji turi apsiriboti sekretoriato vaidmeniu ir padėti mums atlikti savo pareigas.

Princas Takamadas, imperatoriaus Hirohito sūnėnas

Imperatorius yra valstybės tėvas, imperatorienė – valstybės motina. Yra taip, kaip parašyta *meiji* konstitucijoje, būtent: *tenno*, imperatorius, yra šventas ir nepažeidžiamas.

Kazumi Vakašima, imperatoriškosios šeimos gerbėjas

išorės: „Jeigu imperatoriaus šeimos paslaptis sužinos plačioji visuomenė, tai sužlugdys pačią šeimą. Jeigu imperatoriškieji rūmai atsivertų, žlugtų Japonijos vienybė.“

Taigi į šią didžiai gerbiamą šeimą, tiesiogiai bendraujančią su dievais, turėjo atitekėti šiuolaikiška karjeros diplomatė Masako Ovada. Koks milžiniškas šuolis iš užsienio reikalų tarnybos į uždarą imperatoriškųjų rūmų pasaulį! Užsienio reikalų ministerijoje atsisveikindama su savo kolegomis, nuotaka liejo graudžias ašaras. Tačiau ji tikėjo savo svajone tarnauti šaliai kaip imperatoriškoji diplomatė. „Meluočiau, jeigu sakyčiau, kad man neliūdna išeiti iš užsienio reikalų ministerijos, – nuoširdžiai prisipažino Masako. – Tačiau nesigailiu dėl to, nes jaučiu, kad dabar mano pareiga yra tarnauti šaliai imperatoriškojoje šeimoje.“ Tai nuotakos žodžiai, pasakyti prieš savo valią. Būsimoji anyta, imperatorienė Mičiko, pati sunkiai kentėjusi dėl rūmų biurokratijos, tikriausiai ilgai įkalbinėjo Masako ryžtis šiam žingsniui, o Naruhitas iškilmingai pažadėjo būti šalia jos ir varge, ir džiaugsme.

Būsimoji karūnos princesė neturėjo daug laiko susipažinti su šimtametėmis imperatoriškųjų rūmų taisyklėmis. Pirmiausia ji turėjo perskaityti storą, ranka rašytą knygą, kurioje buvo pateiktos svarbiausios gero tono taisyklės: kokiu atstumu nuo vyro ji turėjo eiti, kokiu greičiu turėjo tipenti paskui jį ir kaip turėjo mojuoti. Protokole buvo nurodyta viskas: kiekvienas žodis, žingsnis ir gestas. Visa tai Masako turėjo išmokti per penkiasdešimties paskaitų ciklą, trukusį pusantro mėnesio.

Per pirmąją bendrą sužadėtinių spaudos konferenciją, vykusią 1993 m. sausio 19 d., Masako pasirodė išoriškai pasikeitusi. Ji buvo užsivilkusi kuklią citrinos geltonumo suknelę ir buvo užsidėjusi šviesiai geltoną skrybėlaitę. Kad neatrodytų pernelyg aukštesnė už savo sužadėtinį, Masako avėjo bateliais beveik be kulniukų. Nors per trumpą laiką jai pavyko pritaikyti savo drabužių stilių prie rūmų keliamų reikalavimų, tačiau jos būdas išliko tas pats. Tad kai ji išdrįso žurnalistų akivaizdoje

pakalbėti devyniomis sekundėmis ilgiau už savo išrinktąjį ir, be to, pareikšti savo nuomonę, sukėlė pirmąjį skandalą. Nors pasakė tik tiek, kad ji norinti mylėti ir gerbti savo būsimą vyrą. Tuoj pat pasigirdo konservatyvūs kritikų balsai, esą Masako yra egoistė ir netinka būti karūnos princese. Žmona japonė turinti paklusti savo vyrui. Taigi galbūt Naruhito sužadėtinė esanti per mažai japoniška, nes per ilgai gyveno užsienyje. Šie priekaištai nenutilo ir vėliau. Netgi buvo kalbama, kad princo sužadėtinė galinti pakenkti imperatoriškųjų rūmų mistikai. Masako buvo prikišamas ir jos amžius, atseit dvidešimt devynerių metų ji esanti jau per sena.

Vis dėlto dauguma japonų džiaugėsi kartu su Naruhitu, kuris po daugiau negu aštuonerius metus trukusių ieškojimų galiausiai susirado nuotaką. Japoniją pradėjo krėsti kolektyvinė „Masako karštligė“. Valdžioje esantiems politikams tai buvo labai paranku, nes nukreipė dėmesį nuo politinių skandalų ir ekonominio šalies nuosmukio. Japonijos vestuvinių suknelių ir vaikiškų prekių gamintojų laukė šviesi ateitis: tūkstančiai porų norėjo tuoktis būtent taip kaip imperatoriškoji pora. Argi stebina tai, kad populiariausias naujagimių mergaičių vardas tapo Masako? Karūnos princo ir karjeristės „pasakiškos vestuvės“ padarys „didesnį poveikį ekonomikai negu 87 milijardų dolerių dydžio vyriausybės konjunktūros programa“, – tuomet prognozavo Takuja Okada, vieno Tokijo supermarketų tinklo vadovas. Ypač jaunos japonės daug vilčių siejo su savimi pasitikinčia, kosmopolitiška nuotaka, tikėdamosi sulaukti visuomeninių permainų. Galbūt Masako taps šiuolaikinės, sėkmingos Japonijos vizitine kortele? Tik feministės tuo nelabai tikėjo. Jos jaunajai karūnos princesei pranašavo niūrią ateitį.

Sužadėtuvių ceremonija taip pat vyko prisilaikant senųjų tradicijų. Masako, kuri tikriausiai dar niekuomet gyvenime nebuvo vilkėjusi kimono, 1993 m. balandžio 12 d. rytą sutiko imperatoriškųjų rūmų maršalą vilkėdama šiuo puošniu tradiciniu japonišku apdaru. Griežtai prisilaikydamas ceremonialo,

imperatoriškosios šeimos pasiuntinys perdavė princo sužadėtinei ritualines sužadėtuvių dovanas: penkis ryšulėlius šilko, kelis sakės (ryžių vyno) butelius ir du didelius jūrinius brasus. Šilkas – tai gerovės ženklas, sakė – tai šintoistinė dovana, o žuvys simbolizavo laimę. Šventinis aktas truko kelias minutes. Masako, priėmusi dovanas, oficialiai tapo karūnos princo sužadėtine. Vestuvių terminas buvo praneštas panašiu būdu, tik šį kartą į Ovados šeimos namus atvyko vyriausias rūmų maršalas Jamamoto. Jis oficialiai paskelbė: „Pranešama, kad karūnos princo vestuvių ceremonija įvyks birželio 9 d.“ Masako neliko atsakyti nieko kito, kaip tiktai: „Priimu tai su didele pagarba.“

Sutuoktuvių rytą imperatoriškųjų rūmų limuzinas atvyko į nuotakos tėvų namus. Susirinkusių reporterių miniai, stebėjusiai atsisveikinimo akimirką, Masako nusišypsojo savo gražiausia šypsena. Tuo metu jos tėvai sumišę žvelgė į žemę, o abi seserys verkė. Ne mažiau slėgė ir nesiliaujantis lietus. Masako neatsigręždama įlipo į limuziną, ir šis pajudėjo rūmų link. Kai už Masako užsivėrė sunkūs pilies vartai, ji žinojo, kad kelio atgal į buvusį gyvenimą jau nėra.

Sutuoktuvių ceremoniją imperatoriškuosiuose rūmuose stebėjo 812 svečių. Tik, laikantis tradicijos, joje nedalyvavo imperatorių pora. Pačios sutuoktuvės vyko Kašikodokoro, saulės deivės šventykloje. Salėje buvo mirtina tyla, kai joje pasirodė Naruhitas, apsirengęs ryškiai oranžiniu šilkiniu kimono su baltu pasijoniu ir laikantis plokščią skeptrą rankoje. Jau apie tūkstantį metų tai yra oficialus didelių iškilmių rūbas. Atsilikusi keliais žingsniais nuo Naruhito, pasirodė Masako, pasidabinusi dideliu peruku, dvylikos sluoksnių šilkiniu kimono, sveriančiu keturiolika kilogramų, o jos veidas buvo padengtas baltu makiažo sluoksniu. Dinastijos garbė ir sąstingis užgulė dvidešimt devynerių metų moters pečius tarsi švinas. Ji atrodė sustingusi kaip lėlė, tarsi ne šio pasaulio būtybė.

Tikroji, sakralinė sutuoktuvių dalis vyko nedalyvaujant vestuvių svečiams. Šventyklos viduje jaunieji išreiškė pagarbą imperatoriaus promotei, saulės deivei Amaterasu. Princas, stovėdamas priešais dvasininką, garsiai perskaitė maldą ir pažadėjo darniai gyventi su savo žmona. Tada melsdamasis prašė dievybės palaiminti juos. Jaunieji išgėrė po tris gurkšnius sakės ir sutuoktuvių ceremonija, trukusi penkiolika minučių, buvo baigta. Masako, turėjusi tylėti per visą vestuvių ceremoniją, tapo imperatoriaus šeimos nare.

Nesvarbu, nori ji to ar ne, Masako taps svarbiausia simboline šiuolaikinės Japonijos figūra. Ji suteiks savo šaliai, daugiau žinomai savo produkcija nei žmonėmis, neatidėliotinai reikalingą žmogišką pavidalą. Į grupes orientuotoje visuomenėje ji neišvengiamai bus gerai matoma, o savo vyrą ji nustelbs taip pat, kaip ir princesė Diana savąjį.

JAV laikraštis *Newsweek*, 1993 m.

Netrukus po to pagal tradiciją jaunavedžiai nuėjo pas karūnos princo tėvus, imperatorių Akihitą ir imperatorienę Mičiko, ir pranešė jiems apie įvykusias vestuves. Prieš tai jie nusivilko tradicinius rūbus ir apsirengė vakarietiškais vestuviniais drabužiais. Po ritualinių pietų su tėvais buvo numatytas vestuvių paradas. Tuo metu dangus susiprato ir uždarė savo šliuzus. Vėliau niekas nematė Masako taip laimingai besišypsančios kaip vestuvių popietę, kai kartu su Naruhitu jie atviru *Rolls-Royce* važiavo per Tokijų. Šimtai tūkstančių žmonių buvo susirinkę palei keturių kilometrų ilgio kelio atkarpą, išpuoštą tautinėmis vėliavomis – tekančia raudona saule baltame fone, – lampionais ir raudonomis rožėmis. Susižavėję japonai džiaugsmingais šūksniais pasitiko jaunųjų porą. Šią akimirką atrodė, kad visos abejonės išsisklaidė kaip rūkas. Tačiau po parado nuotaka sugrįžo į jai svetimų tradicijų ir ritualų pasaulį. Romantiška povestuvinė kelionė buvo paaukota dievų

tarnystei. Praėjus savaitei po vestuvių iškilmių, jaunieji išvyko į Ise miestą, esantį už keturių šimtų kilometrų nuo Tokijo, kad visų švenčiausioje šventykloje pagarbintų saulės deivę Amaterasu. Po to jaunieji turėjo aplankyti dievybių šventyklas kitose Japonijos vietovėse. Tik praėjus trims savaitėms po jungtuvių, jaunavedžiai buvo įvykdę savo visas vestuvines pareigas. Pavargę jie grįžo į savo Tokijo rezidenciją, esančią už keturių kilometrų nuo imperatoriaus rūmų, kur juos „prižiūrėjo“ rūmų tarnautojai.

Iš pradžių atrodė, kad reformatorių lūkesčiai visgi išsi-pildys. Vestuvės suartino imperatoriškuosius rūmus su tauta. Tačiau tautos artumas yra visai ne tai, ką vertina chrizantemų sostas. Tauta turi būti per tam tikrą atstumą nuo imperatoriaus rūmų, todėl ir imperatorius Akihitas retai pasirodo viešumoje. Atsiribojęs nuo išorinio pasaulio, jis gyvena pačiame Tokijo centre, o jo rūmų valdos tikriausiai yra pats brangiausias nekilnojamas turtas pasaulyje. Mieste, kuriame gyvena dvylika milijonų žmonių, tai tarsi žalia oazė tūkstančių namų jūroje. Imperatoriaus rūmai stovi netoli Edo pilies, kurioje kadaise rezidavo karo vadai šiogūnai. Imperatoriaus rūmai – visai ne puošni pilis, tai apskritai visai ne prašmatnus pastatas. Rūmai, pastatyti neotradiciniu stiliumi septintajame dešimtmetyje, atrodo pritrenkiamai blausiai.

Japonijos imperatorius neturi savo turto, nes po Antrojo pasaulinio karo buvo konfiskuota visa imperatoriaus nuosavybė. Šiandien visa imperatoriaus šeima gyvena iš mokesčių mokėtojų pinigų. Žinovai teigia, kad tai esą maždaug 260 milijonų JAV dolerių per metus. Ši suma atrodo tikrai įspūdingai, nes net Anglijos karališkosios šeimos biudžetas siekia 152 milijonus dolerių. Tačiau asmeniniams imperatoriaus poreikiams skiriama tik maža šių pinigų dalis. Didžioji pinigų dalis atitenka gigantiškam rūmų aparatui, kuriame dirba daugiau negu tūkstantis darbuotojų.

Imperatorius atstovauja šaliai, atlieka šintoistinius ritualus, atidaro parodas ir sporto šventes, lanko labdaros renginius ir

sutinka valstybės svečius. Ir šiais laikais imperatorius vis dar negali pareikšti savo nuomonės politiniais klausimais, be to, jis net neturi teisės rinkti. „Vis dėlto jis visada labai užsiėmęs, – pasakoja buvęs rūmų tarnybos ceremonmeistras Jošio Karita. – Du kartus per savaitę jis pasirašinėja krūvas vyriausybės priimtų dokumentų. Jis skelbia įstatymus, atidaro parlamento darbo sesijas, priima valstybės svečius ir rengia arbatos gėrimo ceremonijas." Kai imperatoriui pristatomi ambasadoriai, – o jie dažniausiai atvežami prie rūmų karietomis, – jis juos priima vienoje savo kuklių salių.

Tik du kartus per metus imperatoriaus rūmai atveria tautai savo vartus: per imperatoriaus Akihito gimtadienį, gruodžio 23 d., kuri yra paskelbta nacionaline švente, ir Naujųjų metų dieną, kai imperatorius šia proga kreipiasi į savo tautiečius. Vaizdai, transliuojami per televiziją, yra stulbinamai panašūs: mėlynomis uniformomis apsirengę saugumo darbuotojai pakelia trijų metrų aukščio medinių vartų, stovinčių prie dvigubo tilto, vadinamo Nišu-Baši, velkę, ir įleidžia sveikintojus į rūmų teritoriją. Viskas vyksta pagal griežtai numatytą tvarką. Prieš imperatoriaus rūmus susirenka apie pora tūkstančių lankytojų, mojuojančių Japonijos vėliavėlėmis. Susirinkusi minia kantriai laukia, kol pagaliau pirmoji šalies šeima, laikydamasi vis to paties ritualo, išeina į įstiklintą balkoną. Imperatorius Akihitas, jo žmona Mičiko, sosto įpėdinis Naruhitas, princesė Masako, taip pat jaunesnysis Naruhito brolis Akišinas bei jo žmona Kiko maloningai besišypsodami mojuoja žmonėms, o šie mosikuoja savo vėliavėlėmis. Imperatoriaus šeima atrodo paskendusi savo mintyse, o jų judesiai, regis, tiksliai nušlifuoti. *„Tenno Heika – Banzai!* – Tegyvuoja imperatorius dešimt tūkstančių metų!" – girdėti pavieniai entuziastingi balsai. Paskui, kaip ir per kiekvieną savo pasirodymą balkone, imperatorius per mikrofoną pasako kelis trumpus, neįpareigojančius sveikinimo žodžius, tada lyg pagal komandą visi šeimos nariai dar kartą pamojuoja miniai ir vėl pranyksta savo dirbtiniame pasaulėly-

je. „Kreipdamasis į tautą, imperatorius nenaudoja jokių mandagumo frazių. Jis kalba labai paprastai, trumpai ir aiškiai, kaip kad tėvai šneka su savo vaikais“, – teigia Gebhardas Hilšeris, ilgametis korespondentas Japonijoje.

Imperatoriškoji šeima dirbtinai atskirta nuo tautos; ji gyvena tarsi už širmos, pro kurią tik kartais galima prasiskverbti.

Gebhardas Hilšeris, vokiečių žurnalistas Japonijoje

Aš manau, kad mes jau esame labai atviri. Jeigu jūs vis dėlto manote, kad mes turėtume atverti rūmus visiems norintiems, aš tam prieštarauju. Mes nenorime nuolatinio vakarėlio.

Princas Takamadas, imperatoriaus Hirohito sūnėnas

Nuotraukos, kuriose pavaizduota imperatoriškoji šeima, atrodo keistos ir manieringos. Japonams ypač patinka pirmosios šalies poros nuotraukos, darytos sodo tylumoje. Kartais nuotraukose užfiksuojama, kad jie netgi muzikuoja kartu. Tačiau jie niekada nemuzikuoja ir nekalba viešai, o garso įrašai rūmuose yra draudžiami. Nuotraukose įamžinta šalies valdovo šeima – tai nebylūs didenybės, atrodantys tarsi žuvys akvariume. Suplanuotas kiekvienas jų pasirodymas, kiekviena nuotrauka, kiekvienas pasisakymas. Jokių ėjimų į diskoteką, jokių vakarėlių ir jokių slaptų išvykų į už rūmų plytintį pasaulį. O jeigu taip ir atsitiktų, niekas nedrįstų spausdinti slapta padarytų nuotraukų. Už tokius nusižengimus imperatoriškųjų rūmų tarnyba griežtai baudžia. Didelę rūmų nemalonę užsitraukė fotografas Tošiaki Nakajama, paviešinęs nuotrauką, kurioje jaunoji Kiko, imperatoriaus marti, nubraukia savo vyrui, princui Akišinui, plaukų sruogą nuo veido. Bulvarinei Japonijos spaudai imperatoriaus šeima yra tabu. Imperatorius kartais rengia spaudos konferencijas, tačiau klausimus imperatoriui reikia įteikti kelias savaites prieš konferenciją. Paprastai parenkami nekalti, nepavojingi klausimai, o atsakymai būna tokie pat. Savo nuomonę imperatorius pareiškia labai retai.

Imperatorius, būdamas Japonijos valstybės ir vienybės simbolis, privalo neafišuoti savo asmenybės ir neišsišokti. Jis tarsi žmogus be savybių. Kai imperatorius dar buvo garbinamas

tarsi dievas, visa, kuo jis naudojosi, galėjo naudotis tik jis vienas. Tad dar ir šiandien imperatorius turi savo asmeninį geležinkelio vagoną ir asmeninį peroną. Tokijo meteorologinėje tarnyboje, kurioje matuojami Japonijoje tokie dažni žemės drebėjimai, stovi jo nuosavas seismografas, kuris fiksuoja žemės drebėjimus imperatoriškųjų rūmų teritorijoje. Japonijoje netgi laikas matuojamas pagal imperatorių. Nors kiekvienas japonas žino, kelinti dabar yra metai pagal krikščioniškąjį kalendorių, vis dėlto visiems japonams labiau įprasta skaičiuoti metus pagal imperatoriaus valdymo metus. Į sostą įžengus imperatoriui Akihitui, prasidėjo Heisei – „taikos kūrimo“ era. Taigi 2006 metai Japonijoje yra Heisei 18 metai. Kadangi japonai mieliau naudojasi savo kalendoriumi, šalyje gyvenantys užsieniečiai turi žinoti paskutiniųjų imperatorių karūnavimo metus bei jų valdymo moto. Visi traukiniai, išvykstantys iš Tokijo, ir visos autostrados, vedančios iš šio miesto, vadinamos *kudari* – „nusileidžiančios“. Tai, kas veda ar vyksta į Tokiją, vadinama *nobori* – „kylančios“. Tuo pažymimas imperatoriaus gyvenimas sostinėje. Žiniasklaidos priemonėse imperatorius minimas pačiais pagarbiausiais žodžiais. Niekada nekalbama apie *tenno* ar apie Akihitą; jis visada vadinamas tik – „Jo Didenybė Imperatorius“.

Kai šalies valdovas vyksta į užsienį, niekas nepaliekama likimo valiai. Jau prieš kelis mėnesius imperatoriškųjų rūmų tarnybos darbuotojų komandos aplanko miestus, kuriuose lankysis Jo Didenybė, ir čia suplanuoja kiekvieną imperatoriaus ir jo žmonos žingsnį. Per keliones, kurių kartais būna apie keturiasdešimt per metus, imperatorių lydi šimtai saugumo darbuotojų. Pirmoji šalies pora keliauja tyliai, be triukšmo ir be fanfarų. Žurnalistai ir filmavimo grupės toleruojamos, bet nuo jų taktiškai laikomasi per tam tikrą atstumą. Pažiūrėjus iš arčiau, šiaip atrodantys nuolat paskendę savo mintyse imperatorius ir jo žmona netikėtai pasirodo esantys draugiški, nuoširdūs ir orūs. Akihitas ir Mičiko labai rūpinasi visuomenės nuskriaus-

taisiais. 2005 metų lapkritį jie aplankė Okajamos salą, kurioje gyveno anksčiau raupsais sirgę žmonės. Juos visai dar neseniai tebelaikė raupsuotaisiais. Imperatorienė, kupina užuojuotos, atsiklaupė prieš šiuos žmones, norėdama pakalbėti su jais. Kalbėdama su jais, ji visai sąmoningai glostė jų suluošintas rankas. Nereikia itin lakios fantazijos, kad įsivaizduotum, ką jautė šie seni žmonės, kurių dauguma, atskirti nuo savo šeimų, jau per šešiasdešimt metų gyveno visiškai izoliuoti.

Imperatoriškųjų rūmų tarnybos uždavinys – apsaugoti visus imperatoriškosios poros ir jų šeimos viešus bei asmeninius interesus. Vykdydami savo pareigas, turime elgtis pagal tam tikras taisykles.

Jošio Karita, buvęs imperatoriaus ceremonmeistras

Susitikimai su tautiečiais būna numatyti iki smulkmenų – atsiklaupimų ant kelių programoje nebūna. Pirmą kartą imperatorienė Mičiko atsiklaupė 1991 metais priešais aukas, nukentėjusias nuo ugnikalnio išsiveržimo Unzeno mieste. 1995 metais ji priklaupė prie Kobėje įvykusio žemės drebėjimo aukų. Pastarosios katastrofos metu žuvo per 6 400 žmonių, 43 000 žmonių buvo sužeisti. Neįmanoma žodžiais nusakyti, ką pajuto nelaimės aukos, išvydusios šį imperatorienės poelgį. Tačiau japonams tradicionalistams tai sukėlė šoką – juk imperatorius neprivalo prieš nieką klauptis. Būti atviriems tautai ir kartu išlaikyti neliečiamybę prilygsta vaikščiojimui peilio ašmenimis. Nepaisant visų perspėjimų, Akihitas ir Mičiko pasiekė savo: kai tik šalį ištinka kokia nors katastrofa, imperatorius su imperatoriene vyksta į įvykio vietą, guodžia ir drąsina žmones. Japonijos žinovas Gebhardas Hilšeris yra tikras, kad „labiausiai imperatoriškosios šeimos reikšmę galima įvertinti būtent tada, kai šalį ištinka didelė krizė. Tada imperatorius ar imperatoriškieji rūmai yra tie, kurie suteikia viltį. Jie tampa simboliu pagalbos, kurios žmonėms reikia iš valstybės ištikus nelaimei."

Netgi komunistai pripažįsta imperatoriškuosius rūmus kaip vieningos Japonijos instituciją. Galima sakyti, jie yra tapę tautos sielos dalimi.

Gebhardas Hilšeris, vokiečių žurnalistas Japonijoje

Japonija be imperatoriaus – dauguma japonų to negali įsivaizduoti. Netgi Japonijos komunistai, ilgą laiką buvę pikčiausi monarchinės sistemos priešininkai, šiandien nereikalauja monarchijos panaikinimo. Imperatoriaus kritikas Jasukadzu Amanas teigia, kad imperatoriaus priešininkų yra absoliuti mažuma: „Visuomenės apklausos rodo, kad tik dešimt procentų šalies gyventojų nepalaiko imperatoriaus. Dauguma japonų, taigi aštuoniasdešimt procentų ir daugiau, mano, kad esanti sistema yra gera arba bent jau jie ne prieš ją." Žinoma, Masako įsiliejimas į imperatoriaus šeimą taip pat prisidėjo prie tokio didelio palankumo. Žiniasklaidoje prabilta apie Dianos efektą. Masako šypsena užbūrė japonus, tačiau, laikui bėgant, vis mažiau buvo apie ją girdėti. Neišsipildė jos svajonė – būdama karūnos princesė tarnaus savo šaliai ir atstovaus jai užsienyje. Imperatoriškųjų rūmų tarnyba leido jai dalyvauti tik penkiose kelionėse. Gebhardas Hilšeris spėja, kad „Masako sąmoningai buvo trukdoma pasinaudoti tokiomis galimybėmis. Galiausiai viskas susiliejo į vieną klausimą: ar ji kada nors pagimdys vyriškos lyties sosto įpėdinį?"

Kai praėjus trejiems metams po „pasakiškų vestuvių" būsimo sosto įpėdinio vis dar nebuvo, padidėjo visuomenės spaudimas Masako. Ji turėjo šimtu procentų atsidėti vaiko laukimui, tad kelionės jai buvo iš viso uždraustos. Vietoj jos į užsienį valstybiniams vizitams buvo siunčiami Naruhito jaunesnysis brolis Akišinas su savo žmona Kiko, kurie jau turėjo dvi dukteris. Kokį didelį nusivylimą dėl to jautė eksdiplomatė, kuri, deja, negalėjo apsiginti. Jos, kaip ir kitų imperatoriaus šeimos narių gyvenimas, buvo griežtai reguliuojamas ir kontroliuojamas. Ji netgi negalėjo išeiti iš namų ir susitikti su savo šeima ar draugėmis, o norėdama paskambinti telefonu, prieš tai turėjo paprašyti leidimo. Gyvenimas auksiniame narvelyje vis labiau varė į neviltį energingą ir veiklią jauną moterį. Jos vyras Naruhitas,

kadaise pažadėjęs jai padėti varge ir džiaugsme, buvo bejėgis. Iš visų pusių karūnos princesę Masako talžė kritikos kruša. Vieni ragino ją kuo greičiau pagimdyti sūnų, kiti tvirtino, esą Masako iš pat pradžių buvo blogas pasirinkimas, nes Ovados šeimoje visada gimsta tik mergaitės. Tik apie tai, kad ir pačiuose imperatoriškuosiuose rūmuose paskutinis sūnus pasaulį išvydo 1965 metais, buvo nekalbama. Imperatoriaus draugas Akira Hašimotas savo nuomonę dėsto atvirai: „Masako buvo auklėta amerikietiškai. Ji kitokia nei moterys, užaugusios Japonijoje. Jeigu ji būtų tikra japonė, turėtų susitaikyti su savo padėtimi bei pasistengtų suprasti ir kitus. Tačiau japoniškas mąstymo būdas jai nebūdingas.“ Masako tylėjo ir drąsiai šypsojosi toliau, nors ir ne taip ramiai kaip anksčiau. Jos pečius slėgė didžiulė atsakomybė, įpareigojanti ją užtikrinti seniausios pasaulyje dinastijos išlikimą. Karūnos princesei neliko nieko kito, tik paklusti rūmų tarnybos nurodymams. Japonijos feministės nuogąstavo, kad pasitvirtino jų niūriausios prognozės. Šviežią vėją, kurio kai kurie taip tikėjosi, Masako įžengus į imperatoriaus rūmus, nustelbė garbingos institucijos pelėsių kvapas. Gralio taurės sergėtojams reformos ir atsivėrimas pasauliui buvo nesuvokiami dalykai.

Joks šiuolaikinis žmogus negalėtų atlaikyti tokio spaudimo pagimdyti sosto įpėdinį ir taip paremti imperatoriškuosius rūmus. Šia prasme tai tiesiog nežmoniška sistema.

Akira Jamada, japonų istorikas

„Netgi besidauginančios auksinės žuvelės turi daugiau privatumo.“

Washington Post, 1999 m.

Kas Japonijoje kritikuoja ar neigiamai pasisako apie imperatorių, tiems net tenka bijoti dėl savo sveikatos ir gyvybės. Japonijos dešinieji, kuriems būdingos labai konservatyvios pažiūros, ištikimi imperatoriui ligi sielos gelmių. *Uyoku*, tautinėms konservatyvioms kovinėms grupuotėms, imperatorius yra neliečiamas „Japonijos pranašumo simbolis“. Šių grupuočių nariai važinėja po miestus baimę keliančiais savo autobusais ir kalba iš jų per garsiakalbius. Jie kiekvienam imperatoriaus kritikui gali paversti gyvenimą pragaru; nevengia jie

Dar daug japonų tiki, kad imperatorius yra dievas. Todėl ir kyla klausimas, kas būtų, jeigu imperatorius pasirodytų esąs paprastas pilietis.

Joko Kobajaši, žurnalistė

Nors šiais laikais imperatorius ir nebegarbinamas tarsi dievas, tačiau ir dabar žiniasklaidoje apie jį kalbama kaip apie kažką absoliutaus švento. Jo negalima kritikuoti.

Amanas Jasukadzu, imperatoriaus rūmų kritikas

netgi žmogžudysčių. „Kai, tarkim, kas nors prabyla apie imperatoriaus atsakomybę už karo veiksmus, iš dešiniųjų pusės iš karto pasigirsta protestai ir grasinimai, – pasakoja istorikas Akira Jamada. – Kritiko šeimai ar darbdaviui daromas spaudimas, jis pats apšaukiamas „kairiuoju“, įžeidinėjančiu savo gimtąją šalį“. Buvęs Nagasakio meras vos neužmokėjo savo gyvybe už „kritinę pastabą“, kai pareiškė, kad imperatorius taip pat buvo atsakingas už atominės bombos numetimą ant Nagasakio 1945 m. rugpjūčio 9 d.

Imperatoriui ištikimas Kazumi Vakašima, iki šiol garbinantis jį tarsi dievą ir tėvą, negalėjo pakelti tokios gėdos ir griebėsi ginklo. „O kaip reaguoti, kai tavo sergantis tėvas guli lovoje, o kažkas svetimas spardo jį kojomis? Juk kažko reikia griebtis. Tada visi taip galvojo, – savo bandymą nužudyti Nagasakio miesto merą teisina Kazumi Vakašima. – Aš nenorėjau jo mirties. Aš tik siekiau jį tinkamai nubausti.“

Kalbėti apie dabartinio imperatoriaus tėvą, jau mirusį imperatorių Hirohitą, yra tabu. Hirohitas norėjo padaryti Japoniją galinga pasaulio valstybe, tačiau iš tikrųjų jis privedė savo šalį prie kracho. Dėl Hirohito vaidmens per Antrąjį pasaulinį karą buvo ilgai ginčijamasi, tačiau šiandien beveik nėra istorikų, kurie abejotų jo bendrakaltybe.

Tai nutiko visai atsitiktinai vieno miesto tarybos posėdžio metu. Vienas deputatas komunistas paklausė manęs: „Ar jūs manote, kad imperatorius buvo atsakingas už karo veiksmus?“ Aš tyliai ištariau: „Taip, aš taip manau“. Aš iš tikrųjų taip maniau.

Hitoši Motošima, buvęs Nagasakio meras

Jis vos nežuvo per plauką. Bet tai būtų beprasmiška, jeigu aš būčiau jį nužudęs.
Kazumi Vakašima, šovęs į Nagasakio merą

Daugiau negu šešiasdešimt metų Japoniją valdė 1901 metais gimęs imperatoriaus Meji anūkas. Buvo pasibaigusi jo tėvo, imperatoriaus Taisho, ir jo senelio, imperatoriaus Meji, valdymo era. 1868 metais reakcinga kilmingųjų klika nuvertė nuo valdžios paskutinį šiogūną ir paskelbė Hirohito senelį Mucuhitą, imperatorių Meji, konstituciniu monarchu. Taip prasidėjo šiuolaikinės Japonijos istorija. Tuo metu Mucuhitas tebuvo penkiolikos metų amžiaus. Jo patarėjai aukštino jį, vadino šalies modernizatoriumi, tačiau iš tiesų visa valdžia buvo jų rankose. Tuo metu Japonija įsivėlė į daug aukų nusinešusius karinius konfliktus: 1894–1895 metais – su Kinija, 1904 metais – su Rusija, o 1910 metais – su Korėja. Japonijos valdžia jautėsi lygiavertė Vakarų kolonijinėms valstybėms ir stengėsi prilygti joms: 1905 metais dalyvavo karo žygyje prieš carinę Rusiją, 1910 metais okupavo Korėją. Silpną Kiniją japonai laikė teisėtu grobiu. Tačiau kai Japonija Pirmojo pasaulinio karo metais pabandė užimti Kiniją, didžiosios Vakarų valstybės pasipriešino.

Hirohitas netrukus po gimimo buvo perduotas vieno grafo globai. Šis grafas ir užaugino būsimą imperatorių. Imperatorius Meji visas viltis siejo su savo vaikaičiu Hirohitu, nes jo sūnus, imperatorius Taisho, buvo ligotas. Hirohitas gavo specialų išsilavinimą. Jį išaugino ne tėvai, o kiti žmonės.

Akira Hašimotas, Akihito draugas, žurnalistas

Ekspansyviems Japonijos valdžios vyrų veiksmams nesipriešino ir kitas imperatorius, Hirohito tėvas. Kai vienos parlamento sesijos atidarymo metu jis susuko rankraštį ir stebėjo deputatus pro jį tarsi pro žiūronus, daugiau nebebuvo įmanoma nuslėpti, kad jis pamišėlis. Laimė, netrukus sergančio tėvo vietą soste užėmė karūnos princas Hirohitas. Deja, šimtas dvidešimt ketvirtasis Japonijos imperatorius taip

Tai buvo išskirtinis atvejis, kad imperatorius Šova nuo mažumės buvo auklėtas kaip karys, žinant, kad ateityje jis bus vyriausias Japonijos ginkluotųjų pajėgų vadas.

Akira Jamada, japonų istorikas

Japonijos imperijoje tebuvo vienas laisvas žmogus – tai imperatorius Hirohitas. Iki pat gyvenimo pabaigos jis turėjo pasirinkimą, jis niekam neprivalėjo paklusti, tik savo protėviams.

Herbertas P. Biksas, Hirohito biografas

pat neteikė labai daug vilčių: jis buvo mažo ūgio, introvertas, kalbėjo labai tyliu balsu ir dar falcetu. Eidamas jis keistai lenkdavo kelius, todėl jo eisena buvo dramblota ir nerangi. Hirohitui, pirmajam karūnos princui daugiau kaip dviejų tūkstančių metų senumo imperijos istorijoje, buvo leista aplankyti Europą. Britanijos imperijoje jam didelį įspūdį paliko žmonių gyvenimo būdas, taip pat ir šiuolaikiniai ginklai. Net jeigu jo diplomatinė misija Europoje ir nebuvo itin sėkminga, tačiau Anglijoje praleistas laikas paliko Hirohitui didelį įspūdį. „Anglijoje aš pirmą kartą gyvenime patyriau, kas tai yra asmeninė laisvė“, – viename laiške savo broliui princui Čičibu rašė karūnos princas. Visą likusį gyvenimą jis rengėsi vakarietiškai, o labiausiai mėgo valgyti neplaktą kiaušinienę su lašiniais. Tai imperatoriškųjų rūmų tarnybai kėlė tikrą siaubą, tačiau jos darbuotojai veltui stengėsi atpratinti karūnos princą nuo tokių visiškai nejaponiškų įpročių.

Anksti mirus jo protiškai nesveikam tėvui, 1926 metais Hirohitas perėmė valdžią į savo rankas. Jo valdymo laikotarpio moto buvo *Šova* – „Nušvitusi taika“. Deja, pirmieji du jo valdžios dešimtmečiai visai nebuvo taikingi: kariuomenė kelis kartus organizavo pučus, užgriuvo pasaulinė ekonomikos krizė, Japonija nesėkmingai mėgino sudaryti sąjungą su kitomis valstybėmis. Visa tai, o ypač Japonijos armijos ekspansija į kaimynines valstybes, kėlė didžiulę įtampą šalyje.

Priešingai nei jo protėviai, Hirohitas nebuvo beteisis imperatorius. Ketvirtajame dešimtmetyje buvo praplėstos jo konstitucinės teisės: nuo to laiko jis pasirašinėjo visus įstatymus, buvo vyriausias ginkluotųjų pajėgų vadas, skelbė karą ir sudarinėjo taiką. Tačiau visiems jo veiksmams ir potvarkiams turė-

jo pritarti kompetentingi ministrai. Oficialioje politikoje jis neturėjo ko pasakyti – tikroji valdžia buvo kariuomenės rankose. Hirohitas buvo neliečiamas monarchas: kai reikalai pakrypdavo ne visai tinkama linkme, jis nebuvo už tai atsakingas. Jis viešpatavo, tačiau nevaldė. Kai 1937 metais japonų kariuomenės daliniai įsiveržė į Kiniją, tai buvo vykdama jo vardu. Gruodžio mėnesį japonai pasiekė Nankingą, Čiang Kai-šek sostinę šiaurės Kinijoje. Pabėgus miesto komendantui, kelias savaites mieste vyko tai, kas istorijoje vadinama „Nankingo masinėmis žudynėmis". Japonų kareiviai siautėjo, prievartavo ir luošino savo aukas. Tikslaus aukų skaičiaus tikriausiai niekada nesužinosime, bet tai tikrai yra šešiaženkliai skaičiai. Princas Asaka, Hirohito dėdė, asmeniškai davė nurodymą vykdyti šiuos nežmoniškus žiaurumus, o vėliau niekas nevertė jo atsakyti už tai.

„Dabar kiaulė yra vertingesnė, negu žmogaus (kino) gyvybė. Todėl, kad kiaulės yra valgomos".

Iš japonų kareivio Širo Azumos dienoraščio

„Kinijos kariuomenei stipriai pasipriešinus, japonai patyrė daug nuostolių ir aukų. Todėl japonų kareiviai nužudė daug Kinijos kareivių ir civilių gyventojų".

Iš 1983 metais išleisto japoniško vadovėlio

Japonų kareiviai išrengė mergaites ir pakaitomis jas prievartavo: du ar trys kareiviai prievartavo šešiolikmetę, trys kareiviai – keturiolikmetę. Kai pabaigė, jie mirtinai nenudūrė vyresnės mergaitės, bet dar įkalė į jos vaginą bambuko lazdą. Jaunesnę mergaitę jie paprasčiausiai nudūrė durtuvu.

Japonų žiaurumų, vykusių 1937 metų gruodžio mėnesį Nankinge, liudytojas

Po japonų karinės sėkmės Kinijoje įvykiai Tekančios saulės šalyje pakrypo dramatiška linkme. Dešinieji ekstremistai skandavo lozungus, kupinus neapykantos visam likusiam pasauliui. Tuo pačiu metu Japonijoje įsivyravo neįtikėtinas imperatoriaus kultas, skatinamas daugiausia nacionalistinių pažiūrų publicistų.

Svarbiausiu gyvenimo uždaviniu tapo pareigos imperatoriui įvykdymas. Daugumai japonų imperatorius buvo daugiau negu ikona – japonai laikė jį dievu. Imparatoriaus limuzinui važiuojant Tokijo gatvėmis, praeiviai atsiklaupdavo, nepakeldami akių aukštyn. Tramvajui važiuojant pro vartus, vedančius imperatoriaus rūmų link, juo važiuojantys žmonės nusilenkdavo rūmų pusėn. Tačiau labiausiai imperatorius mėgdavo pasirodyti ant savo gražuolio širmio „Ankstyvo sniego“, kai priimdavo kasmetinį kariuomenės paradą.

Japonijos ekspansija Azijoje sukėlė rimtą didžiųjų valstybių susirūpinimą. Tačiau Didžiosios Britanijos rankos buvo surištos, nes tuo metu ji kariavo su hitlerine Vokietija ir Italija.

Kad išvengtų politinės izoliacijos, 1940 metų rugsėjį Japonijos vyriausybė pasirašė trijų valstybių paktą su Hitleriu ir Musoliniu. Hirohito brolis Čičibu nuvyko į Vokietiją patvirtinti šios sąjungos. Kai JAV paskelbė Japonijai naftos embargą ir taip užkirto kelią tolimesniam japonų skverbimuisi į Rytų Aziją, Tokijuje nugalėjo karo šalininkai.

Nebuvo taip, kad būtų priimami nutarimai, apie kuriuos imperatorius nežinotų. Vis dėlto žinoma, kad imperatorius iki 1941 metų rugsėjo karo atžvilgiu buvo nusiteikęs gana abejingai. Tačiau tada karininkai, o ypač generalinis štabas, pateikė imperatoriui įvairius duomenis ir paaiškino, kad karas galimas. Netrukus imperatorius pats padarė išvadą, kad karą pradėti galima, ir vis labiau buvo nusiteikęs jį pradėti. Taigi karas imperatoriui nebuvo primestas. Priešingai, imperatorius sutiko pradėti karą ir jį pradėjo.

Akira Jamada, japonų istorikas

Dėl Hirohito vaidmens pradedant Antrąjį pasaulinį karą ilgą laiką buvo karštai ginčijamasi. Imperatoriaus šalininkai nutolusį nuo pasaulio monarchą laikė pacifistu, o jo priešai – karo nusikaltėliu. 1989 metais mirus imperatoriui Hirohitui, tapo

prieinami to meto dokumentai, kuriuos taip pat tyrinėjo ir istorikas Herbertas Biksas. Istorinių dokumentų tyrinėjimai atskleidė, kad Hirohitas nebuvo nei pacifistas, nei marionetė kariškių rankose. Herberto Bikso parašytoje biografijoje Hirohitas iš pradžių vaizduojamas kaip karo šalininkas, kuris vėliau politikos užkulisiuose tapo karo strategu. Dar vaikystėje Hirohitas – drovus ir užsispyręs vaikas – buvo ugdomas kaip būsimas karo vadas. Jam „beveik nuo pat gimimo buvo užkrauta tokia našta, su kuria nepajėgtų susidoroti nė vienas žmogus“. Pasak Bikso, Hirohitas aktyviai, „kaip voras tinkle“, dalyvavo priimant politinius ir karinius sprendimus. Jis elgėsi tarsi gyvas dievaitis, kuris subrendo ir tapo visagaliu karo vadu. Hirohitas žinojo, kad jo sprendimai buvo galutiniai. Prieš puolant Perl Harborą, imperatorius kelis kartus tarėsi su savo generolais ir galiausiai davė savo sutikimą pulti. Kai atsirado galimybė vis dėlto išsaugoti taiką, Hirohitas ją sąmoningai ignoravo. Anot Bikso, nors imperatorius ir nebuvo diktatorius, tačiau buvo „vienas iš vadovaujančių“. „Hirohitas buvo nuolat informuojamas apie realią karo eigą, – teigia ir japonų istorikas Akira Jamada. – Japonijos ginkluotųjų pajėgų vadovybė buvo įsikūrusi pagrindinėje imperatoriaus būstinėje, visi įsakymai turėjo būti patvirtinti imperatoriaus. Be jokių abejonių, Hirohito įtaka karo eigai buvo labai didelė“.

Imperatorius nebuvo nei Hitleris, nei Musolinis. Jis buvo išugdytas atlikti tam tikrą vaidmenį. Jis nebuvo pikta ar demoniška figūra.

Herbertas P. Biksas, Hirohito biografas

Kai turi reikalų su tikru išgama, tai ir elgtis reikia su juo kaip su išgama.

Haris S. Trumenas, JAV prezidentas 1945–1953 metais

1941 m. gruodžio 7 d. Japonijos karo laivyno lėktuvai užpuolė ir subombardavo amerikiečių karo laivyną Havajuose. Per šią dieną nuskendo Ramiajame vandenyne dislokuota didžioji JAV karo laivyno dalis. Šis įvykis išprovokavo JAV įsitraukti į karą. Imperatoriškasis karo laivyno patarėjas Eičiro Jo atakos dieną pasakė: „Visą dieną imperatorius dėvėjo karo laivyno karininko uniformą ir buvo puikiai nusiteikęs.“

Ramiojo vandenyno regione kovos truko ketverius metus. Vien tik Azijoje jos nusinešė dvidešimt keturių milijonų žmonių gyvybes. Iš pradžių japonų karo veiksmai Filipinuose, Kinijoje ir Indonezijoje buvo sėkmingi, tačiau kuo toliau, tuo labiau japonai buvo priversti gintis. Nuo 1944 metų lapkričio sąjungininkų bombonešiai reguliariai bombordavo Japonijos miestus ir pramonės regionus. 1945 m. kovo 10 d., bombarduojant Tokiją, žuvo daugiau negu 88 000 žmonių – tris kartus daugiau, negu Drezdene. Paskutiniais karo metais baimę keliantys japonų karo pilotai – kamikadzės, tarsi gyvos bombos puldamos amerikiečius, darė tai imperatoriaus vardan. O šis tuo metu sėdėjo rūmų teritorijoje esančiame bombų nepramušamame bunkeryje ir leido savo generolams veikti laisvai, nors aplinkui pasaulis virto griuvėsiais.

Kariškiai vis dar nesutiko pasiduoti besąlygiškai, kaip kad Potsdame reikalavo valstybės sąjungininkės. Aukščiausia karo taryba Tokijuje delsė galbūt ir todėl, kad valstybės sąjungininkės nieko nekalbėjo apie imperatoriaus likimą. Tuo metu šalis kariniu atžvilgiu jau buvo pralaimėjusi, o dauguma Japonijos miestų buvo virtę griuvėsiais. Kai 1945 m. rugpjūčio 6 d. ir rugpjūčio 9 d. JAV numetė ant Hirosimos ir Nagasakio atomines bombas, tapo galutinai aišku, kad Japonija karą pralaimėjo. Šioje beviltiškoje situacijoje Hirohitas tarė savo žodį ir taip nulėmė tautos likimą. Jis kalbėjo, kad kariškiai gana dažnai klydo. Abejotina, ar būtų įmanoma atmušti amerikiečių karo pajėgas. Jeigu karas būtų tęsiamas, japonų tauta žlugtų. To jis negalėtų pakelti, todėl jis ir pripažįsta Potsdamo sutarties reikalavimus. Jo paties ir šeimos likimas jam nerūpi, svarbiausia, kad būtų sudaryta taika. Hirohitas norėjo pagarsinti savo sprendimą per radiją. Koks neįsivaizduojamas dalykas – juk niekada anksčiau tauta nebuvo girdėjusi imperatoriaus balso. Pakutinę akimirką kariškių fanatikų grupuotė norėjo tam užkirsti kelią ir surengė rūmuose maištą. Jie apieškojo visus rūmus, norėdami surasti plokštelę, kurią prieš tai buvo įrašęs impera-

torius Hirohitas, tačiau jos nerado. Kariškių pučas buvo numalšintas, o 1945 m. rugpjūčio 15 d. vidurdienį per radiją buvo transliuota imperatoriaus kalba. Kreipdamasis į tautą, jis prašė „iškęsti tai, kas nepakenčiama“ ir nesipriešinti pirmajai Japonijos okupacijai. Daug japonų, tai išgirdę, suglumo ir pravirko. Tūkstančiai žmonių suklupo priešais Nišu-Baši tiltą, vedantį į rūmus, ir meldėsi už imperatorių. Kai kurie generolai ir karininkai atliko sau charakiri arba nusišovė. Tauta jautėsi suparalyžiuota. Buvo uždarytos parduotuvės, nustojo važinėti autobusai ir tramvajai. Nenusakoma nuotaika apėmė išdegusį miestą. Praėjo nemažai dienų, kol miesto gyventojai pabudo iš letargo miego.

Jeigu mes tokiomis aplinkybėmis tęstumėme karą, jis visiškai sužlugdytų ne tik mūsų tautą, bet ir pasaulio civilizaciją.

Hirohitas, 1945 m. rugpjūčio 15 d.

Nors imperatorius Šova ir buvo Japonijos valstybės vadovas, tačiau jis neturėjo politinės atsakomybės.

Keita Kita, imperatoriškųjų rūmų kronikininkas

Karo metu už imperatorių savo gyvybę paaukojo daugiau negu trys milijonai japonų, tarp jų 800 000 civilių gyventojų. Kas trečias šalies gyventojas, pasibaigus karui, liko benamis. Sunkiai slėgė patirto pralaimėjimo trauma. Užsienyje pasigirdo balsų, raginančių teisti Hirohitą kaip karo nusikaltėlį. Imperatoriaus šeimos nariai veltui mėgino įkalbėti jį atsistatydinti. „Imperatorius apgalvojo pasiūlymą atsisakyti sosto. Tačiau vis dėlto atsistatydinti nesutiko“, – pasakoja istorikas Akira Jamada.

Jeigu imperatorius privalės stoti prieš teismą, mes turėsime visiškai keisti šalies okupacijos planus. ...Jeigu jam bus pareikštas kaltinimas, tai, be jokių abejonių, nepaprastai sukrės japonų tautą. Kokios bus to pasekmės, sunku numatyti. ...Mano nuomone, būtų galima tikėtis visos Japonijos pasipriešinimo prieš tokį veiksmą. Pasipriešinimas gali būti pasyvus arba pusiau aktyvus.

Duglas Makartūras, 1946 m. sausio 25 d.

Makartūras buvo apsirengęs laisvais, patogiais drabužiais. Jis visai sugriovė imperatoriaus autoritetą.

Akira Jamada, japonų istorikas

Išbalinti jo sąžinę, atpalaiduoti jį nuo bet kokios atsakomybės ir karo bendrakaltystės – tai nepriimtina.

Gebhardas Hilšeris, vokiečių žurnalistas Japonijoje

Atpildo sulaukė kiti. Tokijuje vykusių karo nusikaltėlių teismo proceso metu keturiolikai generolų ir politikų buvo skirta mirties bausmė; apie imperatoriaus ir jo šeimos kaltę dėl karo nebuvo kalbama. Už tai, kad nebuvo apkaltintas ir liko šalies soste, Hirohitas turėjo būti dėkingas savo buvusiems priešams amerikiečiams. Kalbama, kad per pirmąjį susitikimą su generolu Duglu Makartūru, amerikiečių vyriausiuoju karo vadu Japonijoje, imperatorius prisiėmė išskirtinę atsakomybę dėl karo. Amerikiečiui generolui šis imperatoriaus gestas neva padarė tokį didelį įspūdį, kad savo memuaruose jis pavadino Hirohitą „pirmuoju japonų džentelmenu“. Generolas jau seniai buvo atsisakęs minties atiduoti imperatorių karo teismui. Jis taip pat atmetė ir ankstesnį planą priversti Hirohitą atsistatydinti savo sūnaus Akihito, tuo metu dar tik dvylikos metų amžiaus, naudai. Makartūras tiesiog šantažavo Vašingtono vadovybę. Jis sakė: „Jeigu mes atstatydinsime imperatorių, tada man prireiks dar vieno milijono kareivių, nes Japonija taps nesuvaldoma.“ Tai apie generolą pasakoja istorikas Hirošis Takahašis. Generolo nuomone, imperatorius turėjo padėti jam stabilizuoti padėtį šalyje ir demokratizuoti šalį. Amerikos vyriausybė labai nenorom pritarė šiam naujam generolo Makartūro draugystės kursui. Simbolinė nuotrauka, kurioje Hirohitas buvo nufotografuotas kartu su generolu, buvo vienintelis imperatoriaus pažeminimo ženklas, kurį jis patyrė iš generolo. „Mes visi patyrėme šoką, – pasakoja Hirošis Takahašis. – Imperatorius stovi, apsirengęs oficialiu kostiumu, o amerikietis – be kaklaraiščio, atsagstytais marškiniais, rankas įrėmęs į klubus. Tokiu būdu generolas tikriausiai siekė parodyti, kas čia laimėtojas. Tuo metu daugelis

japonų galvojo, kad šitas Makartūras yra tikras storžievis."

Amerikiečiai, visų pirma vyriausiasis karo vadas Japonijoje generolas Duglas Makartūras, buvo suinteresuoti, kad šalies okupacija vyktų kuo sklandžiau. Jeigu generolas būtų pašalinęs imperatorių, to pasekmės būtų neprognozuojamos. Kadangi generolas paliko imperatorių, dauguma reikalų klostėsi daug paprasčiau. Tačiau iš esmės tai sutrukdė permąstyti praeities klaidas.

Gebhardas Hilšeris, vokiečių žurnalistas Japonijoje

Šio imperatoriaus valdymo laikotarpis įeis į pasaulio istoriją kaip ilgiausias kada nors buvęs taikos periodas.

Morse Saito, japonų žurnalistas

Aš nemanau, kad jis buvo taikos žmogus; tik po karo jis buvo tokiu padarytas.

Hitošis Motošima, buvęs Nagasakio meras

1952 metais pasibaigus JAV okupacijai, Japonijoje buvo atlikta 0,0 procento juridinės karo klausimo peržiūros.

Manfredas Kitelis, istorikas

Apskritai Hirohitui labai pasisekė. Priešingai nei Vokietijai, Japonijai nereikėjo atsakyti už holokaustą, tad amerikiečiams buvo daug lengviau susitarti su buvusiais priešais. Demokratizuojant šalį, imperatorius turėjo oficialiai paneigti savo dievišką prigimtį ir atsisakyti viso turto. Už tai Hirohitas gavo valstybės išlaikymą, ir jo šeima galėjo prabangiai gyventi. Amerikiečių parengtoje 1947 metų Japonijos konstitucijoje imperatoriui tebuvo priskirtas „valstybės ir tautos vienybės simbolio" vaidmuo. Taigi imperatorius išliko, tačiau kartu su juo išliko ir neišpirkta šalies kaltė. Pokarinėje Vokietijoje praeitis buvo svarstyta ir įvertinta, tačiau Japonijoje to neįvyko. Gebhardas Hilšeris patvirtina: „Japonijos imperatorius liko soste, o vyriausybė – valdžioje. Vadinamieji parlamentiniai santykiai liko nepaliesti. Todėl karo klausimo niekas niekada čia ir nesvarstė."

Visa mūsų ikikarinė auklėjimo sistema rėmėsi imperatoriaus garbinimu. Jis buvo laikomas dievu. Kai po karo imperatorius

pats pasiskelbė „žmogiška būtybe", ligšiolinė auklėjimo sistema, aišku, niekur nepranyko. Principinė pozicija imperatoriaus atžvilgiu žmonių širdyse išliko tokia pati.

Hitošis Motošima, buvęs Nagasakio meras

Imperatorius labai greitai priprato prie savo naujo vaidmens. Apie „nelaimingą praeitį", kaip kartą Hirohitas pavadino japonų kareivių padarytus žiaurumus Azijoje, daugiau jis niekada nepratarė nė žodžio. Japonijai tylint, žaizdos, padarytos jos kaimynams, niekada iki galo ir neužgijo. Štai kur slypi didelio nepasitikėjimo, kurį japonams iki šiol jaučia korėjiečiai ir kinai, priežastis. Klausimai, susiję su Hirohito atsakomybe ir kalte, Japonijoje yra politinis tabu. JAV generolui Makartūrui atleidus imperatoriaus kaltę, visa pokarinė japonų politikų karta ir didelė visuomenės dalis išstūmė karo įvykius ir nusikaltimus iš atminties. Jie nieko nenori girdėti apie tai, kad reikėtų atsiprašyti pradėjus karą, juo labiau nenori kalbėti ir apie kompensaciją karo aukoms.

Po karo Hirohitas aktyviai stengėsi kurti ir palaikyti savo, kaip taikos imperatoriaus, įvaizdį. 1946–1954 metais, apsirengęs kasdieniu kostiumu ir užsidėjęs skrybėlę ant galvos, jis keliavo po šalį – susipažino su savo kraštu ir žmonėmis. Šių kelionių metu rūmų tarnybai buvo iškilę specifinių rūpesčių. Kadangi niekas negalėjo matyti imperatoriaus valgančio, reikėjo labai gerai suplanuoti keliones geležinkeliu. Kelionės maršrutas buvo sureguliuotas taip, kad valgymo metu traukinys važiuotų tuneliais ar neprieinamais kalnų ruožais, jog smalsuoliai neturėtų jokios galimybės pamatyti imperatoriaus. Imperatoriaus artimumas tautai rūmų tarnybai buvo visiškai nepriimtinas. Rūmų tarnyba palengva susiėmė ir susigrąžino imperatoriaus kontrolę. Tarnybos darbuotojams atrodė visiškai pakankama kartais paviešinti nuotraukų iš imperatoriaus gyvenimo, kuriose jis būdavo vaizduojamas kaip jūrų biologas ar geras šeimos tėvas.

Po kurio laiko Hirohitui ir vėl pavyko ištrūkti iš jį pančiojančio tankaus tinklo. 1971 metais jis nuvyko į Europą, o 1975 metais – pas savo mirtiną priešą, į Jungtines Amerikos Valstijas. Kelionės Amerikoje apogėjus buvo išvyka į Disneilendą. Disneilende Hirohitas nusipirko laikrodį su Mikimauzo atvaizdu ir jį kelis metus išdidžiai nešiojo ant rankos. Dideliam rūmų tarnybos siaubui Hirohitas tiesiogiai transliuojamos spaudos konferencijos metu atsakė ir į tuos klausimus, kurie nebuvo prieš tai aptarti. Apie karą, Perl Harborą ir milijonus žuvusiųjų tuo metu jau niekas nebekalbėjo. Jau seniai Japonija buvo tapusi JAV drauge, ekonomiškai galinga valstybe ir svarbiu sąjungininku pietų Azijoje.

Netgi taikos metu Hirohitas matė savo tėvus ne dažniau nei kartą per savaitę. Karo metais jį kartu su kitais vaikais evakuavo iš Tokijo.

Akira Hašimotas, žurnalistas ir Akihito draugas

Imperatoriaus Hirohito sūnus, karūnos princas Akihitas, gimė 1933 metais, netrukus po japonų invazijos į Kiniją. Sulaukęs vos trejų metukų Akihitas pagal seną tradiciją pateko globon auklėtojų, su kuriais jis gyveno atskiruose rūmuose. Princo mokyklos draugas Akira Hašimotas prisimena, koks vienišas tuo metu buvo Akihitas: „Rūmuose buvo kambarys, kuriame kabojo jo tėvų nuotraukos. Kas rytą Akihitas nueidavo į tą kambarį ir pasisveikindavo: „*Ohayo gozaimasu*“ – „Labas rytas“. O vakare jis vėl ten nueidavo ir pasakydavo: „*Oyasumi nasai*“ – „Labanaktis“. Taip prasidėdavo ir baigdavosi Akihito diena.

Pirmuosius dvylika savo gyvenimo metų jaunasis princas buvo auklėjamas taip, kad po tėvo mirties tapęs imperatoriumi, jis irgi bus laikomas dievu. „Jis neturėjo normalaus gyvenimo. Jį auklėjo rūmų tarnaitės ir tarnybos darbuotojai. Savo tėvus jis matė retai, mat buvo bijomasi, kad šie jį per daug išpaikins“, – pasakoja Akira Hašimotas, kuris kartu su karūnos princu lankė kilmingųjų mokyklą *Gakushuin*. Akihito mokyklinis suolas stovėjo klasės viduryje, kad (neduok dieve) princo neišteptų

mokyklinė kreida ar mokytojo seilės. Jo kėdė buvo valoma pagal šintoistines taisykles, o bendraklasiai parenkami atsižvelgiant į griežtus atrankos kriterijus. Kai karo frontas priartėjo prie Japonijos sostinės, karūnos princą evakuavo į šalies gilumą. Tuo metu princas savo tėvų iš viso nematė. Mokykloje jis jautėsi gerai, nes buvo lygus tarp lygių. „Jis taip pat norėjo nešioti lentelę su pavarde, nors, žinoma, visiems buvo aišku, kas iš penkiasdešimties mokinių buvo karūnos princas, – pasakoja Akira Hašimotas. – Jis tiesiog norėjo būti vienas iš mūsų." Niko kalnuose jis išgirdo savo tėvo balsą, kai šis 1945 m. rugpjūčio 15 d. per radiją paskelbė apie Japonijos pralaimėtą karą. Dvylikamečiui Akihitui tai buvo sukrečiantis įvykis: jo tėvui, kaip karo nusikaltėliui, grėsė mirties bausmė, o imperatoriškųjų rūmų likimas buvo neaiškus.

Atsargumo dėlei mes pasiėmėme kartu ir vieną imperatoriškosios policijos darbuotoją – kaip asmens sargybinį; šis neapsakomai jaudinosi ir tiesiog maldavo mūsų kuo greičiau grįžti į internatą, tačiau mes jo neklausėme. Jam kažkaip pasisekė paskambinti į internatą, o internatas tada sukėlė ant kojų visą Tokijo policiją. Policija paskelbė karūnos princo paiešką. Ginzos rajone kas dvidešimt metrų išsirikiavo civiliais drabužiais apsirengę policininkai. Tada rūmų tarnybos darbuotojai nusprendė leisti mums išsišėlti. Kai mes grįžome namo, sulaukėmė didelių nemalonumų. Akihitas užsidarė savo kambaryje. Mane su draugu nutempė į tarnų kambarį ir bombardavo keiksmažodžiais.

Akira Hašimotas, Akihito draugas, žurnalistas

Keturi šimtai tūkstančių JAV kareivių įsiveržė į šalį, kurios dar niekad nebuvo okupavę jokie svetimšaliai. Japonijai grėsė badas, o dėl daugybės namo sugrįžusių kareivių padėtis tikrai nepalengvėjo. Steigėsi profsąjungos, pasigirdo raginimų panaikinti monarchinę sistemą. Tačiau gana greitai paaiškėjo, kad

Akihitas be reikalo nuogąstavo. Jo tėvas imperatorius Hirohitas elgėsi labai lanksčiai, sutiko su visais amerikiečių reikalavimais ir tokiu būdu išlaikė sostą sau ir savo sūnui. Vis dėlto Akihitui buvo gana sunku susitaikyti, kad „imperatorius-dievas“ nuo šiol bus tik „imperatorius-simbolis“. Okupantai pasirūpino, kad nuo 1946 metų rudens Akihitą mokytų kvakerė Elizabetė Grei Vining. Nei anksčiau, nei vėliau imperatoriškuosiuose rūmuose nebuvo taip pasitikima jokia kita moterimi iš Vakarų pasaulio kaip ja. Kai Akihitas išlaikė brandos egzaminus, 1950 metų gruodį Elizabetė Grei Vining grįžo į Jungtines Amerikos Valstijas. Jos globotinis Akihitas iš savo auklėtojos daug ko išmoko: ne tik anglų kalbos, bet ir svarbiausius demokratinės sistemos principus. O reikalavimai buvo dideli – juk Akihitas turėjo įkūnyti idelų japoną. Žiniasklaidoje jis buvo vadinamas „Japonijos viltimi“. Jaunam vyrui, turinčiam įprastų žmogiškų poreikių ir norų, tai buvo nelengva užduotis. Tik kartą savo jaunystėje jis išdrįso peržengti draudimų ribą. Vieną vakarą, išlaikęs paskutinį mokyklinį egzaminą, Akihitas įkalbėjo savo du geriausius draugus pasprukti iš griežtai saugomo internato. Trijulė nuvažiavo tramvajumi į Tokijo centrą pavaikštinėti po vakarinę Ginzą. Čia jie išgėrė kavos – ir nieko daugiau. Grįžę namo, jie, aišku, gavo pylos, tačiau sosto įpėdiniui šis vakaras buvo tikrai ypatingas. „Dar niekada aš nebuvau matęs jo tokio laimingo“, – prisimena Akihito mokyklos draugas Akira Hašimotas, kartu su princu dalyvavęs šiame nuotykyje.

Aukštas imperatoriškųjų rūmų tarnautojas man pasakė, esą emociškai jis mus suprantąs, tačiau protiškai mes – idiotai.

Akira Hašimotas, Akihito draugas, žurnalistas

Šeštasis dešimtmetis Japonijoje buvo ekonominio pakilimo metas. Šalis atstatė sugriautus fabrikus ir gamyklas kvapą gniaužiančiu tempu, greitai atgavo veikimo laisvę ir susigrąžino prarastą autoritetą. JAV okupacijos pabaigoje, 1952 metais, Japonija su JAV pasirašė saugumo sutartį, pagal kurią Japonija pripažino JAV teisę turėti šalyje savo bazes. O JAV pažadėjo

karo atveju ginti Japoniją. Turėdama šią nemokamą saugumo garantiją, Japonija galėjo visiškai susikoncentruoti savo ekonomikos plėtrai. Per kelerius metus šalis tapo pirmaujančia radijo ir televizorių ir trečia automobilių gamintoja pasaulyje. Ekonominė sėkmė lėmė taip pat ir Tekančios saulės šalies visuomeninius pokyčius.

Per trumpą laiką kelios pramonininkų šeimos tapo labai turtingos, tad kartu ir įtakingos. Po Antrojo pasaulinio karo amerikiečių įsakymu buvo beveik išnaikinti Japonijos kilmingieji, tad šios praturtėjusios šeimos dabar užėmė buvusio Japonijos elito vietą.

Imperatoriškųjų rūmų tarnyba, ieškodama jaunajam Akihitui nuotakos, nesileido klaidinama. Ji sudarė galimų nuotakų sąrašą, kuriame buvo merginos iš dar išlikusių kilmingųjų šeimų. Dideliam rūmų tarybos apgailestavimui potencialios karūnos princesės neatitiko Akihito skonio. Kai kurios merginų šeimos tiesiai šviesiai pasakė „ne", kas dar prieš kelis dešimtmečius būtų buvę neįsivaizduojama. Princas jau buvo plačiai pakeliavęs po pasaulį, be to, jis pirmasis iš sosto įpėdinių Japonijos istorijoje baigė universitetą. Akihitas labai mėgo vairuoti automobilį, sportuoti ir muzikuoti. Jo manymu, būsimoji žmona privalėjo turėti panašių interesų. Tad nieko nelaukęs Akihitas paėmė likimą į savo rankas.

Vieną gražią 1957 metų vasaros dieną jis žaidė tenisą prašmatnaus Karuizavos kurorto teniso aikštelėje. Čia jis ne tik pralaimėjo mačą, bet ir pametė galvą dėl Mičiko Šoda, vieno pramonininko dukters. Mičiko nebuvo kilminga. Jos tėvas buvo didžiausios šalyje javų malimo įmonės prezidentas. Spaudoje netrukus ji buvo vadinama tik „gražiąja malūnininke". Dvidešimt trejų metų anglų kalbos studijų absolventė ne tik buvo protinga, patraukli ir žavi mergina. Ji puikiai mokėjo anglų kalbą. Imperatoriui ištikimi konservatoriai ne itin džiaugėsi sosto įpėdinio išrinktąja: Mičiko buvo baigusi katalikiškąjį Tokijo universitetą, jos tėvai buvo krikščionys, be to, ji nebu-

vo kilminga. Bet visų blogiausia tradicionalistams atrodė tai, kad karūnos princas pats susirado sau nuotaką. Jų manymu, tiek daug pasikeitimų vienu metu tik pakenktų tokiai senai ir garbingai imperatoriškajai šeimai. Tačiau rūmų tradicionalistų abejonės nepriverté Akihito pakeisti savo nuomonės.

Akihitas prašė savo tėvo leisti pačiam auginti ir auklėti savo vaikus. Imperatorius Šova sutiko su tuo. Taigi Akihitas pats augino tris savo vaikus. Jam pavyko sukurti mielą, žmonišką šeimą.

Akira Hašimotas, Akihito draugas, žurnalistas

Po devyniasdešimt septynių valandų mokymo ciklo, kurio metu Mičiko buvo mokoma princesės elgesio taisyklių, 1959 m. balandžio 10 d. ji ištekėjo už savo svajonių princo. Kai jaunavedžiai važiavo Tokijo gatvėmis keturkinkėje karietoje, jiems mojavo pusė milijono žmonių, susispietusių prie tvorų. Atrodė, kad pasaka virto tikrove. Penkiolika milijonų žmonių stebėjo vestuves prie televizorių ekranų. Akihitas ir Mičiko tapo jaunos, modernios pokario kartos pavyzdžiu.

Atrodo, vestuvių palaiminimai išsipildė: 1960 metais gimė sosto įpėdinis Naruhitas, po penkerių metų gimė antras sūnus Akišinas, o 1969 metais pasaulį išvydo dukrelė Sajako. Netrukus imperatoriškuosiuose rūmuose pasijuto nauja tvarka. Iki tol būsimoji imperatorienė privalėjo tik pagimdyti vyriškos lyties sosto įpėdinį ir veisti šilkaverpio vikšrus ritualiniams rūbams, o dabar karūnos princas ir princesė rodėsi nustebusiai tautai esanti normali tarnautojų šeima. Sosto

Kas paskatino Mičiko ištarti „taip“? Manau, imperatoriaus prašymas, kad jis trokšta šeimos ir negali be jos gyventi.

Akira Hašimotas, Akihito draugas, žurnalistas

Neįmanoma įsivaizduoti, kokį spaudimą patiria mergina, atitekėdama į seniausią Japonijos šeimą. Jau imperatorienei Mičiko prireikė labai daug laiko, kad priprastų prie visai kitokio pasaulio. Tačiau kol Masako pripras prie pasikeitusio gyvenimo, praeis dar daugiau laiko. Ji juk prieš tai gyveno daug aktyvesnį gyvenimą.

Midori Vatanabe, imperatoriškųjų rūmų stebėtoja

paveldėtojas įsileido į savo privačius kambarius televizijos reporterius. Japonijos žiūrovai išvydo karūnos princesę, apsijuosusią prijuoste ir gaminančią šeimai valgį, abu sutuoktinius, besirūpinančius žindomu kūdikiu, skaitančius vaikams knygas ir žaidžiančius su jais sode. Mičiko išsikovojo teisę pačiai žindyti ir auginti savo vaikus. To tūkstantmetėje imperatoriškųjų rūmų istorijoje dar nebuvo buvę.

Visa tai buvo per sunkus smūgis imperatoriškųjų rūmų tarnautojams, tad ir jie smogė atgal. Kadangi karūnos princas Akihitas buvo neliečiamas, visos negandos užgriuvo tuo metu jau labai tautos mylimą Mičiko. Dėl įvairiausių intrigų ir apkalbų karūnos princesės gyvenimas rūmuose tapo tikru pragaru. Manoma, kad prie viso to labiausiai prisidėjo Mičiko anyta Nagako. Imperatoriškosios šeimos nariai leisdavo Mičiko aiškiai suprasti, kad jos, jų manymu, socialinė padėtis žemesnė negu jų. Jos tėvams krikščionims buvo uždrausta įžengti į rūmus. „Rūmuose prie Mičiko buvo nuolat kabinėjamasi ir priekabiaujama, – pasakoja imperatoriaus draugas Akira Hašimotas. – Pavyzdžiui, ją klaidingai informuodavo dėl renginių aprangos. Tada, kai visi ateidavo apsirengę vakariniais drabužiais, ji ateidavo su kimono. Juk tai niekšiška." Mičiko tylėjo ir šypsojosi, net jeigu ir nebūdavo gerai nusiteikusi. Praėjus keturiasdešimčiai metų, Mičiko marčiai Masako nutiko tas pat, kas ir jai pačiai jaunystėje: Masako taip pat teko iškęsti rūmų tarnautojų emocinį šantažą ir spaudimą. Mičiko, patyrusi persileidimą, nugrimzdo į depresiją. „Tie, kurie įsilieja į imperatoriškąją šeimą, privalo prisitaikyti. Nepakėlusi šio spaudimo, Mičiko susirgo, – teigia imperatoriaus kritikas Jasakudzu Amano. – Rūmai ją spaudė tol, kol pagaliau ji tilpo į jų įsivaizduojamus rėmus. Imperatoriškieji rūmai keičia charakterį. Į rūmus įžengus nekilmingai princesei, niekas tikrai nepasikeis."

Mičiko teko tai skaudžiai pajusti. Ji buvo priversta paklusti, paminant net pačią save. Šiandien ji tarsi šešėlis tipena paskui savo sutuoktinį, laikydamasi deramo atstumo. Visa jos būtybė

pažymėta griežto rūmų gyvenimo. Viešų pasirodymų metu ji nusilenkia žemiau, negu imperatorius. Nei judesio daugiau, negu reikia, o šypsena sustingusi tarsi kaukė. 1993 metais Mičiko patyrė silpnumo priepuolį ir neva kelias savaites negalėjo kalbėti. Turbūt taip ji sureagavo į neįprastai piktą bulvarinės spaudos kritiką. Imperatorienė buvo apkaltinta, kad per daug valdingai elgiasi su tarnais, priima per daug svečių ir per vėlai eina miegoti. Mičiko tikriausiai tapo aišku kaip dieną, kad ši informacija pateko į spaudą iš jos artimiausios aplinkos. Per savo septyniasdešimtąjį gimtadienį, kalbėdama apie savo gyvenimą, ji prisipažino, kad, ištekėjusi už Akihito, ji gyvena nuolat lydima „sunkaus atsakomybės jausmo nepadaryti imparatoriaus šeimai jokios gėdos.“

Šiandien rūmų tarnyba sprendžia, kiek ir kokios indormacijos apie privatų imperatoriškosios šeimos gyvenimą pateks į viešumą. Rūmų spaudos tarnyba ypač mėgsta pranešti apie ne itin jaudinantį šeimos narių laisvalaikio praleidimo būdą: Mičiko skambina arfa ir pianinu, Akihitas griežia violončele, o vyriausias sūnus Naruhitas – smuiku. Jau kelis dešimtmečius Akihitas tyrinėja žuvų, ypač jūrų gružlių gyvenimą, o Naruhitas – britų vandens kelius. Jau imperatorius Hirohitas paskutiniais savo gyvenimo metais domėjosi jūros gyvūnija.

Priešingai negu dievu laikytas ir garbintas imperatorius Hirohitas, jo sūnus Akihitas nuo pat pradžių siekė būti arčiau tautiečių, net ir tų, kurie jį niekino – būtent Okinavos saloje gyvenančių japonų. 1975 metais jis buvo pirmasis iš imperatoriškųjų rūmų, aplankęs šią piečiausią Japonijos salą po penkiasdešimt ketverių metų pertraukos. Čionykštė bendruomenė vis dar skaudžiai juto kruvinų kovų,

Aš nuolat primenu sau, kad negaliu nuvilti paprastų žmonių lūkesčių, negaliu nuvilti savo tautos, kuriai pati priklausau.

Mičiko per savo septyniasdešimtąjį gimtadienį, 2004 m.

Jo Didenybė domisi gyvūnų ir augalų evoliucijos istorija. Jis ypač domisi jūrų gružliais. Šių žuvų tyrinėjimas – tai jo viso gyvenimo darbas. Šia tema jis parašė daug straipsnių.

Jošio Karita, buvęs imperatoriškųjų rūmų ceremonmeistras

Po imperatoriaus mirties mūsų nacionalinė psichika pagaliau išsivaduos iš pralaimėjimo sukelto gėdos jausmo ir galiausiai Japonija galės iš tikrųjų tapti laisva ir nepriklausoma valstybe.

Hideaki Kase, imperatoriškųjų rūmų stebėtojas, 1989 m.

vykusių 1945 metų pavasarį, pasekmes. Tarp dviejų šimtų tūkstančių karo aukų buvo pakankamai daug vaikų, kuriuos kariuomenės vadovybė beatodairiškai panaudojo krašto gynybai. Dešimtmečius rusenę priešiškumo ir neapykantos jausmai dabar prasiveržė – saloje kilo piktų protestų banga. Nepaisant didžiausių saugumo priemonių, karūnos princo ir jo žmonos limuzinas buvo apmėtytas akmenimis, be to, vos per plauką išvengė Molotovo kokteilio. Tiesą sakant, salos gyventojų pyktis buvo nukreiptas prieš imperatorių Hirohitą, kuris iki pat savo gyvenimo pabaigos Okinavos saloje taip ir neapsilankė.

1989 m. sausio 7 d. mirus vėžiu sirgusiam imperatoriui Hirohitui, Japonijoje baigėsi šešiasdešimt dvejus metus trukusi era. Dešimtys tūkstančių žmonių pradėjo spontaniškai plūsti prie imperatoriškųjų rūmų, norėdami pasirašyti užuojautų knygose. Nors praėjusiais šimtmečiais, mirus imperatoriui, jam artimi tarnautojai taip pat nusižudydavo, tačiau šį kartą buvo užfiksuotos tik dvi ritualinės savižudybės. Praėjus kelioms valandoms po imperatoriaus mirties, jo įpėdinis Akihitas, šimtas dvidešimt penktasis Japonijos imperatorius, gavo valdžios insignijas: veidrodį, kardą ir brangakmenį.

1990 metų lapkritį, pasibaigus gedului, įvyko oficialios karūnavimo iškilmės. Jose dalyvavo daugelio pasaulio valstybių vadovai. Pašaliečiui paslaptingai atrodanti ceremonija – seka šintoistinių ritualų, kuriuos atlieka naujasis imperatorius. Visa tai kiek panašu į egzamino laikymą – Akihitas turėjo puikiai atlikti šešiasdešimt vieną sosto perėmimo ritualą. Iškilmėms pasibaigus, prasidėjo nauja – Heisei – era.

Netrukus po karūnavimo paaiškėjo, kad naujasis imperatorius Akihitas labai rimtai vertino savo valdymo laikotarpio moto. Aiškiau, nei dauguma Japonijos politikų, jis pradėjo kalbėti apie netolimą ir tamsią šalies praeitį. 1991 metais impera-

toriškoji pora lankėsi kaimyninėse Azijos šalyse – Tailande, Malaizijoje bei Indonezijoje. Po įvykių Okinavos saloje Akihitas žinojo, kad šie vizitai nebus lengvi, – reikėjo atsargiai pradėti gaivinti per karą smarkiai atvėsusius santykius su šiomis valstybėmis. Praėjus penkiasdešimčiai metų po Perl Harboro užpuolimo, Japonijos imperatorius norėjo aiškiai parodyti, kad siekia taikaus bendradarbiavimo su kaimynais.

Prieš 1992 metų kelionę į Kiniją japonų vyriausybė nurodė imperatoriui nevartoti žodžio „atsiprašymas", tačiau imperatorius tai padarė netiesiogiai. Ten jis susilaukė pritarimo.

Gebhardas Hilšeris, vokiečių žurnalistas Japonijoje

Tai, kad Japonija nuolat atsiprašinėja, ir jauniems žmonėms nėra priimtina. Užtenka tai daryti!

Hideo Suzuki, buvęs pilotas-kamikadzė

Svarbiausia imperatoriaus misija užsienyje buvo penkių dienų vizitas Kinijoje, vykęs 1992 metų spalio mėnesį. Akihitas buvo pirmasis Japonijos imperatorius, atvykęs į šią „Vidurio valstybę". Japonijos nacionalistai veltui bandė sukliudyti šią kelionę. Tokijas galėjo lengviau atsikvėpti, kai Akihitas Pekine tik išreiškė „nuoširdžią užuojautą" dėl kinų patirtų kančių, tačiau tiesiogiai neatsiprašė už karo nusikaltimus. Nors kinai ir nepasitenkino šiuo žodiniu Japonijos imperatoriaus pareiškimu ir pareikalavo raštiško atsiprašymo, kaip gerų santykių salygos, ši imperatoriaus kelionė buvo vertinama kaip svarbus žingsnis link susitaikymo.

Santykiai su Korėja iki šiol yra labai nedraugiški. Ši šalis dar nepamiršo tų kančių, kurias patyrė per trisdešimt metų trukusią japonų okupaciją. Tad Japonijos imperatorius vis dėlto nedalyvavo 2002 metų futbolo čempionato, vykusio Seule, atidarymo šventėje.

Kinija ir Korėja teigia, kad Japonija bando pateisinti karą ir nė kiek dėl jo nesigaili. Bet juk tai yra kišimasis į mūsų vidaus reikalus.

Hideo Suzuki, buvęs pilotas-kamikadzė

Nepaisant visų imperatoriaus rūmų pastangų atkurti draugiškus, taikius santykius su kaimyninėmis valstybėmis, seni konfliktai vis įsiliepsnoja. Kai

Aš nesuprantu, kodėl apsilankymai Jasukuni šventykloje siejami su militarizmu.

Juničiro Koizumi, Japonijos ministras pirmininkas, 2005 m.

Japonijoje pasirodė istorijos vadovėlis, sumenkinęs japonų armijos karo nusikaltimus, 2005 metų balandį dešimtys tūkstančių Kinijos studentų išėjo į gatves. Jie apmėtė akmenimis Japonijos ambasadą, japonų parduotuves ir restoranus. Kinų policija ramiai stebėjo, kaip buvo daužomi japoniški automobiliai. Kinai elektroniniu paštu buvo raginami boikotuoti japoniškas prekes: „Nusiprikę japonišką prekę, jūs įduodate japonų militaristams į rankas naujus ginklus“, – buvo įpėjama juose. Taip ir liko neaišku, kas rašė šiuos laiškus. Tačiau, sprendžiant iš daugelio dalykų, buvo aišku, kad Kinijos valdžia pritarė antijaponiškiems protestams, o gal net juos ir sukėlė. Japonijos verslininkai ir investuotojai, baimindamiesi dėl savo saugumo, kuriam laikui atidėjo keliones į Vidurio valstybę.

Po karo pabaigos praėjus šešiasdešimčiai metų, labiausiai savo nepasitenkinimą Japonijos politika reiškė jauni kinai. Japonija dėl to taip pat nebuvo nekalta. Provokaciniai ministro pirmininko Juničiro Koizumio apsilankymai Tokijo Jasukuni šventykloje neprisidėjo prie gerų kaimyninių santykių plėtros. Daugumai azijiečių Jasukuni šventykla, esanti netoli Japonijos imperatoriaus rūmų, yra japonų militarizmo ir revizionizmo simbolis. Šioje šventoje vietoje iki šiol saugomas dviejų su puse milijonų japonų kareivių, kritusių dėl imperatoriaus ir tautos, atminimas. Tačiau didžiausius nesutarimus kelia kitas dalykas: 1978 metais šioje šventykloje šintoistinės ceremonijos metu japonų kankiniais buvo tyliai paskelbti Tokijuje procesų metu mirties bausme nuteisti karo nusikaltėliai. Laikui bėgant, Jasukuni šventykla tapo japonų patriotizmo židiniu ir dešiniųjų radikalų susitikimų vieta. Ši šventykla taip pat yra ir karo veteranų bei kritusių kareivių šeimos narių atminimo vieta. Pilotai-kamikadzės, prieš skrisdami į lemiamą mūšį, susitardavo po jo „susitikti“ Jasukuni šventykloje. Kur kitur šių karių palikuonys turėtų melstis už žuvusiųjų sielas, jeigu ne čia, klausia daugelis japonų. Šventykla prieštaringai vertinama ir pačioje Japonijoje. Idėja pastatyti naują šventyklą nebuvo įgy-

vendinta. Po Jasuhiro Nakasonės Koizumis yra antras Japonijos ministras pirmininkas, kasmet keliaujantis į šią šventąją vietą – ar dėl politinių priežasčių, ar dėl asmeninių įsitikinimų. „Karo aukų pagerbimo šioje šventykloje esmė yra ta, kad, Japonijai pralaimėjus karą, būtų įtvirtintas japonų tautos identitetas“, – mano vokietis japonologas Svenas Saleris.

Kinkasekyje karo belaisviai buvo varomi į priverstinius darbus ir turėjo tarsi vergai dirbti pavojingomis, nežmoniškomis sąlygomis. Kankinimai buvo mūsų kasdienybė. Jeigu kas nors dėl ligos ar išsekimo negalėjo įvykdyti nustatytų kvotų, būdavo brutaliai sumušamas. Vyrai šimtais mirdavo nuo bado, kankinimų ir dizenterijos.

Džekas Edvardsas, britų karo veteranas

Karo šešėliai temdė ir imperatoriaus Akihito valstybinius vizitus Europoje. 1998 metais Anglijoje nuvilnijo buvusių britų karo belaisvių bei internuotų civilių gyventojų protestų banga. Protestuotojai iš Japonijos vyriausybės reikalavo atitinkamos kompensacijos už karo metu patirtas kančias. Visur, kur tik pasirodydavo imperatoriškoji pora, demonstrantai degino Japonijos vėliavas. Akihitas, kalbėdamas Bakingemo rūmuose, teigė: „Imperatorienė ir aš niekada negalėsime pamiršti visų kančių, kurias milijonai žmonių patyrė karo metu. ... Mūsų širdys kupinos nuoširdaus skausmo ir sielvarto.“

2000 metais imperatoriškoji pora dar kartą lankėsi Europoje, šį kartą Nyderlanduose. Prie Amsterdamo memorialo Akihitas pagerbė šimtus tūkstančių olandų, kuriuos Antrojo pasaulinio karo metu Indonezijoje japonų okupantai internavo, varė į katorginius darbus ar vertė užsiimti prostitucija. Daug karo

Manau, kad yra svarbu mokėti įsijausti į kitų padėtį ir pasistengti suprasti kitų žmonių skausmą.

Imperatorius Akihitas prieš 1998 metų vizitą Didžiojoje Britanijoje

Iš visų 560 vyrų, kuriuos Singapūre japonai paėmė į nelaisvę, karo pabaigos sulaukė 70.

Džekas Edvardsas, britų karo veteranas

Aš žinau, kad mano vyrui patinka muzika. Tačiau viliuosi, jis nesitiki, kad aš jam pagimdysiu visą orkestrą.

Kalbėjo Masako po vestuvių

Visa japonų tauta akylai stebi Masako pilvo gebėjimus. Japonijos monarchinė sistema moteris laiko gimdymo mašinomis. Tai diskriminuoja moteris.

Šin Sugok, japonų rašytoja

belaisvių karo pabaigos nesulaukė. Valstybinio vizito Nyderlanduose išvakarėse Tokijas atmetė olandų karo aukų reikalavimus išmokėti kompensacijas. Tad imperatoriui šis vizitas taip pat nebuvo lengvas, nors, kitaip nei Anglijoje, praėjo be didelių protesto akcijų.

Vizitų Italijoje, Belgijoje, Suomijoje ir Vokietijoje metu imperatorius galėjo lengviau atsikvėpti. 1993 metais imperatorius su žmona lankėsi Vokietijoje. Šį vizitą mielai atsimena tuometinis Vokietijos prezidentas fon Vaiczekeris: „Būtent todėl, kad japonų imperatoriaus ir jo tautiečių santykius varžo griežtos taisyklės, imperatorius kitoje aplinkoje yra ypač atviras ir draugiškas." Imperatorienė Mičiko taip pat nustebino šeimininkus savo neįprastu laisvumu. Savo noru ji pusę dienos lankėsi Bodelšvingšeno slaugos namuose, esančiuose Betelyje, netoli Bylefeldo. „Tai domina imperatorienę. Kiekvienas normalus žmogus norėtų užsiimti tuo, kuo domisi, netgi jei tas žmogus ir yra Japonijos imperatorius ar imperatorienė", – mano Richardas fon Vaiczekeris, iki šiol asmeniškai susitikinėjantis su Japonijos imperatoriumi ir imperatoriene.

Tačiau jų marčiai Masako diplomatinės kelionės ilgus metus buvo uždraustos. Visa šalis spoksojo į jos pilvą. Karūnos princesės mėnesinės tapo vieša tema. Ėmė rodytis, kad visi tiesiog stengiasi prisišaukti nėštumą. Jeigu Masako apsiaudavo batelius be kulniukų ar sunerdavo rankas priešais pilvą, šie gestai buvo laikomi tikrais nėštumo ženklais. Visuose žurnaluose ji galėjo pasiskaityti, ką turi daryti, jeigu nori susilaukti berniuko. Jai buvo patariama valgyti daugiau sojų pupelių, taip pat moliuskų, aštuonkojų, sepijų bei pieno produktų. Karūnos princesė privalėjo pagimdyti berniuką, nes pagal pirmąjį imperatoriškųjų rūmų įstatymo paragrafą Japonijos sostą galėjo užimti tik

vyriškosios lyties palikuonis. Nors šalies istorijoje ir buvo atvejų, kai šalį valdė imperatorienės, tačiau niekada sostas nebuvo paveldimas pagal moteriškąją liniją. Dar niekuomet imperatorienės vaikas nebuvo tapęs imperatoriumi. Rūmų įstatymas buvo priimtas antroje devynioliktojo šimtmečio pusėje, Meji laikotarpiu, kai dar buvo visai įprasta šalia žmonos turėti daug sugulovių. Sugulovėmis būdavo parenkamos kilmingos damos, kurios tarnavo imperatoriškuosiuose rūmuose. Nors sugulovių pagimdyti sūnūs ir būdavo nesantuokiniai, jie laisvai galėdavo tapti imperatoriais. Tik imperatorius Hirohitas, visą gyvenimą laimingai pragyvenęs su savo žmona Nagako, panaikino sugulovių haremą. Tai anksčiau ar vėliau turėjo atsiliepti dinastijos tęstinumui. Tradicionalistų manymu, imperatoriaus rūmams nevaisinga karūnos princesė būtų nepakeliama našta. Tačiau ar Masako nevaisinga, buvo neaišku.

Aš visiškai suprantu žmonių susidomėjimo šia tema mastą ir šio reikalo prasmę.

Taip kalbėjo Naruhitas, atsakydamas į klausimą apie laukiamą palikuonį; 1998 m.

Sosto įpėdinis – tai tarsi lenktyninis žirgas; visai nesvarbu, kas yra jo motina.

Japonijos imperatoriaus rūmų reporterio atsakas į Washington Post straipsnį

Sugulovės turėjo didelę reikšmę rūmų dinastijos tęstinumui. Tačiau imperatorius Šova panaikino sugulovių sistemą. Japonijos visuomenė nepritaria, kad būtų vėl įvesta sugulovių sistema. Ji tam prieštarauja netgi labiau, negu imperatoriaus pagal moteriškąją liniją išrinkimui. Todėl aš manau, kad mintis atnaujinti sugulovių sistemą yra nereali.

Cunejasu Takeda, imperatoriaus Hirohito provaikaitis

1999 m. gruodžio 10 d., kitą dieną po trisdešimt šeštojo Masako gimtadienio, liberalus laikraštis *Asabi Shimbun* pranešė žinią apie Masako nėštumo požymius. Visuomeninis televizijos kanalas *NHK* pritarė visuotiniam džiūgavimui, paskelbdamas detalias smulkmenas, netgi vaiko gimimo datą.

Imperatoriaus rūmai iš pradžių paneigė šią žinią, tačiau po kelių dienų pripažino nėštumo galimybę. Kai karūnos princesę vežė į ligoninę apžiūrai, virš automobilių kolonos skraidė malūnsparniai su televizijos kameromis. Tačiau gruodžio 30 d. pasitvirtino tai, dėl ko daugelis taip nerimavo: Masako patyrė persileidimą.

Lyg to būtų maža, spauda pateikė daugiau nemalonių staigmenų. Per tam tikrus šaltinius žinia apie nėštumą pateko į spaudą anksčiau, nei apie tai buvo informuota imperatoriškoji pora. Paaiškėjo, kad Masako nėštumo testas buvo atliktas jau gruodžio 2 d., ir rezultatas buvo teigiamas. Kaip tik kitą dieną Masako kartu su Naruhitu norėjo vykti į Briuselį, į savo draugo, Belgijos princo Filipo, vestuves. Skubiai pasitarus su rūmų karūnos princo skyriumi, buvo nutarta, kad „jokio testo niekada nebuvo“ ir pora, kaip ir buvo planuota, turėjo skristi į Europą. Kiek ši varginanti kelionė paveikė embriono vystymąsi, jau niekas negalės atsakyti. Tačiau po persileidimo ir tokios nelinksmos atomazgos visų nuotaika nukrito iki nulio. Masako jautė, kad ji visus nuvylė. Be to, ją be galo suglumino ir suerzino detali jos būsenos ataskaita. Taigi kažkas iš jos artimiausios aplinkos perdavė visą informaciją toliau. Per ką nutekėdavo informacija, išaiškinti nepavyko.

Tradiciniam eilėraščio konkursui, rengiamam kiekvienais metais per Naujuosius metus, Masako sukūrė tokias eiles: „Septynerius metus tavo vedama, su tavimi kalbėdama, – laimingi laikai.“ Galbūt šiais žodžiais karūnos princesė norėjo pakelti savo vyro nuotaiką, tačiau ji pati tuo metu jautėsi prastai. Masako, netekusi kūdikio, jautė ne tik dvasinį skausmą, bet ir didelį nepasitikėjimą savo aplinka. Imperatoriškieji rūmai, sunerimę dėl prastos Masako būklės, nutarė išsiųsti ją su vyru atostogų. Masako su Naruhitu nuvyko į imperatorišką sodybą, esančią Točigi prefektūroje, už dviejų valandų kelio nuo Tokijo. Čia pora daug laiko praleido gamtoje. Rudenį Masako atrodė jau kiek atgavusi pusiausvyrą, tačiau imperatoriškuosius rūmus sukrėtė nemaloni žinia: vienas

vokiškas žurnalas išspausdino karūnos princo bei jo žmonos nuotrauką; ant karūnos princo kelnių didelėmis raidėmis buvo užrašyta: „Negyvos kelnės“. Šis netaktas papiktino visą Japoniją ir sukėlė diplomatinių nesklandumų.

Kas po trejų metų nepagimdo vaiko, privalo išeiti.
Japonų patarlė

2001 metų pavasarį imperatoriaus rūmų tarnybos vadovas pranešė žinią apie naują Masako nėštumą. Šį kartą viskas vyko sklandžiai. 2001 m. gruodžio 1 d. pasaulį išvydo sveika mergaitė. Nepaprastai laimingi tėvai pavadino ją Aiko („meilės vaiku“). Jie šio vaiko laukė net aštuonerius su puse metų. „Šiandien po pietų, 14 val. 43 min., karūnos princesė ligoninėje pagimdė princesę. Mergaitės ūgis – 49,6 cm, svoris – 3102 g. Motina ir vaikas jaučiasi gerai“, – laukiantiems žurnalistams pranešė rūmų tarnautojas. Ypatingo džiaugsmo ši žinia nesukėlė – juk visi tikėjosi berniuko.

Dar tą pačią dieną senelis Akihitas nusiuntė savo anūkei talismaną – kardą balta rankena, papuoštą imperatoriškąja chrizantema. Tai buvo tik pati gimimo ceremonijos pradžia. Septintą mergaitės gyvenimo dieną imperatorius, pasitaręs su tėvais, parinko jai vardą. Šį vardą imperatorius, laikydamasis visų meno taisyklių, nupiešė ant popieriaus ir per pasiuntinį nusiuntė karūnos princui ir princesei. Vakariečiui stebėtojui ypač keistas atrodė šis ritualas: šalia maudomo kūdikio stovėjo literatas ir deklamavo eiles iš „Nihon-Shoki“ mito. Už jo stovėjo du šauliai, kurie virpino savo lankų temples ir taip išgaudavo dūzgiančius garsus. Visa tai turėjo nubaidyti nuo vaiko piktas dvasias ir suteikti jam kūno bei sielos sveikatos. Tačiau visos šios ceremonijos neleido užsimiršti: juk Masako dar nebuvo įvykdžiusi savo pačios švenčiausios pareigos – pagimdyti vyriškosios lyties sosto įpėdinį. Gimus Aiko, esminė problema taip ir liko neišspręsta.

Nors konstitucija ir užtikrina lygias vyrų ir moterų teises, tačiau kai reikalas užkliudo religinius interesus, tradicionalistai

Savaime suprantama, mes svarstome sosto paveldėjimo pagal moteriškąją liniją galimybę. Kadangi vyriškosios lyties palikuonių kol kas nėra, dinastijos tęstinumui iškilo rimta grėsmė.

Tošiaki Kavahara, imperatoriškųjų rūmų stebėtojas

Jeigu moteris taps imperatore, ji negalės ištekėti ir susilaukti vaikų. Taip mano dauguma japonų.

Cunejasu Takeda, imperatoriaus Hirohito proanūkis

pateikia savo argumentus: „Mūsų religijoje, šintoizme, yra tam tikrų ritualų, kuriuos atlikti gali tik imperatorius, – aiškina imperatoriaus Meji proanūkis Cunejasu Takeda. – Juk moterys dėl menstruacijų ne visada būna švarios, todėl negali bet kokiu metu kalbėtis su dievais. O ritualai tik tada būna prasmingi, kai atliekami tam tikrą dieną ir tam tikru metu. Jeigu imperatorienė tuo metu sirgtų mėnesinėmis, šių ritualų negalėtų atlikti.“ Be to, Aiko užaugs ir ištekės, tačiau kaip moteris bus priversta paklusti savo vyrui. Kas būtų, jeigu jai šautų į galvą ištekėti už užsieniečio? Jau vien ši mintis kelia japonams šiurpulį. „Jeigu princesė Aiko visą gyvenimą išliktų netekėjusi, būtų galima pagalvoti apie moterį imperatorę. Tačiau to tikėtis juk negalima, tai nežmoniška, – mano šintoizmo tyrinėtojas Jasuo Ohara. – Mūsų šalyje to dar niekada nebuvo. Tai turėtų įtakos mūsų nacionalinei savimonei, o ką jau kalbėti apie juridinę šio reikalo pusę.“

Motiniškos meilės apimtą Masako tokio pobūdžio diskusijos mažai tedomino. Privalomoje naujametinėje nuotraukoje, darytoje 2001 metų gruodžio mėnesį, ji savo šypsena nustelbė daugiau ar mažiau sustingusius giminaičius: imperatoriškąją porą, karūnos princą Naruhitą, jo jaunesnį brolį Akišiną su žmona Kiko, jų dukras Mako ir Kako bei dar netekėjusią princesę Sajako. Kai ji spaudos konferencijoje, surengtoje 2002 metų balandį, susijaudinusi ir kupina dėkingumo kalbėjo apie vaiko gimimą, visa Japonija verkė kartu su ja. Staiga daugumai jau neatrodė nebeįmanoma, kad mažoji Aiko ateityje taps pirmąją naujųjų laikų imperatore.

Viskas, regis, klojosi gerai. Masako turėjo vyrą, kuris atsidėjęs rūpinosi kūdikiu, jį maudė ir vystė. Po kelių savaičių Masako vėl pradėjo eiti savo oficialias pareigas. 2002 metų gruodį, po septynerių metų pertraukos, jai buvo leista vykti komandiruotėn į Australiją bei Naująją Zelandiją. „Pastaruosius metus aš laukiausi, gimdžiau ir auginau vaiką. Tačiau, tiesą sakant, man reikėjo labai pasistengti susitaikyti su tuo, kad šešerius metus man buvo sunku išvažiuoti į užsienį“, – taip kelionės planus komentavo karūnos princesė. Dar niekuomet nė viena karūnos princesė taip atvirai nebuvo reiškusi savo nuomonės. Kitą kartą pats karūnos princas leido aiškiai suprasti, kad praeityje jo žmona buvo skriaudžiama: „Aš norėčiau pasakyti, kad esu jai tikrai labai dėkingas už jos pastangas per pastaruosius dešimt metų. Jai teko labai pasistengti.“ Imperatoriaus šeima į tokius pareiškimus reagavo neigiamai.

Dėl savo dukrelės Aiko karūnos princas ir princesė norėjo gyventi kiek įmanoma normalesnį ir įprastesnį gyvenimą. Kadangi nuo aplinkinio pasaulio izuoliuotuose imperatoriškuosiuose rūmuose tai nebuvo įmanoma, vieną 2003 metų gegužės dieną, nesiėmę privalomų saugumo priemonių, jie slapčiomis nuvyko į šalia rūmų esančią vaikų žaidimo aikštelę. Čia mažoji Aiko galėjo ramiai pažaisti su savo bendraamžiais. Kai po dešimties dienų Masako vėl norėjo nuvažiuoti į žaidimo aikštelę, ją pasitiko gausus žurnalistų būrys. Taigi kažkas iš artimiausios karūnos princo aplinkos informavo apie tai žiniasklaidą. Rūmų stebėtojai mano, kad už visa tai atsakinga rūmų tarnyba, kuri norinti nubrėžti aiškias Masako ir Naruhito veiksmų laisvės ribas. Tad tėvų mėginimai dėl vaiko gerovės elgtis laisviau, nei tai leidžia griežtos rūmų taisyklės, nuėjo niekais. Masako turėjo

Anksčiau Masako buvo labai energinga ir atvira. Dabar atrodo, kad ji prarado savo individualybę. Ji pasiaukojo savo šaliai.

Timas Olevinas, buvęs Masako anglų kalbos mokytojas, 2001 m.

Masako – tai simbolis aplinkybių, kuriomis yra priverstos gyventi Japonijos moterys.

Čieko Akaiši, Tokijo demokratinis moterų klubas

pripažinti, kad ji niekada negalės gyventi kaip visos „normalios“ motinos.

Spaudimas iš šalies, anonimiški puldinėjimai, gyvenimas auksiniame narvelyje varė Masako į neviltį. Jos veidas išpurto, šypsena tapo dirbtinė, o tamsių ratilų po akimis nepaslėpdavo net makijažas. Ji kentėjo nuo nuolatinio nuovargio, tačiau naktimis negalėjo miegoti. Gydytojai iš pradžių nenorėjo pripažinti psichinės ligos požymių ir teikdavo geranoriškus, tačiau nenaudingus patarimus. „Jos ankstesnė šypsena dingo, – prisimena jos mokyklos draugė Kumi Hara. – Kai aš pamačiau Masako per televiziją, supratau, kad jos reikalai ne kokie. Tarsi ji būtų netekusi savo gyvybinės energijos.“

2003 m. gruodžio 2 d., praėjus dienai po antrojo Aiko gimtadienio, Masako imuninė sistema visai palūžo. Karūnos princesė, neištvėrusi ilgalaikės įtampos, susirgo skausminga juostine pūsleline, kuri pažeidė jos galvą. Rūmų tarnyba teigė, kad Masako susirgo dėl dvigubo jai tekusio krūvio – vaiko auklėjimo ir reprezentacinių pareigų vykdymo. Kai po kelių mėnesių Masako būklė nepagerėjo, jai buvo leista kartu su dukrele nuvykti pailsėti į tėvų vasaros sodybą, esančią Karuizavoje. Tai buvo neįtikėtina, nes imperatoriškosios šeimos nariams buvo draudžiama nakvoti paprastų piliečių namuose. Nuo savo dvariškių ji laikėsi nuošaliai. Tik būdama su savo tėvais ir dukrele, Masako vėl susiėmė. Tačiau po keturių savaičių, motyvuojant silpnais, menkai pagrįstais argumentais, karūnos princesė buvo verčiama sugrįžti į imperatoriškuosius rūmus. Esą jos užsitęsęs saugojimas rūmams per brangiai kainuoja.

Taigi Masako vėl buvo priversta nusileisti rūmų tarnybos spaudimui ir grįžti į imperatoriškųjų rūmų vienatvę. Čia jos būklė greitai vėl pablogėjo. Svaigulys, galvos skausmai ir didelis nuovargis galutinai palaužė princesės sveikatą. Jos vyras, kadaise prisiekęs jai padėti ir džiaugsme, ir varge, ėmėsi ryžtingų veiksmų. Per spaudos konferenciją, vykusią 2004 m. gegužės 10 d., jis sukėlė tikrą skandalą. Karūnos princas viešai

kritikavo rūmų tarnybą, o netiesiogiai – ir savo šeimą. Pasak Naruhito, jo žmona jaučiasi visiškai išsekusi, ilgus metus stengdamasi prisitaikyti prie imperatoriškosios šeimos. „Buvo stengiamasi paneigti Masako diplomatinę karjerą, taip pat ir pačią jos asmenybę“, – rinkdamas žodžius, kalbėjo Naruhitas. Šis jo pasisakymas sukrėtė visą Japoniją. Netrukus karūnos princas susilaukė priešingos pusės puolimo. „Masako turi viską, ko jai reikia, – susijaudinęs pasakė Akira Hašimotas, imperatoriaus draugas. – Štai ji skundžiasi, neva tarnai yra nepatikimi, tada užsidaro savo pasaulėlyje ir suserga nervų liga. Tai juk nenormalu. Negana to, įtraukia į visą šią sumaištį dar ir savo vyrą.“ Princas Akišinas, trisdešimt devynerių metų karūnos princo brolis, didžiai pasipiktinęs kalbėjo spaudai: „Mano tėvą, imperatorių Akihitą, ir mane Naruhito pasisakymas šokiravo.“

Tai buvo tarsi karūnos princo pagalbos šauksmas.
Tošija Macuzaki, imperatoriškųjų rūmų stebėtojas

Prieš skelbiant tokio pobūdžio pranešimus spaudos konferencijose, reikėtų apie tai pakalbėti bent jau su imperatoriumi.
Akišinas, Naruhito brolis

„Mes reikalaujame iš rūmų tarnybos suteikti karūnos princo šeimai daugiau laisvės. Mes norime juos (karūnos princą ir karūnos princesę) matyti sveikus ir laimingus.“
Dienraščio Asahi Shimbun komentaras

Taigi po šių įvykių išryškėjo tikrieji priešininkai, o už rūmų sienų vykstanti drama iškilo viešumon. Žurnalistas Gebhardas Hilšeris vietoje stebėjo visus įvykius: „Naruhitas kalbėjo: „Aš turiu nuostabią žmoną, ji puikiausiai galėtų atstovauti imperatoriškiesiems rūmams. Tačiau jai neleidžiama to daryti. Jos gebėjimai neišnaudojami, jos žmogiškas orumas žeidžiamas.“ Tai buvo puikus ir drąsus karūnos princo poelgis. Įdomu tai, kad jaunesnysis jo brolis manėsi turįs teisę ar privaląs kritikuoti vyresnįjį brolį dėl pastarojo pasisakymo.“

Princas Akišinas ir jo žmona Kiko, susituokę 1990 metais, seniai galvojo apie tai, kaip išgelbėti vyriškąją seniausios pasaulyje dinastijos liniją. Mažai kas tikėjo, kad tai tik grynas

Japonijos karūnos princesę dažnai lygina su princese Diana, tačiau to daryti nevertėtų. Manau, kad vienintelis jas siejęs dalykas buvo tai, kad ir vienos, ir kitos vestuvės buvo prabangios.

Joko Kobajaši, žurnalistė

Daugiau nei aštuonerius savo santuokos metus ji tikriausiai buvo pati vienišiausia moteris imperatoriaus rūmuose.

Alfas Šmitas, kilmingųjų gyvenimo ekspertas

atsitiktinumas, kai 2005 metų rudenį jie kartu paleido į laisvę gandrą. Galingoji imperatoriaus rūmų tarnyba jau seniai mąstė apie tai, kad princas Akišinas su Kiko galėtų susilaukti trečio vaiko – berniuko. Taip būtų užtikrintas dinastijos vyriškosios linijos tęstinumas. Kiko, universiteto profesoriaus dukrą, daug konservatyvių pažiūrų japonų laikė geresne imperatoriaus marčia. „Masako aiškiai jautė, kad imperatoriškoji šeima jos nepriima, – teigia imperatoriaus draugas Akira Hašimotas. – Jeigu princesė Masako būtų tokia pat gudri ir maloni kaip Kiko ir nusileistų imperatoriaus bei imperatorienės valiai, nebūtų kilę jokių šeimyninių problemų.“ Drabstymasis purvais imperatoriaus rūmuose sukėlė karštas diskusijas visose politinėse stovyklose. *Danson-Johi* – „gerbk vyrą, niekink moterį“ – yra imperatoriškosios šeimos principas, – teigia imperatoriaus kritikas Jasukadzu Amanas. – Moterys reikalingos tik tam, kad gimdytų berniukus. Imperatoriškoji sistema yra nežmoniška. Nemanau, kad tokia sistema turėtų toliau gyvuoti.“

Tuo metu į diskusijas įsitraukė ir politikai. 2006 metų sausį ministras pirmininkas Juničiro Koizumis pranešė, kad bus rengiamas naujas sosto paveldėjimo įstatymas, kuriame bus atsižvelgta ir į moteris. Ministras pirmininkas atsižvelgė į aukšto rango komisijos pasiūlymą pritaikyti 1899-ųjų metų įstatymą naujiems laikams ir sulyginti vyrų bei moterų teises. Sprendžiant pagal apklausų rezultatus, septyniasdešimt procentų japonų neprieštarautų imperatorės kandidatūrai. Taigi atrodė, kad mažajai gražuolei Aiko pavyko tai, ko nepavyko pasiekti kelioms kritikų ir politikų kartoms, o visų pirma jos mamai bei močiutei – sujudinti labiausiai nepajudinamus rūmus pasaulyje.

Šeima turi rodyti gerą pavyzdį, todėl aš manau, kad Masako derėjo suteikti tautai daugiau progų stebėti šeimos gyvenimą, atviriau rodyti meilę. Taip juk buvo ir valdant Jo Didenybei Imperatoriui, kai Jo Didenybė karūnos princas dar buvo mažas vaikas!

Jukija Čikašige, imperatoriškųjų rūmų stebėtoja

Tačiau likus kelioms dienoms iki šio įstatymo svarstymo parlamente, pasireiškė Masako varžovė Kiko. Buvo viešai paskelbta, kad Kiko laukiasi trečio vaiko. Šią žinią tuo metu posėdžiavę deputatai sutiko plojimais. Naujojo įstatymo svarstymas buvo skubiai atidėtas, neribotam laikui atidėta ir reforma. Sosto paveldėjimo pagal moteriškąją liniją priešininkai dabar laukia: jeigu 2006 metų rugsėjį princesė Kiko pagimdys sūnų, įstatymo keisti ir nereikės. Jeigu pasaulį išvys „tik" mergaitė, ministras pirmininkas Koizumis, moterims palankaus sprendimo šalininkas, jau nebeužims šių pareigų. Tuomet reikės ieškoti naujo sprendimo.

Karūnos princesė Masako, nuo 2005 metų rudens vėl dalyvaujanti oficialiuose renginiuose, galbūt net apsidžiaugtų, jeigu Kiko pagimdytų sūnų. Tada pagaliau nuo jos pečių nuslinktų ta milžiniška našta, verčianti ją pasirūpinti dinastijos tęstinumu. Nors tokiu atveju Masako duktė ir negalėtų tapti imperatore, tačiau jos gyvenimas būtų nepalyginti laisvesnis ir, matyt, laimingesnis. Tuomet Masako netektų vargti su reakcionieriais, kurie mieliau matytų Aiko, pagal senus papročius auklėjamą „tinkamų auklėtojų". Jeigu viskas liktų po senovei, imperatoriui ištikimi tradicionalistai laimėtų ir šį ėjimą. Apie tai kalbama ir nacionaliniame Japonijos himne: „Tol, kol akmenys užaugs ir uolom pavirs, tol tegul gyvuoja jis, mūsų imperatorius."

Paskirtasis karalius

Chuanas Karlas ir ispanai

Ispanai gerbia Chuaną Karlą, įkūnijantį karaliaus instituciją. Vis dėlto neapsigaukime – ne abstrakti karaliaus institucija įtikino ispanus, bet pats karalius.

Filipas Gonzalesas, buvęs Ispanijos ministras pirmininkas

Mažylė, aprengta puošniu krikšto rūbeliu, palaimingai miegojo. Netgi kai Madrido arkivyskupas Antonijus Varela švęstu vandeniu perliejo jos galvelę, mergaitė nė nemirktelėjo. Pranciškonų vienuoliai pasėmė vandenį, skirtą šios mažylės krikštui, specialiai iš tos Jordano upės vietos, kurioje, sakoma, kadaise Jonas Krikštytojas pakrikštijo Jėzų. Tačiau mergaitė pramiegojo visą pamaldaus iškilmingumo kupiną ceremoniją. Tik kartą per miegus ji krūptelėjo ir atgniaužė kumštuką. Leonoros vardu iškilmingai pakrikštyta Madrido Zarzuelos rūmų koplyčioje 2006 m. sausio 14 d., ji yra jauniausia Ispanijos monarchų Chuano Karlo ir Sofijos vaikaitė. Vaikai privačioje Ispanijos karaliaus rezidencijoje buvo krikštijami ne pirmą kartą, tačiau šis buvo yptingas. Tai tapo aišku jau vien pamačius beveik tūkstančio metų senumo švento Dominyko Guzmano, dominikonų ordino įkūrėjo, krikšto dubenį. Šis krikšto dubuo, naudojamas tik per karališkosios šeimos narių ir jų palikuonių krikštynas, paprastai saugomas vienuolyne. Paskutinį kartą jis buvo naudojamas prieš trisdešimt aštuonerius metus, kai buvo krikštijamas Leonoros tėvas.

Leonora pasaulį išvydo 2005 m. spalio 31 d. Mažoji princesė yra pirmasis Ispanijos karūnos princo Filipo ir jo žmonos Leticijos vaikas. Ispanijos karališkųjų rūmų hierarchijoje ji po savo tėvų yra antroji kandidatė į sostą ir trečioji pagal rangą – prieš savo tetas Eleną ir Kristiną. Oficialiai į ją reikėtų kreiptis

Mes susituokėme, nes norėjome turėti šeimą ir iš visos širdies troškome tarnauti Ispanijai.

Filipas, 2004 m. spalis

„Karališkoji Didenybe“, o trumpasis jos titulas – „infantė Leonora fon Burbon Ortiz“. Pastarąją pavardę ji gavo iš savo nekilmingos, išsis-kyrusios motinos Leticijos Ortiz. Taigi mažoji Leonora, kurios vardas primena legendinę Eleonorą Akvitanietę, Prancūzijos ir Anglijos karalienę, minezingerių mūzą, ateityje galėtų tapti Ispanijos karaliene. Tačiau kol kas šalyje dar karštai svarstomi konstitucijos paragrafai, kuriuose kalbama apie sosto paveldėjimo tvarką. Iki šiol Ispanijoje šiuo aspektu pirmenybė teikiama berniukams. Taigi jeigu karūnos princas su žmona susilauktų dar vieno vaiko, berniuko, šis taptų Ispanijos karaliumi. Daug šalies gyventojų, taip pat ir pati Leonoros motina, anksčiau žurnaliste dirbusi Leticija Ortiz, mano, kad nustatyta tvarka yra jau atgyvenusi. Kitų Europos šalių karališkieji rūmai jau seniai pakeitė sosto paveldėjimo įstatymą moterų naudai. Tačiau Filipas, Ispanijos karūnos princas, atrodo, yra kitokios nuomonės. Jeigu jis su žmona susilauktų sūnaus po įstatymo pataisos priėmimo, Leonora išliktų sosto įpėdine. Būtent to Filipas ir norėtų išvengti. „Kam Dievas nesuteikia sūnaus, tam velnias dovanoja sūnėną“, – teigia sena ispanų patarlė. Kitaip sakant, be sūnaus esi niekas. Regis, konservatyviuose Ispanijos karališkuosiuose rūmuose šiai liaudies išminčiai suteikiama kur kas didesnė reikšmė. Žinovai teigia, kad būtent dėl šios priežasties pastaruoju metu tarp karūnos princo ir jo žmonos kyla smarkių ginčų.

Po pasakiškų vestuvių, įvykusių 2004 metų gegužę, tuo metu trisdešimt dvejų metų žurnalistė vos begalėjo atlaikyti beveik nepakeliamą spaudimą pastoti. Kai tik pasibaigė jaunųjų medaus mėnuo, užvirė karštos diskusijos apie princesės Leticijos vaisingumą. Kasdien milijonai ispanų kalbėdavo apie tai, kad gal jau įvyko „karališkasis pastojimas“, ir klausdavo vieni kitų, kada gi pagaliau Leticija pagimdys Ispanijos sosto įpėdinį. Ėjo mėnesiai, o Leticija, jausdama didžiulį visuomenės

spaudimą, vis labiau lyso. Tada pradėjo sklisti gandai, esą Leticija serga ir yra nevaisinga. Iš tikrųjų kadaise savimi pasitikinti Leticija Ortiz, ryžtingai siekusi karjeros, dabar atrodė prislėgta ir liūdna. Dėl baimės suklysti ir nenoro vėl patekti į spaudos akiratį simpatiškoji televizijos laidų moderatorė atrodė tarsi suakmenėjusi. Galiausiai jos uošvis, karalius Chuanas Karlas I, buvo priverstas įsikišti. Vienos spaudos konferencijos metu jis primygtinai paragino žurnalistus nespausti Leticijos ir nesunkinti jos padėties.

Tačiau bjaurūs gandai gandeliai nutilo tik 2005 m. gegužės 8 d., kai Ispanijos televizijos kanalai nutraukė savo laidas ir pranešė „metų žinią“ apie ilgai lauktą Leticijos nėštumą. Bet tuomet Ispanijoje kilo nauja isterijos banga: kas bus, jeigu Leticija pagimdys „tik“ mergaitę? Kas bus, jeigu ji pagimdys dvynukus – berniuką ir mergaitę? Ispanijos žiniasklaidos dėka platūs visuomenės sluoksniai jautėsi esą mitybos specialistai ir ginekologai. „Su Alteza turėtų daugiau valgyti!“ – reikalavo žmonės, kritiškai vertindami nėščios princesės kulniukų aukštį. Spaudimas princesei, jai tapus nėščiai, nė kiek nesumažėjo. Jis tik tapo kitoks. Leticijos nėštumas nebuvo visai sklandus: princesę vargino pykinimas, karščio priepuoliai, o dėl per ankstyvo gimdymo grėsmės ji buvo pirma laiko paguldyta į ligoninę.

2005 m. spalio 31 d. naktį, 1.46 min., atlikus cezario pjūvį, pasaulį išvydo karališkosios šeimos palikuonė: 47 cm ūgio ir 3540 g svorio mergaitė. Pirmąją mažosios princesės Leonoros nuotrauką savo mobiliuoju telefonu didžiuodamasi padarė jos senelė, karalienė Sofija. Lapkričio 7 d., po gimimo praėjus lygiai savaitei, mažoji Leonora pirmą kartą buvo pristatyta visuomenei. Žmonės kalbėjo, neva šviesias akis dukrelė paveldėjusi iš tėvo, o kai kas princesės veiduke įžiūrėjo tvirtą nosį – neabejotiną Burbonų šeimos bruožą.

Galbūt mergaitė po penkiasdešimties metų ir taps karaliene, tačiau dėl to ispanai savo nuomonės apie Leticiją nekeičia. Žmona nesuteikia princui spindesio ir prašmatnumo. Kas žino – galbūt iki to laiko karališkųjų rūmų iš viso neliks.

Chaimas Penafielis, žurnalistas, karališkųjų rūmų ekspertas

Nors po princesės gimimo kalbos apie sosto įpėdinį visiškai dar nenutilo, aišku viena: Chuanui Karlui I, dvidešimtajam Ispanijos karaliui, nėra ko nerimauti dėl monarchijos įpėdinystės. Tuo metu, kai po diktatoriaus Franko mirties karalius vėl atkūrė Ispanijos monarchiją, niekas nebuvo ramus dėl jos ateities. Kai 1975 m. lapkričio 22 d., praėjus dviem dienoms po Franko mirties, Chuanas Karlas buvo karūnuotas, lūkesčiai, susiję su Franko paskirtu įpėdiniu, buvo gana kuklūs. Monarchijos ateitis atrodė miglota. Mažai kas tikėjosi, kad monarchija sugebės gyvuoti po diktatūros, trukusios lygiai keturiasdešimt metų. Vis dėlto paskutinės šalies gyventojų apklausos rodo, kad ispanai laiko karalių ir monarchiją nenuginčijamomis institucijomis. Chuanas Karlas I, „viešpataujantis, bet ne valdantis Burbonas“, šiuo metu garbinamas ir laikomas stabilios demokratijos puoselėtoju. Karalius gerbiamas ir dėl to, kad sužlugdė 1981 metų karinį pučą. Dauguma ispanų, netgi gausus antimonarchistų būrys, jaučia valstybės valdovui ir vyriausiam ginkluotųjų pajėgų vadui didelę pagarbą. Per savo valdymo trisdešimtmečio jubiliejų Ispanijos monarchas sulaukė daug pagyrų iš priešingos – socialistų – vyriausybės. Ministras pirmininkas Chosė Luisas Rodrigesas Zapateras liaupsino Chuaną Karlą I, vadindamas jį „institucine kolona“ ir „pusiausvyrą palaikančiu vidaus politikos faktoriumi“, o parlamento vadovas Manuelis Marinas gyrė karalių už jo kuklumą ir artimumą šalies žmonėms. Valstybėje, kurioje dėl dažnų radikalių separatistų teroro aktų kyla grėsmė pakrikti, monarchas yra tarsi tautos vienybės garantas. Karalius tampa „vyriausiuoju guodėju“ ir „užuojautos skleidėju“ ir po tanklaivių avarijos,

Negaliu žodžiais nusakyti to nuostabaus jausmo, kai tapau mama. Tai reikia patirti pačiai. Tai buvo gražiausia mano gyvenimo akimirka!

Leticija, prisimindama dukrelės gimimą

Leonora bus vienintelis vaikas. Ši Leticijos nuostata manęs labai nenustebino. Ji nėra iš tų moterų, kurioms užtenka vien tik motinos vaidmens.

Jorgas Turceris, kilmingųjų gyvenimo žinovas

naftai išsiliejus į Galicijos pajūrį, ir Ispanijos kareiviams gyviems nesugrįžus iš tarptautinių karo misijų, ir teroristams surengus skerdynes Madride. Iš tiesų Ispanijos karaliaus, parlamentinės monarchijos vadovo, įžengusio į sostą kaip „Franko auklėtinio", gyvenimo istorija yra nepakartojama.

1938 m. sausio 5 d. Romoje gimus Chuanui Karlui, Ispanijoje siautėjo pilietinis karas. Kai 1931 m. balandžio 14 d. Ispanija buvo paskelbta respublika, jo senelis, karalius Alfonsas XIII, su savo šeima paliko Madridą. Trečiojo dešimtmečio pabaigoje Ispanijoje tvyrojo didelė įtampa tarp konservatorių ir socialistų. Daugiausia nesutarimų kėlė valstybės santvarkos klausimas: ar Ispanija turėjo būti monarchija, ar respublika, ar diktatūros šalis? Katalikų bažnyčia stengėsi išlaikyti savo ligšiolinę valdžią; tarp konkuruojančių Katalonijos, Aragono, Baskijos provincijų ir Madrido centrinės valdžios įsiplieskė smarkūs nesutarimai. Žmonės savo nepasitenkinimą pirmiausia išliejo prieš karalių; kai bendruomeninius rinkimus laimėjo respublikonai, įniršusių žmonių minia susirinko priešais karališkuosius rūmus ir pareikalavo karaliaus atsistatydinimo. Pasigirdo balsų, reikalaujančių monarcho mirties. Generolas Kavalkantis pasiūlė karaliui išvaikyti triukšmaujančią gaują kavalerijos pulkais, tačiau Alfonsas XIII atmetė šį siūlymą, sakydamas: „Dėl mano asmens neturi būti pralietas nė vienas ispanų kraujo lašas." Taigi karalius atsistatydino. Per derybas su įtakingomis

Aš niekada nepamiršiu, ko mane mokė mano tėvas. Tai viena esminių jo idėjų: karaliai turi atsistatydinti, kai to reikia tėvynės labui.

Don Chuanas, Chuano Karlo tėvas

Aš dažnai girdėjau savo tėvus pasakojant, kokia įtampa tvyrojo tuo metu, kai aš gimiau. Mano šeimai pilietinis karas buvo tragedija, kurios pabaigos nebuvo matyti.

Chuanas Karlas

partijomis monarchas pasiekė, kad, atsisakęs Ispanijos karūnos, jis galės garbingai palikti savo šalį, jam nereikės, neturint jokių lėšų, priverstinai emigruoti.

Mano tėvas gimė Ispanijoje. Jis čia gyveno visą savo vaikystę, čia praleido ir dalį jausnytės. Tėvas per daug gerai žinojo, ko neteko. Skausmas, kurį jam kėlė gyvenimas emigracijoje, buvo didžiulis. Tačiau aš nesiilgėjau tėvynės – aš turėjau vilties ten sugrįžti.

Chuanas Karlas

Balandžio 15 d. karalius su šeima išvyko iš Ispanijos. Pirmiausia jis patraukė į Prancūziją, iš ten – į Romą. Savo pasitenkinimui buvęs monarchas galėjo konstatuoti, kad, jam pasitraukus iš sosto, politinis chaosas šalyje nesibaigė. Naujai sudarytai vyriausybei nepavyko suderinti konservatyvių, nacionalistinių jėgų bei respublikos šalininkų, socialistų ir anarchistų interesų. Kai 1936 m. liepos mėnesį buvo nužudytas konservatyvių pažiūrų politikas, didelė Ispanijos armijos dalis, vadovaujama dešiniosios pakraipos ir fašistinių pažiūrų karininkų, sukėlė prieš vyriausybę maištą. Generolas Franciskas Frankas, kurį kairioji liaudies fronto vyriausybė buvo nušalinusi nuo vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado pareigų ir išsiuntusi vadovauti kariuomenės daliniams Kanarų salose, ragino pradėti pilietinį karą. Būdamas Maroke, jis pradėjo vadovauti sukilusiems kariškiams. Hitleris ir Musolinis tučtuojau pažadėjo juos stipriai paremti. Taigi neilgai trukus „nacionalistų“ pusėje prieš respublikonus jau kovojo penkiasdešimt tūkstančių italų ir dvidešimt tūkstančių vokiečių. Respublikonai taip pat neliko be paramos: jiems gelbėjo Sovietų Sąjungos „kariniai patarėjai“ ir apie keturiasdešimt tūkstančių iš įvairių šalių atvykusių savanorių, iš kurių buvo

Ispanija užmigo, būdama karalystė, o atsibudo jau tapusi respublika.

Admirolas Chuanas Bautista Aznaras, Ispanijos vyriausybės vadovas 1931 m.

Nacistai žudė, vadovaudamiesi rasizmo ideologija, o Franko pasekėjų kova su karą pralaimėjusiais respublikonais buvo politinio pobūdžio. Jeigu palygintumėme, pamatytume, kad Ispanijoje, valdant Frankui, buvo nužudyta daugiau politinių priešininkų, negu Vokietijoje, valdant Hitleriui.

Paulas Prestonas, Franko biografas

sudarytos šešios „tarptautinės brigados". Ginkluoti konfliktai kilo visoje šalyje: bežemiai ūkininkai kovojo prieš didžiažemius, šalies regionai – prieš centrinę Madrido valdžią. Kruvini susirėmimai truko trejus metus. Pilietinio karo žiaurumus ypač atspindi 1937 m. balandžio 26 d. įvykiai, kai vokiečių legionas *Condor* subombardavo Guernicos miestą Baskijoje. Vien per šią dieną žuvo beveik du tūkstančiai civilių gyventojų. Iš viso per pragarišką Ispanijos pilietinį karą gyvybių neteko šimtas penkiasdešimt tūkstančių žmonių. Dar keli šimtai tūkstančių, kai kuriais vertinimais iki vieno milijono žmonių, tapo politinių žmogžudysčių aukomis. Dauguma jų buvo nužudyti jau pasibaigus karui – po 1939 m. balandžio 1 d. Guernicos miesto užpuolimą suplanavo nacionalinė Ispanijos karinė vadovybė, kuriai buvo pavaldus vokiečių legionas *Condor*. Nacionalistų vadovybė, siekdama palaužti baskų pasipriešinimą, sąmoningai pasirinko taikiniu „šventąjį baskų miestą", nes kariniu požiūriu šis puolimas buvo beprasmis.

Pasibaigus Ispanijos pilietiniam karui, jo nugalėtoju tapo generolas Frankas. Jis pats sau suteikė *Caudillo* – „vado" – garbės vardą. Ispanijoje įsigalėjo fašistinis režimas, kurį iš esmės rėmė Franko vadovaujama armija. Be to, Frankas galėjo visiškai pasikliauti beatodairiška katalikų bažnyčios parama. „Keldami savo širdis į Viešpatį, mes nuoširdžiai dėkojame Jo Ekscelencijai už katalikiškos Ispanijos pergalę, kurios mes taip troškome. Mes norime, kad ši tokia brangi šalis, pasiekusi taiką, vėl atsigręžtų į savo senąsias tradicijas, kurios ir išgarsino šalį. Mes suteikiame Jo Ekscelencijai ir visai kilniai ispanų tautai apaštališkąjį palaiminimą", – taip skambėjo Frankui iš Vatikano atsiųsta sveikinimo telegrama. Telegramos autorius buvo ne kas kitas, o neseniai popiežiumi tapęs katalikų bažny-

čios galva Pijus XII. Su savo politiniais priešininkais Ispanijos diktatorius elgėsi ypač nuožmiai, nevengė nei kankinimų, nei susidorojimų su opozicija.

Atrodė, kad Don Alfonsas visiškai abejingai priėmė likimo smūgius. Tačiau iš tikrųjų jis labai dėl to kentėjo, o dėl šeimos nelaimės kaltino doną Viktoriją Eugeniją.

Chosė Luisas de Vilalonga, Chuano Karlo biografas

Franko pergale ypač džiaugėsi konservatoriai, tarp kurių apie aštuoniasdešimt procentų buvo monarchijos šalininkai. Siekdamas įtvirtinti savo valdžią, diktatorius jiems pažadėjo „tinkamu momentu" vėl įvesti monarchijos santvarką. Taigi frankizmas buvo laikomas laikinu reiškiniu Ispanijos politikoje. 1947 metų konstitucijoje buvo pabrėžta, kad Ispanija yra karalystė; buvo pripažintas istorinis Ispanijos teisėtumas, tačiau nieko nebuvo užsiminta apie tai, kada turėjo būti atstatyta Ispanijos monarchija. Buvo numatyta tik tiek, kad būsimasis Ispanijos karalius turėtų būti bent jau trisdešimties metų amžiaus karališkosios kilmės vyras. Taigi tikrai niekas negalėjo numatyti, kad Chuanas Karlas de Burbon y Burbon vieną dieną taps karaliumi Chuanu Karlu I. Gimus Chuanui Karlui, tapo mažai tikėtina, kad jo tėvas, Don Chuanas de Burbon Batenbergas, Barselonos grafas, turėtų pirmumo teisę į Ispanijos sostą.

Don Alfonsas su Viktorija Eugenija fon Batenberg, Anglijos karalienės Viktorijos vaikaite, susilaukė šešių vaikų – keturių sūnų ir dviejų dukterų. Vis dėlto atrodė, kad Alfonso XIII santuoka su vokiečių princese Viktorija Eugenija buvo sudaryta po nelaiminga žvaigžde. Jaunųjų porai teko patirti didelių sukrėtimų: vestuvių dieną, 1906 m. gegužės 31 d., jauniesiems, išėjusiems iš Madrido bažnyčios, kelią pastojo juodai apsirengusi elgeta ir paprašė išmaldos. Monarchą saugoję saugumo darbuotojai pavarė elgetą šalin, o šioji, išpera, ištiesė rankas į dangų ir prakeikė jaunavedžius bei jų būsimus vaikus. Netrukus jaunavedžiai vos per plauką išvengė klastingo pasikėsinimo: vestuvių karietai pravažiavus *Calle Mayor*, vienas anarchistas metė į juos rožių puokštę, kurioje buvo paslėpta

bomba. Karališkoji pora per stebuklą išliko gyva, nors bomba sudraskė į gabalus arklius, žuvo ir karietą lydintis personalas. Skeveldros, kraujas ir mėsos gabalai suteršė gražios aštuoniolikmetės nuotakos suknelę. Taip dramatiškai prasidėjęs karališkosios poros santuokinis gyvenimas ir ateityje nežadėjo nieko gero: 1907 m. pasaulį išvydo jų pirmagimis. Jis sirgo vadinamąja „vokiška liga“ – iš mamos paveldėta kraujo liga. Antrasis sūnus, Chaimas, gimęs 1908 m., buvo kurčnebylys. 1913 m. gimė trečiasis sūnus, Chuanas, – sveikas, guvus berniukas. Dar po metų Viktorija Eugenija pagimdė dar vieną sūnų, Gonzalą, tačiau ir šis sirgo mirtina liga – hemofilija. Gonzalas mirė sulaukęs vos dvidešimties metų.

Nors vyriausias sūnus Alfonsas negalėjo pakelti jokio fizinio krūvio ir jam nuolat grėsė pavojus mirtinai susižeisti, karalius ilgai laikė jį būsimuoju sosto įpėdiniu. Jis nepaisė visų patarimų atimti iš sūnaus teisę į Ispanijos karūną. Tačiau galiausiai pats Alfonsas išvadavo savo tėvą nuo būtinybės priimti tokį sprendimą: jis vedė nekilmingą kubietę Edelmirą Sanpedro ir atsisakė teisės į sostą. Nelygios poros, kelerius metus audringai pagyvenusios Paryžiuje, santykiai ėmė klibėti, iškilus finansiniams sunkumams. 1937 m. Alfonsas ir Edelmira išsiskyrė oficialiai. Vos po kelių mėnesių princas vedė antrą kartą – manekenę Martą Rokafort. Tačiau ši santuoka truko tik keturis mėnesius. 1938 m. rugsėjo 6 d. Alfonsas, važiuodamas iš Miamio naktinio klubo, atsitrenkė į telegrafo stulpą ir mirė nuo vidinio kraujavimo.

Taigi antrasis sūnus, Don Chaimas, turėjo tapti teisėtu sosto įpėdiniu, tačiau jis jau 1933 metais, motyvuodamas savo neįgalumu, atsisakė teisės į sostą. Vėliau jis atšaukė šį savo sprendimą, dėl to tapo žaisliuku kovoje dėl Ispanijos sosto. Karalius Alfonsas savo testamente „teisėtu sosto įpėdiniu“ paskyrė savo trečiąjį sūnų Chuaną, kuris vienintelis iš visų sūnų buvo sveikas. Tačiau Chuanui nebuvo lemta tapti Ispanijos karaliumi. Išvaizdus, sportiškas jaunas vyras, kurio asmenyje daug ispanų

matė savo būsimą karalių, rengėsi karybos mokslams, kai 1931 metais Ispanijoje kilo revoliucija. Karališkoji šeima nusprendė išsiųsti Chuaną į Angliją. Čia jis ketverius metus tarnavo Karališkajame jūrų laivyne. Tuo metu sutvirtėjo jo įsitikinimas, kad Ispanijai reikėjo liberalios konstitucinės monarchijos. 1935 m. spalio mėnesį Romoje jis vedė princesę Mariją de las Mersedes fon Burbon Orleans. Po metų jiems gimė dukra, vardu Marija del Pilar. Po pusantrų metų, 1938 m. sausio 5 d., gimė Chuanas Karlas. Šis įvykis Ispanijoje nesusilaukė beveik jokio atgarsio, nors Chuanas Karlas vis dėlto juk buvo antras eilėje į Ispanijos sostą. Tik tryliktajame Sevilijoje leidžiamo laikraščio *ABC* puslapyje buvo išspausdinta trumpa žinutė apie princo gimimą. Infanto krikštynos įvyko 1938 m. sausio 26 d. Maltos ordino riterių koplyčioje. Chuaną Karlą virš krikštynų dubens laikė jo močiutė, karalienė Ena, o princą krikštijo ne kas kitas, o kardinolas Eugenijus Pačelis, kuris po metų tapo katalikų bažnyčios galva, popiežiumi Pijumi XII. Karališkoji šeima apsistojo Romos pakraštyje, viloje Gloria, esančioje Parioli bulvare. „Tai buvo pasiturinčių žmonių rajonas, – taip kartą savo tuometinius namus apibūdino Chuanas Karlas I. – Ten gyveno gydytojai, advokatai, verslininkai. Tačiau tai nebuvo liukso apartamentai. To mano tėvai nebūtų galėję sau leisti.“

„Tėvynės labui aš atsisakau visų savo teisių ir skelbiu savo sūnų Don Chuaną vieninteliu teisėtu sosto įpėdiniu“.

Iš karaliaus Alfonso XIII testamento, 1941 m. vasaris

Chuanas Karlas, šeimoje meiliai vadintas „Chuanito“, pirmuosius ketverius vaikystės metus Italijoje gyveno laimingai ir nerūpestingai. Karališkosios šeimos butas buvo virš mėsinės, parfumerijos parduotuvės ir kirpyklos. Iš vokiško Šveicarijos regiono kilusi auklė išmokė Chuaną Karlą vokiečių, italų ir prancūzų kalbų. Su ispanų kalba jam iš pradžių sekėsi nekaip. Iš savo senelės Enos berniukas daug ką sužinojo apie savo tikrąją tėvynę, kuri senelės pasakojimuose atrodė esanti tolimas

rojus. Kai Chuanui Karlui suėjo treji, mirė jo senelis, karalius Alfonsas XIII. Karalius mirė 1941 m. vasario 5 d., atsisakęs sosto Don Chuano labui.

Chuano Karlo tėvas nuo tol buvo tituluojamas Barselonos grafu ir buvo oficialus kandidatas į Ispanijos sostą. Don Chuano šalininkai tvirtai tikėjo, kad vieną dieną jis sugrįš į Ispaniją ir bus karūnuotas Chuanu III. „Aš manau, kad mano tėvas emigranto dalią pakentė tik todėl, kad tikėjo kada nors grįžti į savo prarastąjį rojų“, – kartą savo biografui Chosė Luisui de Vilalongai pasakė Chuanas Karlas I. Tačiau generolas Frankas kūrė kitokius planus. Dėl „liberalių pažiūrų“ ir glaudžių ryšių su Anglija sosto įpėdinis Don Chuanas, diktatoriaus manymu, buvo netinkamas kandidatas. Būsimasis karalius turėjo būti absoliutus monarchas, o Don Chuanas buvo laikomas demokratu. Taigi *Caudillo*, generolas Frankas, savo dėmesį sutelkė ties jaunąja karta – princu Chuanu Karlu. Generolas tikėjosi išugdyti jį tinkamu įpėdiniu.

Laikas bėgo, o Chuano Karlo šeima vis gausėjo. Praėjus keturiolikai mėnesių po Chuano Karlo gimimo, pasaulį išvydo jo sesuo Margarita. Netrukus gydytojai nustatė, kad mažylė yra akla nuo gimimo ir kad jos išgydyti neįmanoma. Mama kiek galėdama stengėsi skirti dukrelei daug meilės ir dėmesio, kad mergaitė būtų tokia, kaip ir visi vaikai. Chuanito pagal savo jėgas stengėsi padėti mamai ir nenuilsdamas pasakojo seseriai apie pasaulį. 1941 metais gimė Alfonsas, visų vadinamas „Alfonsito“. Chuanito be galo mylėjo savo mažąjį broliuką, šis tapo geriausiu jo žaidimų draugu. Borghese vilos parke berniukai patyrė daug džiaugsmingų ir linksmų akimirkų. Draugai ir giminaičiai, prisimindami Chuaną Karlą vaikystėje, apibūdina jį kaip judrios prigimties, nuolat ką nors veikiantį vaiką.

Antrojo pasaulinio karo metais ir po Alfonso XIII mirties karališkajai šeimai vis didesnį spaudimą darė fašistai. Galiausiai šeimos galva Don Chuanas nusprendė persikelti į Šveicariją. Ouchy miestelyje šeima išsinuomojo vilą. Baigėsi

nerūpestingos Chuano Karlo dienos: pradėjo eiti į netoliese esančią mokyklą, o po pietų jo laukė privačios pamokos. Su senele, karaliene Ena, berniuką siejo glaudus ryšys. Senelė buvo apsistojusi netoliese esančiame *Hotel Royal* viešbutyje ir galėdavo nepavargdama pasakoti Chuanitui apie jo senelį, karalių Alfonsą. Dar būdamas gyvas, monarchas kaltino savo žmoną dėl sunkių šeimą ištikusių likimo smūgių, o ypač dėl paveldimos ligos, kuri pasiglemžė dviejų jo sūnų gyvybes. Nors sutuoktinių keliai anksti išsiskyrė, tačiau Ena niekuomet nenustojo garbinusi savo vyro.

Kai Chuanui Karlui suėjo aštuoneri, jis pirmą kartą turėjo palikti savo tėvų namus – buvo apgyvendintas Friburge esančiame internate. Jo tėvas Chuanas atkakliai siekė, kad ispanų infantas internate neturėtų jokių privilegijų. „Aš visada maniau, kad princus auklėti reikia taip pat, kaip ir kitus vaikus, kreipiant ypatingą dėmesį pareigos ir tėvynės meilės jausmų ugdymui ir gyvųjų kalbų mokymui“, – kartą pasakė Don Chuanas. Iš pradžių Chuanas Karlas naujojoje aplinkoje jautėsi labai nelaimingas. Jis skaudžiai išgyveno atsiskyrimą nuo tėvų, kurie buvo nutarę persikelti gyventi arčiau Ispanijos, į Estorilio miestą Portugalijoje. „Kiekvieną dieną laukdavau mamos skambučio, tačiau taip ir nesulaukdavau, – skundėsi Chuanas Karlas Chosė Luisui de Vilalongai. – Vėliau sužinojau, kad tėvas draudė mamai skambinti man. „Marija, – sakė tėvas mamai, – tu turi padėti sūnui tapti tvirtesniam.“

Vienintelis pragiedrulis tuo metu berniukui buvo pas senelę Lausanoje praleisti savaitgaliai. Tačiau netrukus tėvai pasikvietė sūnų pas save ir 1946 metų balandį Chuanas Karlas atvyko į Lisaboną. Čia berniukas praleido dvejus metus. Be italų, vokiečių, anglų, prancūzų ir ispanų kalbų, jis mokėsi ir portugalų kalbos, be to, lankė religinę mokyklą. 1948 metų sausį Don Chuanas nusprendė vėl išsiųsti savo pirmagimį į Friburgą. Ir vėl Chuanas Karlas, atskirtas nuo šeimos, jautėsi labai vienišas.

Aš žinojau, kad leisdamas sūnui lankyti ispanišką mokyklą ir studijuoti Ispanijoje, sumažinsiu tikimybę tapti šalies karaliumi. Tačiau privalėjau tai padaryti. Princui buvo būtina augti tarp ispanų ir išsilavinimą įgyti tėvynėje, o ne užsienyje. Monarchijoje asmenybės yra antraeilės reikšmės, svarbiausia yra pati institucija. Svarbiausia, kad monarchija buvo atstatyta, o ne tai, kas įkūnys ją, – mano sūnus ar aš.

Don Chuanas, Chuano Karlo tėvas

Tų pačių metų rugpjūčio 25 d. įvyko istorinis susitikimas, nulėmęs tolesnį berniuko likimą. Tai buvo panašu į epizodą iš filmo apie Džeimsą Bondą: Barselonos grafas atvyko į generolo Franko jachtą *Azor*, plaukiojusią netoli San Sebastiano miesto Baskijoje. Prieš visiškai slaptą susitikimą dar turėjo būti sutvarkyti varginantys protokolo reikalai. Galiausiai Barselonos grafas nusileido Franko spaudimui ir sutiko susisikti akis į akį atviroje jūroje. Abu priešininkai kalbėjosi tris valandas, daugiausia apie Chuano Karlo ugdymą. *Caudillo* pasiūlė Don Chuanui leisti Chuanui Karlui mokytis Ispanijoje. Abiem vyrams rūpėjo Ispanijos ateitis. Don Chuanas rūpinosi ir dinastijos reikalais, tuo metu Frankas jaudinosi dėl savo autoriteto pasaulyje. Generolas tikėjosi, kad, turėdamas tinkamą kandidatą, jis galės lengviau įgyvendinti savo sumanymą atkurti monarchiją Ispanijoje. Barselonos grafas nujautė, kad turės paaukoti savo sūnų monarchijos labui ir kad pats turės atsisakyti pretenzijų į Ispanijos sostą. Galiausiai jis sutiko leisti Chuanui Karlui tęsti mokslus Madride. Buvo nutarta, kad su princu bus elgiamasi pagal visus protokolo reikalavimus, kaip ir dera elgtis su valdovu, o dvariškius sūnui parinks tėvas. „Žinoma, tėvui buvo labai sunku priimti tokį

Gyvendamas Friburge, toli nuo savo tėvų, aš supratau, ką reiškia patirti vienatvę.

Chuanas Karlas

Svarbiausia buvo ne tai, ar mano sūnus, ar aš tapsime Ispanijos karaliumi. Svarbiausia, kad vėl buvo atstatyta monarchija.

Don Chuanas, Chuano Karlo tėvas

sprendimą ir išsiųsti mane į tėvynę, – kartą Chosė Luisui de Vilalongai prasitarė Chuanas Karlas I. – Kartais aš net suvirpu pagalvojęs, kiek mano tėvas turėjo iškentėti."

Tiesą sakant, nelabai kreipiau dėmesį į tai, ką man kalbėjo generolas Frankas, nes jau pačioje pokalbio pradžioje pastebėjau mažą pelytę. Ji zujo tarp krėslo, ant kurio sėdėjo generolas, kojų, tarsi tai būtų buvusi jos mėgstamiausia pasivaikščiojimo vieta. Tuo metu man, vaikui, tokia drąsi pelė kėlė daug didesnį susidomėjimą, negu šis mielas ponas, pasakojęs apie vestgotų karalius.

Chuanas Karlas

1948 metų lapkričio mėnesį Don Chuanas ir Marija sunkia širdimi prie Lisabonos esančioje *Rossio* stotyje atsisveikino su savo dešimtmečiu sūnumi. „Lusitanios ekspresas" pajudėjo tikrosios berniuko tėvynės, Ispanijos, link, kur jo auklėjimu toliau turėjo rūpintis generolas Frankas. Motinai sunkiai tramdant ašaras, Don Chuanas apglėbė žmonos pečius ir sušnibždėjo: „Marija, prisimink mano žodžius – šiandien prasideda mūsų tikrieji rūpesčiai!"

Po ilgos kelionės traukinys staiga sustojo Vilaverdės stotyje, iki Madrido likus vos keliems kilometrams. Nedidelio miestelio stotis buvo pasirinkta neatsitiktinai: buvo baiminamasi, kad karališkųjų rūmų šalininkai nesurengtų mažajam princui pernelyg triukšmingo sutikimo. Apleistame perone, pučiant lediniam Kastilijos stepių vėjui, Chuaną Karlą pasitiko apie dešimt dar niekuomet nematytų žmonių. Laikydamiesi oficialaus etiketo, jie pasveikino princą atvykus į Madridą. Be galo ilgai užtrukusiose mišiose, vykusiose Madrido karmelitų vienuolyno bažnyčioje, Chuano Karlo buvo paprašyta perskaityti tuos pačius žodžius, kuriuos šioje vietoje kadaise ištarė jo senelis Alfonsas XIII, iškilmingai paaukojęs savo šalį švenčiausiajai Jėzaus širdžiai. Drebančiu balsu princas perskaitė šiuos

Turint omenyje, koks jis buvo šaltas ir tylus vyras, turiu pripažinti, kad mūsų santykiai buvo geri. Jis visada buvo labai mandagus, netgi malonus su manimi ir rodė mano asmeniui didelę pagarbą.

Chuanas Karlas

Man atrodė, kad generolas mane nuolat tikrina, tarsi norėdamas geriau pažinti charakterį ir sužinoti galimas silpnas vietas.

Chuanas Karlas

žodžius. Po mišių berniuką nuvežė į nedidelę sodybą, esančią prie medžioklės pilies El Pardo, kurioje rezidavo diktatorius Frankas. Tačiau princas su savo būsimuoju globėju, generolu Franku, susipažino, praėjus tik kelioms dienoms po jo atvykimo.

Tai įvyko 1948 m. lapkričio 24 d. Vis dar buvo labai šalta, Sieros kalnai spindėjo sniegu. Medžioklės pilyje El Pardo šurmuliavo uniformuoti pareigūnai ir adjutantai. Chuaną Karlą pustamsiais koridoriais nuvedė į „visų švenčiausiąjį", Franko darbo kabinetą. Pirmasis susitikimas su Ispanijos diktatoriumi princą nustebino: „Frankas buvo apkūnus ir mažesnis, nei mano matytose nuotraukose. Žiūrėdamas į mane, šypsojosi ne itin natūraliai, – šiandien prisimena karalius. – Apskritai jis elgėsi su manimi labai maloniai, pasiteiravo, kaip laikosi „Jo Didenybė", Barselonos grafas. Išgirdęs tėvą vadinant „Jo Didenybe", nustebau, nes mus Estorilyje lankę ispanai mano tėvą vadino „karaliumi".

Kalbėdamas su diktatoriumi, Chuanas Karlas nuolat atminė įspėjančius tėvo žodžius: „Kai susitiksi su Franku, klausyk, ką jis tau sako, bet pats kalbėk kuo mažiau. Būk mandagus, į jo klausimus atsakinėk trumpai drūtai: į užčiauptą burną jokia musė neįskris!" Su kitais garbingų šeimų sūnumis Chuanas Karlas lankė *Las Jarillas* mokyklą. Generolas Frankas rūpestingai parinko Chuano Karlo mokytojus. Diktatorius su berniuku susitikdavo tik retsykiais, tačiau jis nuolat buvo informuojamas apie visus su princu susijusius reikalus.

Taigi Chuanas Karlas buvo ugdomas kaip potencialus diktatoriaus įpėdinis, tačiau generolas Frankas buvo apdairus ir galvojo ir apie kitus galimus kandidatus. Praėjus pusantrų metų po to, kai Don Chaimas, Chuano Karlo kurčnebylys dėdė, atsisakė

pretenzijų į sostą, jis Romoje vedė vikonto dukterį Emanuelę Dampiere. Jie susilaukė dviejų sūnų, Alfonso ir Gonzalo, su kuriais Chuanas Karlas žaisdavo, kai gyveno Romoje. Įkalbėtas ambicingos žmonos, Don Chaimas ne kartą atšaukė savo atsisakymą į Ispanijos sostą ir, nepaisant istorinių aplinkybių, pats pasiskelbė ne tik Ispanijos, bet ir Prancūzijos karūnos įpėdiniu. Be to, pretendentu į Prancūzijos sostą paskelbė ir savo sūnų Alfonsą, o kitą sūnų, Gonzalą, titulavo „Akvitanijos hercogu". Nors visi juokėsi iš tokių Don Chaimo išsišokimų, Barselonos grafui jie nuolat sukeldavo daug rūpesčių.

Tėvas buvo priešinamas su sūnumi, o sūnų stengtasi dar labiau atitolinti nuo tėvo. Visa tai panėšėjo į viduramžių karališkąją dramą, kurios šiais laikais neturėjo įvykti.

Filipas Gonzalesas, buvęs Ispanijos ministras pirmininkas

Padėtis pradėjo aštrėti, kai 1972 metais medžioklės pilies koplyčioje Alfonsas vedė mylimiausią Franko vaikaitę Mariją del Karmen Martinez-Bordiu. Diktatorius taip niekada oficialiai ir nepaskelbė, kas ateityje taps Ispanijos karaliumi. *Caudillo* planai visoms dėl Ispanijos karūnos kovojančioms pusėms taip ir liko nežinomi. Gal jis norėjo, kad jo anūkė taptų šalies karaliene? O gal vis dėlto Chuanas Karlas turėjo užimti Ispanijos sostą? Generolas Frankas mokėjo supriešinti varžovus. Diktatorius pasiliko Don Chaimą ir jo sūnus atsarginiais pretendentais tuo atveju, jeigu staiga pablogėtų jo santykiai su Barselonos grafu arba Chuanu Karlu. „Mano tėvas yra toks santūrus žmogus, kad jis beveik nesigina, matydamas šias bjaurias intrigas. Kaip dažnai jis yra tapęs tokių intrigų auka, – kartą savo biografui Chosė Luisui de Vilalongai pasakė Chuanas Karlas. – Tėvas labai stengėsi rasti bendrą kalbą su Franku. Mano tėvas yra labai sąžiningas ir doras žmogus, tuo metu generolas mėgo tyčia taip supainioti reikalus, tarsi stengtųsi sudaryti įspūdį, kad daro priešingai, negu atrodo."

1954 metais Chuanas Karlas išlaikė abitūros egzaminus. Tą pačią dieną *Caudillo* priėmė princą ir jo brolį Alfonsą El Pardo pilyje „kaip sūnus, kurių pats neturėjo“. O tuo metu Barselonos grafas, vis dar gyvenantis Portugalijoje, kentėjo įsivaizduodamas, kad jo sūnus gali tapti marionete valstybės vadovo rankose. Tėvas tikėjosi, kad, Chuanui Karlui studijuojant užsienyje, sumažės Franko įtaka jo sūnui. Viename laiške diktatoriui jis pasiūlė išsiųsti Chuaną Karlą studijuoti į Lioveno (Belgija) universitetą, garsėjantį „šlovinga ispaniška tradicija ir ypač sveika moraline ir religine atmosfera“. Tačiau diktatorius nenorėjo nieko apie tai girdėti. Jis parašė Barselonos grafui paprastą atvirlaiškį, kad turi kitokių planų Chuano Karlo atžvilgiu. Jis neketina siųsti jo studijuoti į užsienį, o nori, kad šis mokytųsi vienoje karinėje Ispanijos akademijoje: „Sveikas akademijos gyvenimo būdas prisidės prie fizinio princo išsivystymo.“

1954 metų gruodį įvyko antrasis Don Chuano ir generolo Franko susitikimas. Šį kartą jis įvyko *Las Cabezas* dvare Ekstremadūroje. Barselonos grafui tai buvo įsimintinas įvykis – juk jis pirmą kartą po aštuoniolikos emigracijoje praleistų metų vėl žengė Ispanijos žeme. Sėdėdami patogiuose odiniuose krėsluose priešais spragsinčią židinio ugnį, abu vyrai vėl kalbėjosi apie Chuano princo likimą. Diktatorius kaip įprastai naudojosi savo sukta taktika – valandų valandas kalbėjo apie viską ir, rodos, lyg tarp kitko užsimindavo apie tolesnius princo mokslus. Frankui ir vėl pavyko pasiekti savo: pirmiausia Chuanas Karlas turėjo baigti karinę akademiją, o vėliau jo laukė studijos viename didžiųjų Ispanijos universitetų. „Niekas nepaklausė mano nuomonės, – savo biografui Vilalongai kalbėjo Chuanas Karlas I. – Aš buvau tarsi futbolininkas. Kamuolys skriejo ore, o aš nežinojau, kur jis nukris.“

1955 metais Chuanas Karlas įstojo į Saragosos karinę akademiją ir po dvejų metų gavo leitenanto laipsnį. Po to vienerius metus truko mokymai jūrų laivyne, dar vienerius – karinėse oro

pajėgose. Taigi princas išmoko kautis visomis trimis ginklų rūšimis. Be to, mokydamasis akademijoje, jis susidraugavo ir su kitais karininkais. Šie kontaktai ateityje jam ypač pravertė. Tačiau 1956 metais įvyko tragiškas atsitikimas, aptemdęs šį Chuano Karlo gyvenimo laikotarpį. Atostogų metu princui buvo leista aplankyti Portugalijoje, Estorilio mieste, gyvenančią savo šeimą. Su jaunesniuoju broliu Alfonsu jis dažnai leisdavo laiką prie vilos esančiame parke. Čia jie dažnai treniruodavosi, šaudydami iš ginklų. Kovo 29 d. rūmų ginklų sandėlyje jie krapštėsi prie vieno revolverio, dovanoto paties generolo Franko. Revolverio vamzdyje buvo įstrigusi kulka, ir vaikinai stengėsi ją išimti. Priėjęs tėvas uždraudė jiems liesti šį ginklą: jis paėmė revolverį ir užrakino jį ginklų spintoje. Tačiau broliai, manydami gerai nusimaną apie ginklus, taip ilgai maldavo mamos rakto nuo spintos, kol šioji sutiko ir davė jiems jį. Taigi Chuanas Karlas, aštuoniolikmetis kadetas, vėl pradėjo krapštyti revolverį, tačiau šis netikėtai iššovė, o kulka pataikė tiesiai į Alfonso kaktą. Atbėgo persigandęs Don Chuanas, tačiau jau nieko nebuvo galima pakeisti: keturiolikmetis sūnus Alfonsas po kelių minučių mirė ant tėvo rankų. Chuanas Karlas, širdingai mylėjęs savo jaunesnįjį brolį, sunkiai pakėlė šią nelaimę. Puolęs į neviltį, jis jau galvojo atsisakyti teisės į Ispanijos karūną ir tapti vienuoliu. Per Alfonso laidotuves Chuanas Karlas pirmą kartą gyvenime pamatė verkiančią savo motiną. Sukrėstas jis suklupo prieš ją ant kelių ir, melsdamas atleidimo, bučiavo jos rankas. Marija de las Mersedes guosdama paglostė sūnaus galvą. Jos skausmas turėjo būti neapsakomas: vyriausiąjį sūnų iš jos atėmė generolas Frankas, antrojo sūnaus ji neteko per tokį klaikų atsitiktinumą. Donja Marija taip ir nepajėgė susitaikyti su Alfonso mirtimi: dėl sūnaus žūties ji kaltino pati save. Vėliau ji pradėjo gerti ir daug metų praleido klinikose ir sanatorijose.

„Tuo metu, kai Jo Didenybė princas Alfonsas su savo broliu valė revolverį, šis netikėtai iššovė. Kulka pataikė į Alfonso kaktą, ir po kelių minučių jis mirė. Nelaimė įvyko 20.30 val.

Princas buvo grįžęs iš Didžiojo ketvirtadienio pamaldų, kurių metu priėmė šventąją komuniją".

1956 m. kovo 30 d. Ispanijos ambasados Lisabonoje pranešimas

Tuo metu, kai karališkoji šeima gedėjo mažojo Alfonso, generolas Frankas paskelbė, kad jo atsistatydinimo ar mirties atveju Ispanija taps monarchine valstybe. Ir šį kartą Frankas nepaskelbė nei būsimo karaliaus, nei būsimos dinastijos vardo. Tai sukėlė dar didesnę sumaištį. Madride įvyko susirėmimų tarp karūnos šalininkų ir falangos, valstybinės diktatoriaus Franko vadovaujamos partijos, pasekėjų. Estorilyje Barselonos grafas priėmė gausų būrį lankytojų, raginusių jį atsisakyti sosto savo sūnaus Chuano Karlo labui. Tačiau Don Chuanas nieko nenorėjo apie tai girdėti. Remiamas savo motinos Enos, jis gynė savo pagrįstą teisę į Ispanijos sostą. 1959 metų gruodį penki šimtai monarchistų pareiškė Don Chuanui, kaip teisėtam Ispanijos karaliui, pagarbą. Tačiau jau kitų metų kovo mėnesį paaiškėjo, kad diktatorius nė nemanė nusileisti savo priešininko šalininkų spaudimui.

Barselonos grafas ir generolas Frankas susitiko trečiąjį – ir paskutinįjį – kartą. Ir šį kartą susitikimas vyko pagal sudėtingą protokolo tvarką ir visiškai slaptai. Don Chuanas su diktatoriumi susitiko šiaurės Ispanijoje, Siudad Rodrigo mieste esančiame vyriausybiniame viešbutyje. Šį kartą *Caudillo* kalbėjo trumpai drūtai. Po susitikimo buvo išplatintas pranešimas: „Atsižvelgiant į klaidingas interpretacijas, kurios kilo princui gyvenant Ispanijoje, Jo Ekscelencija valstybės vadovas ir Jo Karališkoji Didenybė Barselonos grafas praneša, kad princas, vadovaudamasis savo nacionaliniu jausmu, gyvena Ispanijoje dėl pedagoginių priežasčių. Todėl yra priimtina, kad Chuanas Karlas išsilavinimą įgyja savo tėvynėje. Tai iš

Kiekvieną dieną aš galvoju apie Alfonsą. Ši tragedija nulėmė mano gyvenimą. Dėl jos aš niekuomet nesijaučiu laimingas.
Chuanas Karlas

anksto nenulemia nei įpėdinystės, nei dinastinių įsipareigojimų ir atsakomybės." Eilinį kartą *Caudillo* nuslėpė savo tikrus ketinimus ir užsitikrino kelią atsitraukimui.

Didenybe, pasižiūrėkite patys į save: du broliai serga hemofilija, vienas yra kurčnebylys, sesuo – akla, vienas sūnus – nušautas. Ispanams nepatiks šeima, patyrusi tiek daug nelaimių.

Franko žodžiai Chuano Karlo tėvui Don Chuanui

1959 metų gruodį iškilminga ceremonija pasibaigė Chuano Karlo mokslai Saragosos karinėje akademijoje. Kitais metais jis pradėjo teisės ir sociologijos studijas Madrido universitete. Be to, lankė istorijos, filosofijos ir literatūros paskaitas. Generolas Frankas apgyvendino princą mažame name, vadinamame *La Casita Ariba*, kuriame pats buvo apsistojęs Antrojo pasaulinio karo metais. Kiekvieną rytą čia ateidavo mokytojai, mokyti Chuaną Karlą valstybės teisės, technokratijos, žemės ūkio ir kalnakasybos. Po kurio laiko princas persikėlė gyventi į nedidelius La Zarzuelos rūmus, esančius nuo Madrido už penkiolikos kilometrų. Netoliese buvo ir El Pardo pilis, kurioje rezidavo generolas Frankas. Taigi dabar generolas turėjo daugiau galimybių kontroliuoti savo globotinį.

Vis dažniau Chuanas Karlas privalėjo lydėti valstybės vadovą į oficialius renginius. „Iš tų renginių prisimenu vieną teigiamą dalyką – aš pradėjau bendrauti su visuomene, – kalbėjo Chuanas Karlas I. – Tai taip pat buvo mano išsilavinimo dalis. Buvo liūdna, kad negalėjau siekti konkrečios karjeros: negalėjau tapti nei advokatu, nei ekonomistu, nei inžinieriumi. Man buvo lemta tapti karaliumi."

Nepaisant įtemptos dienotvarkės ir daugybės paskaitų, Chuanas Karlas rado laiko ir gražiajai lyčiai. Jau 1956 metų vasarą laikraščiai pranešė apie būsimas princo sužadėtuves su

Marija Gabrielė iš Savojos, tačiau jos buvo nukeltos dėl tragiškos brolio Alfonso žūties. „Sužadėtinė" buvo ankstesnio Italijos karaliaus Umberto ir jo žmonos Marijos Chosė duktė. Chuanas Karlas ir Ela – taip merginą vadino jos šeima – buvo pažįstami jau nuo vaikystės. Abu mėgo sportą ir aktyvų gyvenimo būdą. Princesė studijavo kalbas Ženevos vertėjų mokykloje. Chuanas Karlas nuolat nešiojosi savo draugės nuotrauką, o mokydamasis Saragosoje kiekvieną vakarą skambindavo jai, kol jo viršininkai jam tai uždraudė. Jaunuolių šeimos pritarė jųdviejų santykiams, tačiau generolas Frankas sužlugdė jų planus. Franko manymu, princo draugė buvo per daug šiuolaikinė ir nepriklausoma, be to, Savojos giminė Ispanijoje turėjo nedaug šalininkų. Per karinės akademijos direktorių diktatorius liepė perduoti Chuanui Karlui, kad šis turįs išmesti merginą iš galvos. Sunkia širdimi princas pakluso generolui – kaip jau buvo įpratęs.

Nesu aistringos natūros. Aš ne iš tų, kurie tarsi besiveržiantys ugnikalniai rodo savo jausmus. Kam leisti širdžiai sprogti? Manau, kad širdies reikaluose protas yra daug svarbesnis.
Chuanas Karlas, 2004 m.

Po kurio laiko Ispanijos spaudoje sušmėžavo kitos jaunos moters vardas – prancūzės Izabelės, vyriausios Paryžiaus grafo ir grafienės dukters. Chuanas Karlas su šešeriais metais vyresne prancūze susipažino 1957 metų rudenį per vienas vestuves. Kitais metais juos žmonės matė šokančius ir flirtuojančius karnavale. Tačiau žinovai suvokė, kad apie jų vestuves negalėjo būti nė kalbos, kadangi jų šeimos buvo susijusios per daug artimais giminystės ryšiais. Kai 1960 metais olimpinių žaidynių Romoje metu Chuanas Karlas vėl pasirodė kartu su Marija Gabriele, pasklido kalbos apie artimesnius jų santykius, juo labiau kad Ela atsisakė tekėti už Persijos šacho. „Aš tekėsiu tik už mylimo vyro", – pareiškė princesė. Daugelis šiuose

žodžiuose išgirdo meilės prisipažinimą Chuanui Karlui. Tačiau buvo minima ir dar daugiau vardų: kartu su Chuanu Karlu buvo pastebėtos Kristina Kardenas, graži venesualietė, su kuria princas susipažino Šveicarijoje, ir Jugoslavijos princesė Aleksandra. Tačiau princo tėvas pirmenybę teikė sūnaus sąjungai su Hohencolernų dinastijos palikuone Prūsijos princese Marija Cecilija. Taigi atrodė, kad Chuano Karlo širdies reikalai buvo taip pat kontroliuojami, kaip ir jo išsilavinimas.

1961 metais meilė ir valstybinis mąstymas galiausiai susivienijo. Kento hercogo vestuvių Jorke metu neliko nepastebėta, kad Chuanas Karlas matė tik savo stalo kaimynę. Mergina, apžavėjusi jaunąjį princą, buvo Graikijos princesė Sofija. Abu jaunuoliai pažinojo vienas kitą jau nuo 1954 metų rugpjūčio. Tuo metu Graikijos karalienei Friderikei kilo mintis surengti karališkosios šeimos kruizą *Agamemnon* laivu. Karalienė tikėjosi ne tik pritraukti į Graikiją daugiau turistų, bet ir paieškoti savo vaikams tinkamų partnerių. Trylika dienų trukusioje kelionėje dalyvavo devyniasdešimt vienas karališkųjų šeimų narys. Atmosfera laive buvo neįprastai laisva: vietos prie stalo buvo parinktos traukiant burtus, buvo leidžiama šokti kokius tik nori šokius. Nepaisant nevaržomos nuotaikos, Chuanas Karlas ir Sofija kruizo metu artimiau nesusipažino.

Kibirkštis tarp jaunuolių įsiplieskė, praėjus septyneriems metams. Sofija jau buvo tapusi jauna, patrauklia moterimi. Jos šviesios akys ryškiai kontrastavo su rudais plaukais, o santūrus būdas sužavėjo karštakraujį princą. Kaip ir Ispanijos princas, Graikijos princesė buvo gimusi tais pačiais metais: pasaulį ji išvydo 1938 m. lapkričio 2 d. Atėnuose. Sofija buvo pirmasis karūnos princo Paulo ir princesės Friderikės vaikas. Princesė buvo imperatoriaus Vilhelmo II vaikaitė, tad giminystės ryšiais buvo susijusi su prūsų ir danų karališkosiomis dinastijomis. Jos protėviai buvo kilę iš graikų, anglų ir rusų karališkųjų šeimų. Sofija užaugo Graikijoje. Nepaisant nestabilaus politinio klimato šalyje ir Antrojo pasaulinio karo, jos vaikystė prabėgo

ramiai ir nerūpestingai. 1941 metais princesė Friderikė su savo abiem vaikais – Sofija ir Konstantinu – persikėlė į Kretą, po kurio laiko prie jų prisidėjo ir jos vyras Graikijos karalius. 1942 metais gimė jauniausioji šeimos atžala – dukrelė Irenė.

Iki 1946 metų šeima dvidešimt du kartus keitė savo gyvenamąją vietą: gyveno ir Egipte, ir pietų Afrikoje. Tuo metu daugiausia laiko Friderikė su vaikais turėjo gyventi be savo vyro, karūnos princo Paulo, kuris dažnai būdavo Anglijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Kiekvieną vakarą, prieš eidama miegoti, mažoji Sofija pabučiuodavo savo tėvo nuotrauką. 1943 metais princesė Friderikė savo tėvams rašė: „Sofija – tikra klounė. Ji labai valinga, tačiau tuo pačiu metu ir globėjiška, stengiasi apsaugoti savo jaunesnįjį brolį ir seserį.“ Šeima į Graikiją sugrįžo tik 1946 metų rudenį.

1947 m. balandžio 1 d. karalius Georgas II patyrė mirtiną širdies smūgį. Sofijos tėvas tapo jo įpėdiniu – karaliumi Paulu I. Karališkoji šeima apsigyveno Tatoi dvare, esančiame netoli Atėnų, visai šalia vieno ūkininko sodybos. Dvaras buvo kukliai, visai ne karališkai įrengtas, bet Sofija, jos brolis ir sesuo čia pasijuto tarsi rojuje: jie išmoko jodinėti, žaidė su gyvūnais, linksmai dūkdavo kiauras dienas. Vienu metu Sofija turėjo aviną, kuris netgi pasisveikindavo svetainėje su lankytojais. Atostogas šeima praleisdavo Mon Repos rūmuose, esančiuose Korfu saloje, – toje pačioje, kurioje 1921 metais gimė Filipas, vėliau tapęs Edinburgo herzogu ir vedęs Anglijos karalienę Elžbietą II. Sofija savo gimtinę paliko, sulaukusi tik trylikos metų, – ji pradėjo mokytis prie Bodeno ežero esančiame Salemo rūmų internate. Ši elitinė mokymo įstaiga buvo įkurta 1920 metais, jos globėjas buvo Maksas fon Badens fon Kurt Hanas. Internate mokėsi ir kitų Europos karališkųjų šeimų atžalos. 1933 metais kurį laiką čia mokėsi ir princas Filipas. Nors Sofija, atskirta nuo šeimos, ir kentėjo, tačiau greitai priprato prie gyvenimo Saleme. Pirmoje vietoje buvo sportas ir disciplina, buvo lavinami ir muzikiniai princesės gebėjimai.

Išlaikiusi abitūros egzaminus, „karaliaus duktė“ – taip Graikijoje oficialiai buvo vadinama Sofija – grįžo į gimtinę.

1956 m. birželį, sulaukus aštuoniolikos metų, Sofijos laukė oficialus debiutas visuomenėje: ji lydėjo savo tėvus valstybinio vizito Paryžiuje metu. Grįžusi į Graikiją, karalienė Friderikė pradėjo ieškoti savo vyriausiai dukrai tinkamo jaunikio. Pirmiausia buvo nusitaikyta į Norvegijos princą Haraldą. Sofija ir jaunasis Norvegijos princas anksčiau kartu dalyvavo buriuotojų regatose, buvo susitikę ir kitomis progomis. Tačiau šie santykiai greitai nutrūko dėl labai neromantiškos priežasties – pinigų. Vertinant karališkuoju masteliu, Sofijos kraitis buvo visiškai menkas. Jos tėvas prašė padidinti princesės kraitį iki 250 000 eurų, tačiau parlamentas skyrė tik 125 000 eurų. Norvegijos karališkiesiems rūmams ši suma pasirodė per daug kukli.

Sužadėtuvėms neįvykus, Sofija nusprendė įgyti vaikų auklėtojos specialybę – žinoma, atsižvelgdama į savo, kaip būsimos žmonos ir motinos, vaidmenį. Atėnų našlaičių namuose ji lankė vaikų psichologijos kursus ir mokėsi vystyti kūdikius. Po dvejų metų, gavusi diplomą, princesė pradėjo dirbti našlaičių namuose, rūpindamasi vaikais ir dieninėje, ir naktinėje pamainose. Santūrios graikų princesės ateitis buvo miglota. Daugumai Europos karalių ir kunigaikščių šeimų Sofijos kraitis atrodė varganas, be to, graikų dinastija negarsėjo per daug geru vardu.

Kai Ispanijos princas Chuanas Karlas per Kento hercogo vestuves, vykusias 1961 metais, pradėjo domėtis Graikijos karaliaus dukra, problema, regis, išsisprendė. Nors Ispanijos dinastija buvo viena seniausių ir garbingiausių Europoje, tačiau tuo metu jos likimas buvo vien generolo Franko rankose. Ar Chuanas Karlas kada nors taps karaliumi, nebuvo galima numatyti. Tai priklausė tik nuo Ispanijos diktatoriaus malonės. Be to, Ispanijos dinastija taip pat turėjo nemažų finansinių sunkumų. Nei Don Chuanas, nei joks kitas karališkosios šeimos

Ši nedidelė, drovi mergina iš tikrųjų yra tikra asmenybė. Pamatysite, ji kada nors atliks svarbų vaidmenį.

Viktorija Eugenija (Ena), Chuano Karlo senelė

Man patiko visi šokiai: čia čia čia, samba, tango, bolero, valsas... Tačiau jis geriausiai šoko fokstrotą, labai lėtai.

Sofija

narys per ilgą emigracijos laikotarpį iš ispanų vyriausybės nesulaukė jokios finansinės paramos. Ir šiais laikais, sugrąžinus monarchinę santvarką, Ispanijos karalius laikomas vienu neturtingiausiu Europos karaliumi. Kasmetinio apanažo dydis siekia septynis su puse milijonų eurų, tačiau šiuos pinigus karališkieji rūmai skiria savo tarnautojų išlaikymui. Už rūmų, jachtų ir automobilių išlaikymą atsakinga valstybė. Sofijos kraitis, kad ir koks mažas, Ispanijos karališkajai šeimai buvo pačiu laiku. Galiausiai ir Graikijos parlamentas paskyrė Sofijai apie devynis milijonus drachmų – maždaug 750 000 eurų. Šį kartą – daug didesnę sumą, negu būtų skyręs vestuvių su Norvegijos princu atveju.

Tačiau iš pradžių nelygi pora turėjo artimiau susipažinti. Karalienė Friderikė pasikvietė Ispanijos princą vasarai į Mon Repos rūmus Korfu saloje. Chunas Karlas ir Sofija nuplaukdavo burlaiviu į mažą uolėtą salelę, vakarieniaudavo tavernoje, šokdavo ir gėrėdavosi saulėlydžiu. Čia, Korfu saloje, Chuanas Karlas ir pasipiršo Graikijos karaliaus dukrai. Nepaisant romantiškos aplinkos, piršlybos nebuvo itin jausmingos: esą princas pametėjo savo išrinktajai dėžutę su sužadėtuvių žiedu ir sušuko: „Štai, čia tau!“ Žinoma, Chuanui Karlui jo sužadėtinė atrodė patraukli, tačiau tikriausiai pasirinkimą lėmė daugiau jo protas nei širdis. Generolas Frankas taip pat pritarė princo sąjungai su Graikijos princese. Taigi Chuano Karlo kelyje į Ispanijos sostą neliko vienos didelės kliūties.

1961 m. rugsėjo 12 d. buvo oficialiai paskelbtos Sofijos ir Chuano Karlo sužadėtuvės. Po kurio laiko Atėnuose karalius Paulas užmovė sužadėtiniams ant rankų auksinius žiedus, pagamintus iš Aleksandro Makedoniečio laikų monetų. Graikai džiaugėsi „jų karaliaus dukters“ sužadėtuvėmis, kaip ir laimė-

tu olimpiniu aukso medaliu. „Tai didžiulė Graikijos pergalė. Ši pergalė iškėlė mūsų šalies karališkąją šeimą aukščiau kitų karališkųjų šeimų, turinčių vedybinio amžiaus dukterų“, – patetiškai kalbėjo aukštas pareigūnas.

Aš jį be galo myliu. Iš karto sutikčiau pragyventi su juo gyvenimą iš naujo.
Sofija

Vestuvės turėjo įvykti 1962 metų gegužę, bet reikėjo sutvarkyti painius rūmų etiketo reikalus. Pirmiausia iškilo religijos klausimas: Sofija buvo graikų ortodoksų tikėjimo, o Chuanas Karlas – katalikas. Sofijos perėjimas į katalikų tikėjimą atrodė neišvengiamas, juo labiau jeigu ateityje Chuanas Karlas taptų karaliumi. Viskas išsisprendė privačios audiencijos pas popiežių Joną XXIII metu. Graikų bažnyčios galvai pritarus, vyko dvejos jungtuvių ceremonijos – katalikiška ir graikų ortodoksinė. Tačiau pereiti į katalikų tikėjimą Sofija galėjo tik po vestuvių – taip norėta pataupsoti išdidžių graikų jausmus.

Graikijos karaliaus duktė su viskuo sutiko. Iš pat pradžių ji buvo pasiryžusi atlikti Ispanijos sosto įpėdinio žmonos ir būsimų jų vaikų motinos vaidmenį. „Manau, kad moteris turėtų paremti savo vyrą, neprarasdama nepriklausomybės. Man svarbiausia padaryti vyrą laimingą ir vykdyti savo pareigas Ispanijos tautai“, – kartą pareiškė princo sužadėtinė. Jos motina negalėjo atsidžiaugti savo būsimu žentu: „Chuanito yra nepaprastai gražus. Jo šviesios garbanos, kurios jam pačiam ne itin patinka, tiesiog žavi mane ir kitas vyresnio amžiaus damas. Jo tamsios akys, ilgos blakstienos, o jis pats aukštas, atletiškas ir žavus. Bet svarbiausia, princas yra protingas, labai kilnus, nuoširdus ir šiuolaikiškai mąstantis. Jis išdidus, kaip ir visi tikri ispanai, bet kartu ir pakankamai malonus: neleidžia kitiems suprasti, kad jiems trūksta to, ką turi ispanai.“ Karalius Paulas žvelgė į savo vyriausios dukters meilės reikalus blaivesniu žvilgsniu: „Jeigu sakote, kad tai vedybos iš proto, ne iš meilės, tai, mano manymu, yra labai neprotingos vedybos. Jos tikrai sukels daugelio nepasitenkinimą. Jiems reikės įveikti ne vieną

Manau, kad moteris turėtų paremti savo vyrą, neprarasdama nepriklausomybės. Man svarbiausia padaryti vyrą laimingą ir vykdyti savo pareigas Ispanijos tautai.

Sofijos žodžiai po vestuvių

kliūtį." Iš pradžių kiek priekabiai vertinęs dukters ir Ispanijos princo sąjungą, vėliau jis sušvelnino savo toną: „Argi galiausiai ne meilė visada nugali?"

Ar tai buvo tikra meilė? Ispanijos karūnos princo ir Graikijos karaliaus dukters vestuvės buvo mažų mažiausiai svarbiausias visuomeninis 1962 metų įvykis. Gegužės 14 d. į Atėnus iš viso pasaulio suvažiavo mėlynakraujai svečiai. Prieš Chuanui Karlui išvykstant į Graikijos sostinę, generolas Frankas dar kartą pasikvietė jį pas save. Iš diktatoriaus rankų princas gavo Karlo III ordino grandinę. Tad Chuanas Karlas buvo pagerbtas taip, kaip pagerbiami tik valdantys karaliai. Ar šis gudriojo valstybės vadovo gestas nebuvo slapta užuomina į tai, ką jis ketina paskelbti savo įpėdiniu?

Graikai džiūgaudami sutiko į Atėnus atvykusį Chuaną Karlą. Į Ispanijos karūnos princo vestuves didžiausiu ispanų karinio laivyno laivu *Canaris* atvyko ir keturi tūkstančiai ispanų. Nors ir jaunikio, ir jaunosios šeimos, vertinant karališkaisiais masteliais, buvo laikomos „neturtingomis", vestuvės buvo labai prašmatnios. Jaunoji vilkėjo kreminės spalvos suknelę su keturių metrų ilgio nuometu ir šešių metrų ilgio šleifu, pasiūtą garsaus graikų dizainerio Žano Deseso. Pirmiausia sutuoktuvės įvyko katalikų katedroje, kurioje jaunavedžių sąjungą palaimino Atėnų arkivyskupas. Po to ortodoksų Apreiškimo katedroje vyko bizantiškos vestuvių apeigos. Kai jaunosios motina Friderikė virš jaunavedžių galvų iškėlė simbolines karūnas, Sofija vos beįstengė tvardyti ašaras. Džiūgaujant tūkstantinei žmonių miniai, galiausiai vestuvių kolona pajudėjo karališkųjų rūmų link.

Nuolatos buvo girdimi šūksniai „Viva el Rey!" Tačiau ką žmonės turėjo omeny – Chuaną Karlą ar jo tėvą, Barselonos grafą? Vestuvių išvakarėse generolas Frankas pasakė savo patikėtiniui: „Esu tikras, kad jeigu reikėtų, jo tėvas Ispanijos ir

monarchijos labui kaip tikras patriotas – kaip ir visi karaliai – ... atsisakytų karūnos ir taip pasitarnautų savo tėvynės ir dinastijos interesams. Aš jau sakiau donui Chuanui Karlui: „Aš užtikrinu Jus, Didenybe, kad Jūs turite daug daugiau šansų tapti Ispanijos karaliumi nei Jūsų tėvas." Tačiau tuo metu, kai Chuanas Karlas ir Sofija Atėnuose tarė vienas kitam „taip", diktatorius Madride priėmė Karlą Hugo fon Burbon-Parmą, kurį karlistai laikė teisėtu Ispanijos karūnos paveldėtoju. Taigi diktatorius Frankas ir toliau žaidė savo painius žaidimus.

Į Madridą jaunieji sugrįžo tik 1962 metų spalį. *Caudillo*, parodydamas savo palankumą, paskyrė jiems ką tik renovuotus Zarzuelos rūmus, kuriuose karališkoji šeima gyvena iki šiol. Po vestuvių jaunavedžiai penkis mėnesius keliavo po visą pasaulį, apsilankė penkiuose žemynuose ir šitaip reklamavo Ispaniją. Dabar jau veik niekas neabejojo, kad generolas Frankas savo įpėdiniu paskirs Chuaną Karlą. Vis dėlto sosto įpėdinis ir jo žmona Sofija neturėjo jokio oficialaus titulo, jų statusas buvo neaiškus. Chuanas Karlas vis labiau išgyveno dėl tokios neapibrėžtos padėties. Nepaisant to, kad princas turėjo karinį išsilavinimą, generolas Frankas neleido savo globotiniui tarnauti kokiame nors kariuomenės dalinyje ar kariniame laive. Chuanas Karlas, jausdamasis nereikalingas, pradėjo ieškoti kokio nors užsiėmimo. Kai jis diktatoriaus primygtinai paprašė skirti jam kokią nors užduotį, šis tik pasiūlė: „Didenybe, susipažinkite su ispanais."

Chuanas Karlas ėmėsi šio darbo. Jis reguliariai keliavo po šalį, iš vieno regiono ar miesto į kitą. Ne visuomet kraštiečiai sutikdavo jį palankiai. „Prisimenu vieną įvykį, nutikusį šalia Valjadolido miesto esančiame kaime. Žmonės mus, važiuojančius automobiliu, apmėtė bulvėmis, – pasakoja Chuanas Karlas I. – Kartu važiavęs žemės ūkio ministras atrodė pasibaisėjęs. Aš paguodžiau jį, tardamas: „Nusiraminkite, ekscelencija, žmonės niršta ant manęs, ne ant jūsų!" Kitame mieste, Valencijoje, Chuaną Karlą apmėtė pomidorais, tačiau jis laikėsi

Franko patarimo ir apkeliavo visą šalį. Per oficialius susitikimus, kurių metu Chuanas Karlas vis dažniau pasirodydavo šalia diktatoriaus, princas atrodydavo nekalbus ir prislėgtas. Ispanams buvo įdomu, ką iš tikrųjų galvojo mįslingas karūnos princas. „Kodėl tuo metu aš buvau toks tylus? Kodėl niekada nekalbėdavau susitikimuose? Todėl, kad tai buvo metas, kai niekas, taip pat ir aš, nedrįsdavo pasisakyti, – kartą savo biografui paaiškino Chuanas Karlas. – Aš nežinojau, kuria linkme pakryps įvykiai: ar aš tapsiu generolo įpėdiniu, dar jam gyvam esant, ar tapsiu Ispanijos karaliumi tik po jo mirties."

Neaiškūs Franko planai apkartino ir Chuano Karlo santykius su tėvu, kuris šiaip jau turėjo pirmumo teisę į Ispanijos sostą. 1963 metais, duodamas interviu vienam Amerikos laikraščiui, princas patikino: „Aš niekada, tikrai niekada nepriimsiu karūnos tol, kol mano tėvas bus gyvas. Tarp manęs ir tėvo nekils jokių neaiškumų. Niekas negali pakeisti dinastijos paveldėjimo įstatymo. Aš, karališkosios dinastijos atstovas, gyvenu Ispanijoje, nes mano tėvas juk gyvena Portugalijoje." Vis dėlto kasmet sūnaus ir tėvo santykiai darėsi vis sudėtingesni.

Nors visuomeninis princo gyvenimas nebuvo sklandus, asmeniniame gyvenime jis galėjo mėgautis laime. 1963 m. gruodžio 23 d. pasaulio šviesą išvydo infantė Elena, o netrukus, 1965 m. birželio 13 d., gimė ir dukra Kristina. Pirmą kartą per visą emigracijos laikotarpį į vaikaitės Elenos krikštynas Ispanijon atvyko ir Don Chuanas. Daug „chuankarlistų" įžvelgė ženklą, kad Barselonos grafas neprieštarautų sūnaus kandidatūrai į Ispanijos sostą. Iš tiesų generolui Frankui būtų visai patikę, jeigu Don Chuanas sūnaus labui atsisakytų pretenzijų į karūną. Tačiau Barselonos grafas net ir negalvojo atsisakyti šios teisės. Jis vis dar manė save esantį vienintelį Ispanijos karūnos sergėtoją, o jo šalininkai palaikė šią jo viltį.

1968 m. sausio 30 d. gimus infantui Filipui, Ispanijos karališkosios šeimos džiaugsmui nebuvo galo: juk dabar buvo garan-

tuotas jos dinastijos tęstinumas. Chuanas Karlas, jau seniai laukęs sūnaus, netvėrė džiaugsmu, nes išsipildė jo karščiausias troškimas. „Aš visiškai neatmenu, ką tuomet pasakiau. Tik atsimenu, kad net pašokau iš džiaugsmo ir visus apkabinau“, – vėliau prisipažino princas. Susijaudinęs Chuanas Karlas paėmė sūnų ant rankų ir pabučiavo Sofiją, kurios skruostais riedėjo džiaugsmo ašaros. Berniuko krikštynos buvo numatytos jau po savaitės. Viktorija Eugenija, kitaip Ena, prieš metus šventusi savo aštuoniasdešimtąjį gimtadienį, prašė leisti būti jai vaiko krikštamote. To prašydama senoji dama turėjo omeny ne tik savo provaikaitį. Ji tikėjosi po trisdešimt septynerių metų pertraukos vėl pamatyti Ispaniją ir pakalbėti su *Caudillo*, generolu Franku. Enos planas pavyko: Ispanijos diktatorius davė buvusiai karalienei leidimą atvykti. Lėktuvui nusileidus Madrido oro uoste, žmonės audringais sveikinimais sutiko Eną. Krikštynų metu prosenelė laikė savo provaikaitį virš krikštynų dubens, pagaminto iš sidabro, aukso ir balto akmens. Po trisdešimt aštuonerių metų virš to paties dubens buvo krikštijama ir Filipo duktė Leonora. Po iškilmingos ceremonijos, kuriai vadovavo Madrido arkivyskupas, Enai iš tikrųjų pavyko persimesti keliais žodžiais su generolu Franku. Ji buvo tvirtai pasiryžusi siekti karališkosios dinastijos tęstinumo. „Tąkart, prieš trisdešimt septynerius metus, valdė vienas Burbonas – Alfonsas XIII, – tarė ji Frankui. – Dabar yra trys Burbonai, iš kurių galite rinktis: arba tėvą, arba sūnų, arba anūką“. Nors diktatoriui senosios damos drąsa ir imponavo, dar ilgai jis nepasidavė spaudimui. Ena, kitados laikyta gražiausia karaliene, mirė kitų metų balandžio 15 d. Deja, jai nebuvo lemta sulaukti to laiko, kai Ispanijos karūna vėl perėjo į Burbonų rankas.

Chuanas Karlas labai gedėjo savo senelės. Jį, dar mažą vaiką, su senele siejo labai nuoširdi ir glaudi draugystė. Tuo pačiu metu ir Sofijos šeima išgyveno sunkius laikus. 1964 metų kovą, netrukus po pirmosios dukters Elenos gimimo, mirė

Sofijos tėvas, Graikijos karalius Paulas I. Vienintelis Sofijos brolis Konstantinas buvo paskelbtas karaliumi. Tačiau Konstantinui II nebuvo lemta ilgai valdyti: 1967 metų gruodį Atėnuose įvyko kariuomenės pučas, o karalius su šeima buvo priversti paskubomis palikti šalį. Pabėgo ir našlė karalienė Friderikė, Sofijos motina. Jos vaidmuo pučo metu buvo ginčytinas. Buvo kalbama, neva ji patarusi savo sūnui paremti pulkininkų pusę. Spaudoje buvo diskutuojama, ar tik Europos monarchijoms neišmušė paskutinė valanda. Stebėdami šiuos įvykius ir negalėdami įspėti generolo Franko planų, Chuanas Karlas ir Sofija taip pat abejojo, ar kada nors jie taps Ispanijos karalių pora.

Vis dėlto mažasis Filipas buvo auklėjamas taip, kaip ir derėjo sosto įpėdiniui. Nuo mažumės infantas dalyvaudavo oficialiuose susitikimuose. 1969 m. liepos 23 d., būdamas vos aštuoniolikos mėnesių amžiaus, jis dalyvavo šeimai labai svarbiame renginyje. Jo metu jo tėvas Chuanas Karlas gavo „Ispanijos princo" titulą. Iškilmingos ceremonijos metu princas pasirašė titulo suteikimo dokumentą. Prieš tai Frankas Ispanijos pseudoparlamente, vadinamame *Cortes*, kurio dauguma narių priklausė valstybinei partijai, kalbėjo: „Suvokdamas savo atsakomybę prieš Dievą ir istoriją ir tinkamai įvertinęs Chuano Karlo Burbono asmenines savybes, aš nusprendžiau pristatyti jį tautai kaip savo įpėdinį."

Frankas jau seniai buvo nusprendęs, kad, jam esant gyvam, mano tėvas negalėjo tapti karaliumi. Jis pasiliko sau teisę bandyti mane tol, kol jam pasirodė gana. Tik tada jis paskyrė įpėdiniu mane, o ne mano tėvą.

Chuanas Karlas

Šių žodžių Chunas Karlas laukė daugiau negu dvidešimt metų. Nuo to laiko, kai vieną šaltą 1948 metų lapkričio dieną princas atvyko į Ispaniją, šeima visas viltis siejo su juo. Jeigu jau tėvui nebuvo skirta tapti karūnos paveldėtoju, tai bent sūnui

turėjo labiau pasisekti. Tačiau *Caudillo* nuolat delsė duoti aiškų atsakymą ir vis įtraukdavo į „karūnos“ žaidimą kitų žaidėjų, kuriais manipuliuodavo tarsi šachmatų figūromis. Vis dėlto, regis, galiausiai jis apsisprendė. Tačiau Ispanijos diktatorius pabrėžė, kad kalbama ne apie monarchijos atkūrimą, o apie naujos monarchijos, kuriai nuo šiol atstovaus princas, pradžią. Paveldėjimo tvarka turėjo įsigalioti tik oficialiai paskelbus monarchijos pradžią. „Būtina jums priminti, kad su tautos pritarimu mūsų įvesta monarchija negali remtis praeitimi, – kalbėjo diktatorius parlamentarams. – Monarchijos pradžia – 1936 m. liepos 18 d. Tai ypatingos reikšmės istorinė data. Negali būti keliamos jokios sąlygos, taip pat negalimi jokie kompromisai. Mūsų nacionalinės valstybės politinė forma ... yra tradicinė, katalikiška, socialinė ir reprezentacinė monarchija.“ Ispanijos parlamentas didele balsų dauguma pritarė Chuano Karlo paskyrimui Franko įpėdiniu. Protokolo tvarka princas tapo antruoju žmogumi po valstybės vadovo. Jis iš karto gavo ir kitą paaukštinimą – tapo oro, jūrų ir sausumos ginkluotųjų pajėgų generolu. Chuanas Karlas negalėjo būti tituluojamas „Asturijos princu“, kaip paprastai tituluojami Ispanijos karūnos princai, nes toks titulas reikštų jo, kaip būsimo karaliaus, pripažinimą. Buvo atmestas ir kitas variantas – suteikti Chuanui Karlui „visų ispanų princo“ titulą. Taip prieš užimdamas Ispanijos sostą buvo tituluojamas Filipas II. Galiausiai Sofijai pavyko pasiekti, kad jiedu su vyru būtų vadinami „Ispanijos princu ir princese“. Taip jie buvo tituluojami šešerius metus.

Kad ir kaip Chuanas Karlas džiaugėsi tapęs Franko įpėdiniu, jam buvo skaudu dėl savo tėvo. Ilgus metus Don Chuanas gynė savo, teisėto sosto paveldėtojo, teises ir tikėjosi vieną dieną tapti Ispanijos karaliumi. Generolas Frankas, manipuliuodamas Ispanijos karūna, gerokai komplikavo tėvo ir sūnaus santykius. 1969 metų birželio pradžioje Chuanas Karlas su Sofija ir vaikais nuvyko į Estorilį, kur kartu su šeima ketino

švęsti Jonines. Prieš išvykstant Frankas pasikvietė savo auklėtinį trumpai pasikalbėti. „Didenybe, kada manote sugrįžti?" – paklausė generolas Chuano Karlo.

„Liepos 12–13 d., pone generole, – atsakė princas. – Kad ir kas būtų, tikrai sugrįšiu iki liepos 18-osios karinio parado."

Generolas linktelėjęs tarė: „Kai grįšite, ateikite pas mane. Aš turėsiu jums pranešti kai ką svarbaus." Per dienų dienas Chuanas Karlas suko galvą, ką galėtų reikšti šie mįslingi generolo žodžiai. Ką jis turėjo omenyje? Gal jis ketino paskelbti jį savo įpėdiniu? Bet kodėl tada generolas nepaskelbė savo sprendimo prieš jo išvykimą į Estorilį? Atvykus į Estorilį, Don Chuanas galiausiai informavo sūnų, esą jis iš patikimų šaltinių sužinojęs, kad Frankas ketina paskelbti princą „savo įpėdiniu, būsimu karaliumi". Tačiau Chuanas Karlas tik numojo ranka, esą tai tėra tik gandai. Jeigu šie Franko ketinimai būtų buvę rimti, jis tikrai būtų jam apie tai jau pranešęs.

Kai Chuanas Karlas grįžo į Madridą, generolas priėmė jį savo rezidencijoje. „Turiu jums pranešti savo sprendimą, – draugiškai tarė Frankas. – Liepos 23 d. aš paskelbsiu Jus savo įpėdiniu, būsimu karaliumi." Ši žinia suglumino ir apstulbino Chuaną Karlą. Princas paklausė generolo, kodėl vadovas nepasakė jam apie tai prieš kelionę į Portugaliją. „Aš nenorėjau, kad Jūs tai sužinotumėte, prieš susitikdamas su savo šeima", – lakoniškai atsakė diktatorius. Chuanui Karlui paklausus, ar jis galįs pranešti tėvui apie būsimą paskyrimą, Frankas paprieštaravo: „Geriau būtų, kad tėvas apie tai kol kas nieko nežinotų." Chuanas Karlas vėliau taip komentavo savo biografui Vilalongai šį svarbų susitikimą su Franku: „Kalbama buvo ne apie tai, kas iš mudviejų, tėvas ar aš, taps Ispanijos karaliumi. Svarbiausia buvo pasiekti, kad šalyje būtų atkurta monarchija." Šalies vadovas, *Generalissimus*, labai gerai suprato, kad Chuanas Karlas pateko į keblią padėtį. Viena vertus, princas ilgai laukė šios dienos. Kita vertus, jis jautėsi įsipareigojęs tėvui, pagal buvusią tvarką teisėtam sosto paveldėtojui.

Frankui pareikalavus apsispręsti, karūnos princas suprato: „Jeigu aš jam tuoj pat neatsakysiu, jis gali mane ir išbraukti iš kandidatų sąrašo. Jam juk nepatinka, kai kas nors prieštarauja. Be to, jis turi pakankamai kitų pretendentų į sostą, su kuriais, man pasitraukus, galėtų toliau tęsti šį „karūnos“ žaidimą. ... Nors ir praėjo daug laiko, kol jis apsisprendė išsirinkti įpėdinį, tai nereiškia, kad jis nėra monarchistas. Tvirtai tikiu, kad per visą frankizmo laikotarpį Ispanija oficialiai išliko monarchija. Žinoma, būtų buvę geriau, jeigu įvykiai būtų pakrypę kita linkme, ypač turint omenyje mano tėvą. Tačiau tuo metu Frankas įvarė mane į kampą: jis norėjo išgirsti atsakymą.“ Kai Chuanas Karlas galiausiai sutiko tapti įpėdiniu, *Caudillo* vos šyptelėjo ir paspaudė jam ranką. Jo žaidimas pasiekė kulminaciją.

Kai Don Chuanas sužinojo apie Franko ketinimą paskelbti jo sūnų savo įpėdiniu ir būsimu karaliumi, pasijuto labai užgautas. Jam buvo sunku patikėti, kad sūnus, prieš atvykdamas į Estorilį, apie tai nieko nežinojo. Kelias savaites Barselonos grafas beveik nebendravo su sūnumi, kurį ši situacija labai slėgė. Galiausiai Chuanas Karlas, parašęs tėvui atvirą laišką, išliejo savo jausmus: „Man sunku apsakyti, kaip mane slegia ši akimirka. Aš be galo myliu tave. Tu mane geriausiai išmokei meilės ir atsakomybės tėvynei. Būtent šios tavo pamokos įpareigoja mane, ispaną ir karališkosios dinastijos narį, paaukoti tėvynei didžiausią savo gyvenimo auką. Mano sąžinė įpareigoja mane tarnauti tėvynei, todėl aš ir priimu šią nominaciją. Atkūrus Ispanijoje monarchiją, įsipareigoju, Dievui padedant, garantuoti mūsų tautai taiką ir gerovę. Šiuo man labai svarbiu momentu noriu patikinti, kad be galo gerbiu ir myliu tave.“

Galiausiai Don Chuanas suteikė sūnui savo tėvišką palaiminimą. 1969 m. liepos 23 d. Chuanas Karlas, Ispanijos princas, oficialiai buvo paskelbtas karūnos nominantu. Tuo metu, kai jaunasis princas Ispanijos parlamente davė priesaiką, jo tėvas,

Manau esant reikalinga jums priminti, kad karalystė, kurią, pritariant tautai, mes įkūrėme, praeičiai nieko neskolinga. Karalystės įkūrimas remiasi lemiamu aktu, priimtu 1936 m. liepos 18 d. Tai esminis istorinis įvykis.

Franko kalba prieš Chuano Karlo prisaikdinimą 1969 m. liepos 23 d.

Aš prisiekiu lojalumą Jo Ekscelencijai valstybės vadovui ir ištikimybę esminiams nacionalinio judėjimo principams bei konstitucijai.

Chuano Karlo priesaika 1969 m. liepos 23 d.

Barselonos grafas, sėdėjo vienoje Sineso (Portugalija) uosto tavernoje. Gerdamas alų, jis per televiziją klausėsi sūnaus kalbos. Chuanas Karlas kalbėjo: „Pirmiausia norėčiau pabrėžti, kad iš Jo Ekscelencijos valstybės vadovo priimu teisėtą pilietinę valdžią, kuri buvo įsteigta 1936 m. liepos 18 d. Ji pareikalavo daug aukų, suteikė daug skausmo ir kančių, tačiau viso to reikėjo, kad mūsų tėvynė rastų kelią į savo tikrąjį pašaukimą.“ Šią akimirką žlugo paskutinės Barselonos grafo viltys pačiam tapti Ispanijos karaliumi, nors jis dar aštuonerius metus gynė savo pagrįstą teisę į Ispanijos karūną.

Vis dėlto Don Chuanui labiausiai skaudėjo širdį todėl, kad jo sūnus užtarė autoritarinį Franko režimą ir tuo pažeidė demokratijos principus, kuriais vadovavosi jis, Ispanijos karališkosios šeimos galva. Jis gerai suprato, kad tai buvo vienintelė galimybė Burbonų dinastijai atgauti Ispanijos karūną, bet viso to kaina tą dieną jam pasirodė per didelė. Barselonos grafą kankino abejonės: „Kaip Chuanas Karlas, suvaržytas fatališko diktatoriaus palikimo, valdys ateityje?“

Frankas labai retai kalbėdavo su manimi apie politiką. Jis man niekada nieko nepatarinėjo. ... Jeigu jis nenorėdavo atsakyti į kokį nors klausimą, apsimesdavo, kad jo neišgirdo ir pakeisdavo pokalbio temą.

Chuanas Karlas

Paskelbus Chuaną Karlą Franko įpėdiniu, jis su savo žmona prisiėmė daugiau valstybinių ir protokolo pareigų. Ispanijos princas jau seniai slapta buvo nusprendęs netęsti nelanksčios

Franko politikos. Tačiau tai žinojo tik patys artimiausi jo patikėtiniai ir šeimos nariai. Chuanas Karlas su Sofija ir vaikais vis dažniau vykdavo į užsienio keliones: dalyvavo Didžiosios Britanijos karalienės motinos septyniasdešimtojo jubiliejaus iškilmėse, Prancūzijos prezidento kvietimu lankėsi Paryžiuje. Vizitų metu Chuanas Karlas užmezgė svarbių kontaktų ir leido suprasti, kad jis anaiptol nėra generolo Franko marionetė, kuo jį dauguma laikė.

Princo sūnus Filipas anksti pradėjo vykdyti protokolo užduotis. Būdamas vos ketverių metų amžiaus, 1972 metų rugsėjo pradžioje jis pakrikštijo du lėktuvus, skirtus gaisrams gesinti. „Mes visi galime didžiuotis mūsų šviesiaplaukiu, angeliško žvilgsnio princu, – taip šį įvykį komentavo radijo žurnalistas. – Ar girdite žmonių plojimus? Girdite? Mūsų princas tiesiog spinduliuoja iš džiaugsmo!“ Reporteris, su tokiu susižavėjimu kalbėjęs per radiją, buvo Jėzus Ortizas. Niekas, juo labiau jis pats, tą akimirką net nenutuokė, kad jis kalba apie savo būsimą žentą. Netrukus po savo tiesioginio reportažo jis iš Madrido nuskrido į Oviedo miestą šiaurės Ispanijoje, kur išsiilgusi laukė jo nėščia žmona Paloma. Jų vaikas turėjo netrukus gimti. Po kelių dienų, 1972 m. rugsėjo 15 d., sutuoktiniai jau džiaugėsi savo pirmagime dukrele Leticija, kuri užaugusi tapo princo Filipo žmona ir Ispanijos karaliene.

Tuo metu ir Chuanas Karlas, ir diktatorius žaidė užverstomis kortomis. Diktatorius Frankas siųsdavo Chuaną Karlą į reprezentacines užsienio keliones, tačiau nesupažindindavo jo su valstybiniais reikalais. Ispanijos pricas negalėjo dalyvauti ministrų posėdžiuose, jo neinformuodavo, apie ką buvo kalbama uždarų susitikimų metu. Chuanas Karlas neišsidavė, ką jis mano apie tokį elgesį su juo. Viena, ką jis tikrai išmoko, 1948 metais papuolęs Franko įtakon, – gerai įsiklausyti ir išlaukti tinkamo momento. Dėl Chuano Karlo santūrumo

Pirmą kartą gyvenime Franko sveikata taip stipriai sušlubavo. Tai labai prislėgė jį. „Tai pabaigos pradžia“, – vis kartojo jis.
Chuanas Karlas apie generolą Franką

ir nekalbumo jo priešininkai vadino jį *tonto* – apykvailiu, tačiau toks neteisingas vertinimas pasitarnavo pačiam princui. Jis gaudavo informacijos iš užsienio, kelionių metu užmegzdavo naudingų ryšių ir laukė savo valandos.

Kodėl tuo metu aš buvau toks tylus? Kodėl niekada nekalbėdavau susitikimų metu? Todėl, kad tai buvo metas, kai niekas, taip pat ir aš, nedrįsdavo pasisakyti. Visur viešpatavo savicenzūra, visi elgėsi labai apdairiai. Nežinojau, kuria linkme pakryps įvykiai: ar aš tapsiu generolo įpėdiniu, dar jam gyvam esant, ar tapsiu Ispanijos karaliumi tik po jo mirties. Taip pat nežinojau, kuria linkme šalyje pakryps įvykiai, pasikeitus valdžiai.

Chuanas Karlas

1974 metų liepą susirgęs generolas Frankas buvo paguldytas į kliniką. Chuanui Karlui laikinai buvo suteikti visi įgaliojimai, tačiau „pavaduoti" Franką princui pasirodė labai sunku. Kadangi visi tikėjosi, kad *Caudillo* greitai vėl perims visas vadeles į savo rankas, Chuano Karlo niekas, o ypač administracija, neparėmė. Rugsėjo 2 d. diktatorius vėl perėmė valstybės reikalų tvarkymą, tačiau aštuoniasdešimt šešerių metų generolas po ligos visiškai ir neatsigavo. Daug metų jį kamavo aukštas kraujospūdis ir Parkinsono liga. Nepaisant to, jo režimas laikėsi tvirtai. Kai 1975 metų balandį baskų teroristinė organizacija ETA įvykdė keletą išpuolių, Frankas tučtuojau įsakė apsupti teroristų provincijas. Penki politiniai nusikaltėliai buvo nubausti ypač žiauria mirties bausmės forma – garota. Tai toks kankinimo ir mirties įrankis, kai nuteistasis sraigtu suveržiamu lanku pamažu užsmaugiamas.

1975 m. spalio 21 d. paaiškėjo, kad diktatoriaus Franko dienos jau suskaičiuotos. Spaudoje buvo išplatintas pareiškimas, kad generolas sergąs „koronariniu nepakankamumu". Visą mėnesį diktatoriaus gyvybę palaikė medicinos prietaisai.

Spalio 30 d. Ispanijos princui buvo perduoti visi valstybės vadovo įgaliojimai – šį kartą įstatymo keliu, o ne iš diktatoriaus rankų. Tačiau dauguma ispanų nepasitikėjo Chuano Karlo sugebėjimais valdyti. Per daug jau praėjusiais metais jis laikėsi nuošalyje, todėl niekas nežinojo, koks jis yra iš tikrųjų.

Aš pats niekada netikėjau Chuanu Karlu, šiuo karaliumi iš trečių rankų. ... Tapti Franko įpėdiniu! Šokti į bedugnę! Kam to reikia?

Fransua Miteranas, 1975 m. spalis

Kol Frankas skendėjo agonijoje, Maroko vyriausybė tikėjosi išspręsti ilgametį ginčą dėl Ispanijos Sacharos savo naudai. Karas galėjo kilti bet kurią akimirką. Pirmą kartą Chuanas Karlas galėjo pademonstruoti tai, ką išmoko: jis nuskrido į Sacharos regioną, sustiprino Ispanijos dalinių dvasią ir, derėdamasis su marokiečiais, įrodė savo diplomatinius sugebėjimus. Dviejų valstybių konfliktas buvo išspręstas taikiai, tad Ispanijos visuomenė galėjo lengviau atsikvėpti.

1975 m. lapkričio 20 d. generolas Frankas mirė. Tepraėjus dviem dienoms, Chuanas Karlas buvo paskelbtas karaliumi. Po keturiasdešimt ketverių metų pertraukos Ispanijos karūna vėl atiteko Burbonui, tačiau niekas nenumanė, kaip įvykiai klostysis toliau.

„Prie laisvos ir šiuolaikinės tautos kūrimo turi prisidėti visi jos piliečiai. Teisingumas – tai išankstinė laisvės sąlyga. Karalius privalo vykdyti savo pareigas. Aš prašau Dievo pagalbos, priimant sunkius sprendimus, kuriuos mes tikrai turėsime priimti. Aš ypač pasitikiu ispanų šeimų dorumu ir vertybėmis. Jeigu mes veiksime išvien, ateitis priklausys mums. *Viva Espana*!“ Chuano Karlo kalba, pasakyta iškilmingo prisaikdinimo metu parlamente, buvo trumpa, bet ryški. Šiuolaikiškumas ir sprendžiamojo balso teisė – visa tai nepriminė ketinimo tęsti Franko valdymo politiką. Tačiau naujojo karaliaus laukė daug kliūčių: per beveik keturis dešimtmečius visose svarbiausiose valstybinėse pozicijose buvo įsitvirtinę generolo Franko diktatoriškos valstybinės partijos Falanga nariai. Jie sudarė

daugumą ir parlamente, ir teisės institucijose, ir policijoje, ir ginkluotųjų pajėgų vadovybėje. Falanga kontroliavo netgi sosto tarybą, karaliaus patariamąjį organą.

Tapęs karaliumi, Chuanas Karlas įrodė esąs įžvalgus valdovas. To iš jo niekas nesitikėjo. Jis meistriškai vedė Ispaniją nuo diktatūros demokratijos link, nepraliedamas nė lašelio kraujo.
Chosė Luisas de Vilalonga, Chuano Karlo biografas

Chuanui Karlui teko pasitelkti kantrybę ir tikėtis, kad, laikui bėgant, Ispanija taps šiuolaikine politine valstybe. Iš pradžių vis dėlto jis pasinaudojo diktatoriškais įgaliojimais. Šitaip jis siekė palaužti pasenusias politines struktūras. 1976 metų liepą jam pavyko žengti pirmąjį svarbų politinį žingsnį demokratizacijos link: premjeras Karlosas Ariasas Navaras, kurį į šį postą dar buvo paskyręs Frankas, pateikė konstitucijos projektą, tačiau jo neparėmė būtina dviejų trečdalių parlamentarų balsų dauguma. Netrukus Chuanas Karlas atleido vyriausybės vadovą iš pareigų ir skyrė naują – Adolfą Suarezą Gonzalesą. Kaip paaiškėjo vėliau, tai buvo labai sėkmingas karaliaus ėjimas: naujasis premjeras pateikė konstitucijos, pagrįstos demokratijos principais, projektą, kurį įspūdinga balsų dauguma patvirtino senatas, parlamentas ir kongresas. Referendumo metu, per kurį balsavo 86 procentai rinkimo teisę turinčių gyventojų, 88 procentai rinkėjų buvo už naująją konstituciją. Prieš konstituciją balsavo tik 8 procentai gyventojų, o 4 procentai susilaikė. Taigi Ispanija, po diktatoriaus Franko mirties tepraėjus trejiems metams, jau buvo teisinė demokratinė valstybė, kurios santvarka – parlamentinė monarchija.

Vėlesniais metais Chuanas Karlas ypač stengėsi stabilizuoti naująją Ispanijos valstybinę santvarką ir siekė, kad šalis taptų šiuolaikine valstybe. Dėl savo darbų jis Europoje pagarsėjo kaip „kovingasis karalius“ (*fighting king*), mažai paveldėjęs ir

beveik viską iškovojęs savo jėgomis. Tačiau Chuano Karlo priešininkai ir tie, kuriems Franko diktatūra buvo naudinga, nesiruošė be kovos palikti mūšio lauko. 1981 metų vasarį jaunai teisinei valstybei teko patirti sunkų išbandymą. Vasario 23 d. vakarą karalius buvo pakeliui į skvošo aikštelę, įrengtą Zarzuelos rūmuose, kai susijaudinęs adjutantas jam pranešė, kad kongreso rūmuose nuaidėjo šūviai. Kas gi atsitiko?

Jam, frankistui, pavyko įgyti antifrankistų pasitikėjimą ir imtis pokyčių. Jo sėkmė pranoko visus lūkesčius.

Chuanas Karlas apie Adolfą Suarezą

Ispanijos parlamente kaip tik buvo svarstoma premjero, turėjusio pakeisti Suarezą Gonzalesą, kandidatūra, kai į plenarinę salę įsiveržė du šimtai ginkluotų civilinės gvardijos narių. Jų vadas papulkininkis Antonijus Tejeras puolė prie oratoriaus katedros ir, iškėlęs ginklą, pranešė, kad parlamentarai paimami įkaitais. Per šį antpuolį pučistams pavyko paimti įkaitais ir vyriausybę. „Visi ant žemės!“ – šaukė Tejeras, ištikimas Franko šalininkas, ir kelis kartus iššovė iš pistoleto į lubas. „Valdžią kariuomenei!“ – reikalavo pučistai. Tuo pačiu metu generolas leitenantas Chaimas del Bošas Valensijoje paskelbė ypatingą padėtį ir pareikalavo iš vyriausybės perleisti valdžią kariuomenei. Madrido plenarinėje salėje dauguma parlamento narių pasislėpė po suolais. Pučistams pasipriešino tik premjeras Adolfas Suarezas Gonzalesas ir karo reikalų ministras generolas Gutjerezas Meladas. Meladas šaltakraujiškai pareikalavo iš pučisto Tejero sudėti ginklus, tačiau pastarasis net negalvojo to daryti. Tejeras sučiupo senąjį generolą, o tuo metu Meladui padėti atskubėjo Suarezas. Prasidėjo pavojingos grumtynės. Plenarinėje salėje įmontuota filmavimo kamera keturiasdešimt penkias minutes fiksavo šią pučistų sukeltą dramą. Jos vaizdus išvydo visas pasaulis.

Aš priverčiau Asturijos princą (Filipą) visą naktį praleisti savo darbo kabinete ir stebėti, ką veikia karalius. ... Kelis kartus jis užmigo krėsle – vargšas berniukas buvo tik trylikos metų amžiaus. Tačiau kiekvienąsyk aš jį pažadindavau sakydamas: „Filipai, nemiegok! Žiūrėk, ką reikia daryti tikram karaliui!“ Šią naktį per kelias valandas Asturijos princas išmoko daugiau, negu išmoks per visą savo likusį gyvenimą!

Chuanas Karlas

Jau keli mėnesiai prieš šį pučą Ispanijos slaptoji tarnyba žinojo apie tarp karininkų kylančius neramumus. Netgi buvo atskleisti keli sąmokslai. Tačiau niekas iš Tejero ir jo eskorto nesitikėjo sulaukti tokių veiksmų. Tačiau lojalioms saugumo jėgoms pavyko parlamente ir Valensijoje izoliuoti maištininkus. Dabar atėjo laikas veikti karaliui: jis paskelbė operacijos „Diana“, numatytos pučo atveju, pradžią. Nors radijas ir televizija buvo pučistų rankose, Chuanas Karlas galėjo naudotis telefonu. Visą naktį karalius praleido Zarzuelos rūmų darbo kabinete, nepaleisdamas iš rankų įkaitusio telefono ragelio. Gerai žinodamas oro, sausumos ir jūrų pajėgų vadovybės struktūrą, jis sugebėjo įtikinti karo vadus laikytis tvarkos. Chuanui Karlui ypač pasitarnavo jo asmeniniai ryšiai iš karinės akademijos laikų. „Visi laukė, ką aš pasakysiu ir darysiu, – taip tuometinius įvykius prisimena Chuanas Karlas. – Vis dėlto neatsirado nė vieno, kuris man nepaklustų. Galbūt kai kas tai darė grieždamas dantimis, bet pakluso visi.“

Tejeras ir Bošas pateko į sunkią padėtį, kai paaiškėjo, kad dauguma kariuomenės vadų atsisakė pereiti į jų pusę. 1.15 val.

Kariškiai man pakluso ne tik todėl, kad buvau vienas iš jų. Pirmiausia todėl, kad buvau vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas. Nes kokią dar valdžią aš turėjau šių vyrų atžvilgiu?

Chuanas Karlas

Kai mes manėme, kad nusipelnėme kažko geresnio negu karaliaus, pasirodė, kad turėjome karalių, kurio nenusipelnėme.

Franciskas Umbralas, ispanų publicistas, 1981 m.

Nėra jokių abejonių, kad, karaliui nepriėmus tam tikrų sprendimų, įvykiai būtų pakrypę visai kita linkme.

Chavjeras Tuselas, ispanų istorikas

nakties per televiziją buvo transliuojama karaliaus kalba. Chuano Karlo I, vyriausiojo karo vado, kalba buvo trumpa drūta: „Karūna nepakęs jokių veiksmų, trikdančių demokratinės konstitucijos įgyvendinimą.“ Maištininkų sukeltas pučas žlugo. Pučistai pasidavė ir buvo suimti. Ispanija galėjo atsikvėpti – ir garbinti savo karalių. Iš užsienio valstybių pradėjo eiti sveikinimo telegramos. JAV prezidentas Ronaldas Reiganas pats asmeniškai paskambino Chuanui Karlui I ir pranešė, kad be galo džiaugiasi demokratijos pergale Ispanijoje. Dar ir šiandien ispanai jaučiasi dėkingi karaliui, kad anuomet jis taip drąsiai gynė šalies konstituciją ir tokiu būdu sužlugdė pučą. Po to buvo stabilizacijos ir atsinaujinimo metai.

Po Franko mirties praėjus daugiau kaip trisdešimčiai metų, kadaise pilietinio karo draskoma, vėliau nuo diktatoriško valdymo kentėjusi šalis šiuo metu laikoma „perėjimo į demokratiją pavyzdžiu“. Ispanai turi būti dėkingi karaliui ir už tai, kad jis daug prisidėjo, stojant šaliai į Europos Sąjungą. Tačiau šiandien apie karalių daugiau rašo bulvarinė spauda, nei rimti ekonomikos laikraščiai. Ispanijai tapus demokratine valstybe, daugelis šalies gyventojų ir užsieniečių labiau domisi asmeniniu Ispanijos monarcho ir jo šeimos gyvenimu. Kartkartėmis vis pasigirsta gandų apie šeimyninę Burbonų šeimos krizę. Tiesą sakant, karalienė Sofija ir karalius Chuanas Karlas I iš prigimties yra visiškai skirtingi. Ji labiausiai domisi archeologija ir klasikine muzika, jis – sportu: karalius mielai buriuoja, plaukioja banglente, skraido, mėgsta važinėti motociklais ir greitais automobiliais. Karalienė yra santūri, nekalbi, bet labai pareiginga. Prieš oficialius renginius ji geria mažai, netgi karštomis dienomis, nes nenori, kad ją žmonės matytų suprakaitavusią. Sofija yra vegetarė, o Chuanas Karlas mėgsta įvairią ispanišką virtuvę. Namuose, Zarzuelos

Ispanai remia ne monarchiją, bet Chuaną Karlą. Jie yra ne monarchistai, o chuankarlistai.

Chaimas Penafielis, karališkųjų rūmų žinovas

Vyras, karalius, gali greitai tapti populiarus. Tačiau monarchija negali per vieną naktį rasti atgarsį žmonių širdyse. Tam reikia daugiau laiko.

Chuanas Karlas

rūmuose, „komanduoja“ Sofija, tačiau už keturių namų sienų jos beveik negirdėti.

Visiems gerai žinoma Chuano Karlo silpnybė gražioms moterims. Jis mielai su jomis paflirtuoja. Kalbama, kad nemažai moterų nesugebėjo atsispirti sportiško monarcho žavesiui. Devintajame dešimtmetyje sklido kalbos, kad taip pat ir princesė Diana patyrė meilės nuotykį su Ispanijos karaliumi. Nežinia tik, ar tai tiesa, ar ne. Princesė Diana dažnai aplankydavo Chuaną Karlą ir Sofiją su vaikais Maljorkoje, kur kartu linksmai leisdavo laiką. Ar Diana su Chuanu Karlu tiesiog gerai sutarė, ar juos siejo kur kas daugiau nei draugystė, neaišku. Tačiau tikrai žinoma, kad ilgus metus Chuaną Karlą siejo meilės santykiai su Marta Gaja. Po skyrybų su vyru, ispanu pramonininku, ją kelis kartus žmonės matė buriuojančią kartu su Aga Khanu. Būdama vieno disko klubo viešųjų ryšių atstove, ji atsiuntė Chuanui Karlui muzikos plokštelių, prašydama dedikacijos. Su Marta Gaja Chuanas Karlas susipažino 1990 metais, vieno vakarėlio Maljorkoje metu, kai atvyko čia paburiuoti. Marta yra kilusi iš žymios Maljorkos šeimos. Pagal specialybę ši protinga ir šmaikšti moteris yra interjero dizainerė. Iš pradžių, kaip buvo kalbama, įsimylėjėliai slapta susitikinėjo Maljorkoje arba užsienyje. Galiausiai Marta įsirengė Madride liukso apartamentus, kuriuose ji neva susitikdavo su Chuanu Karlu. 2001 metais pasklido gandai apie kitą moterį – karališkojo sekretoriato bendradarbę, vardu Ana dela Rocha. Graži šviesiaplaukė buvo trisdešimčia metų jaunesnė už karalienę Sofiją. Kalbama, kad karalius susipažino su Ana Maljorkoje ekskursijos motociklais metu.

Tikra tiesa, mes niekuo nepanašūs. Jam patinka greiti motociklai, man – muzika ir menas. Jis lengvai pratrūksta, aš esu santūri. Jis elgiasi intuityviai, aš labiau vadovaujuosi logika. Jis priima sprendimus greitai, aš – lėtai. Jis greitai užsiplieskia, aš viską virškinu savyje. Mūsų tikrai nepavadinsi puodeliu ir

dangteliu, galbūt dėl to mes taip gerai papildome vienas kitą.
Sofija

Sofija tikrai žino apie savo vyro eskapadas. Sakoma, kad pats Chuanas Karlas jai prisipažino apie savo nuotykius. Jau daug metų Chuanas Karlas ir Sofija gyvena daugiau mažiau atskirai. Zarzuelos rūmuose abu turi po savo gyvenamuosius ir miegamuosius kambarius, o dažniausiai susitinka tik bendrų pusryčių metu. Griežtai katalikiškų pažiūrų pora apie skyrybas nekalba. Sofija, regis, susitaikė su tokia padėtimi – bent jau išoriškai ji kaip visada išlaiko pusiausvyrą.

Sofija yra mano paspirtis, mano uola bangų mūšoje. Ji lydėjo mane per visą gyvenimą ir visada man gerai patardavo. Mano žmona labai puikiai jaučia žmones. Ji – mano didžioji gyvenimo meilė. Aš esu karalienei be galo dėkingas.

Chuanas Karlas, 2002 m.

Be jokių abejonių, ji yra elegantiška, maloniai kalbanti dama. Viešumoje ji kiek nedrąsi, nelinkusi rodyti savo švelnumo. Matyti, kad ji kupina užuojautos.

Chavjeras Mariasas, ispanų rašytojas

Mano tėvas sakydavo, kad turiu nuolat atminti, kas aš esu, galvoti apie ateitį, kuri laukia manęs. Kai dar buvau mažas berniukas, negalėjau to suprasti. Tik vėliau suvokiau, ką tėvas turėjo omenyje.
Filipas

Pastaraisiais metais karūnos princo Filipo vardas taip pat dažniausiai buvo minimas, kalbant apie jo meilės ryšius. Prieš jam susituokiant su Leticija Ortiz, aukštoji Europos aristokratija laikė jį vienu geidžiamiausių jaunikių. Gražios išvaizdos, sportiškos laikysenos princas, kaip ir tėvas, buvo įgijęs karinį išsilavinimą, vėliau studijavo ekonomiką ir teisę. Devintojo dešimtmečio pabaigoje Ispanijos infantą nuolat lydėdavo Izabelė Sartorius. Po aštuoniolikos mėnesių neperskiriamos draugystės Filipas nutraukė savo santykius su Izabele – kaip kalbama, spaudžiamas motinos. Griežtoji karalienė išsiaiškino, kad Izabelės tėvai, priklausantys ispanų aristokratijai, buvo

išsiskyrę. Sofijos nuomone, tai buvo nusižengimas rūmų etiketui. Tuo metu karalienė net neįtarė, kad vieną dieną turės marčią, kuri pati bus jau išsiskyrusi. Izabelės Sartorius vardas kuriam laikui pranyko iš spaudos puslapių, tačiau 1996 metais žiniasklaida vėl sukluso: buvusi Filipo draugė, būdama penktą mėnesį nėščia, Londone ištekėjo už ispano Chavjero Soto Fitz-Džeimso Stiuarto. Birželio mėnesį Madride ji pagimdė mergaitę. Paparaciai nufotografavo jaunąją mamą, liūdnu veidu išeinančią iš ligoninės su dukrele ant rankų. Niekas jos nelydėjo. Po kurio laiko pasklido gandai, neva pora skiriasi. Ispanijos aristokratai tarpusavyje kuždėjosi, kad Izabelės vaiko tėvas yra ne Chavjeras, o kažkas kitas. Iš tiesų Izabelė civilinės metrikacijos skyriuje vaiko tėvo vardo nenurodė. Galbūt tėvo vardas buvo Filipas?

Ne kartą Ispanijos karalius, o ypač jo žmona Sofija stengėsi rasti sūnui Filipui tinkamą nuotaką. Chuanas Karlas I pirmenybę būtų teikęs savo krikšto dukrai Viurtembergo princesei Fleur, o Sofija – Lichtenšteino princesei Tatjanai. Sofija kelis kartus buvo pasikvietusi Tatjaną į Madridą ir supažindino ją su Filipu, tačiau šis nesileido spaudžiamas. Niujorke Filipas susipažino su gražiu, „tarsi iš paveikslėlio", fotomodeliu Gigi Hovard, tačiau kai ispanijos žiniaskalida pakėlė dėl to didelį vėją, jis nutraukė su ja santykius. 1998 metų vasarą Filipas buvo pakviestas į savo draugo Norvegijos karūnos princo Hekono dvidešimtpenktąjį gimtadienį. Laisvo ir nevaržomo vakarėlio metu Filipas buvo supažindintas su norvege Eva Sanum, dirbančia fotomodeliu. Princas įsimylėjo šią merginą iki ausų. Daugiau nei metus įsimylėjėlių porelei pavyko nuslėpti savo meilės ryšius nuo visuomenės. Dažniausiai jie susitikdavo Norvegijoje, kur pigiuose viešbučiuose praleisdavo savaitgalius. Kai vieną dieną Filipas pakvietė Evą į Ispaniją, paparaciai nesnaudė: Ispanijos karūnos princo ir jo šviesiaplaukės draugės nuotraukos atsidūrė pirmuose laikraščių puslapiuose. Ispanijoje dar niekas nežinojo, kas yra naujoji Filipo

aistra. Bombą susprogdino Norvegijos žurnalistai: „Princas Filipas myli norvegę Evą, moteriškų apatinių drabužių modelį!“

Aštuoniolikos metų galima nuslysti į tokį nuotykį, bet juk ne tada, kai tau per trisdešimt!

Chosė Luisas de Vilalonga, Chuano Karlo biografas, 2001 m.

Būtų sunkiai suvokiama soste matyti jauną moterį, kurios vienintelis privalumas – tobuli modelio duomenys.

Karlas Sekas Seranas, ispanų istorikas, 2001 m.

Visa jau panėšėjo į paranoją. Tapo sunku ištvesti slapukavimą. Žmonės komentuoja tavo išvaizdą ir aprangą. Tu jau niekuo negali pasitikėti.

Eva Sanum

Ispanijoje kilo skandalas, kurį karalienė Sofija kiek galėdama stengėsi numalšinti. Bulvarinė spauda tiesiog springo iš pasipiktinimo. „Ką ši moteris veikia šalia mūsų būsimo karaliaus? – tokio pobūdžio klausimai skambėjo vedamuosiuose straipsniuose. – Ji dirba apatinių moteriškų drabužių modeliu vienoje reklamos agentūroje, yra protestantė, užsienietė. Jos tėvai išsiskyrę. Tėvas – automobilių dažytojas, mama – namų šeimininkė. Ispanų tauta nepriims tokios karalienės!“ Bet visų pirmiausia tokiam sūnaus pasirinkimui nepritarė karalienė Sofija. Viduriniuoju dešinės rankos pirštu ji barbeno į stalą – tai buvo aiškus ženklas, kad karalienė nepakęs jokių prieštaravimų. Po pokalbio su motina akis į akį, Filipas pasidavė. Per spaudos konferenciją Filipas pareiškė, kad jo santykiai su Eva nutrūko. 2001 metų rugpjūtį, prieš Norvegijos karūnos princo Hekono vestuves su sužadėtine Mete Marita, Filipas dar kartą susitiko su Eva. Bernvakario proga buvo suorganizuotas banketas, kurio metu Filipas ir Eva buvo susodinti greta vienas kito. Ar tai buvo atsitiktinumas, ar sumanus norvegų jaunųjų bandymas suteikti Evai ir Filipui dar vieną galimybę? Kitą dieną pirmuosiuose laikraščių puslapiuose buvo rašoma: „Kita jaunųjų pora!“

Tačiau iš to nieko neišėjo. 2002 metų rudenį Filipas susipažino su televizijos žurnaliste Leticija Ortiz. Šis susitikimas buvo iš anksto suplanuotas. Karūnos princui jau buvo kritusi į akį ši jauna, simpatiška moteris. Filipas paprašė savo draugo,

televizijos reporterio Pedro Erkvicijaus, organizuoti vakarienę, kurios metu jis galėtų niekam per daug nekrentant į akis susipažinti su Leticija. „Aklas pasimatymas“ pateisino Filipo lūkesčius: Leticija, nieko nenujausdama apie Filipo ir Pedro susitarimą, iš karto rado su karūnos princu bendrą kalbą. Visą vakarą jie gyvai šnekučiavosi, beveik nekreipdami dėmesio į kitus svečius.

Jeigu vienas tavo vaikų ketina kurti šeimą su žmogumi, kuris jam netinka, žinoma, tu darai viską, kad to neįvyktų. Bet kai tai nepadeda, kai tavęs niekas neklauso – ką gi padarysi? Telieka viena: priimti žentą ar marčią į savo šeimą.

Karalienė Sofija

Karališkieji rūmai galėtų įrengti atskirą paneigimų skyrių ar organizuoti gražuolių konkursą, kuriame rungtųsi buvusios princo draugės.

Karmen Rigalt, ispanų rašytoja, 2003 m. liepa

Leticija labai disciplinuota ir drausminga moteris, atsakingai priimanti sprendimus. Ji niekada romantiškai nesvajojo kada nors tapti karaliene. Tačiau ji tam pasiryžo iš visos širdies.

Leticijos motina Paloma, 2003 m.

Leticija ne svajotoja, o perfekcionistė. Ji tiksliai žino, ko kiti iš jos tikisi.

Leticijos tėvas Jėzus Ortizas, 2003 m.

Po poros mėnesių Filipas ir Leticija susitiko vėl, tik šį kartą tai nebuvo romantiškas susitikimas. Netoli Galicijos pakrantės nuskendo naftą gabenęs tanklaivis ir sukėlė didelę ekologinę katastrofą. Filipas, oficialus karališkųjų rūmų atstovas, nuvyko apžiūrėti nafta užkrėstą pakrantės ruožą, o Leticija tuo metu su savo televizijos komanda darė reportažus iš įvykio vietos. Kai juos pristatė vienas kitam, abu dėjosi, tarsi būtų susitikę pirmą kartą. Vis dėlto jų romanas pradėjo rimčiau rutuliotis tik 2003 metų gegužę. Leticija buvo ką tik grįžusi iš pietų Irako, kur šešias savaites rengė reportažus iš karo zonos. Viename Madrido bare, kuriame lankytis galėjo tik ypatingi svečiai, karūnos princas ir gražioji žurnalistė pirmą kartą susitiko vienu du. Jie sėdėjo susikibę rankomis ir negalėjo ati-

traukti vienas nuo kito akių. Kelias savaites jie susitikdavo labai dažnai. Kai Leticija suprato, kad įsimylėjo Filipą, ji nutraukė santykius su žurnalistu Davidu Tejera, su kuriuo ne tik draugavo trejus metus, bet ir gyveno viename bute.

Leticija – tai ta moteris, su kuria noriu sukurti šeimą ir praleisti savo gyvenimą. Aš, karūnos įpėdinis, esu tikras, jog Leticija turi visas savybes ir gebėjimus, kad, tapusi Asturijos princese ir būsima Ispanijos karaliene, galėtų prisiimti atsakomybę ir vykdyti savo pareigas.

Filipo žodžiai, paskelbus sužadėtuves

Filipas nujautė, kad jo tėvai sunkiai priims gražiąją televizijos laidų vedėją kaip savo marčią. Leticija buvo ambicinga ir karjeros laiptais kylanti žurnalistė. Būdama vos aštuonerių ji dirbo radijuje, kur vedė laidą vaikams. Baigusi mokyklą, Leticija studijavo informacijos mokslus, vėliau – audiovizualinę žurnalistiką. Kurį laiką ji gyveno Meksikoje, vėliau įsidarbino viename Madrido dienraštyje. Taip pat ji pagal sutartį dirbo Ispanijos spaudos agentūrai *EFE*, privačiam amerikiečių kanalui *CNN* ir ispanų televizijos kanalui *Television Espanola* (*TVE*). Kaip specialioji korespondentė Leticija vyko į įvairias krizės ištiktas pasaulio šalis. Jos reportažai buvo transliuojami vis geresniu laiku, kol galiausiai Leticija pradėjo vesti savo laidą *Informe Semana*, transliuojamą sekmadienio popietę. Tai, kad Leticija buvo išsiskyrusi, buvo vienintelė dėmė šiaip jau visiškai „švarioje" jos biografijoje. 1998 metais ji ištekėjo už Alonso Guerero, jai pagelbėjusio krizinėje situacijoje. Jis buvo dešimčia metų vyresnis už Leticiją. Kartu pora išgyveno tik vienerius metus.

Kaip Filipo tėvai reaguotų į tokią marčią? „Tegu joks vyras negalės kada nors pasigirti, kad yra miegojęs su Ispanijos karaliene", – kartą, kalbėdamas apie Filipo drauges, sakė Chuanas Karlas. Vieną karštą 2003 metų rugpjūčio dieną didžiajame

Atmosfera buvo šalta, o bučinys – tiesiog apgailėtinas: netgi Čarlzas su Diana būtų geriau pasibučiavę.

Chaimas Penafielis, žurnalistas ir karališkųjų rūmų žinovas, apie Filipo ir Leticijos vestuves

Šiai moteriai pavyko pakeisti princą, tai puikiai matyti. Lyg kas būtų uždegęs šviesą!

Pilara Urbano, karalienės Sofijos biografė

Tituliniuose spaudos puslapiuose Leticija nurungia bet kurią pop žvaigždę.

Milagra Valdes, laikraščio Gala vyriausioji redaktorė

Sprendimą susituokti mes priėmėme, viską nuodugniai apgalvoję. Bet svarbiausia tai, kad mes labai mylime vienas kitą.

Leticija apie savo sužadėtuves

Ispanijoje, kurioje galioja pilietinės laisvės, monarchija bus arba respublikoniška, arba jos iš viso neliks.

Enrikas Sopena, ispanų žurnalistas

Zarzuelos rūmų salone Filipas pristatė Leticiją savo tėvams. Gražioji televizijos laidų moderatorė pirmiausia reveransu pasveikino karalių, po to – karalienę. Visi nervinosi. Pirmasis jų pokalbis, gurkšnojant kavą ir mineralinį vandenį, truko tik trisdešimt minučių. Tada Filipas nuvežė Leticiją atgal į Madridą. Kai jis grįžo į Zarzuelos rūmus, iš tėvų veidų išraiškos suprato, kad jie visiškai nepritarė jo pasirinkimui. Bet šį kartą Filipas nė neketino nusileisti. Jis mylėjo Leticiją ir nusprendė neleisti tėvams kištis į jo meilės reikalus. Jis asmeniškai kreipėsi į *TVE* kanalo vadovus ir diskretiškai paprašė leisti Leticijai vesti vakaro žinių laidą – visų televizijos žurnalistų karališką svajonę. Kanalo vadovybė sutiko, nes Leticija jau seniai buvo įrodžiusi turinti visus būtinus tam gebėjimus.

2003 m. rugsėjo 29 d. Leticija pirmą kartą ir, beje, labai sėkmingai, vedė vakaro žinių laidą. Netrukus beveik visi ispanai pažinojo simpatiškąją Leticiją Ortiz. Būtent to ir siekė Filipas. Jis tikėjosi, kad ispanams parėmus Leticiją, jo tėvai priims, o tiksliau tariant, privalės priimti jo išrinktąją. Tačiau Chuanas Karlas I ir karalienė Sofija nesileido taip greitai perkalbami. Juk kalbama buvo apie karūnos princo, taigi ir Ispanijos dinastijos ateitį. Todėl Filipui neliko nieko kito, tik mesti paskutinį savo kozirį: „Jeigu nepriimsite Leticijos, aš atsisakysiu sosto!“ Karališkoji pora manė, kad jų sūnus blefuoja, todėl jie nenusileido nė per plau-

ką. Tačiau kai Filipas neatvyko į Ispanijos nacionalinės šventės renginius, – o dalyvavimas juose yra visos karališkosios šeimos pareiga, – tėvai suprato, kad sūnaus grasinimai yra rimti.

2003 m. lapkričio 1 d. televizijos kanalo *TVE* transliaciją nutraukė sensacingas pranešimas: „Jų Didenybės karalius ir karalienė su didžiu malonumu“ paskelbė apie sūnaus Filipo sužadėtuves su Leticija Ortiz. Žinia sukėlė tikrą sprogimą Ispanijos visuomenėje. Juk beveik niekas nežinojo, kad karūnos princas ir „televizijos karalienė“ buvo pora. Žurnalistai kaipmat pradėjo skrupulingai tyrinėti Leticijos biografiją. Žinia, kad ji jau kartą buvo ištekėjusi, iš pradžių visus pribloškė. Bet kadangi ankstesnė Leticijos santuoka buvo sudaryta tik civilinės metrikacijos biure, katalikų bažnyčia pritarė Filipo ir Leticijos santuokai.

Jų vestuvės įvyko 2004 m. gegužės 22 d. šimtametėje Madrido *Santa Maria Real de la Almundo* katedroje. Nepaisydami be perstojo pilančio lietaus ir sprogdinimų grėsmės milijonai žmonių Ispanijoje ir visame pasaulyje prie televizorių ekranų stebėjo meilės, kuri turėjo įveikti tiek daug kliūčių, pergalės šventę.

Laikas parodys, ar Leonora, Filipo ir Leticijos dukra, kada nors užims Ispanijos sostą. Kol kas Ispanijos monarchijos *carta magna* pirmenybę teikia vyriškos lyties atstovams. Tam, kad ši padėtis pasikeistų, reikėtų paleisti esamą parlamentą, išrinkti naują ir surengti referendumą. Vis dėlto, kaip rodo Ispanijos monarchijos istorija, nieko nėra neįmanoma.

Nelygi pora

Elžbieta ir Filipas

Šioje šalyje monarchijos tradicija yra stipriai įsišaknijusi. Mergelė Marija nustumta į šalį, angelai laikosi per saugų atstumą, šventieji iš viso tapę nereikalingi, o Karališkoji šeima gyvuoja iki šiol.

Normanas Sent Džon-Stivas, Vindzorų šeimos draugas

Jos niekada nepamatysite pavargusios. Sulaukusi aštuoniasdešimties metų, ji kasdien dirba tiek, kad tokio krūvio neatlaikytų ir jaunesni už ją. Jis, būdamas aštuoniasdešimt penkerių, išliko aukštas, lieknas ir nesukumpęs. 2007 metais jie švęs šešiasdešimtąsias savo vestuvių metines. Privačioje erdvėje, kur nereikia laikytis protokolo reikalavimų, jiedu atrodo esantys paprasta anglų pora. Tačiau, žinoma, taip nėra, nes karalienė Elžbieta ir Edinburgo hercogas yra viena žymiausių pasaulio porų. Elžbieta II, oficiali valstybės vadovė, jau daugiau negu penkiasdešimt metų atstovauja Didžiajai Britanijai savo šalyje bei užsienyje ir vadovauja žinomiausiems, turtingiausiems ir svarbiausiems karališkiesiems rūmams pasaulyje. Britanijos monarchija laikoma turinčia daugiausia tradicijų po popiežiaus institucijos. Susižavėjimas, kokį jaučia Britanijos visuomenė, žvelgdama į Elžbietą ir Filipą, per šešis dešimtmečius trukusią jų santuoką vargu ar sumažėjo. Karališkajai porai pasirodžius visuomenėje, į gatves suplūsta tūkstančiai žmonių. Priešingai nei kino, televizijos ar sporto žvaigždės, karališkoji pora žavi visuomenę ne savo turtais, gabumais ar žymumu. Žmones jaudina tai, kad Elžbieta ir Filipas yra ypatingi. Juk jie yra gyvosios istorijos, besitęsiančios šimtmečius, dalis. Šios šimtametės tradicijos paskirtis tėra viena – monarchijos išsaugojimas. Net ir pačiomis asmeniškiausiomis gyvenimo akimirkomis Elžbieta ir Filipas atmena šią svarbią užduotį. Visa jų veikla yra nukreipta jos vykdymui.

„Aš, jausdama Filipo meilę ir paramą, padariau viską, ką galėjau“, – viešai pripažino Elžbieta, 1997 metais švęsdama savo auksines vestuves. Tokie intymūs prisipažinimai karalienei buvo visai nebūdingi. Niekas negalėjo atsiminti kada nors girdėjęs jos lūpomis tariamą žodį „meilė“, kalbant apie save pačią. Tuo metu Filipas, keldamas tostą už savo žmoną, kalbėjo gana sausai: „Manau, mes išmokome pačią svarbiausią – tolerancijos – pamoką. Tolerancija – viena svarbiausių laimingos santuokos sąlygų.“ Primerkęs akį, hercogas pridūrė: „Patikėkite manimi, karalienė turi pakankamai tolerancijos mano atžvilgiu.“ Retai kada pastaraisiais metais buvo galima išvysti karališkąją porą tokią atsipalaidavusią ir spinduliuojančią kaip šios šventės metu. Skandalai, skyrybos, kiti rūpesčiai gerokai aptemdė praėjusius metus. Tik prieš tris mėnesius į paskutinę kelionę buvo palydėta princesė Diana, žuvusi per tragišką automobilio katastrofą. O dabar karališkoji pora šventė savo auksines vestuves su visa Britanijos monarchijai priklausančia prabanga: šventės išvakarėse buvo surengta puota aštuoniems šimtams svečių, tarp kurių buvo ir karalių bei aukštų valstybės svečių. Lapkričio 20 d. Vestminsterio abatijoje, kurioje kadaise susituokė Elžbieta ir Filipas, įvyko privačios pamaldos. Tos pačios dienos vakare – didžiulis pokylis. Jis buvo surengtas Vindzorų rūmuose, kuriuos karalienė ypač mėgo. Šie rūmai labai nukentėjo „baisiaisiais“ 1992 metais, per keturiasdešimt penktąsias karališkosios poros vestuvių metines, kai juose kilo didžiulis gaisras. Po atstatymo darbų, trukusių kelis metus, rūmai vėl spindėjo savo įprasta prabanga.

Atrodo, kad šiai vargšei šaliai reikia karališkosios šeimos. Šiais teroro, rasizmo ir globalaus nesaugumo laikais Vindzorai padeda „nuleisti garą“. Visus bjaurius britų charakterio bruožus galima perkelti ir į karališkąją šeimą.

Marija Ridel, karališkųjų rūmų korespondentė

Prieš šešiasdešimt metų įvykusios jaunosios Vindzorų dinastijos princesės ir Graikijos princo, jūrų laivyno leitenanto Filipo Mauntbateno vestuvių iškilmės buvo gana kuklios. Pokario metais karą laimėjusiems britams klojosi sunkiau negu daugeliui kitų tautų. Iki šeštojo dešimtmečio maisto produktai buvo normuojami: kiekvienam suaugusiam britui savaitei buvo skiriami trys svarai bulvių ir trisdešimt gramų lašinių. Vindzorai taip pat gyveno labai taupiai. Į vestuvių puotą karalius Jurgis VI ir jo žmona škotė pakvietė tik šimtą penkiasdešimt svečių. Meniu sudarė trys kuklūs valgiai, o pagrindinis patiekalas – pagamintas iš kurapkų, kurių buvo galima susimedžioti karališkose valdose ir kurioms negaliojo maisto kortelių sistema. Tačiau britų tautai karališkosios Elžbietos ir Filipo vestuvės atrodė tarsi vilties prošvaistė. „Jos Karališkoji Didenybė princesė" buvo jauna, graži, savo išrinktąjį įsimylėjusi jaunoji, o karo didvyriu laikomas jaunikis, apsirengęs karinio jūrų laivyno uniforma, atrodė puikiai. Šaliai žūtbūt reikėjo „prošvaistės sunkiame, mūsų laukiančiame kelyje", – kalbėjo britų premjeras Vinstonas Čerčilis.

Karališkosios vestuvės, turėjusios įvykti po baisaus pasaulinio kataklizmo, simbolizavo seniai trokštamą naujo gyvenimo pradžią. Tačiau tuo metu pasigirdo ir kritiškų balsų: sportiškos išvaizdos karinio jūrų laivyno leitenantas buvo laikomas nepaprastu moterų numylėtiniu. Tarp anglų aristokratų sklandė gandai apie Filipo meilės ryšius su aktorėmis. Po karo tepraėjus dviem metams, vokiškoji Graikijos princo giminystės linija kai kam buvo tarsi krislas akyje. Tačiau Elžbieta pasirinko Filipą ir neklausė jokių „bet" ir „jeigu". Jos sutuoktinis, kaip teigia poros draugai, yra jos vienintelis asmeninis prabangos dalykas, kokį ji sau yra kada nors leidusi. Kai 1952 metais mirė Elžbietos tėvas ir ji tapo karaliene, pasitikėjimu savimi trykštantis jūrų laivyno karininkas turėjo mesti savo tarnybą ir nuo šiol paremti savo žmoną, vykdančią karalienės pareigas. Nuo to laiko viešumoje Filipas visada eina per vieną žingsnį atsilikęs nuo savo žmonos ir dažniausiai stovi jos šešėlyje.

Pirmaisiais jų santuokos metais, kaip pasakoja poros draugai, Filipui buvo sunku priprasti prie savo naujo, „bedarbio princo“, vaidmens. „Ką aš čia iš tikrųjų darau?“ – esą skundėsi jis. Edinburgo hercogas – toks yra oficialus Filipo titulas – ne kartą yra nusižengęs protokokui ir sukėlęs kitų nepasitenkinimą. Štai kinus jis viešai vadino „siauraakiais“, o Paragvajaus diktatoriui generolui Alfredui Štriosneriui kalbėjo, kad gera gyventi šalyje, kurios nevaldo liaudis. Taip pat esą jis su kai kuriomis damomis bendravo artimiau, negu vedusiam princui derėjo. Kalbama, kad vienas draugo butas Londone buvo virtęs romantiškų nesantuokinių susitikimų vieta. Jeigu Elžbieta apie tai žinojo, tai mokėjo tvardytis, kentėjo tyliai ir nieko nesakė. Jos manymu, monarchijoje svarbiausia yra „tobula šeima“ – ji niekada negalvojo ir net nepagalvotų apie skyrybas. Tačiau jos seserų ir, kaip vėliau paaiškėjo, beveik visų vaikų santuokos žlugo. Tai ne tik gerokai aptemdė jos valdymo laikotarpį, bet ir paklibino britų monarchijos pamatus. Nepaisant to, Elžbieta ir Filipas stropiai vykdė savo vaidmenis. Jų santuoka, besitęsianti jau šešiasdešimt metų, simbolizuoja britų karalystės instituciją, kuri, išlaikydama savo tęstinumą ir tradicines vertybes, stebėtinai gerai prisitaiko prie pokyčių. Sugebėdama prisitaikyti, monarchija gyvuoja toliau.

Jų santuoka išsilaikė, nes abu yra atsidūrę išskirtinėje situacijoje. Jie artimi vienas kitam, nes abiem reikia vienas kito. Kuo gi daugiau jie galėtų pasitikėti?

Sara Bangour, karalienės biografė

Sunkiais laikotarpiais, neturėdami kitos išeities, po ilgų ginčų jie turėdavo susitaikyti. Tačiau šiandien, sulaukę garbingo amžiaus, jie ne tik geriau sutaria tarpusavyje – jie, būdami kartu, jaučiasi nepaprastai gerai.

Deividas Vain-Morganas, princo Filipo draugas

Nuo tos akimirkos, kai tik įsimylėjo Filipą, Elžbieta tikrai žinojo: tai jis! Ir jis pats kartą man sakė, kad santuoka su Elžbieta jo nė kiek nenustebino. Kaip būsimoji karalienė, ji turėjo tekėti už jos luomą atitinkančio vyro, tačiau tuo metu beveik nebuvo jai tinkamų kandidatų.

Džilis Brandretas, Filipo draugas

Elžbietai buvo vos trylika, Filipui – aštuoniolika metų, kai jiedu susitiko pirmą kartą. Tai atsitiko 1939 metų liepos mėnesį, prieš pat Antrojo pasaulinio karo pradžią. Jurgis VI su žmona su trumpu vizitu lankėsi Karališkajame karinio jūrų laivyno koledže Dartmute, kuriame kadaise mokėsi pats karalius. Karalius su žmona ir vaikais – Margareta ir Elžbieta – atvyko čia karališkąja jachta *Viktoria & Albert*. Išvykoje dalyvavo ir lordas Luisas Mauntbatenas, karalienės Viktorijos anūkas ir Jurgio VI pusbrolis, dar vadinamas Diku. 1914 metais Mauntbatenai, tais laikais dar vadinęsi ir Batenbergais, turėjo nuryti karčią nuoskaudos piliulę: prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, šeimos galva princas Luisas fon Batenbergas buvo priverstas atsistatydinti iš pirmojo lordo pareigų. Mat jis buvo vokietis, nors ir ištikimai ištarnavęs Karališkajame jūrų laivyne keturiasdešimt šešerius metus. Kai 1917 metais karalius iš patriotizmo išsižadėjo savo vokiškosios giminės, atsisakė šeimos pavardės ir Saksonijos-Koburgo kunigaikščio titulo ir nuo to laiko vadinosi Vindzoru, Batenbergams neliko nieko kito, tik suanglifikuoti savo pavardę. Taip Batenbergai tapo Mauntbatenais. Ši „šeimos negarbė“ vėliau paskatino Diką Mauntbateną aistringai domėtis Europos kilmingųjų šeimomis ir atvirai siekti įtakos britų karališkuosiuose rūmuose.

Aną saulėtą 1939 metų liepos dieną karališkoje jachtoje buvo ir jaunas būsimasis karininkas iš Dartmuto karinio jūrų koledžo. Tai tikrai nebuvo atsitiktinumas. 1939 m. liepos 22 d. lordas Mauntbatenas savo dienoraštyje rašė: „Filipas lydėjo mus ir valgė laive.“ Lordas turėjo omenyje Graikijos princą Filipą, vienintelį savo sesers Alisos sūnų ir karaliaus pusbrolį. Filipas, vienas iš ypatingųjų koledžo auklėtinių, netrukus turėjo baigti savo mokslus ir tapti karininku. Kadangi jis giminystės ryšiais buvo susijęs su karališkaisiais rūmais, jo pakvietimas į pietus laive per daug nieko nenustebino. Visgi tikėtina, kad prie to savo nagus prikišo ir lordas Mauntbatenas. Taip pat ir kitą dieną jaunas, gerai atrodantis kariūnas buvo priimtas karališkojoje jachtoje.

Čia, kaip jo dėdė kiek didžiuodamasis pažymėjo savo dienoraštyje, Filipas „sužavėjo vaikus“, ypač trylikametę Elžbietą. Princesę, kurią šeimyniškiai meiliai vadino Lilibete, ypač patraukė antros eilės pusbrolis. „Jis gerai atrodė, net jeigu ir žvelgė šiek tiek iš aukšto, – taip jaunąjį princą vėliau prisiminė Elžbietos guvernantė Merion Krauford, vadinama Krofi. – Jis pasisveikino su Lilibete ir atsiklaupė šalia jos ant žemės, norėdamas pažaisti kartu su traukiniu, tačiau jam šis žaidimas greitai pabodo.“ Kai jaunuoliai užkando imbierinių sausainių su limonadu, Filipas pasiūlė kitą užsiėmimą: „Ar ne geriau būtų, jeigu nueitume į teniso aikštelę ir pošokinėtume per tinklą. Manau, bus smagiau.“ Teniso aikštelėje jaunasis princas norėjo pademonstruoti mergaitėms savo sportinius sugebėjimus. „Teniso kortuose, šokinėdamas per tinklus, jis dėjosi labai svarbus“, – savo memuaruose rašė princesės guvernantė. Tačiau Lilibetė tiesiog susižavėjo Filipu: „Kaip aukštai jis gali iššokti!“ Kai karališkoji jachta *Victoria & Albert* kitą dieną ruošėsi išplaukti, karališkojo jūrų laivyno kadetai gavo leidimą valtimis palydėtio puošniąją jachtą iki upės žiočių. „Jie gana ilgai mus lydėjo“, – prisimena Merion Krauford. Galiausiai karalius sunerimo ir paliepė mažajai flotilei duoti signalą sukti atgal. Visi kadetai – išskyrus vieną – taip ir padarė. Tačiau Graikijos princas iš visų jėgų yrėsi paskui karališkąją jachtą, o Lilibetė ilgai stebėjo jį pro lauko žiūronus. Tik kai susierzinęs karalius Filipui per megafoną paliepė sukti atgal, princas pasidavė. „Mes žiūrėjome jam pavymui tol, kol tolumoje tesimatė tik juodas taškas“, – taip šią akimirką savo prisiminimuose aprašė Elžbietos guvernantė. Taigi Graikijos princas tą savaitgalį neabejotinai padarė stiprų įspūdį.

„Lilibetė įsimylėjo šį graikų princą iki ausų. Tačiau kas iš to: juk jai tėra keturiolika metų, o jis – kažkur Viduržemio jūroje“.

Iš Merion Krauford, Elžbietos guvernantės, dienoraščio

Jaunystėje jis buvo tarsi graikų dievaitis, tikras Adonis. Atviras, įdomus, linksmas ir protingas jaunuolis, žavingas, nepriekaštingų manierų pašnekovas. Jis gerai atrodė su uniforma ir buvo tiesiog velniškai žavus.

Džilis Brandretas, princo Filipo draugas

Iš tikrųjų tai nebuvo pirmasis Elžbietos ir Filipo susitikimas. Juk jie turėjo tuos pačius proprosenelius – karalienę Viktoriją ir jos vyrą princą Albertą. Būdamas vaikas, Filipas dažnai svečiuodavosi Bakingemo rūmuose. Jo mama, princesė Alisa fon Batenberg, gimė Vindzorų rūmuose, o tėvas, princas Andrėjas, buvo karalienės Viktorijos, karalių Edvardo VII ir Jurgio V adjutantas. Filipas gimė 1921 m. birželio 10 d. Mon Repos rūmuose Korfu saloje. Mažasis princas buvo šeimos pagrandukas – jo vyriausiai seseriai tuo metu jau buvo šešiolika metų, o mamai – trisdešimt šešeri. „Ačiū Dievui, gimė sveikas, stiprus kūdikis, – laiške savo šeimai rašė princesė Alisa. – Aš taip pat jaučiuosi gerai, gimdymas buvo nesunkus. Dabar sėdžiu terasoje ir mėgaujuosi gaiviu oru." Nors ant jūros kranto stūksanti Mon Repos vila iš išorės ir atrodė impozantiškai, tačiau Graikijos princo šeima čia neturėjo jokių patogumų: nebuvo nei dujų, nei elektros, nei šilto vandens iš čiaupo. Nebuvo netgi vidaus tualetų ir šildymo sistemos. Nors Filipo šeima ir karališkos kilmės, tačiau buvo visiškai nuskurdusi. Neretai Filipo tėvas nežinojo, kaip apmokės vilos nuomą trims mėnesiams į priekį.

Filipo giminystės ryšiuose susigaudyti gana sunku, nes jo šeima buvo susijusi su daugeliu Europos kilmingųjų šeimų. Filipo senelis Vilhelmas, nors ir nebuvo graikas, tačiau 1863 metais buvo išrinktas Graikijos karaliumi. Devynioliktojo šimtmečio pradžioje graikai išsilaisvino iš turkų priespaudos, ir naujoji, nepriklausoma karalystė ieškojo monarcho. Bavarijos princas Otas tapo pirmuoju Graikijos karaliumi ir valdė šalį trisdešimt metų. 1862 metais, kilus sukilimui, jis atsisakė sosto. Graikai vėl pradėjo ieškoti karaliaus. Šį kartą jie išsirinko Danijos princą Vilhelmą, antrąjį Danijos karaliaus Kristijano IX ir jo žmonos Luizos sūnų. Vilhelmas, aštuoniolikos metų Danijos karinio jūrų laivyno leitenantas, ne itin susižavėjo pasiūlymu tapti Graikijos karaliumi. Jis nepažinojo šios šalies, nemokėjo graikų kalbos ir visai nenorėjo sėsti į klibantį

Graikijos sostą. Tačiau jo tėvas pareikalavo priimti šį pasiūlymą ir Vilhelmas galiausiai buvo karūnuotas Graikijos karaliumi Georgu I. Po ketverių metų jis susituokė su Rusijos caro Nikolajaus I vaikaite didžiąja hercoge Olga. Kartu jie susilaukė aštuonių vaikų; Filipo tėvas Andrėjas, gimęs 1882 metais, buvo ketvirtasis jų sūnus. Monarcho nuogąstavimai dėl nestabilios Graikijos sosto padėties pasirodė pagrįsti: vienas po kito buvo rengiami sukilimai, pasikėsinimai nužudyti, nestigo nei intrigų, nei cenzūros. Vis dėlto Georgas I valdė šalį net penkiasdešimt metų. 1913 metais psichiškai nesveikas graikas nušovė Graikijos karalių priešais kavinę Salonikuose. Tikslios pasikėsinimo aplinkybės liko neaiškios: tardymo metu žudikas iššoko pro langą ir žuvo.

1901 m. sausio 22 d. mirė karalienė Viktorija. Karaliaus Edvardo VII karūnavimas buvo numatytas 1902 metų birželio mėnesį. Ta proga į karūnavimo iškilmes buvo pakviesti žymiausių Europos karališkųjų šeimų nariai, tarp jų ir princas Andrėjas. Dvidešimtmečiui karininkui tai buvo puiki proga pasidairyti tinkamos nuotakos. Jo dėmesį patraukė Alisa fon Batenberg, septyniolikmetė graži ir protinga šviesiaplaukė. Jauniausia princo Luiso fon Batenbergo duktė buvo laikoma „gražiausia Europos princese“. Į tai, kad ji buvo beveik kurčia, nelabai kas kreipė dėmesį. 1903 metų spalį Darmštate Alisa ir Andrėjas ištarė vienas kitam „taip“. Tai buvo vestuvės tarsi iš pasakos: su viena civiline ceremonija ir dviem bažnytinėmis tuoktuvių ceremonijomis, karališkos padermės svečiais ir puošniais ekipažais.

Jaunųjų poros gyvenimas Graikijoje iš pradžių tekėjo ramia vaga. Per pirmuosius dešimt santuokos metų jiems gimė keturios dukterys: Margarita, Teodora, Cecilija ir Sofija. Šeima daugiausia gyveno Tatoi dvare netoli Atėnų. Princesė Alisa rūpinosi vaikais, jodinėjo ir daug skaitė. Šeimos pajamos buvo kuklios – kavalerijos karininkas princas Andrėjas gaudavo menką algą. „Jis rimtai žiūrėjo į savo tarnybą, nes jam patiko

„Ačiū Dievui, gimė sveikas ir stiprus kūdikis. Gimdymas buvo nesunkus. Aš taip pat jaučiuosi gerai“.

Alisa, gimus sūnui Filipui

jo profesija. Jis norėjo užsitarnuati paaukštinimą, kaip ir kiti karininkai“, – taip vėliau apie savo vyrą rašė Alisa. Po karaliaus Georgo I žūties šeima apsistojo Mon Repos viloje Korfu saloje, kur 1921 metais gimė sūnus Filipas. Pirmojo pasaulinio karo metus princesė Alisa su dukterimis daugiausia praleido Atėnuose, o jos vyras buvo dislokuotas Salonikuose. Karalius Konstantinas I, kuriam Graikijos neutralitetas buvo parankus, pasiuntė vietoj savęs savo brolį Andrėją į Londoną ir Paryžių derėtis su Antantės valstybėmis. Tačiau ši jo misija žlugo. Sąjungininkai nepasitikėjo graikų monarchu, jo nepalaikė ir patys graikai. Galiausiai 1917 metais Konstantinas I atsisakė sosto ir emigravo į Šveicariją. Laikinai į Sankt Moricą pasitraukė ir princas Andrėjas su žmona bei dukterimis. Tuo metu šeimos likimą lėmė pokyčiai, vykstantys Graikijos politikoje. 1920 metais, kai Konstantino I įpėdinis, karalius Aleksandras, įkandus beždžionei mirė nuo kraujo užkrėtimo, Konstantinas I labai maža rinkėjų balsų persvara vėl buvo išrinktas karaliumi. Tai paskatino Alisą ir Andrėją grįžti atgal į Graikiją. Princas Andrėjas vėl apsivilko uniformą, po kurio laiko buvo paskirtas generolu majoru ir pradėjo vadovauti Mažojoje Azijoje dislokuotai dvyliktajai Graikijos armijos divizijai.

1921 m. birželio 9 d. Andrėjas išvyko į karo žygį Anatolijoje ir grįžo namo praėjus vienai dienai po jo taip laukto įpėdinio gimimo. Tik rugsėjo gale, išėjęs atostogų, princas pirmą kartą galėjo pasūpuoti ant rankų savo sūnų. Bet jau gruodžio mėnesį Andrėjas vėl buvo išsiųstas į Anatoliją. Turkai atmušė graikų kariuomenę, karo žygis žlugo, o Graikija prarado Mažąją Aziją. Daugiau negu vienas milijonas graikų pabėgėlių iš Turkijos užplūdo Graikiją. Šalyje įvyko valstybinis perversmas, karalius Konstantinas I vėl buvo nuverstas nuo sosto ir ištremtas iš Graikijos. Karinis teismas pripažino Filipo tėvą

kaltą dėl atsisakymo vykdyti įsakymus bei pabėgimo nuo priešo ir nuteisė jį mirties bausme. Princesė Alisa iš nevilties kreipėsi į draugus, gimines, išsibarsčiusias po visą Europą, ir paprašė jų pagalbos. Jos brolio Diko pokalbis su britų ministru pirmininku buvo sėkmingas: princas Andrėjas buvo paliktas gyvas, tačiau jis privalėjo visam laikui išvykti iš Graikijos. Britų karinis laivas nugabeno Andrėją su šeima į saugią vietą. Tad taip netikėtai princas Filipas, jo tėvai ir seserys neteko tėvynės. Šeima, niekada negyvenusi pasiturimai, dabar visiškai priklausė nuo kitų malonės. Po ilgadienės odisėjos, kurios metu ekspatriantai buvo nuvykę į Brindizį, Romą, Paryžių ir Londoną, jie galiausiai apsistojo Prancūzijos sostinėje, kur juos priėmė Andrėjo brolis princas Georgas. Praėjusio amžiaus trečiąjį dešimtmetį šeima gyveno įspūdingų Sent Klaudo rūmų sodo name.

Aplinka, kurioje užaugo dabartinis Edinburgo hercogas, buvo „internacionalinė“. Jo tėvas buvo graikas, mama – vokietė, keturios seserys jautėsi esančios graikės. Be to, vaikų guvernantė buvo prancūzė, virėja – taip pat prancūzė, ekonomė – graikė, o auklė – anglė. Filipą, vienintelį šeimos sūnų, jo mama ir keturios seserys be galo mylėjo, juo rūpinosi ir jį lepino. Tad Filipo vaikystės metai Sent Klaude buvo laimingi ir nerūpestingi. Nors Filipo tėvai nedirbo, tačiau buvo nuolat užsiėmę. To meto Paryžiuje buvo daug rusų ir graikų kilmės aristokratų, gyvenančių emigracijoje, kaip ir Filipo šeima. Jie susitikinėjo klubuose ir restoranuose, diskutavo apie politiką, keliavo po Europą, lankydami ten išsibarščiusius giminaičius. Princesė Alisa, kuri tiesiog garbino savo vyrą, pradėjo kurti toli siekiančius planus: ji svajojo matyti savo vyrą naujai įkurtos Graikijos respublikos prezidentu. Greitai ši svajonė pasirodė esanti „idėja fiks“, tačiau Alisa ir toliau jos atkakliai laikėsi. Kai princesė pradėjo kviesti dvasias, o save ėmė laikyti šventąja, turinčia antgamtinių savybių, šeimai neliko kitos išeities, tik kreiptis į gydytojus. Galiausiai psichoanalitikas nustatė, kad Alisa

Jis buvo labai prisirišęs prie savo seserų. Kai 1937 metais aviakatastrofos metu žuvo jo sesuo Cecilija, Filipą šis įvykis labai sukrėtė. Jis tapo labai tylus. Retai kalbėjo apie tą nelaimę, tačiau kartą parodė man medžio gabaliuką iš to lėktuvo. Tas mažas medžio gabaliukas jam labai daug reiškė.

Džordžina Kenard, princo Filipo vaikystės draugė

serga šizofrenine paranoja. Po nesėkmingo gydymo Vienoje ir Berlyne 1930 metais šeima sunkia širdimi atidavė princesę Alisą į vieną Šveicarijos psichiatrinę kliniką.

Vos dešimties sulaukusiam Filipui pasaulis apsivertė aukštyn kojom. Daugelį mėnesių jis nieko negirdėjo apie savo motiną, o vėl ją pamatė tik praėjus penkeriems metams. Per aštuonis mėnesius berniukas „neteko" ir visų keturių savo seserų, kurios nuolat juo rūpinosi. Nuo 1930 metų gruodžio iki kitų metų rugpjūčio jos visos ištekėjo į kilmingas vokiečių šeimas ir paliko tėvų namus. Princas Andrėjas iš Sent Klaudo persikėlė gyventi į Monte Karlą. „Taigi atsitiko taip, – vienam biografui pasakojo Filipas, – kad visa šeima pakriko. Motina sirgo, seserys ištekėjo, tėvas gyveno pietų Prancūzijoje. Ką man teko daryti? Aš privalėjau su tuo susitaikyti." Ledi Džordžina Kenard, Filipo vaikystės draugė, kalbėdama apie tuos laikus, prisiminė, kaip Filipas kentėjo: „Būdamas mažas berniukas, jis jautėsi labai laimingas, buvo labai linksmas ir guvus. Laikui bėgant, jis tapo vis mąslesnis ir uždaresnis. Jis nematė savo tėvų. ... Jam buvo labai sunku tai ištverti. Jis pats man tai sakė. Internate, nors ir jautėsi laimingas, bet kartą man pasakė: „Visi turi šeimas, į kurias gali sugrįžti, o aš šeimos neturiu." Šiuos jo žodžius gerai prisimenu." Savo tėvus kartu jis bematė tik vieną kartą, o ir šio susitikimo priežastis buvo liūdna: Cecilija, trečioji Filipo sesuo, žuvo 1937 metų lapkritį aviakatastrofos metu. Kartu su ja žuvo ir jos vyras bei abu sūnūs. Per duktres laidotuves, vykusias Darmštate, Alisa ir Andrėjas susitiko paskutinį kartą. Nors tuo metu Filipo motina jautėsi jau daug geriau, tačiau abu sutuoktiniai jau buvo seniai atpratę vienas nuo kito ir apie bendrą ateitį net negalvojo. Andrėjas mėgavosi gyvenimu pietų

Prancūzijoje. Nuo ketvirtojo dešimtmečio pradžios žavusis princas turėjo mylimąją, grafienę Andrėją de la Bigne, su kuria išgyveno kartu iki pat savo mirties 1944 metais. Tuo metu Alisa atsigręžė į religiją, grįžo į Graikiją ir iki pat gyvenimo pabaigos (mirė 1969 metais) liko vienuole.

Nuo tada, kai, sulaukus dešimties metų, susirgo jo motina, iki vestuvių su Elžbieta 1947 metais jis neturėjo savo namų. Metų metus jis nieko negirdėjo apie savo mamą, negaudavo netgi kalėdinių sveikinimų, o ką jau kalbėti apie sveikinimus gimimo dienos proga. Jis buvo stumdomas šen ir ten: čia gyveno pas kurią nors savo seserį Vokietijoje, čia pas kokius nors giminaičius Anglijoje.

Džilis Brandretas, princo Filipo draugas

Kurį laiką markizas Milfordas Heivenas, Alisos vyresnysis brolis Georgas, buvo prisiėmęs Filipo globėjo vaidmenį. Jis mokėjo už Filipo mokslus ir dalyvavo jo mokykliniuose renginiuose. Kartais savo dėdės Viktorijos stiliaus dvare Filipas praleisdavo atostogas, tačiau šio etapo vadinti „normaliu šeimyniniu gyvenimu“ neišeina. Dėdė Georgas buvo vedęs rusų poeto Aleksandro Puškino proanūkę Nadeždą de Torby, kuri garsėjo esanti biseksuali. Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje ji turėjo meilės nuotykį su už ją vyresne Glorija Vanderbilt, vėliau įsimylėjo jos brolienę, Diko žmoną. Georgo seksualinės pažiūros, regis, taip pat nebuvo tradicinės: jis rinko pornografines knygas, buvo sukaupęs knygų apie sadomazochizmą, įvairiausio pobūdžio erotinių žaidimų ir kankinimo įrankių. Žinoma, tokia aplinka bręstančiam Filipui buvo neįprasta. 1938 m. balandžio 8 d. dėdė Georgas, sulaukęs tik keturiasdešimt penkerių metų amžiaus, mirė nuo kaulų vėžio. Iki to laiko jis darė didelę įtaką Filipui. Po ankstyvos dėdės mirties jaunojo princo gyvenime vėl atsirado tuštuma. „Georgo mirtis skausmingai paveikė Filipą, – atsimena ledi Kenard. – Skaudžiausia tai, kad vos

Išgyvenęs sunkią vaikystę, princas anksti tapo savarankiškas. Žinoma, jis turėjo daug giminių, tačiau jam tikriausiai buvo sunku, nes negalėjo numatyti, pas kurią tetą ar kurį dėdę jis turės praleisti savo kitas atostogas.

Patricija Knačbul, princo Filipo pusseserė

prieš keletą mėnesių aviakatastrofos metu žuvo jo sesuo Cecilija ir visa jos šeima. Šis laikotarpis Filipui buvo labai sunkus."

1933 metais, būdamas dvylikos metų, Filipas atvyko į Vokietiją, kur kurį laiką Salemo mieste, esančiame prie Bodeno ežero, mokėsi pedagogo ir reformatoriaus Kurto Hano internate. Tačiau kai šalyje pradėjo stiprėti nacionalistų įtaka, šeima parsivežė Filipą atgal į Angliją.

Kurtas Hanas, kuris dėl nacių represijų buvo priverstas palikti Vokietiją, Škotijoje įsteigė Gordonstauno mokyklą, kurią Filipas pradėjo lankyti nuo 1934 metų rudens. Pasak paties Filipo, jo visam gyvenimui didelę įtaką padarė ši mokykla, kurioje buvo siekiama ugdyti „fizinį tinkamumą, savidrausmę, iniciatyvą ir kruopštumą". 1938 metais, princui pabaigus šią mokyklą, Kurtas Hanas įteikė jam ypatingą jos baigimo pažymėjimą, kuriame buvo įrašyta: „Princas Filipas, įgijęs visų pasitikėjimą, simpatiją ir pagarbą, išsiskiria didžiausiu pareigos jausmu iš visų šios mokyklos jaunuolių."

Vėliau princas Filipas į Gordonstouno mokyklą išsiuntė ir savo sūnus. Mirus dėdei Georgui, sūnėnu pradėjo rūpintis Dikas, princo jaunesnysis dėdė. Jeigu tikėtumėme oficialiuoju Mauntbatenų biografu, Diko dėka Filipas pasirinko tarnybą kariniame jūrų laivyne. Žinoma, princas tęsė ir savo šeimos tradiciją: juk abu jo seneliai ir du dėdės tarnavo jūrų laivyne. Štai kaip šaunus, energija trykštantis jaunasis princas atsidūrė Dartmuto Karališkojo jūrų laivyno koledže, o vėliau karališkojoje jachtoje susuko galvą trylikametei princesei Elžbietai. Ar tuo metu lordas Mauntbatenas jau mąstė apie tai, kaip Filipo ir Elžbietos vestuvėmis suartinti savo šeimą su karališkąja šeima, liko neaišku. Tačiau, žinoma, jis sveikino šių jaunuolių draugystę. „Jis iš karto pastebėjo, kad Elžbieta įsimylėjo Filipą, –

pasakoja lordo dukra Patricija Knačbul, Burmos grafienė Mauntbaten. – Tikriausiai tėvas tuomet pagalvojo, kad tai gali būti atsakymas į labai sunkų klausimą, iškilsiantį ateityje: už ko Elžbieta ištekės? Manau, jis tikrai tikėjo, kad tai būtų labai geras sprendimas, ypač jeigu jie vienas kitam taip patinka.“

Filipo motina buvo ponia Batenberg, ji turėjo Batenbergo, o ne Mauntbateno pavardę. Tačiau Filipas, prieš stodamas tarnauti į Karinį jūrų laivyną, pasiėmė Mauntbateno pavardę – tai jam atrodė prasmingiau.
Hugo Vikersas, karališkųjų rūmų biografas

Tačiau vienas lemtingas įvykis tąkart sutrukdė Filipui ir Elžbietai artimiau pažinti vienas kitą: 1939 m. rugsėjo 1 d., Vokietijai užpuolus Lenkiją, Europoje prasidėjo Antrasis pasaulinis karas.

Dar 1939 metų rugpjūtį, kaip ir kiekvieną vasarą, karališkoji šeima išvyko į Balmoralį. Britų premjeras Čemberleinas juos nuramino, kad Hitleris nerizikuos ir nepradės karo. Tačiau kai rugpjūčio 23 d. karalius sužinojo apie Vokietijos ir Rusijos pasirašytą nepuolimo sutartį, karališkosios šeimos atostogų idilė Škotijos kalnuose pasibaigė. Karalius tuoj pat išskubėjo į Londoną, kur jau kitą dieną posėdžiavo parlamentas. „Kas tas Hitleris, kuris viską sugadino?“ – to, sakoma, tąkart įsiutusi klaususi aštuonmetė princesė Margareta. Jurgis VI, regis, tomis dienomis taip pat dar iki galo nesuvokė įvykių svarbos ir masto. Vienam britų ambasadoriui jis pasakojo, kad tais metais, viešėdamas Balmoralyje, jis „nušovė kaip niekad daug baltųjų tetervinų“, todėl esą „tiesiog neatleistina, kad tas niekšas Hitleris“ sugadino jam atostogas. Karalius vis dar tvirtai tikėjo, kad Vokietijos diktatorius blefuoja. Tačiau po kelių dienų, kai vokiečių kariuomenė peržengė Lenkijos sieną, tapo aišku, kad Jo Didenybė klydo.

Kilus karui, karalius su karaliene privalėjo nuolat gyventi Bakingemo rūmuose Londone. Prižiūrimos guvernančių ir auklių, Elžbieta su jaunesniąja seserimi Margareta kol kas gyveno Balmoralyje. Tuo metu, kai mažoji Margareta nerima-

vo dėl savo tėvo ir mamos, Elžbieta jautėsi „labai ramiai ir netgi rūpinosi ramybės ir tvarkos palaikymu“, – prisimena jos guvernantė Merion. Visgi „tarp pelkių ir pušynų“ gyvenančios princesės neišvengė susidūrimų su skaudžiais karo baisumais. Per radiją išgirdusi, kad prie Škotijos krantų nuskendo britų laivas *Royal Oak*, Lilibetė pašoko nuo kėdės ir pasibaisėjusi suriko: „Negali būti! Su visais ten esančiais šauniais jūreiviais!“ Neabejotinai mažoji princesė jaudinosi, kad vieną dieną toks likimas gali ištikti ir jos didžiąją meilę Filipą. Mat jis, kad ir Graikijos princas, buvo nusprendęs tarnauti britų Karališkajame jūrų laivyne.

1940 metų sausį Filipas pradėjo tarnauti sename kariniame laive *Ramilies*, menančiame dar Pirmojo pasaulinio karo laikus. Tuo metu jis buvo Kolumbo mieste ir rengėsi lydėti Australijos krovininius laivus į Viduržemio jūrą. Jaunam, karštakraujam vyrui, kaip kad Filipas, tokia tarnyba, aišku, nebuvo itin jaudinanti. Bet kadangi Graikija dar nekariavo, buvo nuspręsta nesiųsti jaunojo princo į galimų mūšių zonas. Pirmą kartą su karu tiesiogiai jis susidūrė 1941 metų kovą netoli Kap Matapano, esančio prie Peleponeso pusiasalio Graikijos pietuose. Tuo metu princas jau tarnavo kariniame Viduržemio jūros flotilės laive *Valiant*. Jo eskadra turėjo nuskandinti tris italų kreiserius. „Gavau įsakymą, vienam mūsų laivų pastebėjus taikinį, įjungti paieškos žibintus ir apšviesti jį, kad matytų ir kiti flotilės laivai“, – rašė Filipas laivo žurnale. Nepaisant kilusio apsišaudymo ir aplink skraidančių skeveldrų, Filipas ir toliau atkakliai dirbo su paieškos žibintais, už ką „buvo pagirtas karo pranešimuose“. Gegužės pabaigoje Filipo flotilė ir vėl pateko į sunkų mūšį, šį kartą prie Kretos krantų: „Mus iš didelio aukščio apmėtė mažomis bombomis, tiksliau sakant, dvylikos ir daugiau bombų serijomis. Vienas priešų bombonešis išmetė dvylika bombų tuo metu, kai buvo beveik virš mūsų. Mes nusitaikėmė į jį ir pradėjome šaudyti, o tuo metu nukritusios bombos sprogo visai netoli

mūsų“, – laivo žurnale pažymėjo prin-cas. Dažniausiai Elžbieta žinojo, kur tuo metu buvo Filipas, kokiuose mūšiuose jis dalyvavo – tuo jau pasirūpino lordas Mauntbatenas. Princesė karo eigą sekė ir dideliame pasaulio žemėlapyje. Nepaisant besitęsiančio karo, karališkoji šeima gyveno užmiestyje. „Princesės negalėtų be manęs išvykti iš šalies, aš negalėčiau išvykti be karaliaus, o karalius, savaime suprantama, iš šalies niekuomet nepasitrauks“, – trumpai drūtai savo sprendimą pagrindė motina Elžbieta.

Tuo metu, kai Jurgis VI su žmona Elžbieta būdavo Londone, jų dukros daugiausia laiko praleisdavo Vindzorų rūmuose. „Mes ten nuvykome savaitgaliui, o pragyvenome penkerius metus“, – taip šį laikotarpį aprašo princesė Margareta.

Elžbietos tėvai buvo ypatingi žmonės. Kokį puikų pavyzdį jie rodė savo dukrai, eidami per rūkstantį, degantį Londoną, spausdami žmonėms rankas, savo elgesiu demonstruodami, kad dar viskas gerai. Nenuilstamas pareigų vykdymas ir didelis pasitenkinimas savo veikla – štai ką princesė paveldėjo iš savo ypatingųjų tėvų.

Benas Kingslis, britų aktorius

Karo metų gyvenimo Vindzorų rūmuose tikrai niekas nepavadintų ištaigingu. Brangūs sietynai buvo nuimti, o patalpas blankiai apšviesdavo paprastos elektros lemputės. Meno kūriniai, sienų kilimai, porceliano ir sidabro gaminiai buvo paslėpti saugioje vietoje. Per visą karo laikotarpį ant mėgstamiausių karalienės rūmų nukrito 300 bombų, neskaitant padegamųjų bombų ir apšaudymų. Kiekvienąkart, vokiečiams bombarduojant Londoną, drebėjo ir ant klinčių kalvos pastatyti senovinių, masyvių rūmų mūrai. 1940 metų naktį iš rugsėjo 7-osios į 8-ąją ant miesto buvo numesta 200 bombų. Žuvo daugiau negu 400, buvo sunkiai sužeista – per 1300 miesto gyventojų. Viena

bomba pataikė ir į Bakingemo rūmus. Nors niekas ir nenukentėjo, tačiau karališkoji pora per vieną naktį tapo britų ištvermės simboliu. „Džiaugiuosi, kad jie bombardavo ir mus, – paskelbė karalienė. – Dabar aš jaučiu, kad galiu pažvelgti ir į Ystendo gyventojų akis.“ Šiuose Londono darbininkų kvartaluose vokiečių antpuolis atnešė daugiausia nelaimių. Karališkoji pora po kiekvieno priešų antpuolio aplankydavo labiausiai apgriautus miesto rajonus ir guosdavo nelaimės ištiktus žmones. Dėl šių savo poelgių karalius ir karalienė tapo labai populiarūs visuomenėje.

Vienu svarbiausiu karališkosios šeimos tikslu karo metais buvo tautos dvasios ir moralės stiprinimas. Prie to prisidėjo ir princesė Elžbieta. Britų radijo stotis *BBC* paklausė Elžbietos, ar ji nesutiktų per radiją pakalbėti „imperijos vaikams“. Taigi 1940 m. spalio 13 d. viso pasaulio gyventojai išgirdo keturiolikmetės karūnos princesės balsą: „Tūkstančiai mūsų, vaikų, privalėjo palikti namus, išsiskirti su savo tėvais ir motinomis. Mano sesuo Margareta ir aš užjaučiame jus, nes pačios iš savo patirties žinome, ką reiškia išsiskirti su tais, kuriuos mylime labiausiai“, – rimtu balsu kalbėjo Elžbieta. Savo jaudinančios kalbos pabaigoje princesė padrąsino vaikus: „Kiekvienas mūsų tvirtai tiki, kad galiausiai viskas baigsis gerai. Dievas pasirūpins mumis ir atneš mums pergalę ir taiką.“ Radijo klausytojai Didžiojoje Britanijoje, jos dominijose ir Amerikoje buvo sužavėti „ypač įtaigiu“ mažosios princesės balsu. Dar ilgą laiką į radijo stotis plūdo klausytojų prašymai pakartoti šią laidą. Išleista plokštelė su Elžbietos kalba per radiją tapo tiesiog graibstoma.

Karo metais karališkoji šeima Didžiosios Britanijos gyventojams turėjo neįkainojamą reikšmę. Karo baisumų apimtame pasaulyje karališkoji šeima suteikė daugeliui britų paguodos ir paramos. Britų karo metų propagandoje negalima nuvertinti ir princesės Elžbietos bei jos sesers Margaretos vaidmens: jos buvo vaizduojamos kaip „karo aukos“, kurios,

atskirtos nuo tėvų, kaip ir britų tauta, nesiskųsdamos nešė karo naštą, taip pat spausdinamos idiliškos šeimos nuotraukos jaukioje aplinkoje, turėjusioje sukelti ramybės ir nepalaužiamumo įspūdį. Elžbieta, kaip ir dauguma to meto jaunų merginų, troško kuo nors padėti savo šaliai. 1942 metų balandį ji vietinėje darbo biržoje įsirašė į jaunimo savanorius; labiausiai ji troško tapti medicinos sesele. Tačiau princesės tėvas nenorėjo apie tai net girdėti. Jurgio VI manymu, Elžbieta buvo dar per jauna. Be to, būdama sosto įpėdine, ji tiesiog negalėjo užsiimti pavojų keliančia veikla. Nusivylusi princesė pakluso tėvo valiai.

Tik 1945 metų pavasarį, prieš devynioliktąjį Elžbietos gimtadienį, jai, „jaunesniajai karininkei Elžbietai Aleksandrai Marijai Vindzor“, buvo leista įstoti į britų armijos moterų padalinį, vadinamą „Teritorine pagalbos tarnyba“ (*ATS*). Trijų savaičių trukmės mechanikos kursuose princesės mokėsi keisti padangas, vairuoti tansporto priemones ir dirbti su įvairiais įrankiais. Nepaisant bjaurios chaki spalvos uniformos ir sunkių rudų batų, Elžbieta atrodė „labai patraukliai“. Viena kursų dalyvė savo dienoraštyje rašė: „Jos trumpi, garbanoti plaukai, žavingos pilkai mėlynos akys, spindinti šypsena. Be to, ji naudoja lūpdažį!“ Kad ir kaip Elžbieta siekė pažinti „normalų pasaulį“, kad ir kaip norėjo, kad su ja būtų elgiamasi taip pat, kaip ir su kitomis karininkėmis, realybė buvo kitokia. Mokymų metu į merginą buvo kreipiamasi: „Jūsų karališkoji Didenybe“, ji visada sėdėjo pirmoje eilėje, tarp dviejų seržantų. Pietaudavo princesė ne kartu su visais kitais kursų dalyviais, o karininkų kazino. Elžbieta nenakvodavo, kaip kad kitos merginos, barakuose, vakarais ji grįždavo į Vindzorų rūmus. Vis dėlto, kai balandžio mėnesį kursai baigėsi, Elžbietai kurį laiką buvo liūdna ir ilgu, kad praėjo šis sąlyginės laisvės metas. „Dar niekada savo gyvenime taip sunkiai nedirbau, – prisipažino princesė vienai draugei. – Viskas, ko mokiausi, man buvo visiškai nauja ir nežinoma: visos tos vidinės automobilių sudedamosios

dalys, smulkmenos, į kurias, nagrinėjant žemėlapį, reikia atkreipti dėmesį. Bet visa tai man patiko, aš sukaupiau tiek daug geros patirties." Išsilavinimas, kurį princesė įgijo *ATS* tarnyboje, suteikė jaunajai moteriai pasitikėjimo savimi. Ir šiandien karalienė Elžbieta didžiuojasi mokėdama gerai vairuoti automobilį. Visgi „išvyka" į „normalų pasaulį", esantį už storų Vindzorų rūmų sienų, truko neilgai. 1945 m. gegužės 8 d., Vokietijai kapituliavus, baigėsi Antrasis pasaulinis karas, nusinešęs daugybės milijonų žmonių gyvybes.

Elžbieta ir jos sesuo buvo tarsi kokios pasakų būtybės. Tai, kad mes dirbome šalia jų, kartu mokėmės suteikti pirmąją pagalbą, karo teisės, mechanikos teorijos ir praktikos, buvo tiesiog neįtikėtina. Nors tuo metu ji mums atrodė labai labai jaunutė, bet elgėsi visiškai natūraliai, laisvai, buvo itin draugiška.

Patas Bleikas, tuometinis *ATS* seržantas

Prasidėjus karui, Elžbieta buvo sulaukusi tik trylikos pavasarių, o karui pasibaigus, ji jau buvo jauna devyniolikmetė moteris. „Vargšai vaikai, jie dar niekada kaip reikiant nepatyrė gyvenimo malonumų", – savo dienoraštyje rašė Jurgis VI. Karui praūžus, Elžbieta galėjo įsilieti ir į visuomeninį gyvenimą, kuris karo metais buvo beveik apmiręs. Tačiau karaliui su karaliene labiau negu Elžbietos noras pašokti ir pasilinksminti rūpėjo kitkas. Svarbiausia, jų manymu, dabar buvo pokyliuose ir pobūviuose paieškoti sosto įpėdinei tinkamo jaunikio. 1945 metų rugpjūtį Bakingemo rūmuose įvyko pirmasis didesnis pokylis, bet Elžbieta tokiomis šventėmis mažai tesidomėjo. Jaunai santūriai moteriai ne itin sekėsi flirtuoti ar mezgti lengvus, mažareikšmius pokalbius.

Be to, princesė jau seniai turėjo savo išrinktąjį – Graikijos princą Filipą. 1942 metais savo guvernantei Merion rašytame laiške ji užsiminė, kad jis esąs „tas tikrasis". Karo metais

Filipas ir Elžbieta nebuvo nutraukę ryšių – jie rašė vienas kitam laiškus, o 1943 metais Filipas buvo pakviestas į Vindzorų rūmus švęsti Kalėdų. Kaip buvo įprasta, „vaikai" Kalėdų proga buvo pastatę spektaklį. Šį kartą Elžbieta, apsirengusi „tunika ir pėdkelnėmis", atliko vyro vaidmenį. Spektaklio metu Filipas sėdėjo pirmoje eilėje. „Dar niekuomet nebuvau mačiusi Lilibetės tokios pakilios nuotaikos. Ji visa tiesiog spinduliavo. Niekas nebuvo matęs jos tokios, šią jos nuotaiką pastebėjo daugelis", – taip apie princesę dienoraštyje rašė jos guvernantė. Naujųjų metų naktį jaunuoliai šoko iki paryčių. Atrodė, jų romanas prasidėjo.

„Lilibetė labai susijaudinusi tarė man: „Krofi, tik pagalvok, kas atvyks į mūsų vaidinimą – Filipas!" Dar niekada nebuvau mačiusi Lilibetės tokiomis spindinčiomis akimis. Po šių Kalėdų jie abu pradėjo rašyti vienas kitam laiškus."

Iš Merion Krauford, Elžbietos guvernantės, dienoraščio

Pats princas Filipas, po anų Kalėdų praėjus šešiasdešimčiai metų, tų įvykių per daug nesureikšmina: „Kai karo metais atvykau čia, paskambinau į rūmus ir buvau pakviestas pietų. Manau, tuo metu neturėjau jokių didelių lūkesčių. Kartais mes rašydavome vienas kitam laiškus. ... Jeigu būčiau buvęs atsitiktinis pažįstamas, galbūt visa tai ir būtų turėję kokios ypatingos reikšmės. Tačiau kadangi mes esame giminės, juk nieko ypatingo, kai palaikomi gituminiški ryšiai. Tokiu atveju nebūtinai iš karto galvoji apie vedybas." Gali būti, kad tuo metu princas Filipas iš tikrųjų dar negalvojo apie rimtus santykius su Elžbieta. „Jis buvo labai įdomus, linksmas, gyvybingas ir trykštantis energija", – taip Filipą apibūdino jo pusbrolis. Jau prieš karą Filipas draugavo su merginomis, o tarnybos laivyne metu,

Elžbieta įsimylėjo Filipą iki ausų. Jis buvo nepaprastai patrauklus, ji – labai jaunutė. Ji norėjo jo. Manau, Elžbieta visada mylėjo Filipą. Taip pat manau, kad ir jis ją myli. Tačiau jis yra tiesiog daug niurzgesnis už ją.

Dženė Bond, buvusi karališkųjų rūmų reporterė

gavę leidimą išlipti į krantą, jie laisvus vakarus praleisdavo su „pilnomis rankomis merginų“, – pasakojo Filipo draugas australas Maikas Parkeris. Kartkartėmis pasklisdavo kalbų apie princo apsilankymus viešnamyje, linksmas puotas ir meilės ryšį su viena jauna australe. Kalbama, kad penktajame dešimtmetyje tarp Filipo ir jo pusseserės Aleksandros, vėlesnės Jugoslavijos karalienės, buvo užsimezgęs rimtas meilės romanas. „Kai Filipas atvyko atostogų, mes pietaudavome, šokdavome kartu. Mes pasitikėjome vienas kitu“, – savo gyvenimo prisiminimuose rašė Aleksandra, mirusi 1993 metais. Vis dėlto apie jųdviejų meilės ryšį ji nepratarė nė žodžio. Ar gandai apie Filipo nuotykius pasiekdavo Elžbietą, neaišku. Šiaip ar taip, Didžiosios Britanijos sosto įpėdinė tvirtai apsisprendė tekėti už Graikijos princo aną 1939 metų vasaros savaitgalį. „Ji visada aiškiai žinojo, ko nori, – vėliau tai pripažino ir Elžbietos senelė karalienė Marija. – Kaip ir jos tėvas, Elžbieta yra labai tvirta ir ryžtinga.“ Margareta Rodes, Elžbietos dukterėčia ir rūmų dama, patvirtino: „Ji iš pat pradžių įsimylėjo jį iki ausų.“

Elžbietos motina pradėjo skambinti visais pavojaus varpais – juk Filipas buvo jūreivis. Ne veltui sakoma: „Kiekviename uoste – nuotaka.“ Karalius, pats tarnavęs jūrų laivyne, į tai reagavo kiek ramiau ir geriau suprato Filipą. Žinoma, ir jam būtų labiau patikę jaunikio vietoj matyti garbingą anglų aristokratą.

Pamela Hiks, Filipo pusseserė

Dar 1944 metų pavasarį Filipo dėdė Dikas pradėjo savo užkulisinę veiklą. Jis slapta susitiko su Graikijos karaliumi Georgu II ir kalbėjo su juo apie galimas Filipo sužadėtuves su britų sosti įpėdine. Karalius susižavėjo galimybe suartėti su Didžiosios Britanijos karališkąja šeima. Tačiau kai 1944 metų kovą Georgas II prabilo apie tai savo pusbroliui Jurgiui VI, šis nieko nenorėjo girdėti. „Mes juk abu žinome, kad Elžbieta yra

dar labai jauna“, – rašė Jurgis VI savo motinai karalienei Marijai. Tačiau lordas Mauntbatenas taip lengvai nepasidavė. Rugpjūčio mėnesį jis vėl ėmėsi šio reikalo, pasiūlydamas Filipui atsisakyti Graikijos ir priimti Didžiosios Britanijos pilietybę. Elžbietos tėvui buvo aišku, kad lordui labiau rūpėjo ne Filipo pilietybė: jam svarbiau buvo pašalinti svarbią kliūtį, kuri būtų kliudžiusi Filipo vedyboms su britų karūnos princese. „Nuo mūsų paskutinio pokalbio aš rimtai mąsčiau ir priėjau išvadą, kad mes per daug skubame“, – lordui Mauntbatenui atsakė Jurgis VI. Filipas taip pat nesižavėjo savo dėdės iniciatyva. Viename laiške dėdei jis rašė: „Prašau tavęs, susilaikyk nuo patarimų šiuo širdies reikalu, antraip man reikės parūpinti kitą jaunikį karališkiesiems rūmams.“ Jaunajam jūrų laivyno karininkui labai nepatiko, kai kas nors mėgindavo jį spausti ar per daug globoti. Nors princas aiškiai įspėjo savo dėdę intrigantą nesikišti į jo reikalus, tačiau pastarasis į šį reikalą žiūrėjo optimistiškai. „Dabar galima tik tikėtis, kad tai įvyks, – jeigu įvyks, – savaime, nesikišant tėvams, – viename laiške savo seseriai Alisai, Filipo motinai, rašė lordas. – Jaunuoliai, regis, iš tiesų patinka vienas kitam, todėl manau, kad, karui pasibaigus, tikriausiai viskas pasiseks.“ Kaip vėliau paaiškėjo, lordas Mauntbatenas pasirodė teisus.

Tačiau kol kas britų karalienė rengė vyriausiai savo dukrai šokių vakarus ir kokteilių vakarėlius, į kuriuos kviesdavo britų aukštuomenės vyriškos lyties atžalas. Taip Elžbietai buvo sudaromos progos susipažinti su jaunais vyrais. Vis dėlto pasirinkimas nebuvo itin didelis: pagal įstatymą *Act of Settlement*, reguliuojantį sosto įpėdinystės reikalus, Elžbieta negalėjo tekėti už kataliko. Be to, savaime suprantama, labiausiai buvo kreipiamas dėmesys į jaunuolius, kilusius iš aukščiausio kilmingųjų sluoksnio. Tad karališkuosiuose rūmuose rimtai buvo svarstomos tik dviejų jaunų džentelmenų kandidatūros. Viena jų buvo Hiujis Graftonas, Graftono hercogo sūnus, kurio galimybė tapti princu buvo pakankamai didelė. Iš tiesų Elžbietą

sužavėjo elegantiškas ir malonus grenadierius gvardietis, tačiau pats Graftonas, pagalvojęs apie savo, kaip būsimo bejėgio princo ateitį, pabūgo romano su Elžbieta. Taip pat ir kitas kandidatas, Henris Herbertas lordas Porčesteris, jaunas gvardijos karininkas, galiausiai pasirinko būti Elžbietos draugu, o ne mylimuoju. Iki pat Henrio mirties (2001 m.) jiedu su Elžbieta išliko geri draugai, kuriuos ypač siejo jų aistra žirgų lenktynėms.

Karui pasibaigus, princas Filipas pradėjo reguliariai lankytis pas Elžbietą. „Filipas, Elžbieta ir jos sesuo Margareta dažniausiai vakarieniaudavo „Lilibetės kambaryje, o po to dūkdavo koridoriuje“, – prisimena Merion Krauford. Sakydama „dūkdavo“, Merion turėjo omenyje nekaltus žaidimus su kamuoliu, kuriuos savo akyla akimi stebėdavo Elžbietos guvernantė. Tačiau jaunasis graikų princas jau buvo užkariavęs ne tik princesės, bet ir guvernantės širdį: „Jame nebuvo nė lašo dvariškiams būdingo pasipūtimo. Kai jis ateidavo į rūmus, tarsi kartu atsinešdavo ir gaivaus jūros vėjo“, – vėliau savo atsiminimuose apie Filipą su pasigėrėjimu rašė Merion. Tačiau ne visi rūmų gyventojai žavėjosi princu Filipu taip, kaip Merion Krauford. Jaunasis jūrų laivyno karininkas buvo laikomas ne tik neturinčiu savo namų, bet ir beturčiu. Jo tėvas, miręs 1944 metų gruodį nuo infarkto, paliko jam „tik kelias poras rankogalių sąsagų“. „Nors Filipo padėtis buvo geresnė nei mano, tačiau, palyginti su kitais, jis neturėjo nė skatiko“, – tvirtino jo draugas Maikas Parkeris. Beje, ir Britanijos karališkųjų rūmų nuomonė apie Graikijos dinastiją buvo nekokia: Graikija buvo laikoma „vargše giminaite“, o dėl permainingos politinės padėties – nestabilia valstybe. Graikijos princo – kaip, beje, ir Vindzorų, – giminystės ryšiai su Vokietijos aukštuomene, po karo tepraėjus trupučiui laiko, nebuvo itin palankus dalykas. Antivokiškos nuotaikos britų visuomenėje buvo nepaprastai stiprios. Filipas, rūmų „naujokas“, ne itin patiko kai kuriems dvariškiams. Princas, priešingai, negu buvo įprasta britų aukš-

tuomenėje, nebuvo baigęs nei elitinio Etono, nei Harou koledžo, todėl – laikomas pašaliečiu.

Per mano vestuves, vykusias 1946 metų spalį Romsey *abatijoje, atsitiktinai buvo padaryta princesės Elžbietos, stovinčios kartu su Filipu prie durų, nuotrauka. Tai buvo visiškai vienareikšmė situacija, kuri žmones tiesiog įelektrino.*
Patricija Knačbul, princo Filipo pusseserė

Tačiau Elžbietos visiškai nejaudino kritika jos išrinktojo atžvilgiu. Princesė ir Filipas buvo vienas kitą įsimylėję. Vis dažniau buvo galima pamatyti juodu abu susikabinusius už rankų vaikštinėjančius Vindzorų rūmų parke. Per Filipo pusseserės Patricijos Mauntbaten vestuves, vykusias 1946 metų spalį, Filipas ir Elžbieta persimesdasvo tokiais ilgesingais žvilgsniais, kad net ir pašaliečiams jaunuolių jausmai buvo akivaizdūs. Tačiau tik patys artimiausi Elžbietos ir Filipo aplinkos žmonės žinojo: jiedu jau buvo slapta susižadėję! 1946 metų vasarą Filipas paprašė Elžbietos rankos – ir ji ištarė „taip“. Vis dėlto karalius, prieš palaimindamas būsimą žentą, nutarė dar kartą patikrinti Filipą. Jis surengė tam tikrą „šeimyninį testą“ – 1946 metų rudenį pakvietė Filipą pagyventi kartu mėnesį Balmoralio rūmuose. Filipas nenorom sutiko – ir prisikentėjo. Jis pasibjaurėjo škotiškais rūmais ir juose vyraujančiomis taisyklėmis bei tradicijomis. Segėdamas škotišką sijoną, jūrų laivyno kapitonas pasijuto tarsi „verkšlenanti mergiotė“. Įsivaizduodamas, kad ateityje jis bus nuolat stebimas, Filipas, laisvos dvasios žmogus, pradėjo maištauti. Kartą, karaliui atėjus pietauti, Filipas juokais padarė reveransą – ir supykdė monarchą. Elžbietos tėvas ir jos sužadėtinis turėjo mažai ką bendro. Nors Filipas buvo kilęs iš kilmingos šeimos, elgėsi „ne pagal savo luomą“, o karaliaus Jurgio VI atžvilgiu nereiškė atitinkamos pagarbos. Slapti pranešimai apie Filipo ligšiolinį gyvenimo būdą juo labiau nenuramino karaliaus. Filipas su

savo pusbroliu Deividu Milfordu Heivenu, dėdės Georgo sūnumi, dažnai iki pat paryčių ūždavo Londono klubuose arba Filipo juodu sportiniu *MG* automobiliu, lydimi dailių merginų, lakstydavo miesto gatvėmis. Tyliai pareigingai Elžbietai toks, regis, smarkus princo būdas neturėjo labai tikti. Tačiau karalius taip pat matė, kad jo duktė buvo iki ausų įsimylėjusi šį jaunuolį. Norėdamas laimėti šiek tiek laiko, Jurgis VI iškėlė dvi sąlygas: pirma, sužadėtuvės negalėjo būti skelbiamos anksčiau, nei Elžbietai sueis dvidešimt vieneri, tai yra ne anksčiau 1947 metų balandžio mėnesio. Antra, princesė turėjo lydėti savo tėvus į dviejų savaičių trukmės kelionę Afrikon. Filipas ir Elžbieta pritarė tam.

1947 m. vasario 1 d. *Vanguard* laivu karališkoji šeima išplaukė iš Portsmuto į atvirą jūrą. Oficialus kelionės tikslas buvo noras paremti prieš rinkimus Pietų Afrikos vyriausybę. Šios šalies premjeras Janas Smutsas skubiai paprašė atvykti britų karalių, tikėdamasis, kad taip bus apmalšintos antibritiškos nuotaikos šalyje. Nors viešai tai ir nebuvo skelbta, bet karalius, keliaudamas jūra, norėjo pailsėti nuo karo metu patirtų rūpesčių. Iš tiesų karališkoji šeima kuo puikiausiai leido laiką *Vanguard* laive. Nuotraukose matyti linksmai nusiteikusios princesės Margareta ir Elžbieta, žaidžiančios ir šokančios su jaunais karininkais. Tačiau karališkoji šeima kelionės metu patyrė ir nemalonumų. Atvykę į Pietų Afriką, visi pajuto tvyrančią įtampą. Šaliai grėsė perversmas; premjeras Janas Smutsas ir jo vadovaujama partija stengėsi atsilaikyti prieš vis stiprėjančius nacionalistus. Griežtos saugumo priemonės, kurių buvo imtasi karališkojo vizito metu, dar labiau įkaitino atmosferą. Benonio mieste įvyko nemalonus incidentas: šimtai žmonių susispietė palei kelią, kuriuo važiavo karalius. Galiausiai karalius pratrūko ir apšaukė savo vairuotoją, liepdamas jam greičiau važiuoti. O kai paskui karaliaus automobilį, laikydamas delne suspaustą kažin kokį daiktą, pradėjo bėgti vyras, savitvardos neteko ir karalienė: ji tol laikė saulės skėtį,

nukreiptą į galimą pasikėsintoją, kol policija puolė jį ir sulaikė. Netrukus paaiškėjo, kad vyras rankoje laikė, kaip buvo spėjama, ne ginklą, o dešimties šilingų banknotą, kurį norėjo padovanoti Elžbietai gimimo dienos proga. Karališkoji šeima pasijuto priblokšta. Tik išvykus iš Pietų Afrikos, šeimos nuotaika vėl praskaidrėjo. „Pagaliau baigėsi oficialioji dalis“, – džiūgavo Jurgis VI, sviesdamas savo skrybėlę aukštyn.

Nepaisant visų nesklandumų, Afrika Elžbietą be galo sužavėjo. Pirmą kartą Didžiosios Britanijos karūnos įpėdinė pamatė Britų Tautų Sandraugos valstybę, susipažino su britų valdoma šalimi. Tačiau didžiausią įspūdį princesei padarė pati šalis ir jos žmonės. Pietų afrikiečiai labai šiltai ir nuoširdžiai sutiko Elžbietą. „Lik pas mus!“ – šūkavo žmonės jai, pasirodžiusiai viešumoje. Princesės garbei net buvo sukurta daina. Pačiu svarbiausiu kelionės įvykiu tapo dvidešimt pirmasis sosto įpėdinės gimtadienis, kurį premjeras Smutsas paskelbė nacionaline švente. Po gimtadienio proga surengto parado Elžbietai buvo įteiktas auksinis miesto raktas, o vėliau ji per radiją kreipėsi „į visas Britų Tautų Sandraugos ir imperijos tautas“. Ši princesės kalba įėjo į istoriją. „Yra toks moto, kuriuo vadovavosi daugelis mano protėvių, – kalbėjo ji tvirtu balsu. – Tai iš ties kilnus moto: „Aš tarnauju“. Šie žodžiai įkvėpė daug ankstesnių sosto paveldėtojų, sulaukusių brandos amžiaus ir įšventintų į riterius. Aš negaliu padaryti to, ką nuveikė jie, tačiau mokslų pasiekimų dėka aš galiu atlikti tai, kas nė vienam iš jų buvo neįmanoma. Klausant visai imperijai, aš iškilmingai prisieksiu. Ši priesaika yra labai paprasta. Aš jums visiems pareiškiu, kad visą savo gyvenimą, trumpą ar ilgą, skirsiu tarnystei jums ir mūsų didelės imperijos šeimai, kuriai mes visi priklausome. Tačiau aš nepajėgsiu įvykdyti šios užduoties viena, be jūsų visų paramos, kurios ir prašau. Žinau, kad ir kas įvyktų, aš galiu pasikliauti jumis. Dieve, padėk man laikytis šios priesaikos ir apsaugok visus, norinčius man padėti.“

Šis iškilmingas Elžbietos pažadas nuoširdžiai sujaudino milijonus žmonių visame pasaulyje. Spauda paskelbė šią princesės kalbą istoriniu įvykiu. Elžbieta pavergė savo imperiją, iki jos karūnavimo likus penkeriems metams.

Visgi Elžbietai gimus, o tai įvyko 1926 m. balandžio 21 d., niekas negalėjo pagalvoti, kad ši mergaitė kada nors užims Didžiosios Britanijos sostą. Jos tėvas Albertas, Jorko hercogas, buvo antrasis karaliaus Jurgio V sūnus. Sosto įpėdiniu buvo laikomas vyresnysis Alberto brolis Edvardas, Velso princas, vadinamas Deividu. Elžbieta eilėje į sostą tebuvo trečia. Be to, daug kas tikėjosi, kad jos viengungis dėdė Deividas ves ir susilauks vaikų. Jeigu Elžbietos tėvai dar būtų susilaukę berniuko, jis eilėje į sostą atsidurtų priekyje. Mažylė buvo auginama taip, kaip buvo įprasta aukštuomenės šeimose, – ją uždaroje rūmų erdvėje prižiūrėjo auklės. Auklė Klara Nait, kurią mažoji Lilibetė švelniai vadino Ela, prižiūrėjo dar mažą Jorko hercogienę ir beveik atstojo Elžbietai motiną.

Elžbieta išbuvo šeimos vienturtė ketverius metus. 1930 m. rugpjūčio 21 d. pasaulį išvydo jos sesuo. Taigi vėl mergaitė. Jorko hercogas ir hercogienė davė jai Margaretos Rožės vardą. Jeigu karališkoji šeima susižavėjusi džiaugėsi savo pirmagime, tai, gimus Margaretai Rožei, buvo ir nusivylusių. Tuo metu Velso princas jau buvo sulaukęs trisdešimt šešerių metų amžiaus ir, regis, neturėjo jokių rimtų ketinimų vesti. Be to, sklandė gandai, kad vaikystėje persirgęs kiaulyte, sosto įpėdinis galėjo būti ir nevaisingas. Taigi Elžbieta vis dažniau buvo minima viešai kaip galima sosto įpėdinė. Netrukus princesės atvaizdas jau puikavosi ant Naujojoje Zelandijoje išleisto pašto ženklo, Elžbietos vardu buvo pavadintas porceliano indų rinkinys, teritorija Antarktidoje, jos garbei buvo kuriamos dainos. Jos tėvas, nuoširdžiai besididžiuojantis savo vyriausia dukra, pradėjo lyginti Elžbietą su karaliene Viktorija: „Nuo tada, kai pradėjo kalbėti, ji rodo tiek charakterio tvirtybės, kad pradedi savęs nevalingai klausti, ar tik istorija nesikartoja.“

Nuo pat pradžių Elžbieta nuoširdžiausiai bendravo su tėvu. „Hercogas visada be galo didžiavosi savo dukra“, – teigia princesės guvernantė Merion Krauford. Tėvo ir dukros charakteriai buvo panašūs: abu – rimti, drausmingi, drovūs ir santūrūs. O Margareta „rūpinosi linksma atmosfera šeimoje“, buvo jausminga, atvira, žaisminga ir linksma. Iki pat Margaretos mirties 2002 metais Elžbieta jautėsi atsakinga už savo seserį ir nuolat stengėsi apsaugoti ją.

Elžbieta labai domėjosi istorija ir savo protėvių gyvenimu. Jos senelė, karalienė Marija, kuri save laikė šeimos tradicijų puoselėtoja, turėjo Elžbietai didelės įtakos. Iš jos Elžbieta išmoko viską, ką turėjo žinoti apie rūmų etiketą ir griežtą Vindzorų rūmų protokolą. 1936 metais, kai princesei sukako dešimt metų, mergaitės gyvenimas visiškai pasikeitė. Tais metais įvyko didelė britų monarchijos krizė. Sausio mėnesį mirus septyniasdešimt vienerių metų sulaukusiam Jurgiui V, netrukus jo vietą užėmė vyriausias sūnus Deividas, paskelbtas karaliumi Edvardu VIII. Tačiau jo valdymas truko tik vienuolika mėnesių. Edvardas VIII turėjo meilužę, vardu Volis Simpson, amerikietę, ištekėjusią jau antrą kartą. Karališkoji šeima vienbalsiai nepriėmė šios nekilmingos moters. Visi tikėjosi, kad Deividas greitai nutrauks meilės ryšį, neatitinkantį jo socialinės padėties. Tačiau kai to neįvyko, o karalius toliau lepino savo mylimąją dovanomis ir papuošalais, įtampa pradėjo augti. Karalius dėl savo laisvo gyvenimo būdo netrukus užsitraukė šeimos ir rūmų nemalonę. Edvardas VIII vis labiau jautėsi izoliuotas, atrodė, kad jį palaikė tik jo meilužė. Maždaug 1936 metų spalį monarchas galiausiai tvirtai apsisprendė ją vesti. Amerikietė tuo metu jau buvo išsiskyrusi, tad, regis, visos kliūtys buvo įveiktos. Bendruomenių rūmuose ir užkulisiuose buvo aptariami visi galimi monarcho santuokos su Volis Simpson aspektai. Visuomenė tuo metu dar nežinojo apie karaliaus ketinimus. Vyriausybė baiminosi galimo liaudies sukilimo, jeigu žmonės sužinotų juos. Galiausiai Edvardas VIII

paprašė premjero apklausti kitas Britų imperijos šalis, ką jos manančios apie morganatinę karaliaus ir Volis Simpson santuoką. Tokiu atveju Volis taptų karaliaus žmona, tačiau ne karaliene. Jų santuokoje gimę vaikai neturėtų teisės užimti sostą. Britų Sandraugos šalių atsakymas buvo vienareikšmis: šiam kompromisiniam sprendimui pritarė tik Naujoji Zelandija. 1936 metų gruodžio pradžioje galiausiai apie šį reikalą sužinojo ir spauda, pirmuosiuose laikraščių puslapiuose sumirgėjo Volis Simpson pavardė. Dauguma žmonių pasibaisėjo žinia, kad jų karalius ketina vesti du kartus išsiskyrusią amerikietę. Septynias dienas karalius grūmėsi pats su savimi, laužydamas galvą, kaip jam pasielgti. Visiškai išvargintas visuomenės spaudimo, galiausiai Edvardas VIII palūžo: gruodžio 10 d. jis atsisakė sosto. „Be mylimos moters paramos aš nepajėgsiu toliau nešti šią sunkią atsakomybės naštą ir vykdyti karaliaus pareigas taip, kaip to norėčiau“, – tą dieną per radiją pareiškė karalius. Monarchas atsisakė sosto, nes nenorėjo atsižadėti savo mylimos moters. Tokio precedento per visą ilgą britų monarchijos laikotarpį dar nebuvo nutikę. Karališkajai šeimai Edvardo VIII atsistatydinimas buvo netikėtas ir skausmingas. Nors buvęs karalius ir gavo Vindzorų hercogo titulą, bet nuo tol karališkieji rūmai su juo ir Volis Simpson nebendravo ir juos abu ignoravo. Naujuoju karaliumi 1936 m. gruodžio 11 d. buvo paskelbtas Albertas. Tapęs karaliumi Jurgiu VI, tėvas nulėmė ir dukters likimą.

Elžbietai grįžus iš kelionės po pietų Afriką, jau po kelių dienų, 1947 m. liepos 10 d., Bakingemo rūmai paskelbė apie sosto įpėdinės ir „karališkojo jūrų laivyno leitenanto Filipo Mauntbateno“ sužadėtu-

Edvardui VIII atsisakius sosto, karališkoji šeima patyrė tikrą šoką, nuo kurio niekada ir neatsitokėjo. Netikėtai britų karūną paveldėjo Elžbietos tėvas. Princesės nuojauta pradėjo kuždėti, kad vieną dieną ir ji taps karaliene.

Patricija Knačbul, princo Filipo pusseserė

Elžbietos sugebėjimą mokytis iš praeities nulėmė krizė, ištikusi Edvardui VIII atsisakius sosto. Elžbieta padarė išvadą: monarchija išgyvens tik tada, jeigu išliks inertiška ir išsaugos tradicijas.

Deividas Vain-Morganas, princo Filipo draugas

ves. Tuo metu, kai Elžbieta buvo Afrikoje, jos sužadėtinio statusas pasikeitė: nuo 1947 m. kovo 18 d. jis jau nebebuvo Gaikijos princas Filipas, o tik leitenantas Filipas Mauntbatenas. Kas atsitiko? Filipo dėdei lordui Mauntbatenui pagaliau pavyko įgyvendinti savo planą, pagal kurį sūnėnas turėjo tapti Didžiosios Britanijos piliečiu. Filipui priimant šios šalies pilietybę, iškilo klausimas, kokią pavardę jis turėtų pasirinkti. Jo tėvo princo Andrėjo pavardė – Šlėzvig-Holštein-Zonderburg-Gliuksburgas – dėl ilgumo ir sunkumo bei vokiško skambesio buvo atmesta kaip netinkama. Oldenburgas, kita giminės iš tėvo pusės pavardė, taip pat netiko. Galiausiai buvo sutarta, kad Filipas pasirinks anglifikuotą savo motinos pavardę – Mauntbatenas. Tik daug vėliau paaiškėjo, kad Didžiosios Britanijos pilietybės suteikimo Filipui procesas visai nebuvo būtinas. Filipas, tiesioginis Hanoverio kurfiurstės Sofijos palikuonis, kaip ir kiti jos ainiai, savaime buvo Didžiosios Britanijos pilietis. Tad jis jau nuo gimimo praktiškai buvo britas.

To meto žmonės mylėjo Elžbietą. Po baisiųjų ketvirtojo ir penktojo dešimtmečių ji įnešė šviežio vėjo į karališkuosius rūmus.

Dikis Arbiteris, buvęs karalienės spaudos sekretorius

Jeigu jis nebūtų vedęs princesės Elžbietos, per savo gyvenimą būtų galėjęs daug ko pasiekti.

Džeimsas Vaiteikeris, karališkųjų rūmų reporteris, apie princą Filipą

Nereikėtų pamiršti, kad Elžbietos jaunystės laikais visuomenėje egzistavo beribis princesės kultas, panašiai kaip vėliau atsitiko princesei Dianai. Kartą Filipas man pasakė: „Kai mes anksčiau pasirodydavome viešai, kartais mums gatvėje mojuodavo milijonai susirinkusių žmonių. Jeigu mes šią jų euforiją būtume priėmę asmeniškai, tai mus būtų sunaikinę.“ Tik Diana padarė šią klaidą.

Džilis Brandretas, princo Filipo draugas

„Mes labai džiaugiamės juo, – viename laiške apie būsimą žentą rašė karalienė. – Jis labai malonus žmogus. Be to, jie abu

Karalienė motina buvo britė iki kaulų smegenų. Ji mylėjo anglus, ji mylėjo britus, tačiau negalėjo pakęsti užsieniečių. Deja, turiu pasakyti, kad vokiečių ji taip pat nemėgo.

Hugo Vikersas, karališkųjų rūmų biografas

Kai kuriems nepatiko Filipo „vokiškas paveldas". Jie kalbėjo: „Šito mes nenorime. Mums jau tikrai gana vokiečių."

Edvardas Fordas, asmeninis karaliaus Jurgio VI sekretorius

seniai pažįsta vienas kitą, o tai mums atrodo be galo svarbu. Jųdviejų sužadėtuves žmonės priėmė labai palankiai."

Iš tiesų britų visuomenė iš pradžių labai teigiamai reagavo į žinią apie būsimas vestuves Vindzorų rūmuose. Po tiek daug metų trukusios griūties ir sielvarto sosto įpėdinės sužadėtuvės pasirodė tarsi ilgai laukta vilties prošvaistė. Po karo praėjus dvejiems metams, žmonių gyvenimas klojosi sunkiai. Praėjusi žiema buvo labai šalta, o degalų trūkumas dar labiau sunkino padėtį. Maisto produktai buvo ribojami, ekonomika šlubavo, o kadaise galingiausia pasaulio valstybe buvusi Didžioji Britanija pamažu prarado savo galią. Karas tik paspartino Britų imperijos subyrėjimą: 1947 m. rugpjūtį Indija paskelbė savo nepriklausomybę, tad Jurgis VI prarado imperatoriaus titulą. Tokios krizės metu nei karališkieji rūmai, nei naujoji leiboristų vyriausybė, vadovaujama premjero Klemento Atlio, neketino kelti triukšmingos vestuvių šventės. Elžbietos vestuvės turėjo būti „kuklios".

Kai pasklido kalbos, kad Elžbietos vestuvinę suknelę siūdins prancūzų, o ne britų dizaineriai, šalyje kilo pasipiktinimo banga. Karališkieji rūmai buvo priversti pasiaiškinti, kad vestuvinei suknelei buvo užsakyti tik keli Liono šilko metrai, o likusi medžiaga išausta Kento ir Škotijos audimo įmonėse. Daug viešų kalbų sukėlė ir jaunųjų porai numatyta pensija iki gyvos galvos. Visa Didžioji Britanija diskutavo apie finansinį sosto įpėdinės ir jos sutuoktinio aprūpinimą. Nepaisant darbo trūkumo ir sunkios ekonominės padėties, galiausiai vyriausybė patenkino karaliaus prašymą ir skyrė princesei kasmetinę penkiasdešimties tūkstančių svarų sumą, o Filipui – dešimt tūkstančių svarų kasmet. Kai kuriems britams Elžbietai ir jos vyrui

skirta pinigų suma pasirodė per daug išpūsta. „Daug kas mano, kad karališkoji šeima puikiai laikosi finansiškai ir gali sau leisti tinkamai aprūpinti sosto įpėdinę iš savų (Kornvalio) hercogystės pajamų“, – pasakojo *Express* žurnalistas Džonas Gordonas.

Tokios nemalonios kalbos vestuvių išvakarėse gadino karališkajai šeimai nuotaiką. Susiklosčius tokiai padėčiai, karalius nusprendė būti labai atsargus, rūpindamasis kitais su vestuvėmis susijusiais reikalais. Siekdamas išvengti antivokiškų nuotaikų šalyje, nedelsdamas išbraukė iš svečių sąrašo visus savo paties ir Filipo giminaičius vokiečius. Vestuvėse negalėjo dalyvauti ir Elžbietos dėdė, Vindzorų hercogas, karaliaus brolis Deividas. Pastarajam atsisakius britų karūnos ir susituokus su Volis Simpson, jo atžvilgiu karališkoji šeima buvo nusiteikusi toli gražu ne taikiai. Po sutuoktuvių surengtam priėmimui buvo aiškiai pašykštėta. Vietoj gausaus kelių patiekalų pietų buvo patiekti „kuklūs vestuviniai pusryčiai“. Tačiau kitu atžvilgiu Jurgis VI pasirodė esąs kilniaširdis ir dosnus: prieš sutuoktuves jis suteikė Elžbietai, o po kelių dienų ir savo būsimajam žentui aukščiausią britų monarchijos apdovanojimą – Raiščio ordiną. „Aš taip pat ėmiausi iniciatyvos, – rašė karalius savo motinai, – kad jam (Filipui) būtų suteikti Karališkosios Didenybės, Grinvičo barono, Merioneto grafo ir Edinburgo hercogo titulai.“ Taigi karalius pačiu laiku pasirūpino, kad jo vyriausia duktė neištekėtų už „nieko“.

Kad ir kokios kuklios – pagal karališkus mastelius – buvo britų sosto įpėdinės vestuvės, šalies gyventojams iškilmės pasirodė tarsi iš kito pasaulio. 1947 m. lapkričio 20 d. 11 val. 15 min. jaunoji, pasipuošusi dramblio kaulo spalvos suknele, siuvinėta baltomis rožėmis iš perlų ir javų varpomis iš kristalų, įlipo į valstybinę karietą. Princesės galvą dabino puošni jos senelės diadema, kaklą – brangus dviejų eilių perlų vėrinys – jos tėvų dovana. Vestuvių rytą įvyko keli nenumatyti atsitikimai: staiga prapuolė jaunosios puokštė, kurios tarnai ieškojo

po visus rūmus. Galiausiai puokštė buvo rasta vienoje spintoje, į kurią kažkas ją padėjo, kad ji pabūtų vėsioje vietoje. Vėliau Elžbieta ir jos palyda išsigando, kai filigrano technika sukurta diadema lūžo perpus. Reikėjo skubiai ją sutaisyti. Kai galiausiai Elžbieta susiruošė užsidėti perlų vėrinį, pasirodė, kad jis buvo paliktas šv. Džeimso rūmuose, esančiuose už aštuonių šimtų metrų. Šiuose rūmuose buvo viešai demonstruojamos vestuvinės dovanos jauniesiems. Paskutinę akimirką asmeniniam princesės sekretoriui Džokui Kolviliui pavyko atnešti papuošalą Elžbietai. Nepaisant visko, princesė žmonėms pasirodė laiminga ir rami.

Kensingtono rūmuose pusryčiavau kartu su Filipu ir tarp kitko paklausiau jo: „Na, kaip jautiesi?“ O jis atsakė: „Hm, aš klausiu savęs, ar esu tik be galo drąsus, ar tiesiog kvailas?“ – „Labai drąsus, – tariau aš, – esu tikra, kad elgiesi teisingai.“
Patricija Knačbul, princo Filipo pusseserė

Švytinčią nuotaką už rankos vedė karalius Jurgis VI, apsirengęs admirolo uniforma – aiškiai išbalęs, bet besišypsantis. „Daug labiau jaudinausi, išleisdamas už vyro savo dukterį, negu pats vesdamas“, – vėliau prisipažino jis Kenterberio arkivyskupui. Lydima raitų gvardiečių, vestuvinė karieta iš Bakingemo rūmų patraukė Vestminsterio vienuolyno link. Visa ši kelio atkarpa buvo apsupta džiūgaujančios žmonių minios, lūkuriuojančios čia nuo ankstyvo rytmečio ir norinčios išvysti „savo“ princesę. „Jurgis VI atrodė neįtikėtinai puošnus, – pasakoja vienas liudininkas. – Tarsi ankstesnių laikų prancūzų karalius. O jos Karališkoji Didenybė nuotaka atrodė tiesiog pasakiškai!“ Ledi Pamela

Kai 1947 metais Filipas vedė princesę Elžbietą, žmonės nieko apie jį nežinojo. Graikijos princas Filipas? ...O kur, beje, yra ta Graikija?..
Džilis Brandretas, princo Filipo draugas

Princesės Elžbietos ir princo Filipo vestuvės, įvykusios tuoj po karo, buvo tarsi iš pasakos. Visas pasaulis buvo sužavėtas šia svajonių pora!
Patricija Knačbul, princo Filipo pusseserė

Hiks, jaunosios pamergė, taip pat nepamiršo šios įsimintinos dienos: „Užaugusiems karo metu šios vestuvės atrodė tikra pasaka!“ Tarp dviejų tūkstančių svečių, Vestminsterio vienuolyne laukusių jaunavedžių, buvo daug Europos aukštuomenės narių. Tačiau vestuvių ceremoniją galėjo stebėti ne tik bažnyčioje susirinkusios įžymybės. Milijonai viso pasaulio klausytojų sutuoktuvių transliacijos klausėsi per radiją ir, beje, pirmą kartą istorijoje vestuvių ceremoniją transliavo dar visai nauja žiniasklaidos priemonė – televizija. Vestuvių dovanos, skirtos Filipui ir Elžbietai, taip pat buvo karališkos: be medžiotojų namelio Kenijoje, grynaveislės kumelės, dovanotos Aga Khano, Mahatmos Gandžio rankomis austos skaros buvo dar apie 1500 vertingų dovanų iš viso pasaulio.

„Manau, princesė Elžbieta atrodė gerai, – savo dienoraštyje po vestuvių užrašė parlamento narys Čipsas Čenonas. – Šiek tiek drovi, bet ir patraukli, o princui Filipui, regis, viskas teikė didelį džiaugsmą.“ Tačiau dar vestuvių rytmetį jam taip neatrodė. Filipo pusseserė Patricija Mauntbaten prisimena, kai po pusryčių užtiko jį susinervinusį. „Ar aš tik be galo drąsus, ar tiesiog kvailas?“ – paklausė jis pusseserės. „Jis nerimavo ne dėl to, ar nori vesti Elžbietą, o dėl to, kas jo laukia po vestuvių. Vedęs princesę, jis tikrai daug ką prarado. Daugeliu atžvilgiu Elžbietos gyvenimas po vestuvių niekuo nepasikeitė, o Filipui, priešingai, pasikeitė viskas“, – taip tuometinę Filipo būseną aiškina Patricija. Filipas iš tikrųjų, matyt, tik vestuvių rytą suvokė, koks bus jo vaidmuo šalia Elžbietos, būsimos Didžiosios Britanijos karalienės. Įsikėlęs į Bakingemo rūmus, jis ne tik neteko nepriklausomybės, kuria iki tol mėgavosi visa savo esybe. Nuo šiol Filipas turėjo paklusti griežtam rūmų protokolui, kas jam buvo tikra našta. Po vestuvių jis turėjo atsisakyti savo karjeros Karališkajame jūrų laivyne. „1947 metais aš vis dar tikėjau, kad galėsiu tarnauti jūrų laivyne, – tuometinę savo padėtį kartą apibūdino Filipas. – Tačiau greitai supratau, kad tai bus neįmanoma. Tuo metu karališkąją šeimą sudarė tik

karalius, karalienė ir jų dukterys princesės. Vienintelis kitas vyriškos lyties giminaitis buvo Glosteršyro hercogas. Neturėjau kito pasirinkimo, štai kaip viskas buvo.“ Filipo, tapusio „Vindzorų šeimos įmonės“ nariu, ateityje laukė daug pareigų: jis turėjo dalyvauti labdaros renginiuose, lankyti viešas įstaigas, priimti oficialius svečius, teikti ordinus, dalyvauti valstybiniuose pokyliuose.

Bet prieš tai jaunavedžių dar laukė medaus mėnuo, kurio metu jie galėjo pamiršti jų laukiančias kasdienybės pareigas. Brodlande, Mauntbatenų rezidencijoje, Filipas su Elžbieta praleido pirmąją savo medaus mėnesio dalį. Vėliau taip pat pasielgė ir jų sūnus Čarlzas su savo išrinktąja Diana. Filipą su Elžbieta gerbėjai bemaž užkankino: jų telefonas skambėjo be atvangos, prieš dvaro rūmų vartus grūdosi žmonės, norintys pamatyti jaunavedžius. Patys smalsiausi netgi lipdavo kopėčiomis aukštyn, kad galėtų juos geriau matyti. Tik Škotijoje, kur tuo metu jau buvo gūdi žiema, jauniesiems pavyko išlikti beveik nepastebimiems. „Aš negaliu ištraukti jos iš lovos, ji mane veda iš proto,“ – apie savo jaunąją žmoną juokavo princas Filipas. Škotijoje Elžbietą pasiekė jaudinantis tėvo laiškas: „Aš taip didžiavausi ir taip jaudinausi, kai ėjai taip arti manęs per Vestminsterio bažnyčią. Tačiau kai perdaviau tavo ranką arkivyskupui, pajutau, tarsi būčiau praradęs kažką labai vertinga. ...Visus šiuos metus džiaugiausi, matydamas tave augančią. ...Tau išvykus, mūsų gyvenime atsirado didelė tuštuma, tačiau atmink, kad tavęs visada laukia senieji tavo namai. Užsuk į juos taip dažnai, kaip tik galėsi. Matau, kad su Filipu esi be galo laiminga, ir tai išties labai puiku. Bet neužmirkš mūsų – to labai nori tave karštai mylintis tėtis.“

1948 m. gegužę princesė su vyru išvyko į savo pirmąją užsienio kelionę – į Paryžių. Įtempta dienotvarkė ir didelis karštis, tvyrojęs Prancūzijos sostinėje, gerokai išvargino dvidešimt dvejų metų Elžbietą. Kodėl, žinojo tik patys artimiausi žmonės: princesė laukėsi! Vis dėlto ji kaip visada šypsodama-

si ir nesiskųsdama susidorojo su savo pareigomis. Paryžiaus gyventojai žavėjosi gražia Elžbietos figūra, blyškiu veidu ir ryškiai mėlynomis akimis. Filipą žmonės taip pat priėmė palankiai; tik per keturias dienas jaunoji britų pora užkariavo Paryžių. Jurgis VI galėjo džiaugtis: Elžbieta ir Filipas tapo geriausiais britų monarchijos ambasadoriais, kokius tik jis galėjo įsivaizduoti. 1948 metų birželio mėnesį viešai paskelbus žinią apie princesės nėštumą, Elžbietos gerbėjų susižavėjimas princese tapo panašus į isteriją. Kelis mėnesius į Bakingemo rūmus plaukte plaukė jai skirtos dovanos. Rūmai tiesiog skendo nuo vąšeliu nertų kūdikio drabužėlių, pieno buteliukų ir vaikiškų žaislų. Karališkuosiuose rūmuose jau buvo karštai diskutuojama apie dar negimusio vaiko vardą, titulą ir vietą eilėje į sostą. 1917 metais priimtas kilmingųjų patentas skelbė, kad „Karališkosios Didenybės" titulas priklauso tik monarcho sūnų vaikams ir vyriausiam Velso princo sūnui. Kaip elgtis sosto įpėdinės atveju, įstatymas nenumatė. „Šiuo metu princesės Elžbietos sūnus būtų vadinamas Merioneto grafu, o duktė – ledi Mauntbaten, – paaiškino asmeninis karaliaus sekretorius. Skubiai buvo priimtas naujas kilmingųjų patentas, pagal kurį visi Elžbietos vaikai „visiems laikams įgyja Karališkosios Didenybės titulą, o prieš jų vardą turi būti pridedamas princo ar princesės titulas".

1948 m. lapkričio 14 d. Elžbieta pagimdė kiek daugiau nei tris kilogramus sveriantį sveiką berniuką. Priešais Bakingemo rūmus susirinkusi minia pratrūko džiaugsmu ir spontaniškai užtraukė dainą: *For He's Jolly Good Fellow*. Ne vienoje pasaulio valstybėje žinia apie „Jo Karališkosios Didenybės Princo Čarlzo Filipo Artūro Jurgio" gimimą buvo sutikta patrankų šūviais, varpų skambesiu ir džiaugsmo šauksmais. Tačiau labiausiai pirmagimiu sūnumi džiaugėsi jo tėvas. „Filipas jautėsi be galo laimingas, tarsi apkerėtas, kad susilaukė giminės tęsėjo", – pasakojo jo draugas Maikas Parkeris. Kai 1949 metų gegužę jaunoji šeima pagaliau persikėlė gyventi į nuosavus

Čarlzas ir Ana sulaukė mažai motinos šilumos. Čarlzas ypač jautriai į tai reagavo, jautėsi vienišas ir greitai netekdavo savitvardos. Emocinės paramos jis sulaukė tik iš savo senelės ir tėvo dėdės lordo Mauntbateno. Deja, šiuo atžvilgiu tėvai jam negalėjo visiškai nieko duoti!

Lainas Piknetas, Vindzorų biografas

namus – Klarenso rūmus, – jaunųjų laimė atrodė tobula. Dešimties metų turėjęs palikti savo namus Sent Klaude, Filipas pirmą kartą pasijuto vėl esąs namuose. Tačiau Elžbietos ir Filipo laimę temdė rūpesčiai dėl princesės tėvo sveikatos. Po karo praėjus keliems metams, Jurgis VI vis dar jautėsi labai išvargęs. Nepasilsėjo jis ir 1947 metais vykusios kelionės į Afriką metu. Priešingai: grįždamas namo ir šiaip jau lieknas monarchas svėrė net septyniais kilogramais mažiau nei prieš tai. Karalius, prisiekęs rūkalius, nepaisė savo gydytojų perspėjimų ir rūkė toliau. Lapkričio mėnesį, iki Čarlzo gimimo likus dviem dienoms, asmeninis karaliaus gydytojas nustatė karaliui aterosklerozę. Karaliui netgi grėsė vienos kojos amputacija. 1949 metų kovą jis buvo operuotas. „Aš nė kiek nebijau“, – kalbėjo jis, tačiau jo šeima buvo labai sunerimusi. Operacija buvo sėkminga, ir pamažu monarchas atgavo jėgas. Visgi Jurgis VI nuo tol turėjo labiau saugoti savo sveikatą. Jaunajai princesei ir jos sutuoktiniui tai reiškė, kad dabar jie turės prisiimti daugiau pareigų. Elžbietai vis dar buvo sunku rampos šviesoje atsidurti tūkstančių žmonių akivaizdoje. Tačiau jai pagelbėjo Filipas, kuris, kiek galėjo, padėjo jai mokytis kalbėti laisvai ir skatino imtis sunkių užduočių.

1949 metų rudenį Elžbietos ir Filipo gyvenime įvyko naujas posūkis. Dvidešimt aštuonerių metų Filipas buvo paskirtas pirmuoju laivo *Chequers* karininku ir laikinuoju vadu. Tai buvo prie Maltos krantų dislokuotos mininininkų flotilės flagmano laivas. Lapkričio mėnesį Elžbieta aplankė savo vyrą Viduržemio jūros saloje ir mėgavosi šiuo atokvėpiu visa savo esybe. Maltoje jauna drovi princesė jautėsi beveik nepastebima. Ji džiaugėsi, galėdama gyventi beveik kaip paprasta jūrų laivyno karininko žmona. Su lordu Mauntbatenu, kuris, paaukštintas

iki viceadmirolo, taip pat tuo metu buvo Maltoje, Elžbieta eidavo stebėti polo rungtynių, su Filipu ir jo draugais iškylaudavo valtimis, plaukiojo, šoko, eidavo apsipirkti. Sūnus Čarlzas tuo metu buvo Londone kartu su seneliais ir auklėmis. Trumpai pažindžiusi Elžbieta perdavė savo pirmagimį dviem žindyvėms, kurios rūpinosi berniuku dieną naktį. „Ne auklės, o aš pati rūpinsiuosi vaiku," – dar prieš gimstant Čarlzui kalbėjo princesė. Tačiau realybė buvo visai kitokia. Vykdydama sosto paveldėtojos pareigas, Elžbieta beveik neturėjo laiko būti dar ir motina. Dažnai tiek ji, tiek Filipas pasimatydavo su Čarlzu tik savaitgalį. Tai aukštuomenės šeimose visai nebuvo neįprasta – pati Elžbieta buvo taip auginama, o vos dešimties metų sulaukusį Filipą jo tėvai praktiškai paliko likimo valiai.

Į Maltą Elžbieta sugrįžo tik po penkių savaičių. Tačiau užuot tučtuojau nuskubėjusi į Sandringemo rezidenciją, kur tuo metu buvo jos sūnelis, praleidęs čia ir Kalėdas, princesė dar keturioms dienoms pasiliko Londone. Čia ji ketino peržiūrėti „milžinišką laiškų krūvą" ir, beje, apsilankyti žirgų lenktynėse. Tai nebuvo pirmas ir paskutinis kartas, kai Čarlzas ilgai nesulaukė savo mamos. Visą gyvenimą Elžbieta plėšėsi tarp princesės, karalienės, sutuoktinės ir motinos pareigų, tačiau dažniausiai vaikai likdavo eilės gale.

Būdama Maltoje Elžbieta pradėjo lauktis antrojo vaiko. Princesė dar porą kartų lankė savo vyrą šioje saulėtoje saloje. Kartu jie čia išgyveno laimingiausias savo bendro gyvenimo akimirkas, mėgaudamiesi laiku, kai galėjo nesirūpinti rūmų etiketo reikalavimais ir karališkomis pareigomis. Atgal į Londoną jie sugrįžo tik 1950 metų liepą; rugpjūčio 15 d. Klarenso rūmuose pasaulį išvydo mažoji Ana Elžbieta Alisa Luisa. Tepraėjus dviem

Ji dažniau teikė pirmenybę savo šunims ir žirgams nei vaikams.

Džeimsas Vaiteikeris, karališkųjų rūmų reporteris

Čia Elžbieta buvo kaip ir visos karininkų žmonos. Jai nereikėjo apsimetinėti. Ji gyveno, kaip norėjo, ir mėgavosi kiekviena akimirka.

Džeinė Savedž, Filipo flotilės, dislokuotos Maltoje, vado duktė

savaitėms, Filipas išvyko atgal į Maltą. Taip pat ir savo trečiųjų Kalėdų Čarlzas sulaukė pas senelius Sandringeme be mamos ir tėčio. Tik šį kartą jau ir su keturių mėnesių sesute Ana.

Mums Elžbieta buvo tiesiog karininko žmona. Taip mes su ja ir bendravome – kaip su kaimyne, o ne kaip su karališkojo kraujo didike. Elžbietai tai labai patiko, ir ji taip pat elgėsi su mumis. Kai laivas, kuriame tarnavo Filipas, po kelių atviroje jūroje praleistų dienų įplaukdavo į uostą, Elžbieta su ilgesiu žvelgdavo pro langą, po to bėgdavo prie durų jo pasitikti.

Džonas Mizi, žurnalistas, Elžbietos kaimynas Maltoje

Deja, Elžbietos ir Filipo laisvė neilgai tetruko. 1951 metų rugsėjį smarkiai pablogėjus karaliaus sveikatai, jis buvo paguldytas į ligoninę ir operuotas. Operacijos metu monarcho plaučiuose buvo aptiktas piktybinis auglys. Gydytojai negalėjo pažadėti karaliui nieko gero. „Net jeigu jis po operacijos ir atsigaus, jam teliko gyventi ne daugiau nei metai," – nuogąstavo vienas Jurgio VI gydytojų. Princesė grįžo iš Maltos į Angliją – šį kartą visiems laikams. „Paukštelis grįžo į savo narvelį," – išvykus princesei, tarė lordo Mauntbateno žmona Edvina. Spalio mėnesį vietoj susirgusio monarcho valstybinio vizito į Kanadą išvyko Elžbieta su Filipu. Asmeninio princesės sekretoriaus bagaže jau buvo visi princesės karūnavimui reikalingi dokumentai. Po tėvo mirties turėjęs įvykti Elžbietos karūnavimas jai buvo tarsi Damoklo kardas virš galvos. „Kodėl ji taip mažai šypsosi?" – klausė kanadiečiai, kuriems nepatiko rimta britų sosto įpėdinės mina. Per 1951 metų Kalėdas visi karališkosios šeimos nariai susirinko paskutinį kartą. Karaliaus kalėdinė sveikinimo kalba, kuri paprastai visada buvo transliuojama tiesiogiai, šį kartą buvo įrašyta iš anksto. Jurgis VI taip pat pavedė Elžbietai ir Filipui vykti seniai planuoto vizito į Australiją ir Naująją Zelandiją.

1952 m. sausio 31 d. monarchas palydėjo princesę su vyru į *Heathrow* oro uostą, iš kurio jie pirmiausia turėjo skristi į Keniją. Atsisveikindamas su savo mylima vyriausia dukra, monarchas atrodė keistai sustingęs. „Manau, jis žinojo, kad jam teliko visai nedaug gyventi," – vėliau prisiminė Vinstonas Čerčilis, tėvo ir dukters atsisveikinimo liudininkas. Po šešių dienų, ankstyvą 1952 m. vasario 6 d. rytą, karalius mirė. Tuo metu princesė Elžbieta buvo tolimame rytų Afrikos kampelyje, apie šimtą penkiasdešimt kilometrų nuo Kenijos sostinės Nairobio esančioje krūmingoje vietovėje. Didžiulio figmedžio karūnoje buvo įrengtas stebėjimo postas, pavadintas *Treetops Hotel*, iš kurio auštančio ryto tyloje Elžbieta su Filipu stebėjo laukinius Afrikos gyvūnus. Vėliau jiedu grįžo į Saganą, medžiotojų namelį, kurį per savo vestuves gavo dovanų, ir pradėjo ruoštis tolimesniam savo kelionės etapui. Apie karaliaus mirtį pirmasis sužinojo Filipas. 14 val. 45 min. vietos laiku jis pranešė žmonai, kad netrukus, jai pačiai nedalyvaujant, savo tėvynėje ji bus paskelbta karaliene. Oficialias Bakingemo rūmų telegramas Nairobio mieste įsikūrusi britų ambasada tiesiog ignoravo. Tačiau žurnalistai, išgirdę šią žinią per trumposiomis radijo bangomis transliuojamas laidas, informavo apie tai Elžbietos ir Filipo palydą. Filipo patikėtinis Maikas Parkeris pasivedė hercogą į šalį ir pranešė jam apie uošvio mirtį. „Tuo metu jis atrodė taip, tarsi visas pasaulis būtų prasmegęs, – prisimena Parkeris. – Per visą savo gyvenimą man dar nieko nebuvo taip gaila kaip Filipo." Kaip reagavo Elžbieta, kai jai Filipas pranešė apie mylimo tėvo mirtį, be jųdviejų niekas daugiau nežino. Kai naujoji Didžiosios Britanijos karalienė, apsirengusi vis dar paprastais drabužiais, išvyko iš medžiotojų namelio Saganoje, ji atrodė „labai rami" ir „kontroliuojanti padėtį". Susirinkę žurnalistai atsižvelgė į jos nenorą fotografuotis.

Ji nepaprastai mylėjo savo tėvą. Kai kuriose nuotraukose matyti, kaip Elžbieta stengiasi pataisyti tėvui ant veido užkritusias plaukų sruogas. Ji tai daro su tokia meile...

Benas Kingslis, britų aktorius

Asmeninis Filipo sekretorius pasakė: „Sere, turių blogų žinių. Ką tik sužinojau, kad mirė karalius." Filipas, tuo metu skaitęs laikraštį, panarino galvą ir sumurmėjo: „Dieve mano, ją ištiks šokas." Tada jis atsistojo, nuėjo pas žmoną į kambarį ir pakvietė pasivaikščioti po sodą. Abu grįžo po maždaug dešimties minučių. Aš priėjau prie Elžbietos, apkabinau ją, pabučiavau ir pralemenau: „O, kaip tai baisu!" Staiga man toptelėjo į galvą: „O Dieve, juk prieš mane stovi tikra karalienė!" Aš susitvardžiau ir žemai jai nusilenkiau.

Pamela Hiks, karalienės rūmų dama

Pirmą kartą naujoji karalienė buvo nufotografuota Hytrou oro uoste – tame pačiame, kuriame dar prieš kelias dienas ji atsisveikino su savo tėvu. Dvidešimt penkerių metų jauna ir graži karalienė išlipo apsirengusi gedulo drabužiais. Pirmasis jaunąją karalienę pasveikino Vinstonas Čerčilis, artimai bendravęs su jos tėvu. Užvaldytas jausmų, didysis britas tylomis nusilenkė savo monarchei, o jo skruostais tekėjo ašaros. Bakingemo rūmuose Elžbietos jau laukė asmeninis tėvo sekretorius su krūva dokumentų, kuriuos turėjo pasirašyti naujoji monarchė. Netrukus pasirodė karalienė Marija, Jurgio VI motina ir Elžbietos senelė. Užuot apkabinusi savo anūkę, kaip tai įprasta kitose šeimose, aštuoniasdešimt ketverių metų moteris pagarbiai tarė: „Jūsų senoji močiutė ir pavaldinė pirmoji turi pabučiuoti Jums ranką." Tą akimirką Elžbieta neteko sunkiai kontroliuojamos savitvardos ir pravirko – susvyravo jaunosios karalienės ryžtas ir mokėjimas valdytis. Ji norėjo pasirodyti esanti stipri, nes žinojo, kad ir jos tėvas taip pat būtų pasielgęs," – pasakojo asmeninis Elžbietos sekretorius baronas Maiklas Čarteris. Tėvo mirtis Elžbietai buvo pati didžiausia iki tol patirta netektis, po kurios staiga prasidėjo naujas, gąsdinantis, atsakomybės ir įvairių pareigų kupinas gyvenimo etapas.

1953 m. birželio 2 d. lijo kaip iš kibiro. Tačiau šimtai tūkstančių žmonių, nepaisydami prakiurusio dangaus, susirinko

tose Londono gatvėse, kuriomis turėjo pravažiuoti naujoji karalienė. Į Didžiosios Britanijos sostinę atvyko apie milijoną žmonių, panorusių stebėti iškilmingą Elžbietos II karūnavimo ceremoniją. Nors šis renginys dėl savo barokinio puošnumo ir viduramžius primenančios ceremonijos ir atrodė keistai anachroniškas, vis dėlto kėlė didžiulį žmonių susižavėjimą. Ruošiantis karūnavimo iškilmėms, karališkiesiems rūmams, taip pat ir britų visuomenei nebuvo kada atsikvėpti. Ypač karštos diskusijos vyko dėl būsimos karališkosios šeimos pavardės. Šios diskusijos kilo, praėjus kelioms dienoms po Jurgio VI mirties, kai Filipo dėdė Dikas triumfuodamas paskelbė, kad nuo šiol šalį valdys Mauntbatenų dinastija. Griežtai žiūrint, lordas Mauntbatenas buvo teisus – tuo metu dar visos šeimos turėjo vyro pavardę. Tačiau tam nenorėjo pritarti nei karalienė Marija, kurios vyras Jurgis V 1917 m. pradėjo Vindzorų dinastiją, nei britų premjeras Vinstonas Čerčilis. Po ministrų kabineto posėdžio „Jos Didenybei“ buvo pranešta, kad, jų manymu, „Vindzorų šeimos pavardė turėtų būti išlaikyta“. Po šešių savaičių, kurių metu dėl šio klausimo toliau buvo karštai diskutuojama, Elžbieta II paskelbė karūnos tarybai savo sprendimą: „Šiuo džiaugsmingai skelbiu savo valią, kad aš bei mano vaikai turi būti vadinami ir tituluojami Vindzorais. Taip pat ir mano palikuonys bei jų vaikai po vestuvių vadinsis Vindzorais.“ Tiesą sakant, tai buvo Elžbietos, bet ne Filipo valia. Filipas „putojo“ iš pykčio, kaip teigė jo draugas ir patikėtinis Maikas Parkeris. Kalbama, kad dėl šeimos pavardės karališkosios šeimos miegamuosiuose ne kartą kilo smarkių ginčų. Filipui buvo svarbi ne tiek pati Mauntbateno pavardė – tai buvo anglifikuota jo motinos pavardės forma, kuriai jis neteikė per daug didelės reikšmės. Vyrišką

Ji žinojo, kad vieną dieną taps karaliene, tačiau taip pat tikriausiai manė, kad iki to liko dar daug laiko.

Margareta Rodes, karalienės Elžbietos dukterėčia

Kažkas iš pačios artimiausios jos aplinkos yra pasakęs: „Net jeigu būtų mirusi motina, jūs iš jos elgesio nieko nebūtumėte pastebėję.“

Haris Arnoldas, karališkųjų rūmų reporteris

Tą akimirką ji atrodė tokia pažeidžiama – ši jauna, daili, trapi moteris. Tai buvo neįtikėtinai jaudinantis momentas.

Džeinė Rein, karalienės patikėtinė

Filipo savigarbą žeidė faktas, kad jis neteko tėvo teisės perduoti vaikams savo pavardės. Tačiau Elžbieta nepakeitė savo sprendimo, tuo visiems, taip pat ir savo vyrui, parodydama, kad valstybės reikalams ji teikia didžiausią prioritetą. Tik 1960 m., gimus antrajam sūnui Endriui, karalienė šiek tiek nusileido savo vyrui. Elžbieta paskelbė, kad jų palikuonys nuo šiol galės vadintis ir Mauntbatenais-Vindzorais.

Karūnavimo išvakarėse daug ir karštai buvo kalbama ir viešumo tema. Televizija jau seniai buvo įsitvirtinusi kaip svarbi žiniasklaidos priemonė. Iškilo klausimas, ar reikėtų iš Vestminsterio vienuolyno visam pasauliui tiesiogiai transliuoti kelių valandų trukmės karūnavimo ceremoniją. Elžbieta, nuosekli tradicijų saugotoja, griežtai pasisakė prieš „mistinio ir magiško karalystės elemento“ atskleidimą plačiajai visuomenei. Kai kurios ceremonijos dalys jai atrodė esančios per daug šventos ir svarbios, kad būtų galima leisti jas paniekinti televizijos kamerų akivaizdoje. Čerčilis taip pat palaikė savo monarchės nuomonę. Jis manė, kad tiesioginė transliacija jaunajai moteriai bus per didelė emocinė našta. Nors Filipas, kuriam Elžbieta perleido karūnavimo iškilmių organizacinius reikalus, ir buvo šiuolaikinių pažiūrų bei atviras visoms nuojovėms, bet ir jis nenorėjo užkrauti savo žmonai dar vienos papildomos naštos. Kai buvo paviešinta, kad Vestminsterio vienuolyne nebus galima filmuoti, visuomenėje kilo didžiulė protesto banga. „Leiskite tautai pamatyti savo karalienę!“ – reikalavo žiniasklaidos priemonės. Galiausiai monarchė nusileido spaudimui „iš gatvės“. Tiesa, su tam tikromis sąlygomis. Tarkim, nebuvo leista filmuoti ir fotografuoti karalienės iš arti ir tam tikrų ceremonijos ritualų. Taigi ir šį kartą karalienė atsisakė savo norų valstybės labui.

Karūnavimo dieną apie dvidešimt septynis milijonų britų, susirinkusių prie žydrųjų ekranų perpildytose rotušių, mokyk-

lų salėse, namuose, stebėjo, kaip jų jaunoji karalienė iškilmingai žengė altoriaus link ilgąja viduriniąja Vestminsterio vienuolyno nava, kaip davė karališkąją priesaiką ir buvo patepta šventu aliejumi. Milijonai žmonių prikaustyti sėdėjo prie televizorių kitose Europos šalyse ir JAV. Tai buvo pirmasis globalus žiniasklaidos įvykis dvidešimtajame amžiuje. Nepaisant visų susitarimų, televizijos kameros ne vieną minutę filmavo rimtą, gražų Elžbietos veidą. „Televizija nepaisė senų taisyklių, o pati susikūrė naujas, – rašė karalienės biografas Robertas Leisis. – Prisijunk, atsiverk. Televizija daugiau neturėjo jokių ribų, jos galia buvo vaizdas.“

Sėdėdama soste ir laikydama rankose karališkos valdžios insignijas – du skeptrus, kurių vieną puošė didžiausias pasaulyje deimantas, vadinamas „Afrikos žvaigžde,“ – apsisiautusi raudono aksomo mantija ir pasidabinusi sunkia, masyvia auksine karūna, Elžbieta priėmė savo pavaldinių priesaikas. Taip pat ir Filipas priklaupė priešais savo žmoną ir karalienę, padavė jai abi rankas ir iškilmingai pažadėjo: „Aš, Edinburgo hercogas Filipas, tampu visu kūnu ir siela Jūsų vasalu. Jus garbindamas, ištikimai Jums tarnausiu gyvenimo ir mirties akivaizdoje. Tepadeda man Dievas.“ Elžbieta, apsirengusi kukliu baltu apdaru ir paauksuota tunika, priėmė valstybės kardą ir padėjo jį ant altoriaus. Tai buvo simbolinis kelias valandas trukusios karūnavimo ceremonijos pabaigos aktas. Taip dvidešimt septynerių metų Elžbieta tapo Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos karaliene bei Britų Sandraugos valdove.

Filipo pasaulis sudužo į šukes. Staiga jis neteko ne tik nepriklausomybės, bet ir privalėjo atsisakyti savo karjeros, kuri jam reiškė viską. Nuo šiol jo pareiga tebuvo viena – turėjo sekti paskui žmoną, atsilikdamas per vieną žingsnį.

Sara Bangour, karalienės biografė

Pastaraisiais mėnesiais Elžbietą kankinusi įtampa tą akimirką, regis, atslūgo. Po kurio laiko ji, rami ir santūri, pasirodė džiūgaujančių tautiečių miniai Bakingemo rūmų balkone. Šalia jos stovėjo vaikai Čarlzas ir Ana bei vyras Filipas. Besišypsančią karalienę ir jos šeimą matė daugelis pasaulio gyventojų. Atrodė, tarsi pasaka būtų virtusi tikrove. Tapusi karaliene Elžbieta atgavo ramybę, savitvardą ir pasitikėjimą savimi. „Aš daugiau nebijau ir dėl nieko nesijaudinu, – prisipažino ji vienai savo draugei. – Nežinau, kas atsitiko, tačiau, tapusi karaliene, aš atsikračiau viso savo drovumo.“ Penkiolika metų Elžbieta buvo ruošiama šiam vaidmeniui, stebėjo, kaip tėvas savo gyvenimą paskyrė karalystės idėjai įgyvendinti. Elžbieta pasiryžo sekti tėvo pavyzdžiu ir vykdyti savo pareigas taip, kaip iš jos buvo tikimasi.

Tačiau Filipas kentėjo dėl savo naujojo vaidmens karalienės nuošalyje. Anksti įgytas žmonos pasitikėjimas savimi jį trikdė, jis vis labiau jautėsi nereikalingas, netekęs savo identiteto. „Dabar esu tarsi ameba,“ – skundėsi Filipas. Gyvendamas Bakingemo rūmuose, kurių nekentė nuo pat pradžių, jis jautėsi tarsi smaugiamas. Neramus Edinburgo hercogo būdas vertė jį maištauti. „Dabar juk, po galais, dvidešimtasis amžius, ne devynioliktasis!“ – siuto Filipas ir bandė susilpninti sustabarėjusias karališkųjų rūmų struktūras. Hercogą erzino rūmų patarnautojai, nes buvo pratęs pats pasirūpinti savo poreikiais. Jis norėjo pats vairuoti savo automobilį. Be to, paprašė savo kambariuose įrengti mažą virtuvėlę, nes jam jau buvo pabodę dėl kiekvieno arbatos puodelio pirmiausia paskambinti į virtuvę, o tada laukti vos ne kelias valandas. Kai 1953 metų sausį Filipas buvo paskirtas laivyno admirolu, šis paaukštinimas tebuvo jam menka paguoda. Jam buvo aišku, kad šį titulą jis gavo ne dėl savo nuopelnų, o todėl, kad buvo vedęs karalienę. „Vidinis karališkųjų rūmų ratas“ vis dar nepriėmė hercogo kaip savo. Jo neįprastas būdas, šiuolaikinės karalystės idėja, jo tiesi ir atvira kalbėsena dažnai sukeldavo dvariškių nepasitenkinimą. Kaip ir

anksčiau jie laikė Filipą pašaliečiu ir stengėsi neprileisti jo prie valstybinių reikalų. Pagal konstituciją Filipas tebuvo tik „slaptas tarybos narys“, vidaus patarėjas. Susipažinti su valstybiniais dokumentais jis negalėjo. Be visuomeniškai naudingų užduočių, kurias vyrui pavesdavo Elžbieta, jis dar susirasdavo naujų. Tarkim, rūpinosi karališkosios jachtos remontu, rėmė sporto aikščių statybą ir inicijavo jaunimo rėmimo programą, pavadintą „Edinburgo hercogo apdovanojimu“.

Filipas nekentė visų tų rūmų pataikūnų ir liokajų, lakstančių po Bakingemo rūmus su pudruotais perukais ant galvų ir daugiau neturinčių ko veikti, tik pavalyti vieną kitą kilimo kvadratinį metrą ar atidaryti ir uždaryti duris. Kai Filipas jau negalėjo viso to pakęsti, jis pratrūko. Jis užsipuolė vieną tų vyrukų: „Žiūrėk, aš turiu dvi rankas, kaip nors pats atsidarysiu duris!“ Hercogas nekentė šių perdėtų ir beprasmiškų ceremonijų, būdingų visiems, kad ir mažai reikšmingiems veiksmams rūmuose.

Lainas Piknetas, Vindzorų biografas

Panašios užduotys „užėmė“ jį, tačiau negalėjo sutvirtinti jo, vyro, ego. To jis vis dažniau ieškojo kartu su savo draugu ir patikėtiniu Maiku Parkeriu. Patrauklus jūrų laivyno karininkas visada mėgo gražių moterų draugiją. Po vestuvių su princese Elžbieta jo vyriškas patrauklumas ir žavesys nė kiek nesumažėjo. Naujai įrengta karališkąja jachta *Britannia* jis kartu su Parkeriu išsiruošė ieškoti naujų krantų. Jachtoje jie linksmai leido laiką, beje, taip pat kartu ir su moterimis. Kai kartą Edinburgo

Tą akimirką Filipas tapo niekuo. Jis liko tik jos sutuoktinis. Filipas turėjo susirasti sau naujų užduočių.

Denisas Džudas, princo Filipo biografas

Edinburgo hercogas visada išlieka savimi, nesvarbu, kur ir kada su juo bendrausi. Atlikdamas savo vaidmenį, jis jaučiasi gerai, mielai bendrauja su kitais ir rėžia visą teisybę į akis.

Džilis Brandretas, princo Filipo draugas

hercogas gerokai pavėlavo grįžti iš kelių mėnesių trukmės kelionės, bulvarinė spauda tai įvertino kaip santuokinės krizės požymį. Iki šiol ginčytina, ar karalienės vyras išsaugojo santuokinę ištikimybę, ar ne. Nikolas Deivisas, žurnalistas, kelių knygų apie britų karališkuosius rūmus autorius, yra tikras, kad Filipas turėjo daug nesantuokinių meilės nuotykių. Netrukus po karo Edinburgo hercogas kartu su savo geriausiu draugu ir asmeniniu sekretoriumi Maiku Parkeriu įstojo į vieną „ponų klubą“, kurio nariai kiekvieną ketvirtadienį susitikdavo Londono restoranuose. Gerai pasisotinę ir išgėrę alkoholio vyrai, tarp kurių buvo ir aktoriai Piteris Ustinovas bei Deividas Naivenas, pasakodavo vieni kitiems išpūstas istorijas ir vulgarius juokelius. Kalbama, kad kartais ponai pratęsdavo vakarėlį siaurame rate, Filipo pusbrolio Deivido Heiveno liukso apartamentuose, ir moterų kompanijoje. Neva ponai linksmindavosi iki paryčių, žaisdami žaidimus „sumedžiok raganą“ arba „surask damą“, beje, ir apartamento miegamuosiuose. Kai „Ketvirtadienio klubas“ ėmė vis dažniau patekti į spaudos akiratį, asmeninis Edinburgo hercogo sekretorius pamėgino pasiteisinti. „Mums priekaištaujama, kad esame pernelyg pasiutę. Tačiau iš tiesų mes tik maloniai leidžiame laiką, kalbamės su kompetentingais žmonėmis. Ketvirtadienio susibūrimai yra puiki vieta, kuomet galima pasidalinti nuomonėmis, naujienomis. Tikinimai, esą čią vyksta tik gėrimo orgijos, yra absoliuti nesąmonė. Žmonės įsilinksmina, bet niekuomet neapgirsta. Kai dėl laukinio gyvenimo, tai mes nekalti. Dėl moterų, beje, taip pat,“ – savo šefą gynė Maikas Parkeris. Tačiau gandų šis pareiškimas nenumalšino. Kalbama, kad aktorė Merlė Oberon buvo Filipo mylimoji. Su šia indų gražuole 1956 metais Filipą supažindino jo dėdė Dikas Mauntbatenas. Meksikoje, savo namuose, kuriuos ji vadino *Ghalal* („Meile“), kartu su Filipu ji esą praleido ne vieną romantišką vakarą. „Buvo akivaizdu, kad tarp jųdviejų blykčiojo seksualios kibirkštėlės, – tvirtina Džonas Baratas, asmeninis lordo Mauntbateno sekretorius. – Jie abu taip elgėsi.“

Sklido gandai, kad apartamentuose, esančiuose Londone, prie Belgreivo aikštės, Filipas slapta susitikinėdavo su kitomis savo mylimosiomis, su kuriomis, kaip sakė vienas ilgametis Filipo draugas, „puikiai leisdavo laiką“. Viena jų buvo britų televizijos žvaigždė Keiti Boil. Aišku, karalienė sužinodavo visa tai, tačiau ir toliau besąlygiškai pasitikėjo savo vyru. *Never complain, never explain* („Niekada nesiskųsk, niekada nesiaiškink“) – tai senas karališkųjų rūmų posakis. Elžbieta II iki šių dienų griežtai laikosi šios nerašytos taisyklės. Karalienei niekada neateitų į galvą prabilti apie skyrybas. *Royal Marriages Act* („Karališkųjų vedybų įstatymas“) netgi draudžia karališkosios šeimos nariams ginčytis viešoje vietoje.

Tik vienintelį kartą Filipo meilės nuotykis privertė susvyruoti šiaip jau nepalaužiamą Elžbietos pasitikėjimą savo vyru. Žurnalistas Nikolas Deivisas vadina šią istoriją „vos ne geriausiai saugoma karališkosios šeimos paslaptimi“. Kalbama apie tariamą meilės romaną su Elžbietos pussesere, Kento princese, Aleksandra. Aleksandra, gimusi 1936 metais, yra karaliaus Jurgio VI jaunesniojo brolio duktė. Ji buvo pamerge per 1947 metais vykusias Elžbietos vestuves. 1953 metų pradžioje ji lydėjo karališkąją porą kelionėje po Viduržemio jūrą. Šnekama, kad šeštojo dešimtmečio viduryje vykusios tradicinės kasmetinės buriavimo regatos *Cowes Week* metu simpatija, siejusi Aleksandrą ir Filipą, virto meile. Karalienei išvykus į kelionę, Aleksandra pasirodydavo Bakingemo arba Vindzorų rūmuose. „Nežinau, kaip jiedu, Filipas ir Aleksandra, tai daro,“ – stebėjosi seržantas Ronas Liuisas, karališkosios poros bagažo tvarkytojas. – Jie tiek daug laiko praleidžia kartu ir visada atrodo tarsi burkuojantys balandėliai.“ Dėl šių Filipo meilės ryšių neva buvo kilusi sunki šeimyninė krizė, kurios metu Elžbieta esą kreipėsi pagalbos ir užtarimo į lordą Mauntbateną. Kalbama, kad jis pasiūlė Elžbietai leisti Filipui išsidūkti, tikintis, kad jo ir Aleksandros santykiai greitai nutrūks. Tačiau esą šį kartą dėdė Dikas pasirodė neteisus: Aleksandra ir Filipas

Filipas – moterų didvyris; tai išties labai pikantiškas reikalas! Vieningai sutariama, kad jis daug kartų sulaužė santuokinę ištikimybę. Karalienė žinojo tai, tačiau nieko negalėjo padaryti.

Nikolas Deivisas, karališkųjų rūmų ekspertas

Karalienė tikrai niekada rimtai nesvarstytų galimybės skirtis su Filipu. Ji yra tradicijų gerbėja, mananti, kad santuoka sudaroma visam gyvenimui. Teįvyksta tai, kas turi įvykti!

Nikolas Deivisas, karališkųjų rūmų ekspertas

neva dar dvidešimt metų buvo slapti meilužiai.

Šeštasis dešimtmetis Elžbietai ir Filipui buvo sunkus laikotarpis. Šešis mėnesius po Britų Sandraugos šalis trukusi kelionė, vykusi po Elžbietos karūnavimo, atėmė daug jėgų, be to, ilgam atskyrė juos nuo vaikų. Buvo numatyta, kad Gibraltare Čarlzas ir Ana bus įlaipinti į laivą *Britannia* ir lydės tėvus paskutinės kelionės atkarpos metu. Kai mažasis Čarlzas uoste, prasmukęs pro Elžbietą apsupusius aukšto rango pareigūnus, pribėgo prie savo motinos, ji atstūmė jį tardama: „Ne, ne tu, mano mielasis.“ Ir atsigręžė į pareigūnus. Nors pagal protokolą Elžbieta ir pasielgė teisingai, bet šį karalienės poelgį jos tėvynainiai labai kritikavo. Vis dėlto iš kelionės sugrįžusią karališkąją porą Londone žmonės pasitiko džiūgaudami. Netrukus Elžbieta susidūrė su dar viena šeimos problema. Dar prieš karūnavimą princesė Margareta pranešė savo seseriai, kad ji ketina ištekėti už karinių oro pajėgų karininko Piterio Taunsendo. Buvęs jos tėvo adjutantas su princese susipažino 1944 metais, tačiau tuo metu Taunsendas dar buvo vedęs. Netgi po to, kai jis išsiskyrė su savo žmona, pagal „Karališkųjų vedybų įstatymą“ jis negalėjo vesti princesės Margaretos. Taip pat ir laikas – tai vyko 1953 metais, karūnavimo metais, – tokiam kebliam romanui nebuvo tinkamas. Karalienė paprašė sesers kuriam laikui atidėti vestuvių planus, palaukti iki dvidešimt penktojo gimtadienio. Tada pagal įstatymą Margareta jau būtų pilnametė ir galėtų savarankiškai spręsti. Jaunėlė, atrodė, nusileido seseriai. Tačiau Elžbietos karūnavimo dieną Margareta, stovėdama šalia savo slaptojo sužadėtinio, timptelėjo iš jo uniformos išlindusį siūle-

lį – visai atvirai, visai lėtai, visiškai sąmoningai. Visuomenė atitinkamai suprato šį intymų princesės gestą. Kilo didelis skandalas. Nors Piteris Taunsendas buvo išsiųstas į Briuselį, jiedu su Margareta ir toliau palaikė artimus ryšius. Karališkuosiuose rūmuose Margaretai vis būdavo primenama, kad, susituokusi su Taunsendu, ji prarastų visas privilegijas, titulus ir pajamas. Kai galiausiai ir vyriausybė pasisakė prieš jų santuoką, o poros santykiai vis dažniau buvo aptariami viešai, Margareta priėmė skausmingą sprendimą. „Norėčiau paskelbti, kad nusprendžiau netekėti už pulkininko Taunsendo, – pareiškė jaunoji princesė 1955 m. spalio 31 d. – Šį sprendimą priėmiau visiškai savarankiškai, mane tvirtai parėmė ir pulkininkas Taunsendas. Aš be galo dėkinga visiems, kurie nuolat meldėsi už mano laimę." Tačiau laimė princesės neaplankė ir ateityje. 1960 m. gegužę ji ištekėjo už fotografo Antonio Armstrongo-Džounso, lordo Snoudono, su kuriuo susilaukė dviejų vaikų. 1976 metais jiedu išsiskyrė. Nuo to laiko jaunesniosios karalienės sesers gyvenimą lydėjo kankinami meilės ryšiai, alkoholis ir ligos. 2002 metų vasarį princesė Margareta, taip ir nepatyrusi laimės gyvenime, mirė.

Karalienės ir princesės Margaretos charakteriai buvo visiškai skirtingi. Kartais Margareta vos neįvarydavo Elžbietos į neviltį, nors abi juk buvo seserys.

Margareta Rodes, karalienės Elžbietos dukterėčia

Prisiminimai apie Edvardą VIII, atsisakiusį sosto, dar buvo pernelyg skausmingi. Tąkart Elžbietos dėdė, atsisakęs sosto dėl išsiskyrusios amerikietės, paliko monarchiją likimo valiai. Elžbieta prisiekė sau, kad ji stengsis išlaikyti monarchiją, griežtai laikydamasi senovinio moralės kodekso.

Pirsas Brendonas, karalienės biografas

O Elžbietai vis dėlto pavyko sutvirtinti savo santuoką su Filipu. Laikui bėgant, jie išmoko suteikti vienas kitam pakankamai erdvės ir paremti vienas kitą darbuose. Kai 1960 m.

gimė trečias jų vaikas, princas Endrius, visuomenė tai palaikė sutvirtėjusių poros santykių ženklu. Visgi 1963 metais karališkosios šeimos laimę aptemdė naujas šešėlis. Filipo vardas buvo minimas vadinamojoje „Profumo aferoje“. Septintojo dešimtmečio pradžioje, vieno savaitgalio vakarėlio metu, dailininkas ir osteopatas Stivenas Vordas supažindino tuometinį Didžiosios Britanijos karo ministrą Džoną Profumą su modeliu Kristina Kyler. Dvidešimtmetė gražuolė miegojo su karo ministru – bet ir ne tik su juo. Taip pat ir Jevgenijus Ivanovas, neva karinis sovietų ambasados atašė, tikriausiai ir Maskvos šnipas, dažnai svečiavosi pas Stiveną Vordą ir buvo patekęs gražiosios „lolitos“ įtakon. Kai šis „meilės trikampis“ iškilo viešumon, prasidėjo didžiulis skandalas. Panelė Kyler buvo apkaltinta Vordo ir Ivanovo pavedimu išgavusi iš Profumo tarnybinių paslapčių. Regis, šios dienos požiūriu tai greičiau buvo sekso, o ne šnipinėjimo afera. Tačiau Šaltojo karo metais pakako įsivaizduoti, jog sovietų šnipas ir Jos Didenybės vyriausybės ministras dalinasi ta pačia lova ir mergina – kad visuomenė būtų sukelta ant kojų. Profumas parlamente teigė, kad su Kristina Kyler nedarė nieko „nepadoraus“. Kai paaiškėjo, kad karo ministras melavo, jis buvo priverstas atsistatydinti iš savo pareigų.

Edinburgo hercogas taip pat retkarčiais apsilankydavo Vordo vakarėliuose. Tad vėl pasklido šnekos apie Filipo nesantuokinius ryšius. Tačiau karalienė niekaip nesileido paveikiama šių gandų. 1964 m. kovo 10 d. pasaulį išvydo princas Edvardas. Jo gimimas tarsi patvirtino karališkosios poros santuokos stabilumą. Žvelgiant į praeitį, karališkosios poros aplinkos žmonės vertina septintąjį dešimtmetį kaip „galbūt laimingiausią“ poros gyvenimo laikotarpį. Kitaip nei augindami Čarlzą ir Aną, Elžbieta su Filipu, auklėdami jaunesniuosius vaikus, geriau suvokė savo tėvišką atsakomybę ir labiau mėgavosi „antruoju šeimyniniu periodu“.

Tuo metu, kai karališkoji šeima išgyveno ramybės ir susivienijimo laikotarpį, jos karalystė atsidūrė prie didelių permainų slenksčio. Didžioji Britanija prarado galingiausios pasaulio valstybės statusą, nes jos kolonijos pradėjo siekti nepriklausomybės. Šalies viduje taip pat vyko didžiulės permainos: nors aristokratija ir toliau išliko politikos viršūnėje, tačiau pamažu vis labiau trynėsi ribos tarp viršutinių ir žemutinių visuomenės sluoksnių. Tačiau karališkieji rūmai, regis, nejautė šių permainų vėjo. Elžbieta II toliau laikėsi savo valdymo stiliaus, kurio laikosi ir šiandien ir kuriam būdinga tam tikra rutina bei geležinė disciplina. Karalienės dienotvarkė Bakingemo rūmuose yra tiksliai sustyguota. Kiekvieną rytą, lygiai aštuntą valandą, viena kamerdinerių pažadina monarchę ir pasiūlo išgerti arbatos puodelį. Po rytinio tualeto ji valgomajame susitinka su Filipu, kuris ją kas rytą pasveikina žodžiais: „Labas rytas, dešrele“. Po bendrų, gana kuklių pusryčių karalienė dešimtą valandą susitinka su asmeniniu sekretoriumi ir peržiūri korespondenciją – kasdien Elžbieta gauna mažiausiai du šimtus laiškų. Po to karalienė priima lankytojus, o pavaldiniai informuoja ją apie visus svarbiausius politinius karalystės įvykius. Kartą per savaitę, paprastai antradienio vakarą, pas karalienę apsilanko ministras pirmininkas ir aptaria su ja vyriausybės reikalus. Nors britų karališkieji rūmai jau neturi teisės dalyvauti politinėje veikloje, Elžbieta nori būti gerai informuota apie padėtį šalyje. Trumpą pietų pertrauką karalienė dažniausiai praleidžia kartu su vyru. Po pietų monarchė eina pasivaikščioti kartu su savo mylimiausiais – korgių veislės – šunimis. Popietė dažniausiai skirta įvairiems viešiems susitikimams, kurių per metus įvyksta maždaug keturi šimtai. Vakarus užpildo apsilankymai teatre, koncertų salėse ar oficialūs susitikimai.

Karalienės gyvenimas sukasi griežtai nustatyta tvarka. Kiekvienais metais vis ta pati rutina.

Džilis Brandretas, Filipo draugas

Karalienei jos gyvenimas yra tarsi kalėjimas iki gyvos galvos. Tai reiškia, kad iki pat paskutinio atodūsio ji neatsisakys sosto ir nepasitrauks.

Antonis Harbotlas, buvęs asmeninis karalienės dvasininkas

„Reikia nuolatos šypsotis“, – taip kartą savo darbą apibūdino Elžbieta. Nors buvo metas, kai karalienė visai nebuvo tam nusiteikusi. Paskutinį dvidešimtojo amžiaus dešimtmetį Elžbietos karalystė vos nesubyrėjo. 1981 m. liepą karūnos įpėdinis Čarlzas vedė ledi Dianą Spenser. Jų „pasakiškas vestuves“ visame pasaulyje prie televizorių ekranų stebėjo milijonai žmonių. Tačiau po kurio laiko Čarlzo ir Dianos santuoka pradėjo klibėti: viešumon iškilo nemalonūs dalykai, visų akivaizdoje buvo teršiamas savas lizdas. 1992 metų pradžia tikriausiai buvo pats juodžiausias Elžbietos valdymo laikotarpis: kovo mėnesį princas Endrius, Jorko hercogas, pranešė apie skyrybas su savo žmona ledi Sara Fergiuson. Jųdviejų santuoka truko tik šešerius metus. Bulvarinėje spaudoje pasirodė nuotraukos, kuriose Jorko hercogienė nuoga krūtine prie baseino koketavo su vienu Teksaso milijonieriumi. Praėjus vos mėnesiui, balandį, karališkieji rūmai turėjo paskelbti apie dar vieno karališkosios poros vaiko skyrybas: išsiskyrė princesė Ana, santuokoje su kapitonu Marku Filipsu išgyvenusi aštuoniolika metų. Lapkričio mėnesį Vindzorų rūmuose, kuriuos karalienė itin mėgo, kilo didžiulis gaisras, o daugeliui neįkainojamų meno vertybių iškilo didelė grėsmė. Rūmams padaryta žala buvo skaičiuojama milijonais.

Taigi keturiasdešimtieji Elžbietos II valdymo metai baigėsi taip pat nesėkmingai, kaip ir prasidėjo. „Bakingemo rūmai praneša, kad Velso princas ir princesė nusprendė skirtis. Jų Karališkosios Didenybės oficialiai išsiskirti neplanuoja; jų konstitucinis statusas išlieka nepakitęs,“ – 1992 m. gruodžio 9 d. paskelbė tuometinis premjeras Džonas Meidžoras. Tačiau sosto įpėdinio ir ledi Di skyrybos tebuvo tik laiko klausimas. Netrukus po oficialaus Bakingemo rūmų pranešimo spauda paviešino Čarlzo ir ilgamentės jo drau-

Kartais klausiu savęs, kaip ateities kartos vertins šių audringų metų įvykius. Drįstu prognozuoti, kad istorija, žvelgdama į praeitį, juos vertins šiek tiek švelniau, nei tai daro kai kurie dabartiniai publicistai.

Iš karalienės „Annus-horribilis kalbos“, 1992 m.

gės Kamilos Parker-Boulz telefoninį pokalbį, liūdnai pagarsėjusį kaip *Camillagate* istorija. Tai, ką žmonės išgirdo, juos šokiravo: mat sosto įpėdinis, kalbėdamas su Kamila, pareiškė norą būti jos tamponu.

Po viso to, ką sužinojome, paaiškėjo, kad tarp princo Čarlzo ir karalienės nėra jokio emocinio ryšio, jokio artumo. Jeigu vertintume pagal Freudą, Čarlzo žmona Kamila įkūnija jam motiną, kurios jis niekada neturėjo. Juk paprastai vidutinio amžiaus vyras greičiau susižavėtų jauna žavia sekretore.

Marija Ridel, karališkųjų rūmų reporterė

Rožių karo tarp princo Čarlzo ir ledi Di metu Elžbieta su Filipu stengėsi atlikti tarpininkų vaidmenį. Visų pirma princas Filipas laiškais stengėsi tarpininkauti tarp Čarlzo ir savo marčios. Karališkoji pora primygtinai siekė, kad į viešumą daugiau nepatektų jokių nemalonių vyresniojo sūnaus gyvenimo detalių, nes britų karališkųjų rūmų reputacija ir taip buvo patyrusi nepataisomą žalą. Slapčiomis Elžbieta ir Filipas vienas kito klausė, kokia buvo jųdviejų kaltė šioje santuokinėje dramoje. „Ką mes padarėme, kad marti mus laiko tokiomis pabaisomis?“ – klausė jie savo draugų. Elžbietą ypač įskaudino 1994 metais pasirodžiusi princo Čarlzo biografija, parašyta Džonatano Dimblebio. Sosto įpėdinis, motinai nežinant, leido susipažinti Dimblebiui su savo dienoraščiais, visa korespondencija bei valstybiniais dokumentais. Savo knygoje Dimblebis Čarlzo ir Dianos santuokos žlugimą aiškino tėvų dėmesio ir paramos trūkumu. Elžbieta ir Filipas, viešai apkaltinti esantys blogi tėvai, pasijuto sukrėsti ir nepaprastai įžeisti. Tačiau viešai karalienė niekaip neparodė savo jausmų. Ji kaip visuomet vykdė savo pareigas ir nesikišo į šį reikalą.

Tačiau blogiausia dar laukė ateityje. 1995 m. lapkričio 20 d., per keturiasdešimt aštuntąsias Elžbietos ir Filipo vestuvių metines, *BBC* televizija parodė interviu su ledi Di. Diana, vis

Princas Čarlzas dar mėgaujasi laisvėmis, kurių jis neteks, tapęs karaliumi. Kadangi jį labai gerai pažįstu, žinau, kad būsimas „top darbas“ jam nubrėš griežtas ribas. Abejoju, ar jis apskritai sugebės gerai jį atlikti!

Princesė Diana, 1994 m.

Kai atsitinka tokie dalykai, būna labai skaudu. Tačiau tokie dalykai atsitinka, o mūsų atveju tai ir įvyko. Aš to tikrai nenorėjau. Juk nesu visiškas idiotas, gerai suvokiu visas šias problemas.

Princas Čarlzas, 1996 m.

dar britų sosto paveldėtojo žmona, prieš milijoninę publiką prakalbo apie bulimiją, savo žlugusią santuoką ir Čarlzo mylimąją Kamilą Parker-Boulz. Po Dianos pasirodymo per televiziją sutuoktinių susitaikymas jau buvo nebeįmanomas. Prieš Kalėdas karalienė laiške patarė marčiai ir sūnui pradėti skyrybų procesą. 1996 m. rugpjūčio 28 d. Velso princas ir princesė buvo oficialiai išskirti. Ledi Di, netekusi karališkojo titulo, jau nebebuvo karališkosios šeimos narė. „Širdžių karalienė“, apie kurią tuo metu daug rašė bulvarinė spauda, aukojosi ligoniams ir silpniesiems visuomenės nariams, rūpinosi lauko minų naikinimu.

Čarlzas toli gražu nėra toks jau nesimpatiškas vyrukas, kokį jį dažnai vaizduoja spauda. Tiesiog jis atsidūrė nepavydėtinoje padėtyje: iš vienos pusės – jo bejausmė šeima, iš kitos – priešiška visuomenė.

Marija Ridel, karališkųjų rūmų reporterė

1997 m. rugpjūčio 31 d. naktį dideliu greičiu lėkdamas automobilis, kuriuo važiavo ledi Diana ir jos mylimasis Dodis Al-Fajedas, tunelyje, esančiame po Almos tiltu Paryžiuje, atsitrenkė į stulpą. Diana patyrė sunkius vidaus organų sužeidimus, nuo kurių ir mirė. Žinia apie jos žūtį sukrėtė viso pasaulio gyventojus. Ypač skaudžiai į tai reagavo jos kraštiečiai. Didžiąją Britaniją tiesiog apėmė „gedulo isterija“: šimtai tūkstančių žmonių atvyko prie Bakingemo rūmų, prie kurių dėjo gėles, pačių sukurtas gedulo eiles, piešinius ir žaislus. Dar daug dienų žiniasklaida pranešdavo apie nacionalinę nelaimę ir jos poveikį karališkajai šeimai. Jos galva, Elžbieta II, sulaukė

griežtos kritikos. Ji buvo apkaltinta dėl Dianos žūties, net buvo kalbama apie žmogžudystę. Šie puldinėjimai gerokai sukrėtė britų monarchijos pamatus.

Žuvus Dianai, karalienei palengvėjo. Jos požiūriu, pranyko britų monarchijai grėsmę kėlęs pavojus.

Nikolas Deivisas, karališkųjų rūmų ekspertas

Karalienė nesugebėjo palaikyti su savo pavaldiniais normalių žmogiškų santykių. Ji galėjo nuvaryti monarchiją į prarają.

Pirsas Brendonas, karalienės biografas

Aš esu tikra, kad mes turime pasimokyti iš jos gyvenimo ir mirties.

Elžbietos žodžiai po Dianos žūties

Kaip visada, ištikus krizei, Elžbieta stengėsi laikytis to, kas teikė jai saugumo jausmą – karališkųjų rūmo protokolo ir etiketo. Tačiau tuo tik dar aiškiau parodė, kaip ji nutolo nuo savo pavaldinių. Britų tauta jos elgesį vadino gluminančiu ir „atstumiančiu“. Žmonės baisiausiai pasipiktino, kai karališkoji šeima pasislėpė nuo visuomenės Balmoralio rūmuose, palikę virš Bakingemo rūmų plevėsuojančią iki pusės nenuleistą vėliavą. „Kur yra karalienė, kai šaliai labiausiai jos reikia?“ – klausė pasipiktinusi spauda. Tik laidotuvių išvakarėse, po Dianos mirties praėjus penkioms dienoms, Elžbieta grįžo į Londoną. Priešiškumas, kurį pajuto monarchė, tikriausiai ją gerokai išgąsdino. Tačiau Filipas kaip visada parėmė savo žmoną: priešais geležinius Bakingemo rūmų vartus karališkoji pora apžiūrėjo milžinišką gėlių jūrą, o karalienė, nepaisydama etiketo, netgi užkalbino kelis čia buvusius žmones. Galiausiai Elžbieta įtikino vyriausybės vadovą Tonį Bleirą norinti tiesiogiai kalbėti per televiziją. „Visų pirma norėčiau pati pareikšti pagarbą Dianai. Ji buvo nepaprasta ir talentinga asmenybė. ...Nė vienas ją pažinojęs žmogus niekada nepamirš jos. Dianą prisimins milijonai žmonių, kurie su ja niekada nebuvo susitikę, tačiau jautėsi pažįstantys ją,“ – kalbėjo monarchė. Nors pagal rūmų protokolą valstybinės laidotuvės ir negalėjo būti rengiamos, tačiau Elžbieta nusprendė palaidoti savo marčią kaip karalienę.

Tuoj pat po savo kalbos ji pasisuko į filmavimo komandą ir paklausė: „Na, ar skambėjo pakankamai atgailaujamai?" Regis, ji nejautė širdimi nė vieno žodžio, kurį pasakė. Tačiau ji žinojo, kad tai turėjo padaryti.

Lainas Piknetas, Vindzorų biografas

Tačiau ir po laidotuvių, kuriose dalyvavo daugybė į Londoną atvykusių žmonių ir kurias visame pasaulyje prie televizorių ekranų stebėjo milijonai gyventojų, britų monarchija tebebuvo gilioje krizėje. Vis dažniau pasigirsdavo balsų, abejojančių karališkųjų rūmų prasme ir funkcijomis. Daug britų laikė karališkuosius rūmus atgyvenusia institucija, beje, ir brangiai kainuojančia. Elžbietai teko skausmingai pajusti, kaip jos sosto likimas priklausė nuo tautos pritarimo. Šią sunkią valandą karalienę parėmė jos vyras Filipas, nuolat stengęsis propaguoti modernios karalystės idėją. Štai dabar ir išmušė jo valanda. Buvo įkurta *Way Ahead Group* – du kartus per metus posėdžiaujanti darbo grupė, kurios nariai buvo karalienė, princas Filipas, jų vaikai ir svarbiausi rūmų tarnautojai. Jie kartu aptardavo tolimesnių veiksmų planą ir numatydavo darbų terminus. Po Dianos mirties praėjus vieneriems metams, rūmuose buvo įsteigta „komunikacijos direktoriaus" pareigybė ir suburta viešųjų ryšių specialistų komanda. Netrukus buvo numatyta strategija: jeigu Elžbieta norinti, kad britų monarchija gyvuotų toliau, ji turinti „sužmoginti" savąjį įvaizdį.

Pamažu viešųjų ryšių profesionalams pavyko „priartinti karalienę prie tautos," pavyzdžiui: karalienė lankėsi batų parduotuvėje, kukulių kepykloje, gėrė arba-

Tai labai talentinga ir inteligentiška šeima su įvairiomis ekscentriškomis savybėmis, kurios būdingos daugumai inteligentiškų šeimų.

Benas Kingslis, aktorius

Monarchijai modernizavimas nėra vienas iš pasirinkimo variantų. Jeigu karalystė nori išgyventi, jos modernizavimas yra neišvengiama būtinybė.

Kolinas Birnas, princo Čarlzo patarėjas

Šiandien britų tauta laiko karalienę geraširde močiute, gerai atliekančia savo darbą.

Nikolas Deivisas, karališkųjų rūmų ekspertas

tą kartu su apopleksijos priepuolį patyrusia paciente. Praėjus beveik dešimčiai metų po Dianą ištikusios tragedijos, britų visuomenės ir karalienės santykiai, nepaisant kitų karališkojoje šeimoje kilusių skandalų, tapo gerokai stabilesni. 2005 m. balandžio 9 d. civilinės metrikacijos biure po daugiau negu tris dešimtmečius trukusių meilės ryšių princas Čarlzas susituokė su Kamila. Nors vestuvių išvakarėse visuomenės nuomonės karūnos princo vestuvių su Dianos varžove atžvilgiu buvo labai prieštaringos, po kurio laiko britai pamėgo naująją sosto įpėdinio žmoną. „Kamila turi tapti karaliene," – neseniai reikalavo bulvarinė spauda. Ar taip kada nors ir atsitiks, lieka neaišku. Elžbieta II toliau valdo savo karalystę ir net negalvoja apie pasitraukimą iš sosto. Savo darbą ji supranta kaip viso gyvenimo pareigą. Kaip ir popiežius, Elžbieta liks soste tol, kol mirtis ją pašauks. Priešlaikinis atsistatydinimas jai prilygtų dezertyravimui. 2002 metais britai su susižavėjimu šventė penkiasdešimtąsias savo valdovės valdymo metines. Naujausios nuomonių apklausos rodo, kad dauguma britų susitaikė su savo karaliene. Ypač už tai karalienė turėtų dėkoti savo vyrui. Filipas įtikino ją, kad šiuolaikinė monarchija, jeigu ji nori išgyventi dvidešimt pirmajame amžiuje, turi veikti tarsi firma. O Elžbieta su Filipu veikia kaip puiki komanda. Patricija Mauntbaten, Filipo pusseserė ir patikėtinė, yra tikra: „Jie jaučia vienas kitam didžiausią pagarbą ... ir nuoširdžią meilę. Nuoširdžią meilę, kuri siekia tolimus laikus."

Literatūra

Vokietė ir karalius

Bah, Alice/ Tarras-Wahlberg, Elisabeth: Victoria, Victoria. Stockholm 2002.

Bedürftig, Friedemann: Königs- und Fürstenhäuser Europas. Köln 2004.

Loh, Norbert: Silvia von Schweden – eine deutsche Königin. München 2003.

Lagerqvist Lars O.: Sveriges Regenter – Från forntid till nutid. Stockholm 1997.

Magnergard Bjers, Christina: Drottning Silvia. Stockholm 2001 .

Menger, Horst/ Worlitz, Jürgen: Die europäischen Königs und Fürstenhäuser. Bindlach 2003.

Schubert, Ludwig / Seelmann-Eggebert, Rolf: Europas Königskinder. Köln 1999.

Beatričė ir liūdnasis princas

Heisen, Coos: Beatrix – De kroon op de republiek. Amsterdam 2005.

Lammers, Fred J.: Wij Beatrix – Vijfentwintig jaar Konigin der Nederlanden. Baarn 2005.

Lohe, Alexander/ Müller, Olaf: Gelebtes Europa – Nachbar Niederlande. Königin Beatrix der Niederlande. Aachen 1996.

Schubert, Ludwig / Seelmann-Eggebert, Rolf: Europas Königshäuser. Köln 1997

Princesės ašaros

Antoni, Klaus: Der himmlische Herrscher und sein Staat – Essays zur Stellung des Tenno im modernen Japan. München 1991.

Bix, Herbert P.: Hirohito and the Making of the Modern Japan. New York 2001.

Crome, Peter: Der Tenno – Japan hinter dem Chrysanthemenvorhang. Köln 1988.

Fritz, Martin/ Kobayashi, Yoko: Prinzessin Masako – Der gefangene Schmetterling. Das Drama am japanischen Kaiserhof. Freiburg, Basel, Wien 2005.

Hall, John Whitney: Das japanische Kaiserreich (Fischer Weltgeschichte, Bd. 20). Frankfurt am Main 2000.

Ruoff, Kenneth J.: The People's Emperor – Democracy and the Japanese Monarchy, 1945-1995. Cambridge, London 2001.

Saaler, Sven: Politics, Memory and Public Opinion – The History Textbook Controversy and Japanese Society. München 2005.

Seagrave, Peggy und Sterling: Herrscher im Reich der aufgehenden Sonne – Die geheime Geschichte des japanischen Kaiserhauses. Reinbek 2002.

Paskirtasis karalius

Bachstein, Andrea/ Fromme, Claudia: Wenn liebe adelt – Die neuen Royals. München 2005.

Loh, Norbert: Felipe und Letizia – Die Krönung einer Liebe. München 2004.

Laot, Françoise: Juan Carlos und Sofia. München 1988.

Nourry, Philippe: Juan Carlos – Un Roi pour les républicains. Paris 1986.

Preston, Paul: Juan Carlos I – A People's King. London 2004.

Seco Serrano, Carlos: Juan Carlos I. El Rey que reecontro America. Madrid 1989.

Vermehren, Michael: Der König und andere Spanier – Begegnungen und Beobachtungen. Stuttgart 1991.

Vilallonga, José Luis de: Juan Carlos – Die autorisierte Biographie. München 1993.

Nelygi pora

Bradford, Sarah: Elisabeth II., Ihre Majestät die Königin – Die Biographie. Bergisch Gladbach 1996.

Brandreth, Gyles: Philip und Elisabeth – Porträt einer Ehe. München 2005. Davies, Nicholas: Queen Elisabeth II. – Die Insider-Biographie. Essen u.a. 1994.

Duncan, Andrew: Elisabeth II. Und ihr Hof – Das wahre Leben einer Königin. Wien, München, Zürich 1970.

Gerste, Ronald D.: Die Queen. Elisabeth II. und das Haus Windsor. Regensburg 2001.

Hari, Johann: God save the Queen? Cambridge 2002.

Junor, Penny: The Firm – The Troubled Life of the House of Windsor. London 2005.

Kiggel, Marcus/ Blakeway, Denys: The Queen‘s Story – The Woman Behind the Throne. London 2002.

Levine, Tom: Die Windsors – Glanz und Tragik einer fast normalen Familie. Frankfurt am Main, New York 2005.

Levine, Tom: Gegenspieler. Lady Diana – Königin Elisabeth. Frankfurt am Main 1999.

Pimlott, Ben: The Queen – A Biography of Queen Elisabeth II. London 1996.

Schubert, Ludwig/ Seelmann-Eggebert, Rolf: Majesty – Elisabeth II. Köln 2002.

Vardų rodyklė

Išspausdino AB spaustuvė „Spindulys“. www.spindulys.lt
Tiražas 2000 egz.

Monarchai

Nors dar prieš šimtą metų vyraujanti valstybės valdymo forma pasaulyje buvo monarchija, trečiojo tūkstantmečio sulaukė tik dvidešimt septynios iš jų. Monarchijų žlugimas prasidėjo 1912 metais, atsisakius sosto legendiniam, turbūt pačiam galingiausiam pasaulio valdovui – Kinijos imperatoriui. Netrukus po to pranyko Habsburgų, Hohencolernų ir Romanovų dinastijos. Šioje knygoje Guido Knopp aprašo penkias dabartines karališkąsias šeimas: Švedijos, Japonijos, Didžiosios Britanijos, Ispanijos ir Nyderlandų. Remdamasis dinastijų tradicijomis, jis paaiškina, kodėl šios monarchijos sugebėjo išlikti, koks yra jų vaidmuo šiuolaikinėse valstybėse. Sekdamas nepaprastų žmonių gyvenimo pėdsakais, nagrinėdamas dar niekam nežinomus užkulisius ir sąsajas, autorius su gilia empatija perteikia valdovų – vyrų ir moterų – portretus, jo pasakojimuose tarsi momentinėse nuotraukose atgyja įvairūs istoriniai įvykiai, lėmę valdovų gyvenimus. Sužinosite apie karalius ir karalienes slegiančią vienatvę, jų laimės akimirkas, už rūmų fasadų vykstančias tragedijas. Knygoje tarsi laiko veidrodyje atsispindi monarchijos, gyvavusios tarp karo ir taikos, diktatūros ir demokratijos, tradicijų ir šiuolaikiškumo, ir tebegyvuojančios toliau.

